

Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2026

LAPSIASIAVALTUUTETTU
BARNOMBUDSMANNEN

Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2026

Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2026:1

ISBN (pdf): 978-952-400-598-2

ISBN (painettu): 978-952-400-605-7

ISSN (pdf): 1798-4009

ISSN (painettu): 1798-3991

Eduskuntatunnus: K 1/2026 vp

Visuaalinen suunnittelu: Suunnittelutoimisto Tammikuu Oy

Kuvat: Lapsiasiavaltuutetun toimisto ja Adobe Stock (s. 104)

Painopaikka: Grano Oy, Vantaa, 2026

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ	4
SAMMANDRAG / Tiivistelmä ruotsiksi	5
ČOAHKKÁIGEASSU / Tiivistelmä pohjoissaameksi	6
ČUÁKÁNKIÄSU / Tiivistelmä inarinsaameksi	7
ÕHTTEĶEÄSSMÕŠ / Tiivistelmä koltansaameksi	8
SUMMARY / Tiivistelmä englanniksi	9
 Esipuhe: Lapsen oikeuksien edistäminen 2020-luvulla edellyttää supervoimia – tai strategista viisautta	 11
Lapsiasiavaltuutettu Elina Pekkarinen	
 Lapsiasiavaltuutetun ehdotukset eduskunnalle	 21
 Lasten terveisiä eduskunnalle	 27
Terhi Tuukkanen, erikoistutkija, ja Katja Mettinen, ylitarkastaja, lapsiasiavaltuutetun toimisto	
 Lapset ja nuoret 2020-luvun kriisien yhteiskunnassa	 45
Johanna Vuorelma, valtio-opin dosentti, yliopistotutkija, Helsingin yliopisto	
 Palvelujärjestelmän laajat reformit	 65
Heikki Hiilamo, tutkimusprofessori, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos ja Helsingin yliopisto	
 Opiskeluhoitopalvelujen tehtäviä ja työnjakoa muiden sote-palvelujen kanssa tulee kirkastaa	 87
Marke Hietanen-Peltola, ylilääkäri, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos	
 Epätoivokuolemat hidastavat nuorten kuolemien vähenemistä	 105
Pekka Hakkarainen, tutkimusprofessori emeritus, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos	
 Kuka tänään koulussa oppii? – Eriytymiskehitys haastaa koulutuksen tasa-arvon	 109
Juhani Rautopuro, tutkimusprofessori emeritus & Najat Ouakrim-Soivio, apulaisprofessori, Koulutuksen tutkimuslaitos (Jyväskylän yliopisto)	
 Kansallisen lainsäädännön kehitys 2022–2025 YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanon näkökulmasta	 139
Merike Helander, juristi, lapsiasiavaltuutetun toimisto	

TIIVISTELMÄ

Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2026

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on varmistaa, että lapsen oikeudet ja asema otetaan huomioon lainsäädännössä ja yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Kerran neljässä vuodessa lapsiasiavaltuutettu luovuttaa eduskunnalle kertomuksen hallinnonalaltaan. Edellisen kerran eduskuntakertomus on julkaistu vuonna 2022.

Eduskuntakertomuksen tarkoitus on antaa eduskunnalle katsaus lasten asemasta ja heidän oikeuksiensa toteutumisesta Suomessa vuosina 2022–2025. Kertomuksen tavoitteena on auttaa eduskuntaa huomioimaan lapsen oikeudet päätöksenteossaan, jotta se voisi edistää hyvää ja lapsioikeusperustaista lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikkaa.

Eduskuntakertomus sisältää esipuheen, ehdotukset eduskunnalle ja seitsemän lukua, joista ensimmäisessä välitetään vuosina 2022–2025 tavattujen lasten ja nuorten näkemyksiä. Toisessa luvussa tarkastellaan, millaiset teemat ovat hallinneet lapsista käytävää yhteiskunnallista keskustelua ja mitä se kertoo lasten asemasta suomalaisessa yhteiskunnassa ja politiikassa. Kolmannessa luvussa analysoidaan hyvinvointialueuudistusta lasten, nuorten ja perheiden palvelujen sekä toteutetun sosiaali- ja terveystalouden suunnista. Neljännessä luvussa tarkastellaan opiskeluhuollon kokonaisuutta, haasteita ja merkitystä. Viidennessä luvussa tartutaan epätoivokuolemien lisääntymiseen ja ehkäisyyn. Kuudennessa luvussa käsitellään oppimistulosten järjestelmätason arviointia ja oppimistulosten eriytymiskehitystä. Seitsemännessä luvussa luodaan katsaus lapsia koskevan kansallisen lainsäädännön kehitykseen.

Asiasanat: lapsen oikeudet, lapsen etu, lapsipolitiikka, mielenterveyspalvelut, lastensuojelu, eduskunta, lapsiasiavaltuutettu

Eduskuntakertomus osoittaa, että tarkastelujaksolla lasten elämää ovat varjostaneet useat päällekkäiset kriisit, kuten koronapandemia seurauksineen, kiihtyvä ilmastonmuutos ja luontokato, Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan, elinkustannusten voimakas nousu ja valtion nopea velkaantuminen. Lasten ja nuorten mielenterveyden ongelmat ja epätoivokuolemat ovat lisääntyneet. Lasten väliset erot oppimisessa ovat kasvaneet. Samalla sosiaali- ja terveydenhuollossa on toteutettu uudistus, joka on edellyttänyt muutoskykyä ammattilaisilta ja asiakkailta. On tehty lainsäädännön muutoksia ja sosiaaliturvan leikkauksia, joissa lapsen etu on huomioitu vaihtelevasti. Lapsen edun huomioon ottaminen vaatii jatkuvaa muistuttamista, eikä lapsivaikutusten arviointien tuloksia välttämättä huomioida silloin, kun päätökset tehdään. Kansallisen lapsistrategian toimeenpanoa täytyy määrätietoisesti tukea ja edistää.

Kertomus sisältää neljä ehdotusta.

1. Lapsen edun ensisijaisuus on sisällytettävä perustuslain perusoikeussäännöksiin.
2. Lasten ja nuorten päihde- ja mielenterveyspalveluihin on luotava yhtenevät rakenteelliset ratkaisut ja työnjako kansallisella lainsäädännöllä.
3. Suomeen on perustettava lapsipolitiikan arviointineuvosto, määriteltävä lapsipolitiikan seurannan indikaattorit ja luotava niitä varten tietokanta.
4. Lastensuojelulain kokonaisuudistus on koottava palasista taitavasti ja viivytyksettä.

SAMMANDRAG

Barnombudsmannens berättelse till riksdagen 2026

Barnombudsmannen uppgift är att trygga att barnets rättigheter och ställning beaktas i lagstiftningen och det samhälleliga beslutsfattandet. En gång vart fjärde år överlämnar barnombudsmannen en berättelse över sitt förvaltningsområde till riksdagen. Den föregående berättelsen till riksdagen publicerades 2022.

Syftet med berättelsen till riksdagen är att ge riksdagen en översikt över barnens ställning och hur deras rättigheter har förverkligats i Finland 2022–2025. Avsikten med berättelsen är att stödja riksdagen i att beakta barnets rättigheter i beslutsfattandet så att den ska kunna främja en god barn-, ungdoms- och familjepolitik som grundar sig på barnets rättigheter.

Riksdagsberättelsen innehåller ett förord, förslag till riksdagen och sju kapitel av vilka det första förmedlar synpunkter från barn och unga som barnombudsmannen har träffat 2022–2025. Det andra kapitlet granskar vilka teman som har dominerat samhällsdebatten om barn och vad debatten berättar om barnens ställning i det finländska samhället och politiken. Det tredje kapitlet analyserar välfärdsområdesreformen utifrån tjänsterna för barn, unga och familjer samt den genomförda social- och hälsovårdspolitiken. Det fjärde kapitlet granskar elev- och studerandevården som helhet, dess utmaningar och betydelse. Det femte kapitlet diskuterar ökningen och förebyggandet av död av förtvivlan. Det sjätte kapitlet behandlar utvärderingen av inlärningsresultaten på systemnivå och differentieringsutvecklingen av inlärningsresultaten. Det sjunde kapitlet presenterar en översikt över utvecklingen av den nationella lagstiftningen om barn.

Riksdagsberättelsen visar att barnens liv har överskuggats av flera överlappande kriser under granskningsperioden, såsom coronapandemin med sina följder, den allt snabbare klimatförändringen och förlusten av den biologiska mångfalden, Rysslands anfallskrig mot Ukraina, den kraftiga ökningen av levnadskostnaderna och statens snabba skuldsättning. Barns och ungas psykiska problem och död av förtvivlan har ökat. Skillnaderna i barnens lärande har ökat. Samtidigt har social- och hälsovården genomgått en reform som har krävt förmåga till förändring hos yrkespersonerna och klienterna. Det har gjorts ändringar i lagstiftningen och nedskärningar i den sociala tryggheten där barnets bästa har beaktats i varierande grad. När det är fråga om att beakta barnets bästa krävs det kontinuerlig påminnelse och resultaten av barnkonsekvensanalyserna beaktas inte nödvändigtvis när besluten fattas. Verkställandet av den nationella barnstrategin måste målmedvetet stödjas och främjas.

Berättelsen innehåller fyra förslag.

1. Barnets bästa prioriteras och införs i grundlagens bestämmelser om de grundläggande rättigheterna.
2. Inom missbrukar- och mentalvårdstjänsterna för barn och unga skapas enhetliga strukturella lösningar och en arbetsfördelning fastställs genom nationell lagstiftning.
3. Ett råd för utvärdering av barnpolitiken inrättas i Finland och indikatorer för uppföljning av barnpolitiken definieras. En databas skapas för detta ändamål.
4. Totalreformen av barnskyddslagen sammanställs av de olika delarna på ett sakkunnigt sätt och utan dröjsmål.

ČOAHKKÁIGEASSU

Mánáidáittardeaddji mitalus riikkabeivviide 2026

Mánáidáittardeaddji bargu lea sihkkarastit, ahte máná vuoigatvuodát ja sajádat váldojuvvojit vuhtii lánkaásaheamis ja servodaga mearrádusbargamis. Oktii njealji jagi siste mánáidáittardeaddji geige riikkabeivviide mitalusa iežas hálddahussuorggis. Ovddit háve riikkabeaimitalus lea almmustahtton jagi 2022.

Riikkabeaimitalusa ulbmil lea addit riikkabeivviide geahčastaga mánáid sajádagas ja sin rivttiid ollašuvvamis Suomas jagiid 2022–2025. Mitalusa ulbmil lea veahkehit riikkabeivviid vuhtiiváldit máná vuoigatvuodaid mearrádusbargamis, vai dat sáhtášedje ovddidit buori ja mánáid vuoigatvuodaid vuodul mánná-, nuoraid- ja bearašpolitihka.

Riikkabeaimitalus sisttisdoallá ovdasága, evttohusaid riikkabeivviide ja čieža logu, main vuosttaš gaskkusta jagiid 2022–2025 mánáid ja nuoraid oainnuid. Nuppi logus dárkkodit, makkár temát leat ráđđen servodatlaš ságastallama mánáid birra ja maid dat mitala mánáid sajádagas suopmelaš servodagas ja politihkas. Goalmmát logus analyserejuvvo buresveadjinguovloodastus mánáid, nuoraid ja bearašiid bálvalusaid ja ollašuhthuvvon sosiála- ja dearvvašvuodapolitihka geahččanguovllus. Njealját logus dárkkodit studeantafuolahusa ollisvuoda, hástalusaid ja mearkkašumi. Vidát logus darvánit eahpedoaivojápmimiid lassáneapmái ja eastadeapmái. Guđat logus gieđahallat oahppanbohtosiid ortnetdási árvvoštallama ja oahppanbohtosiid sierrananovdáneami. Čihččet logus ovdanbuktit geahčastaga mánáide guoski našuvnnalaš lánkaásaheami ovdáneapmái.

Riikkabeaimitalus čájeha, ahte dárkkodanáigodagas mánáid eallima leat dávjá báidnán latnjalas kriissat, dego

koronapandemii ja oktan čuovvumušaidisguin, jođálmuvi dálkkádatrivedan ja luonddujávkku, Ruošša fallehansohti Ukrainai, eallingoasttádusaid fámoláš lassáneapmi ja stáhta johtilis vealgáduvvan. Mánáid ja nuoraid mielladearvvašvuoda čuolmmat ja eahpedoaivojápmimat leat lassánan. Mánáid gaskasaš erohusat oahppamis leat lassánan. Seammás sosiála- ja dearvvašvuodafuolahusas lea ollašuhthton ođastus, mii lea eaktudan sihke ámmátolbmui ja áššehasain nuppástuvvanmáhtu. Lánkaásaheapmi lea rievdaduvvon ja sosiáladorvvu leat čuohppan, ja dain máná ovdu lea vuhtiiváldojuvvon molsašuddi lánkai. Máná ovddu vuhtiiváldin gáibida bistevaš muittuheami, eaige mánnáviikkhusaid árvvoštallamiid bohtosat vealttakeahhtá vuhtiiváldojuvvo dalle, go mearrádusat dahkkojit. Našuvnnalaš mánnástrategiija ollašuhthtuma ferte mearredidolaččat doarjut ja ovddidit.

Mitalus sisttisdoallá njeallje evttohusa.

1. Máná ovddu ovdasadi galgá leat mielde vuodđolága vuodđovuoigatvuodanjuolggadusain.
2. Mánáid ja nuoraid gárrenávnas- ja mielladearvvašvuodabálvalusaide galgá ráhkadit oktilaš struktuvrralaš čovdosiid ja bargujuogu našuvnnalaš lánkaásaheami bokte.
3. Supmii galgá vuodđudit mánnápolitihka árvvoštallanráđi, meroštallat mánnápolitihka čuovvuma indikáhtoriid ja hábmet daid várás diehtovuodu.
4. Mánáidsuodjalanlága oppalašodastusa galgá čohkket bihtáziin čehpet ja ájitkeahhtá.

ČUÁKÁNKIÄSU

Pärniäššiváldálii muštálus ovdâskoodán 2026

Pärniäššiváldálii pargon lii visásmittiđ, et párnáá vuoigâdovuodáh já sajadáh válđojeh huámášumán lahâaasâtmist já ohtsâškodálii miärádâstohâmist. Ohtii neelji ivveest pärniäššiváldálâš luovât ovdâskoodán muštálus jieijâs haldâšemsyergist. Oovdeb tove ovdâskoddemuštálus lii almostittum ive 2022.

Ovdâskoddemuštálus ulmen lii adelid ovdâskoodán kejâstuv párnái sajaduvâst já sii vuoigâdovuodái olášuumist Suomâst iivij 2022–2025. Muštálus ulmen lii išediđ ovdâskode vâldid huámášumán párnái vuoigâdovuodâid miärádâsâi tohâmist, vâi tot puávtáččij ovdediđ šiev já pärnivuoigâdovuotâvuáđđuslii pärni-, nuorâi- já perâpolitik.

Ovdâskoddemuštálus ana sistees ovdâsaavâ, iävtuttâsâid ovdâskoodán já čiččâm lohhood, main vuossâmuš oovdânpuáhtá iivij 2022–2025 teivum párnái já nuorâi uáinuid. Nubbe loho tárkkoo, et magareh teemah láá haldâšâm ohtsâškodálii savâstállâm párnái aášijn já maid tot muštâl párnái sajaduvâst syemmili ohtsâškodeest já politikist. Kuálmád loho analysist pyereestvaijeemkuávlu-udâdâs párnái, nuorâi já perrui palvâlusâi sehe olášuttum sosial- já tiervâsvuotâpolitik suundijđ. Niäljád loho tárkkoo uáppeehuolâttâs olesvuodâ, háástuid já merhâšume. Viidâd loho kuorâttâl epituáivujämimij lasanem já estâlem. Kuudâd loho kiedâvuš oppâmpuátusij oornigtäâsi árvuštállâm já oppâmpuátusij sierrimovdânem. Čiččâd loho keeijâst párnâid kyeskee aalmuglii lahâasâtem ovdânmân.

Ovdâskoddemuštálus čáittá, et tarkkumpaje ääigi párnái eellim láá suoivânistám maangah pajaluvâi tiättojejee kriisah,

tego koronapandemia čuávumušâidiskuin, jođálmeijee šonjâdâhnuvástus já luánduláppu, Ruošâ volliittensuáti Ukrainan, eellimkoloi vuáimálâš lasanem já staatâ jotelis viälgádume. Párnái já nuorâi mielâtiervâsvuodâ čuolmah já epituáivujämimeh láá lasanâm. Párnái koskâsih iäruh oppâmist láá stuárnum. Siämmást sosial- já tiervâsvuodâhuolâttâsâst lii olášuttum udâdâs, mii lii vaattâm nubâstusnaavcâ áámmátlijn já äššigâsâin. Láá tohhum nubâstusah já sosialtorvo čuoppâmeh, main párnáá hiätu lii valdum huámášumán mulsâšuddeht. Párnáá hiädu huámášumán vâldim váátá juátkojejee muštottem, ige pärnivaiguttâsâi árvuštâlmij puátuseh veltihánnáá valduu huámášumán talle, ko miärádâsah tahhojeh. Aalmuglii pärnistrategia tooimânpieijâm kalga meritiäduvávt tuárjuđ já ovdediđ.

Muštálus ana sistees nelji iävtuttâs.

1. Párnáá hiädu vuosâsajasâšvuodâ kalga siskeldittiđ vuáđuáavâ vuáđuvuoigâdovuotânjuolgâdussáid.
2. Párnái já nuorâi uáivádâs- já mielâtiervâsvuotâpalvâlussáid kalga hammiđ ohtâlâs rááhtuslijd čuávdusijđ já pargojuávu aalmugliin lahâaasâtmáin.
3. Suomân kalga vuáđudiđ pärnipolitik árvuštállâmäädi, miäruštállâd pärnipolitik čuávum indikaattoriđđ já rähtiđ toi várás tiätuvuáđu.
4. Párnâisuojelemaavâ ubâlâšudâdâs kalga čokkiđ pittáin čeeppiht já ájâttâlhánnáá.

Õ'HTTEKEÄSSMÕŠ

Päärnažä'sšvä'lddsee'kk maainäs ee'ttiik-kádda 2026

Päärnaiä'sšvä'lddum tuájjan lij ainsmâ'tted, što päärna vuõiggâdvuõđ da sââ'j vä'ldde lokku lää'jjišottummšest da õhttsažkääddlaž tu'mmstõktuâjast. Õ'htešt neelljast ee'jjest päärnaiä'sšvä'lddum luõvat ee'ttiik-kádda rapoort vaaldšemsue'rjest. Oou'dab vuâra ee'ttiik-kâ'ddraportt lij čõõđtum ee'kken 2022.

Ee'ttiik-kâ'ddrapoort õõlgtõssân lij u'vdded ee'ttiik-kádda kiõčldõk päärnai sââ'jest da sij vuõiggâdvuõđi teâuddjummšest Lää'ddjânnmest ee'jjin 2022-2025. Rapoort täävtõssân lij veä'kkted ee'ttiik-kää'dd vä'ldded lokku päärna vuõiggâdvuõđid tu'mmstõktuâjast, nu'tt što sij vuei'tte oou'deed pue'rrvuõđ da päärnažvuõiggâdvuõđtuâđdsad päärnaž-, nuõr- da piärpolitiikk.

Ee'ttiik-kâ'ddraportt sii'skad ouddsaagg, e'tkkõõzzid ee'ttiik-kádda da čiččâm låakkad, koin vuõssmõõzzâst vää'lte ee'jjin 2022-2025 teivvum päärnai da nuõri vuei'nlmid. Nuu'bh låaggast ta'rktâ'le, mu'vddem tee'mm liâ vaaldšam päärnain jeállum õhttsažkääddlaž sagstõõlmõõžž da mâi'd tõt ceälkk päärnai sââ'jest lää'ddjânnam õhttsažkää'ddest da politiikkâst. Kuälmad låaggast analysâ'stte pue'rrvââjjamvu'vddoõdummuš päärnai, nuõri da piärrii kääzzkõõzzin de čõõđtum sosiaal- da tiõrvâsvuõđtpolitiikk täävtõõzzin. Neelljad låaggast ta'rktâ'le mätt'tõõttâmhuâl ceâlaivuõđ, vä'žžlõõzzid da miärkkõõzzid. Viidad låaggast kidee vuâmmšõõzz panntuäivvjäämm'mõõžž lãssnummša da cõggõõttmõ'sše. Kuudad låaggast kiõtt'tâ'le mättjempuâđõõzzi riâžldõktää'zz arvvlãsttmõõžž da mättjempuâđõõzzi jãrrnemouddnummuž. Čiicčad låaggast rä'jje kiõčldõõgg päärnaid kuõskki meerlaž lää'jjišotteem ouddnummša.

Ee'ttiik-kâ'ddraportt čuä'jat, što tä'rktõõllãmpooddãst päärnai jie'llem liâ seurram tääu'jab pãjilõs kriis, mã't-a

koronapandemia seu'rrjõõzzineez, ouddnee iimm-muuttãs da luãttvãã'nn, Ruõššjãnnam kõrmmlemvãinn Ukrainaa'je, jie'llemkuuli viõkksaž pãjnummuš da valdia jã'tlõs veãlggõõvmmõš. Päärnai da nuõri miõlltiõrvãsvuõđ jeã'd da panntuäivvjäämm'mõõžž lãssnummuš. Päärnai kõskksaž rããtk mättjummšest liã lãssnam. Seãmma äã'i'j sosiaal- da tiõrvãsvuõđthuãlast liã čõõđtam oõdummuš, kää'tt lij oudldãsttam muuttãsooddid ämmatnii'kkin da äã'sšlain. Liã raajjãmm lää'jjišotteem muttsid da sosiaalstaan uu'ccummšid, koin päärna oudd lij valddum lo'kke vaajtõõll'jen. Päärna ooud lokku vãlddmõš õõlgãt juãtkkjeei muštt'tummuš, jiã-ga päärnažvaikkõõžzi arvvlã'stem puãđõõzzid veãl'tt'tekãni valddu lokku tã'l, gu tu'mmstõõggid rä'jje. Meerlaž päärnaž-strategia toimupiiijmõõžž älgg viõkksãnji staanãd da oou'deed.

Raportt sii'skad nellj e'tkkõõzz.

1. Päärna ooud vuõss-sãjjsažvuõtt älgg sii'skeed vuãđdlãã'jj vuãđđvuõiggâdvuõđtšiotõõzzid.
2. Päärnai da nuõri peã'nec- da miõlltiõrvãsvuõđtkããzzkõõzzid â'lğge raajjãd õhtteei raajõõđlaž rã'tkkõõzz da tuãjj-juãkkmõš meerlain lää'jjišotteõõzzin.
3. Lää'ddjãnnma älgg vuãđdeed päärnažpolitiikk arvvlã'sttemsuãvtõs, meã'rtõõllãd päärnažpolitiikk seurram indikaattor da raajjãd tõi vã'rdd teãttnorldõk.
4. Päärnaisuejjeemlãã'jj ceãlaioõdummuš älgg noorrãd ku'skk kuu'skest čie'ppeld da mãã'jeeãni.

SUMMARY

Report to Parliament by the Ombudsman for Children 2026

The task of the Ombudsman for Children is to ensure that the rights and status of children are taken into account in legislation and societal decision-making. Once every four years, the Ombudsman for Children submits a report to Parliament from its governmental branch. The previous Report to Parliament was published in 2022.

The purpose of the Report to Parliament is to provide Parliament with a review of the status of children and the implementation of their rights in Finland in the period 2022–2025. The aim is to help Parliament take the rights of the child into consideration in its decision-making to enable the promotion of good child, youth and family policy that is founded on the rights of the child.

The report contains a foreword, proposals to Parliament and seven chapters, the first of which presents the views of children and young people whom the Ombudsman met between 2022 and 2025. The second chapter examines the themes that have been dominating the discussions on children in society and what this reveals about the status of children in Finnish society and politics. The third chapter analyses the wellbeing services county reform from the perspectives of the services for children, young people and families and the implemented healthcare and social welfare policy. The fourth chapter examines student welfare as a whole, including its challenges and significance. The fifth chapter addresses the increase in and prevention of deaths of despair. The sixth chapter explores the evaluation of learning outcomes at the systemic level and the widening differences in learning outcomes. The seventh chapter provides an overview of the evolution of national legislation concerning children.

The Report to Parliament shows that, during the period under review, children's lives have been

overshadowed by several overlapping crises, including the COVID-19 pandemic and its consequences, accelerating climate change and biodiversity loss, Russia's war of aggression against Ukraine, a sharp increase in costs of living, and rapid central government indebtedness. There has been an increase in mental health problems and deaths of despair among children and young people. Differences in children's learning have widened. At the same time, Finland has implemented a healthcare and social welfare reform that has required adaptability from both professionals and clients. Legislative amendments have been adopted and social security has been cut, and the best interests of the child have been considered to different extents in these contexts. Taking the best interests of the child into account requires constant reminders, and the results of child impact assessments are not always considered when decisions are made. The implementation of the National Child Strategy must be firmly supported and promoted.

This report contains four proposals.

1. The priority of the best interests of the child must be included in the fundamental rights provisions of the Constitution of Finland.
2. Consistent structural solutions and division of labour must be introduced to the substance abuse and mental health services for children and young people through national legislation.
3. A council of child impact analysis must be established in Finland, indicators for the monitoring of child policy must be determined, and a database must be created for them.
4. A comprehensive reform of the Child Welfare Act must be put together from fragments skilfully and without delay.

ESIPUHE

Lapsen oikeuksien edistäminen 2020-luvulla edellyttää supervoimia – tai strategista viisautta

Mun äiti sanoo aina, että jos tulee jotain hirviötä, niin sitten äidillä on supervoimat käytössä.

(Kuusivuotias vastaaja, Lapsibarometri 2022)

Supervoimat, niitä moni on viime vuosina totisesti kaivannut. Kun helmikuussa 2022 luovutimme edellisen kertomuksemme eduskunnalle, tilaisuus toteutettiin etänä ja kansa suojautui edelleen hengityssuojaimiin. Saimme kuitenkin viedä eduskuntakertomuksen puhemies Matti Vanhaselle henkilökohtaisesti. Istuimme juristi Merike Helanderin kanssa puhemiehen kanslian korkealla sohvalla, ja siinä rauhallisessa hetkessä tuntui kuin maailman murheet olisivat olleet jossain kovin kaukana. Vähänpä tiesimme. Vain kaksi viikkoa tilaisuuden jälkeen 24.2.2022 Venäjä aloitti aggressiivisen hyökkäyssodan Ukrainaan, ja Suomi vastaanotti lyhyessä ajassa 46 000 tilapäistä suojelua hakenutta ukrainalaista.

Maailman myrskyt heijastuvat suomalaislasten elämään

YK:n mukaan maailmassa on käynnissä 61 väkivaltaista konfliktia, mikä on suurin lukema toisen maailmansodan päättymisen jälkeen.¹ Kaikki nämä maailman kriisit kurittavat lapsia ja heijastuvat myös Suomeen. Siksi suuntaan eduskuntakertomuksen alkusanat kansainvälisiin ilmiöihin ja yhteistyöhön. Lapsen oikeuksia puolustavat instituutiot tekevät vahvaa yhteistyötä niin Pohjoismaissa, Euroopassa kuin globaalisti. Lapsiasiavaltuutetun toimisto on neljän vuoden aikana osallistunut yli 80 kansainväliseen tilaisuuteen tai tapaamiseen ja vaikuttanut Euroopan lapsiasiavaltuutettujen verkoston ENOCin johtokunnassa. Kansainvälinen työ on opettanut, että lasten hyvinvointia tukevat ja vaikeuttavat asiat ovat hyvin samanlaisia eri puolilla Eurooppaa.

1 United Nations Peacekeeping, 2025

Monissa maissa on havaittu lasten ja nuorten psyykkisen pahoinvoinnin lisääntyminen, ja ilmiön yhteyttä covid-19-pandemian seurauksiin, älylaitteisiin, yksinäisyyteen, vaatimusten kasvuun ja elinympäristön muutoksiin selvitetään. Sekä lapsiin kohdistettu että lasten tekemä väkivalta ovat lisääntyneet monissa maissa. Jopa rauhalliseksi tunnetussa Islannissa lapsia on kuollut väkivallan seurauksena, Ruotsissa kipuillaan jengirikollisuuden kanssa, kouluhyökkäyksiä on eri puolilla Eurooppaa ja Ukrainassa lapset elävät keskellä koko yhteiskuntaa tuhoavaa väkivaltaa. Lasten yhdenvertaiset oikeudet riittävään elintasoon ja palveluihin, kuten terveydenhuoltoon, eivät toteudu. Ero hyvin toimeentulevien ja heikko-osaisten lasten välillä kasvaa niin oppimisen, terveyden, toimeentulon kuin tulevaisuuden näkymien osalta.

Valonpilkahduksiakin on. Useissa maissa tunnistetaan ja tunnustetaan lasten oikeudet aiempaa paremmin, ja lasten hyvinvointia pidetään julkilausutusti tärkeänä arvona. Tieto lasten hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä lisääntyy, ja niin ammattilaisten kuin vanhempien ymmärrys lasten tarpeista on kasvanut. Lasten kuolleisuus, tartuntataudit ja tapaturmat ovat vähentyneet. Lapset käyttävät aiempaa vähemmän alkoholia, ja vaikka rikollisuuden lisääntymisestä keskustellaan paljon, se on 1990-lukuun verrattuna vähentynyt monissa maissa. Epäkohtien, onnistumisten ja hyvien käytäntöjen jakaminen kansainvälisessä yhteistyössä on Suomen kaltaiselle pienelle maalle mittaamattoman arvokasta.

Lapsiperheiden taloudellista ahdinkoa ei saa syventää

Vilkkaasta kansainvälisestä työstä huolimatta lapsiasiavaltuutetun toiminnan painopiste on Suomen lapsissa. Suomessa 2020-luvun alkupuolen merkittävimpiä ilmiöitä ovat olleet covid-19-pandemia jälkipyykkeineen, Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan, sosiaali- ja terveydenhuollon mittava rakenteellinen uudistus, julkisen talouden velkaantuminen ja heikko taloussuhdanne sekä väestörakenteen muutos. Kaikki nämä ilmiöt ovat vaikuttaneet lapsiperheiden arkeen, ja niitä kaikkia käsitellään tässä teoksessa.

Helmikuussa 2022 maailma oli häthätää toipunut covid-19-pandemian aiheuttamasta hälytystilasta, kun Venäjä hyökkäsi Ukrainaan. Hyökkäystä seurasi lähes hallitsemattomalta vaikuttava energian ja elintarvikkeiden hintojen kallistuminen, joka puski pankkien ohjauskorot nousuun. Tilanne tuntui lapsiperheiden taloudessa, sillä elämisestä tuli nopeasti paljon aiempaa kalliimpaa. Kun korot vähitellen laskivat, maailmanmarkkinat alkoivat heittelehtiä Yhdysvaltain uuden presidentin linjausten mukana.

Suomessa talouden kasvu on ollut kituliasta vuoden 2008 finanssikriisistä alkaen etenkin elektroniikkateollisuuden ja metsäteollisuuden vaikeuksien vuoksi. Samalla väestön ikääntyminen ja heikentyvä huoltosuhde synkistävät tulevaisuudennäkymiä. Vain Japanissa ja Italiassa on suhteellisesti enemmän 64-vuotiaita kuin Suomessa. Suomessa on noin 2,4 miljoonaa työssäkäyvää ja työvoiman ulkopuolella noin 2,9 miljoonaa ihmistä. Jokaista työssäkäyvää kohti on siis 1,3 työvoiman ulkopuolista.² Heistä eläkeläiset ovat suurin, lapset toiseksi suurin, opiskelijat kolmanneksi suurin

2 Jalovaara ym., 2023

ja työttömät työnhakijat neljänneksi suurin ryhmä. Loput työvoiman ulkopuolella olevat ihmiset ovat vammaisia, sairaita, hoitovapailla tai varusmies- tai siviilipalveluksessa olevia ihmisiä. Mainitsemisen arvoista kuitenkin on, että huoltosuhteessa ollaan yhä kaukana 1990-luvun lama-ajan luvuista: heikoimmillaan, vuonna 1993, Suomessa oli 1,7 työvoiman ulkopuolista jokaista työssäkäyvää kohden.³

Työttömyys on 2020-luvulla lisääntynyt tasaisesti ja ajanut useita perheitä taloudelliseen niukkuuteen. Elokuussa 2025 kuntien työllisyyspalveluissa oli 311 100 työtöntä työnhakijaa⁴. Viimeaikaiset sosiaaliturvan leikkaukset ovat syventäneet lapsiperheiden taloudellista ahdinkoa entisestään, ja tuoreimpien ennusteiden mukaan suhteellisessa köyhyydessä elävien lasten määrä tulee lisääntymään 31 000 lapsella, jolloin näiden lasten määrä kasvaa yli 150 000:een.⁵

Koska suhteellinen pienituloisuusaste ei kuvaa koettua köyhyyttä, on tärkeää tarkastella muita köyhyyttä kuvaavia mittareita. Tilastokeskuksen mukaan henkilö on köyhyys- tai syrjäytymisriskissä, jos hänen kotitaloutensa on pienituloinen tai vajaatyöllinen tai kotitaloudessa esiintyy vakavaa aineellista ja sosiaalista puutetta. Lasten köyhyys- tai syrjäytymisriski on Tilastokeskuksen mukaan kasvanut noin 14 prosentista yli 17 prosenttiin 2020-luvulla. Yhdeksän prosenttia henkilöistä kuului vuonna 2024 kotitalouksiin, joilla oli vaikeuksia tai suuria vaikeuksia saada tulot riittämään pakollisiin menoihin. Osuus kasvoi kolmatta vuotta peräkkäin. Eniten toimeentulovaikeudet lisääntyivät kahden vanhemman lapsiperheillä, vajaasta kuudesta prosentista lähes yhdeksään prosenttiin. Yhden vanhemman perheistä yli 18 prosenttia kertoi vaikeuksista saada tulot riittämään.⁶

Aineellisessa puutteessa eläminen tarkoittaa, etteivät ihmisen rahat eivät riitä pakollisiin menoihin, kuten asunnon lämmittämiseen tai ehjiin huonekaluihin. On vaikeuksia maksaa asumista ja lainoja, eikä rahaa lasten harrastuksiin, syntymäpäiviin tai kaverikyläilyihin ole. Vuonna 2021 aineellista puutetta koki 3,7 prosenttia lapsista. Toukokuussa 2025 aineellista puutetta koki kymmenen prosenttia lapsista.⁷

Lapsuudessa koetulla köyhyydellä on lukuisten tutkimusten mukaan kielteisiä vaikutuksia, jotka vaikuttavat pitkälle yksilön elämään asumisen, ravinnon ja virikkeiden puutteiden sekä sosiaalisten tekijöiden, kuten kiusaamisen, ostrakismin ja yksinäisyyden kautta. Köyhyyden ehkäisyssä sosiaali- ja työvoimapolitiittisilla, mutta myös laajemmilla yhteiskunnallisilla toimilla on merkitystä.⁸ Useat tutkimukset osoittavat, että lapsiköyhyys on yhteydessä ylisukupolvisen syrjäytymiseen, matalaan koulutukseen, mielenterveyden ongelmiin, työttömyyteen ja rikollisuuteen^{9,10}. Lapsiperheiden köyhyys ja taloudelliset vaikeudet leikkaavatkin läpi jokaisen tässä teoksessa julkaistun artikkelin.

3 Tilastokeskus, 2024

4 Työllisyyskatsaus elokuu 2025

5 Sosiaali- ja terveysministeriö, 2025

6 Tilastokeskus, 2025a

7 Tilastokeskus, 2025b

8 Bucelli & McKnight, 2023

9 Lapsiasiavaltuutettu, 2023

10 Bucelli & McKnight, 2024

Kansallinen lapsistrategia voi antaa suomalaiselle lapsipolitiikalle selkeän suunnan

Lapsiasiavaltuutetun tehtävä on arvioida kansallisia lapsen oikeuksien kannalta keskeisiä lainsäädäntöhankkeita ja politiikkaohjelmia. Lasten oikeuksien kannalta erittäin keskeinen ja merkittävä politiikkaohjelma on kansallinen lapsistrategia, jonka valmistelu aloitettiin jo vuonna 2018. Edellisessä eduskuntakertomuksessa tein kattavan analyysin lapsistrategian taustasta, alkusysäyksestä, ohjelmatyöstä, parlamentaarisen komitean mietinnöstä ja strategian siihenastisesta toimeenpanosta¹¹. Keskeinen vaatimukseni oli, että kansallinen lapsistrategiayksikkö perustettaisiin yksittäisen ministeriön sijasta kaikkia hallinnonaloja koordinoivaan rakenteeseen, kuten esimerkiksi valtioneuvoston kansliaan. Tämä on ollut myös YK:n lapsen oikeuksien komitean näkemys. Peräänkuulutin myös vahvaa rakennetta, joka huolehtisi lapsipolitiikan pitkäjänteisyydestä ja varmistaisi, että kansallisen lapsistrategian tavoitteet huomioitaisiin jo hallitusohjelmaa laadittaessa.

Kansallinen lapsistrategiaryhmä sijoitettiin edellä mainituista varauksista huolimatta sosiaali- ja terveysministeriöön. Pysyvä rakenne on kärsinyt työntekijävaihdoksista, mutta määräaikaiset työntekijät ovat tehneet parhaansa pyrkiessään edistämään hyvin alkanutta strategiatyötä. Kansallisen lapsistrategian toimenpiteinä on julkaistu useita erinomaisia oppaita mm. lastensuojelun sijaishuoltoon, lapsibudjetointiin, vähemmistöryhmiin ja lasten osallisuuteen liittyen, jotka vastaavat lapsipolitiikan kentän tietoaukkoihin¹². Lapsistrategian toteuttama lapsen oikeuksien kymmenosainen verkkokoulutuskokonaisuus on kansainvälisestikin ainutlaatuinen panostus ammattilaisten ja viranomaisten kouluttamiseen, ja se on ollut erittäin suosittu eri alojen ammattilaisten ja asiantuntijoiden keskuudessa¹³. Lapsistrategian työ on ollut suunnitelmallista ja perustunut toimeenpanosuunnitelmaan, jonka sisältöä eri tahot ovat voineet jo valmisteluvaiheessa arvioida.

Koska kansallisen lapsistrategian pitkäjänteinen työ on vasta alkamassa, uuden arvioinnin sijaan toistan sen, mitä totesin edellisessä eduskuntakertomuksessa. Kansallisen lapsistrategian työstä tulee karistaa ne tekijät, joihin voidaan vaikuttaa, kuten kiireen aiheuttama jäsentymättömyys ja poliittisten näkemyserojen aiheuttama arvaamattomuus. Myös henkilöstön pysyvyyteen tulee kiinnittää huomiota. Strategian tavoitteena tulee olla kestävän ja ihmisoikeusperustaisen lapsipolitiikan pitkäjänteinen edistäminen. Lapsen aika -työstä on hyvä säilyttää monitieteisyys, dynaamisuus ja yhteisen tekemisen ilo ja avoimuus; kansallisen lapsistrategian parlamentaarisesta työstä taas lapsenoikeusperustaisuus, pieteetillä tehty ohjelmien analyysi ja taustaselvitysten huolellinen teoreettisuus. Jos jatkossa pystytään yhdistämään ja säilyttämään nämä kansallisen lapsistrategian valmistumisen kannalta kriittisten taustatöiden parhaat puolet, suomalainen lapsi-, nuoriso- ja lapsiperhepolitiikka voi saada aiempaa selkeämmän roolin lapsen oikeuksien toteuttajana. Pyrin itse parhaani mukaan edistämään kansallisen lapsistrategian työtä, sillä lapsemme tarvitsevat sitä.

11 Pekkarinen, 2022

12 Kansallinen lapsistrategia, 2025a; 2025b

13 eOppiva & kansallinen lapsistrategia, 2022

Eduskuntakertomus läpivalaisee ajankohtaisia ilmiöitä

Näissä tunnelmissa luovutamme jo kolmannen kerran kertomuksemme eduskunnalle. Eduskuntakertomuksen tarkoitus on antaa eduskunnalle katsaus lasten asemasta ja heidän oikeuksiensa toteutumisesta Suomessa vuosina 2022–2025. Tavoitteenamme on siten auttaa eduskuntaa huomiomaan lapsen oikeudet päätöksenteossaan, jotta se voisi edistää hyvää ja lapsioikeusperustaista lapsi-, nuoriso- ja perhepolitiikkaa.

Edellinen, vuonna 2022 luovuttamamme eduskuntakertomus sisälsi kolme ehdotusta. Niistä ensimmäisessä esitettiin, että lapsen edun ensisijaisuus tulee tulevaisuudessa sisällyttää Suomen perustuslain perusoikeussäännöksiin. Ehdotuksista toinen, lastensuojelulain kokonaisuudistus, kirjattiin pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmaan. Ehdotuksista kolmas, Suomen koulutuspolitiikan tietopohjan ja resurssien turvaaminen sitoutumalla yli hallituskausien ulottuvaan muiden Pohjoismaiden rahoitusta vastaavaan ja selkeästi määriteltyyn rahoitustasoon, odottaa edelleen toteuttamista. Toteuttamista odottaa myös jo vuonna 2018 lapsiasiavaltuutetun eduskuntakertomuksessa tehty ehdotus Suomen lapsipolitiikan seurannan mittareiden konkreettisesta määrittelystä.

Lapsiasiavaltuutettu tekee tässä kertomuksessa neljä ehdotusta, joita perustellaan tarkemmin esipuheen jälkeen (s. 21). Ensinnä ehdotamme, että **lapsen edun ensisijaisuus sisällytetään perustuslain perusoikeussäännöksiin**. Toiseksi ehdotamme lainsäädäntöä, joka varmistaa **yhtenevät rakenteelliset ratkaisut ja työnjaon lasten ja nuorten mielenterveyspalveluihin** koko maassa. Kolmanneksi ehdotamme, että Suomeen perustetaan **lapsipolitiikan arviointineuvosto** ja määrittellään samalla lapsipolitiikan seurannan mittarit ja tietokanta, josta ne löytyvät. Neljänneksi vaa-
dimme, että **lastensuojelulain uudistus** toteutetaan aidosti kokonaisuudistuksena.

Edellä mainitut ehdotukset perustuvat kahdeksaan lukuun, joista tämä eduskuntakertomus koostuu. Ensimmäisessä luvussa lapsiasiavaltuutetun toimiston erikoistutkija **Terhi Tuukkanen** ja ylitarkastaja **Katja Mettinen** antavat äänen lapsille, jotka ovat toimineet toimistomme nuorina neuvonantajina. Nuoret neuvonantajat -toiminta ja 6–7-vuotiaille lapsille suunnattu haastattelututkimus Lapsibarometri ovat vuosien saatossa hiottuja, eettisesti arvioituja ja kustannustehokkaita tapoja selvittää lasten näkemyksiä. Lisäksi lapsiasiavaltuutettu kohtaa lapsia erilaisilla vierailuilla ja tekee selvityksiä lasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta. Kattavassa katsauksessaan Tuukkanen ja Mettinen kuvaavat vuosina 2022–2025 mainituilla menetelmillä kerättyjä 1 463 lapsen näkemyksiä teemoista, jotka ovat osoittautuneet lapsille erityisen tärkeiksi ja jotka täytyy saattaa kansanedustajien ja muiden lukijoiden tietoon. Lapset käsittelivät tapaamisissa turvallisuutta, oppimista ja koulunkäyntiä, kiusaamista ja syrjintää, palvelukokemuksia ja kohtaamista. Lasten näkemyksistä tiivistyi kolme tärkeäksi koettua asiaa: yhdenvertaisuus, osallisuus ja hyvä arki. Kirjoittajat kuvaavat, miten suomalaisten lasten hyvinvointierot ovat syventyneet ja miten lapset jäsentävät näitä teemoja arjessaan. ”Lapset puhuvat siitä, että aikuisten pitäisi kohdella lapsia yhdenvertaisesti ja nähdä jokainen lapsi arvokkaana yksilönä”, Tuukkanen ja Mettinen kirjoittavat. Luvun loppuun he ovat tiivistäneet lasten näkemyksiin perustuvat suositukset eduskunnalle.

Lasten näkemysten puuttuminen yhteiskunnallisesta keskustelusta ja päätöksenteosta onkin keskeinen havainto teoksen toisessa luvussa. Siinä yliopistotutkija **Johanna Vuorelma** tarkastelee, millaiset teemat ja sävyt ovat hallinneet lapsista käytävää yhteiskunnallista keskustelua 2020-luvun ensimmäisellä puoliskolla ja mitä se kertoo lasten asemasta suomalaisessa yhteiskunnassa ja politiikassa. Aikakautta ovat määrittäneet useat päällekkäiset kriisit, ja myös lasten elämää on tarkasteltu huolilinssien läpi. Tarkastelun kohteena ovat koronapandemian seuraukset, turvallistamisen politiikka, älylaitteiden hallitsema lapsuus ja lasten liikkumattomuus. Vuorelman keskeinen johtopäätös on, että suomalainen yhteiskunta ja politiikka eivät ole ottaneet riittävällä tavalla huomioon lapsen näkökulmia. Ilmiöiden kielteiset vaikutukset lapsiin ja nuoriin ovat tulleet esiin vasta, kun ongelmat ovat jo selvästi näkyvissä. Vuorelma toteaa, että ”(l)iian usein poliittisia päätöksiä perustellaan välttämättömyyksillä ja pakoilla, vaikka vaihtoehtoja olisi tarjolla. Koronapandemiaa, turvallistamista, älylaitteita ja liikkumattomuutta koskevat päätökset ovat olleet poliittisen harkinnan tulosta, eivät vääjäämättömiä kehityskulkuja.” Loppupäätelmissään Vuorelma muistuttaa kansallisesta lapsistrategiasta, jossa painotetaan lasten osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien edistämistä, ja toteaa, että lasten osallisuudesta tulisi muodostua laajasti jaettu yhteiskunnallinen normi, joka ei koske vain kuulemiskäytäntöjä.

Kolmannessa luvussa siirrytään lasten näkemyksistä palvelujen kentille. Professori **Heikki Hiilamo** analysoi historiallisen laajaa hyvinvointialueuudistusta etenkin lasten, nuorten ja perheiden palvelujen sekä toteutetun sosiaali- ja terveystalouden suunnista. Analyysissa pureudutaan paitsi palvelukokonaisuuksien uudistuksiin myös katkoksiin, joita kuntiin jääneiden ja hyvinvointialueille siirtyneiden palvelujen välille muodostui, sekä muutoksiin, joita toimintaympäristössä ja rahoituksessa tapahtui. Syntyvyyden lasku, keskittymis- ja tarkkaavuushäiriöiden diagnoosien lisääntyminen, sijaishuollon tarpeen ja kustannusten jatkuva kasvu sekä huumekuolemien lisääntyminen ovat esimerkkejä muutoksista, jotka vaikuttavat palvelujen tarpeeseen tai kertovat niiden puutteesta. Johtopäätöksenä Hiilamo toteaa, että ”tutkimusnäyttö ja arviointitieto viittaavat siihen, että uudistus on parantanut palvelujen yhdenvertaisuutta ja laatua ainakin osassa hyvinvointialueista. Koko maan tasolla ollaan kuitenkin vielä kaukana tavoitteesta turvata kaikille yhdenvertaiset ja laadukkaat palvelut.” Loppupäätelmissään Hiilamo peräänkuuluttaa merkittäviä lisäresursseja sosiaalihuollon kehittämiseen, arviointiin ja seurantaan, jotta sosiaalihuolto saataisiin samalle tasolle terveydenhuollon kanssa niin tiedonkeruun kuin tiedolla johtamisen osalta.

Neljännessä luvussa ylilääkäri **Marke Hietanen-Peltola** syventää ymmärrystä Hiilamon sivuamasta opiskeluhuollon tilasta. Huolellisessa analyysissään Hietanen-Peltola kuvaa opiskeluhuollon kokonaisuuden yhteisöllisestä työstä yksilöllisiin palveluihin, joihin kuuluvat koulu- ja opiskelu-terveydenhuolto sekä kuraattori- ja psykologipalvelut. Nämä palvelut ovat lasten keskuudessa hyvin suosittuja ja arvostettuja, mutta tarkemmassa tarkastelussa havaitaan myös puutteita. Lakiin säädetty terveystarkastukset eivät aina toteudu, eivätkä mielenterveyden ongelmista kerrota oppilaat saa aina tarvitsemaansa apua. Opiskeluhuollon saatavuus vaihtelee, henkilöstöstä on edelleen ajoittaista pulaa ja puutteelliset työtilat hankaloittavat työskentelyä. Opiskeluhuolto on tärkeä ensilinja mielenterveyspalveluihin, ja etenkin lasten keskittymis- ja tarkkaavuushäiriöt tuovat uusia tarpeita myös koulujen opiskeluhuollolle. ”Opiskeluhoitopalvelujen tehtäviä

ja työnjakoa suhteessa muihin sote-palveluihin tulee kirkastaa. Nyt oppilaiden ja opiskelijoiden mielenterveyteen liittyvien tuen tarpeiden kasvu on hiljalleen muuttamassa koko opiskeluhuolto-palvelujen työtä”, Hietanen-Peltola tiivistää. Loppupäätelmissään hän ehdottaa valtakunnallista siirtymistä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen suosittelemaan rakenteeseen lasten ja nuorten mielenterveyspalveluissa¹⁴ ja lainsäädäntöä, joka varmistaa yhtenevät rakenteelliset ratkaisut ja työnjaon lasten ja nuorten mielenterveyspalveluihin koko maassa.

Viidennessä luvussa tutkimusprofessori emeritus **Pekka Hakkarainen** pureutuu Hiilamon havaintoon huumekuolemien lisääntymisestä ja tuo tarkasteluun myös muut ehkäistävässä olevat lasten ja nuorten kuolemat – itsemurha- ja väkivaltakuolemat –, joita yhdessä kutsutaan epätoivokuolemiksi. Napakassa näkökulmatekstissään Hakkarainen osoittaa, miten epätoivokuolemien osuus nuorten suomalaisten kuolemista on noussut neljänkymmenen prosentin tietämiltä runsaaseen viiteenkymmeneen prosenttiin. Tilanne on kansainvälisestikin tarkastellen hälyttävä, sillä Suomessa alle 25-vuotiaiden nuorten osuus huumekuolemista on Euroopan korkein. Hakkarainen luettelee useita hyviä keinoja, joilla epätoivokuolemia voidaan vähentää, kuten toisen asteen koulutus, Ankkuri-toiminta, terveysneuvonta sekä päihde- ja mielenterveyspalvelujen vahvistaminen. Hakkaraisen viesti on vahva: epätoivokuolemat eivät vähene ilman merkittävää panostusta ehkäiseviin ja korjaaviin lasten ja nuorten palveluihin. Teksti sisältää kuitenkin myös ehdotuksen, joka ei maksa mitään: ”Epätoivokuolemien ehkäisyssä pitäisi voida palauttaa toivo niille, joilta se on hukkunut. Tätä tulisi edistää kaikissa kohtaamisissa yhteiskunnan, kulttuurin ja sosiaalisen elämän eri tasoilla.” Hakkaraisen viesti on tärkeä muistutus meille, jotka kohtaamme lapsia ja nuoria päivittäin.

Eduskuntakertomuksen kuudes luku vie meidät oppimisen maailmaan, jota Suomessa arvioidaan monin kansallisin ja kansainvälisin tutkimuksin. Arvioinnin menetelmiä ja tuloksia läpivalaisvassa analyysissään tutkimusprofessori emeritus **Juhani Rautopuro** ja apulaisprofessori **Najat Ouakrim-Soivio** paneutuvat perusteltua huolta herättäneeseen eriytymiskehitykseen, jossa oppimistulokset heikkenevät ja polarisoituvat: hyviä osajia on entistä vähemmän ja heikkojen osajien joukko kasvaa. Lisäksi heikot osajat ovat aiempaa heikompia, ja heillä on todellinen riski syrjäytyä. Tuloksissa näkyy yhteiskunnan eriarvoistuminen, sillä oppilaiden sosioekonomisen taustan erot näkyvät oppimistuloksissa. ”Koulumenestys on vahvasti yhteydessä kotien elinolojen ja toimintatapojen vakauteen. Koululla on sosiaalinen vastuunsa, mutta monet kodin ja yhteiskunnan ongelmat, jotka heijastuvat lasten kautta kouluun, ovat sellaisia, joihin koulu ja opettajat eivät voi vaikuttaa tai joita he eivät voi ratkaista”, kirjoittajat toteavat. Oppilaiden osaamiserojen kasvu johtuu erityisesti koulujen sisäisen vaihtelun eli oppilaiden välisten erojen voimakkaasta lisääntymisestä. Myös koulujen väliset ja alueelliset erot ovat kasvaneet. Analyysin lopuksi kirjoittajat kysyvätkin, olemmeko yhä sitoutuneet koulutuksellisen tasa-arvon ideaaliin lähikouluperiaatteineen ja kaikille yhtäläiset koulutusmahdollisuudet tarjoavaan koulutusjärjestelmään. Tämän kysymyksen äärelle toivon jokaisen päättäjän pysähtyvän.

14 Huikko ym., 2023

Edellisissä eduskuntakertomuksissa¹⁵ lapsiasiavaltuutetun toimiston pitkäaikainen juristi **Merike Helander** loi kokonaisvaltaisen katsauksen lapsia koskevan kansallisen lainsäädännön kehitykseen YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen näkökulmasta. Tässä kertomuksessa Helander arvioi lainsäädännön kehitystä erityisesti YK:n lapsen oikeuksien komitean kesällä 2023 antamien loppupäätelmien valossa. Vuosina 2022–2025 Suomessa on tehty lukuisia lainsäädäntömuutoksia, joilla on suora tai välillinen vaikutus lasten oikeuksiin ja hyvinvointiin. Lasten oikeuksia on edistetty muun muassa vahvistamalla lasten oikeutta suojeluun väkivallalta, parantamalla lasten pääsyä mielenterveyspalveluihin ja uudistamalla oppimisen tukea entistä varhaisemman ja oikea-aikaisen tuen suuntaan. Valitettavasti on menty myös väärään suuntaan. Esimerkiksi lukuisat sosiaaliturvan sopeutukset ovat heikentäneet jo valmiiksi heikossa taloudellisessa asemassa olevien lapsiperheiden toimeentuloa. Myös alkoholilain ja tupakkalain muutokset ovat osaltaan vaikuttaneet lasten oikeuksien toteutumiseen negatiivisesti. Kirjoituksessa todetaan, että lainvalmistelun yhteydessä tehdään entistä useammin lapsivaikutusten arviointia, mutta usein jää edelleen epäselväksi, mistä tekijöistä lapsen edun on kulloinkin katsottu muodostuvan tai millainen painoarvo eri tekijöille on annettu. ”Erityisen huolestuttavaa on, että muutoksia tehdään huolimatta siitä, että niillä on todettu olevan vain negatiivisia vaikutuksia lasten oikeuksiin ja lasten hyvinvointiin.” Kirjoituksessa uudistetaan ehdotus lapsen edun ensisijaisuuden lisäämisestä perustuslain perusoikeussäännöksiin. Sillä luodaan entistä vahvempi velvollisuus ottaa lapsen etu huomioon lainsäädännössä sekä kaikessa julkisessa ja yksityisessä lapsiin liittyvässä toiminnassa.

15 Lapsiasiavaltuutettu 2022; 2018

Suomella on erinomaiset edellytykset huolehtia kaikista lapsistaan

Haluan sydämeni pohjasta kiittää kaikkia kirjoittajia sekä lapsiasiavaltuutetun toimiston työntekijöitä tämän eduskuntakertomuksen mahdollistamisesta. Ilman juristi Merike Helanderin ja viestintäasiantuntija **Annaleena Airan** toimitustyötä tämä teos ei olisi tullut valmiiksi. Kiitän ylitarkastaja Katja Mettistä ja Terhi Tuukkasta paitsi heidän kirjoittamastaan luvusta myös jatkuvasta valmiudesta reflektoida ajatuksia yhdessä. Juristimme **Sonja Vahtera** ja hänen sijaisensa juristi **Jenni Saukkola** ovat olleet hyvänä taustatukena, enkä ilman hallinnollista avustajaamme **Mari Laitista** selviytyisi päivistäni.

Pieni toimistomme on paitsi tehokas myös sitkeä ja vahva. Olemme neljän vuoden aikana kuulleet lähes 1 500 suomalaislapsen näkemyksiä ja antaneet yli 250 heidän asioitaan koskevaa lausuntoa eri ministeriöille ja valiokunnille. Aktiivinen ja poikkihallinnollinen lapsiasianeuvottelukuntamme on kokoontunut neljä kertaa vuodessa, ja olemme tavanneet eri sidosryhmien edustajia lähes 500 kertaa. Olemme parhaamme mukaan kertoneet havainnoistamme päättäjille ja suurelle yleisölle: neljän vuoden aikana olemme julkaisseet yli 70 raporttia, artikkelia tai tekstiä suurelle yleisölle, pitäneet yli 250 esitelmää ja antaneet lähes 300 mediahaastattelua. Yli 30 maan lapsiasiavaltuutetut ovat saaneet tutustua maahamme.

Kiertäessäni ympäri Suomea mietin aina, miten hienossa yhteiskunnassa me elämme. Oli vierailumme kohde sitten tyhjenevien talojen keskellä tai vilkkaassa kasvukeskuksessa, sieltä löytyy aina päiväkotia tai koulu, jota korkeasti koulutetut ammattilaiset ylpeinä esittelevät. Me tapaamme lasten kanssa työskenteleviä ammattilaisia, järjestöjen työntekijöitä, vapaaehtoisia ja aktivisteja. Kohtaamme vanhempia ja isovanhempia, jotka huolehtivat ja välittävät lapsistaan. Ennen kaikkea kuuntelemme vierailuillamme lapsia, jotka kertovat meille avoimesti elämästään, ongelmistaan ja toiveistaan. Näissä kaikissa kohtaamisissa näen Suomen, jolla on erinomaiset edellytykset huolehtia kaikista lapsistaan. Tämä ei edellytä supervoimia, vaan vahvaa tahtoa, kansallisen lapsistrategian määrätietoista toteuttamista ja viisautta.

Jyväskylässä lapsen oikeuksien päivänä 20.11.2025

Elina Pekkarinen
lapsiasiavaltuutettu

Lähteet

- Bucelli, I. & McKnight, A. (2023). Child poverty solutions for Finland – A review of international policies in selected countries. Itla Reports 2023:2. <https://itla.fi/wp-content/uploads/2024/01/Navigator-2023-2-child-poverty-solutions-for-finland.pdf>
- Bucelli, I. & McKnight, A. (2024). Review of the mechanisms underlying the intergenerational transmission of poverty. Itla Reports 2024:3.
- eOppiva & kansallinen lapsistrategia (2022). Lapsen oikeuksien koulutuskokonaisuus. <https://www.eoppiva.fi/kokoelmat/lapsen-oikeudet/>
- Huikko, E., Peltola, K. & Aalto-Setälä, T. (2023). Lasten ja nuorten mielenterveystyön vaikuttavuuden lisääminen: Kansallisen lapsistrategian toimenpiteen 13 loppuraportti. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Työpaperi 3/2023. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-015-6>
- Jalovaara, M., Valkonen, T., Leinonen, T., ym. (2023). Väestörakenteen muutos haastaa yhteiskunnan kestävyys- den. Strategisen tutkimuksen Demography-ohjelman kokoama tietopaketti 20.1.2023. https://www.aka.fi/globalassets/3-stn/1-strateginen-tutkimus/strateginen-tutkimus-pahkinankuoressa/ohjelmat-ja-hankkeet/2023_demography_vaalitietopaketti.pdf
- Kansallinen lapsistrategia (2025a). Oppaat ja ohjeet. <https://lapsistrategia.fi/julkaisut/oppaat-ja-ohjeet/>
- Kansallinen lapsistrategia (2025b). Selvitykset ja raportit. <https://lapsistrategia.fi/julkaisut/selvitykset-ja-raportit/>
- Lapsiasiavaltuutettu (2018). Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2018:1.
- Lapsiasiavaltuutettu (2022). Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2022:1.
- Lapsiasiavaltuutettu (2023, 26. kesäkuuta). Lapsiasiavaltuutetun kirjelmä valtioneuvostolle hallitusohjelman vaikutuksista lapsiköyhyyteen. <https://lapsiasia.fi/-/kirjelma-valtioneuvoston-jasenille-hallitusohjelmasta2023>
- Pekkarinen, E. (2022). Epilogi – kohti kansallisen lapsistrategian viitoittamaa tulevaisuutta. Teoksessa Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022, s. 141–157. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2022:1.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2025). Toimeentuloturva- ja sosiaali- ja terveystaloudellisuuden 2024–2026 muutosten yhteisvaikutukset eri ihmisryhmien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. Sosiaali- ja terveysministeriön muistio.
- Tilastokeskus (2024). Taloudellinen huoltosuhde oli 132 vuonna 2023. Tiedote 17.12.2024. <https://stat.fi/julkaisu/clmfzjgqssf4i0bw615katggs>
- Tilastokeskus (2025a). 930 000 henkilöä köyhyys- tai syrjäytymisriskissä vuonna 2023. Tiedote 6.3.2025. <https://stat.fi/julkaisu/cm1hepbcn62b107w03plmxg8u>
- Tilastokeskus (2025b). Aineellista puutetta koki yhä useampi lapsi, myös pienempiä puutteita oli aiempaa useammalla vuonna 2024. Katsaus 16.5.2025. <https://stat.fi/julkaisu/cmef244j48ixy07ut3s4yc241>
- Työllisyyskatsaus elokuu 2025 (2025). KEHA-keskus, Työnvälitystilasto. <https://www.tyollisyyskatsaus.fi/graph/tkat/tkat.aspx>
- United Nations Peacekeeping (2025, 16. syyskuuta). Now is the time to invest in peace, not war. <https://peacekeeping.un.org/en/now-is-time-to-invest-peace-not-war>

Lapsiasiavaltuutetun ehdotukset eduskunnalle

Lapsen edun ensisijaisuus sisällytetään perustuslain perusoikeussäännöksiin

YK:n lapsen oikeuksien komitea toisti kesällä 2023 antamissaan loppupäätelmissä huolensa siitä, että Suomessa lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3.1 artiklan mukaista lapsen etua ei sovelleta johdonmukaisesti ja suositteli, että valtio takaa lapsen edun periaatteen oikean ja järjestelmällisen soveltamisen.

Juristi Merike Helanderin analyysistä (tässä teoksessa) käy ilmi, että kansallisessa lainsäädännössä lapsen etu esiintyy edelleen vaihtelevasti säännöstasolla. Lapsen edun sirpaleinen sääntely ei tue lapsen edun toteutumista siten kuin lapsen oikeuksien yleissopimus edellyttää. Lapsiasiavaltuutettu joutuu toistuvasti muistuttamaan lapsen oikeuksien huomioimisesta niin lainsäädäntötyössä, päätöksenteossa kuin julkisessa keskustelussa. Lapsen etua ei ole riittävästi arvioitu ja otettu huomioon yksittäisissä lakihankkeissa eikä laajoissa yhteiskunnallisissa muutoksissa, kuten covid-19-pandemian toimenpiteissä, sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa, sosiaaliturva-uudistuksessa, perhevapaa-uudistuksessa tai sosiaaliturvan leikkauksissa.

Esimerkiksi Norjassa lapsen edun ensisijaisuus on kirjattu perustuslakiin. Perustuslain tasoinen säännös velvoittaa ottamaan lapsen edun huomioon kaikessa lapsiin suoraan tai välillisesti kohdistuvassa lainsäädännön täytäntöönpanossa, myös silloin kun substanssilaki ei siitä erikseen määrää. Lisäksi se ohjaa entistä velvoittavammin sekä lainvalmistelijoita että muita lapsiin kohdistuvien päätösten tekijöitä huolehtimaan lapsiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnista.

Lapsiasiavaltuutettu ehdottaa eduskunnalle, että lapsen edun ensisijaisuus sisällytetään perustuslain perusoikeussäännöksiin. Perustuslain tasoinen säännös lapsen edusta kirkastaa lapsen oikeuksien merkitystä ja lapsen oikeuksien sopimuksen velvoittavuutta koko yhteiskunnassa ja kaikissa päätöksentekotilanteissa, jotka suoraan tai välillisesti koskevat lapsia.

Lasten ja nuorten mielenterveyspalveluihin turvataan lainsäädännöllä yhtenäiset rakenteet

YK:n lapsen oikeuksien komitea esitti kesällä 2023 Suomen valtiolle huolensa siitä, että masennus, ahdistuneisuus ja itsensä vahingoittaminen ovat yleisiä lasten keskuudessa, ja suositteli, että Suomi antaa kiireellisesti asianmukaiset resurssit, panee täytäntöön mielenterveysstrategian, järjestää päihdehuollon ja uudistaa lastensuojelulain. Samassa yhteydessä komitea suositteli panostamaan ennalta ehkäiseviin toimenpiteisiin, puuttumaan lasten itsemurhien suureen määrään ja mielenterveysongelmien taustalla oleviin syihin sekä varmistamaan, että lasten näkökulma otetaan huomioon kehitettäessä heille tarkoitettuja palveluja näiden ongelmien ratkaisemiseksi. Lisäksi komitea kehotti tehostamaan lapsille tarkoitettuja mielenterveyspalveluja ja -ohjelmia.

Lasten ja nuorten perustason mielenterveyspalvelut toteutuvat eri arvioiden mukaan puutteellisesti, ja erikoissairaanhoidon palvelut ovat sekä lastenpsykiatriassa että nuorisopsykiatriassa ruuhkautuneet. Perustason palveluja järjestetään alueilla eri tavoin, ja mielenterveyteen liittyvien tuen tarpeiden kasvu on muuttamassa opiskeluhuoltopalvelujen työtä. Tilannetta hankaloittavat lasten ja nuorten perustason mielenterveyspalvelujen puutteet ja epäselvyydet perus- ja erityistason mielenterveyspalvelujen välisessä työnjaossa, kuvaa ylilääkäri Marke Hietanen-Peltola tässä teoksessa.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen esittämässä mallissa Suomessa olisi yhteinen kansallinen rakenne lasten ja nuorten mielenterveyspalveluille. Opiskeluhuoltopalvelut keskittyisivät ehkäisevään työhön ja tukisivat lasta lievissä mielenterveysongelmissa. Vaikeammat mielenterveyshäiriöt sekä ADHD-diagnostiikka keskitettäisiin perustasolla toimiville lasten ja nuorten mielenterveystyöryhmille.

Lapsiasiavaltuutettu ehdottaa, että lainsäädännöllä varmistetaan lasten ja nuorten mielenterveyspalveluihin yhtenevät kansalliset rakenteet. Epäselvyydet perus- ja erityistason mielenterveyspalvelujen välisessä työnjaossa tulee samalla ratkaista. Uudistetun rakenteen toimeenpanoa tulee tukea ja ohjata kansallisella tasolla. Siten voidaan varmistaa koko palvelujen ketju: ehkäisevä työ, varhainen tuki, perustason hoito ja erikoissairaanhoidon mielenterveyden häiriöistä kärsiville lapsille.

Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa samalla lasten ja nuorten päihdepalvelujen heikosta tilanteesta. Tässä eduskuntakertomuksessa professori Heikki Hiilamon (s. 65) ja tutkimusprofessori emeritus Pekka Hakkaraisen (s. 105) analyysit osoittavat tarkemmin alaikäisten päihdehoidon heikkouksia. Lapsiasiavaltuutettu pitää välttämättömänä, että lasten ja nuorten päihdepalveluja kehitetään ja resursoidaan kiireellisesti ja kokonaisvaltaisesti.

Suomeen perustetaan lapsipolitiikan arviointineuvosto ja luodaan yhteinen lapsitiedon tietovaranto

Suomeen laadittiin parlamentaarisessa yhteistyössä kansallinen lapsistrategia vuonna 2020, koska YK:n lapsen oikeuksien komitea oli vuonna 2011 peräänkuuluttanut kattavaa toimintapolitiikkaa ja toimintasuunnitelmaa yleissopimuksen täysimittaiseksi täytäntöön panemiseksi. Komitea totesi, että lapsiasiavaltuutetun tehtävä on seurata lapsipolitiikkaa, mutta sen käyttöön ei ole myönnetty riittävästi resursseja. YK:n lapsen oikeuksien komitea toisti suosituksissaan vuonna 2023, että valtio myöntää lapsiasiavaltuutetun toimistolle riittävät taloudelliset ja tekniset resurssit mahdollistaakseen yleissopimuksen täytäntöönpanon edistymisen säännöllisen valvonnan ja arvioinnin. Samalla komitea suositti Suomea vahvistamaan tiedonkeruujärjestelmäänsä lapsitiedon indikaattorien osalta ja varmistamaan tehokkaan koordinaation.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston resurssit lapsipolitiikan laaja-alaisen ja syvällisen arvioinnin tekemiseksi ovat edelleen puutteelliset. Siksi lapsiasiavaltuutettu esittää, että lapsiasiavaltuutetun toimiston yhteyteen perustetaan lapsipolitiikan arviointineuvosto.

Lapsipolitiikan arviointineuvoston tehtävänä olisi arvioida lapsipolitiikalle asetettujen tavoitteiden tarkoituksenmukaisuutta, niiden saavuttamista ja valittujen keinojen toimivuutta lasten aseman, hyvinvoinnin ja oikeuksien kannalta. Ideaalitalanteessa lapsipolitiikan tavoitteet olisi asetettu kansallisen lapsistrategian mukaisesti. Lisäksi lapsipolitiikan arviointineuvosto tarkastelisi politiikan valmistelussa käytettyjen lapsivaikutusten arvioinnin laatua. Arviointineuvosto toisi politiikkaan lasten näkökulmaa tutkimusperustaisesti ja edistäisi siten lapsipolitiikan oikeudenmukaisuutta, kestävyyttä ja jatkuvuutta.

Lapsiasiavaltuutettu esittää myös yhteisen lapsitiedon tietovarannon ja indikaattorisivuston luomista. Tilastokeskus on kuvannut tietovarannon luomista tarkemmin jo vuonna 2022 hyvin perustellussa kirjoituksessaan ”Lapsi-indikaattorit samaan paikkaan”. Lapsipolitiikan arviointineuvoston työn on tärkeää perustua ajantasaisten ja relevanttien lasten hyvinvoinnin indikaattorien seurantaan.

Lastensuojelulaki uudistetaan kokonaisuutena

Lapsiasiavaltuutettu esitti edellisessä eduskuntakertomuksessaan, että Suomessa käynnistettäisiin lastensuojelulain kokonaisuudistus. Sosiaali- ja terveysministeriö tiedotti toukuussa 2022, että tuolloin valmistelussa ollut lastensuojelulain osittaisuudistus keskeytetään ja aloitetaan kaksivaiheinen, yli hallituskausien ulottuva lastensuojelulain kokonaisuudistus. Tässä yhteydessä säädettiin henkilöstö- ja asiakasmitoituksista. Uudistuksen ensimmäisessä vaiheessa luotiin lastensuojelun visio.

YK:n lapsen oikeuksien komitea antoi lukuisia lastensuojelun kehittämistä koskevia suosituksia Suomelle loppupäätelmissään kesäkuussa 2023 ja suositti niin ikään lastensuojelulain uudistamista. Jotta lastensuojelun painopiste siirtyy ongelmien ehkäisyyn, pois viimesijaisesta ja taloudellisesti kestäättömän kalliista sijaishuollosta, on välttämätöntä, että uudistuksen yhteydessä huomioidaan myös ehkäisevien palvelujen sääntelytarpeet esimerkiksi sosiaalihuoltolaissa. Sosiaalihuollossa on saatu erinomaisia tuloksia ns. Imatran mallin soveltamisesta, minkä vuoksi Etelä-Karjalan lastensuojelun tunnusluvut erottuvat muista hyvinvointialueista. ”Jos kaikki hyvinvointialueet onnistuisivat laskemaan sijoitettujen lasten osuuden Eksoten tasolle tai lähelle sitä, lasten, nuorten ja perheiden muihin palveluihin (ja/tai säästöihin) voitaisiin käyttää satoja miljoonia euroja enemmän rahaa”, kirjoittaa professori Heikki Hiilamo tässä teoksessa. Tätä Imatran ihmettä tulee tutkia nykyistä tarkemmin.

Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa pyrkimyksestä laatia selkeää ja johdonmukaista lainsäädäntöä, joka perusteluineen avautuu myös lakia soveltaville ammattilaisille ja ihmisille, joiden elämäntilanteisiin sitä sovelletaan. Selkeyttäminen vaatii lastensuojelulain uudelleen kirjoittamisen kokonaisuudessaan. On ensiarvoisen tärkeää, että uudistuksessa huomioidaan muut meneillään olevat, palveluja ja palvelurakennetta uudistavat lakihankkeet ja ohjelmat. Näiden kaikkien uudistusten on yhdessä siirrettävä painopistettä pois viimesijaisista palveluista, kohti ennaltaehkäiseviä palveluja ja lastensuojelun avohuollon palveluja painottavaa palvelurakennetta.

Lasten terveisiä eduskunnalle

**Terhi Tuukkanen, erikoistutkija, ja Katja Mettinen, ylitarkastaja,
lapsiasiavaltuutetun toimisto**

Johdanto

Olemme saapuneet Kainuuseen tapaamaan ammattiin opiskelevia nuoria. He ovat tänään nuoria neuvonantajiamme. Pehmolelumaskottimme Sisu-kissa on mukana, ja osa nuorista ottaa sen mielellään syliin jännitystä purkamaan. Keskustelemme opiskelusta, koulutuksen merkityksestä ja elämästä muutenkin. Nuoret puhuvat siitä, kuinka tärkeää on, että jokainen voi olla oma itsensä ja kaikkia kohdellaan samanarvoisesti. Joku kertoo motivaation puutteesta, toinen opiskelun aiheuttamasta stressistä ja moni kertoo joutuneensa kiusatuksi. Jotkut eivät voi nähdä kavereita niin usein kuin haluaisivat, koska bussiyhteydet perukasta keskustaan ovat vähentyneet. Nuorten usko tulevaisuuteen on kuitenkin vahva. He haluavat tehdä mieluisaa työtä ja saada hyviä ihmisiä ympärilleen. Päättäjille nuorilla on toive, joka esitetään lähes jokaisessa tapaamisessa paikkakunnasta ja lapsiryhmästä riippumatta: ”Lapsia ja nuoria pitää kuunnella!”

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on pitää yhteyksiä lapsiin ja nuoriin ja välittää heidän ajatuksiaan esimerkiksi päätöksentekijöille ja lasten parissa työskenteleville. Pitämällä yhteyttä lapsiin lapsiasiavaltuutettu toteuttaa lasten oikeutta ilmaista näkemyksensä heitä koskevissa asioissa. Lasten näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti¹.

Lapsiasiavaltuutettu pitää yhteyksiä lapsiin useilla tavoilla. Nuoret neuvonantajat -toiminta perustuu tapaamisiin erilaisten lapsiryhmien kanssa. Valtuutettu tapaa vuosittain 6–10 monenlaisista taustoista tulevaa lapsiryhmää. Tapaamisissa selvitetään lasten näkemyksiä eri teemoista ja lapsille itselleen tärkeistä asioista. Nuoret neuvonantajat -toimintamallia on kehitetty vuosien ajan lapsilähtöisesti, ja siitä on pyritty tekemään sekä lasten että lasten parissa työskentelevien näkökulmasta eettisesti kestävä toimintamalli.

1 YK:n lapsen oikeuksien komitea, 2009

Valtuutettu tekee myös tutkimuksia, jotka kartoittavat laajemmin lasten näkemyksiä. Nämä tutkimukset kohdistetaan sellaisiin aiheisiin tai kohderyhmiin, jotka jäävät muissa tutkimuksissa vähäiselle huomiolle. Lapsibarometrissa selvitetään säännöllisesti 6–7-vuotiaiden lasten näkemyksiä eri teemoista. Erillisselvitykset syventyvät tiettyjen lapsiryhmien näkemyksiin tai kartoittavat lasten näkemyksiä ajankohtaisista ilmiöistä. Lapsiasiavaltuutettu välittää lasten ja nuorten ajatuksia laajalle tai kohdennetulle yleisölle tutkimusten ja selvitysten lisäksi lausuntojen, aloitteiden, kannanottojen, puheenvuorojen tai muiden julkaisujen kautta.

Tässä luvussa kuvaamme lasten² näkemyksiä, joita on kerätty edellä mainittujen menetelmien avulla vuoden 2022 tammikuun ja vuoden 2025 heinäkuun välisenä aikana. Kyseisenä ajankohdana lapsiasiavaltuutetun tapaamisiin, tutkimuksiin tai selvityksiin osallistui yhteensä 1463 lasta. Olemme valinneet näistä aineistoista teemoja, jotka ovat osoittautuneet lapsille erityisen tärkeiksi. Valinta on tehty sillä perusteella, että kyseiset teemat ovat painottuneet ja toistuneet lasten näkemyksissä lapsiryhmästä, paikkakunnasta tai aineistonkeruutavasta riippumatta.

Nuorten neuvonantajien tapaamiset

Nuorten neuvonantajien tapaamisia järjestettiin tarkasteluajankohtana yhteensä 31 kappaletta. Tapaamisia järjestettiin etäyhteydellä sekä 16 paikkakunnalla eri puolilla Suomea (Kuvio 1), ja niihin osallistui yhteensä 345 lasta tai nuorta. Osallistujat asuivat yleensä tapaamispaikkakunnilla, mutta joihinkin tapaamisiin lapset matkustivat kauempaa. Iältään lapset olivat 6–18-vuotiaita. Lisäksi lapsiasiavaltuutettu tapasi lapsia ja nuoria vierailujen tai tapahtumien yhteydessä.

Kuvio 1. Paikkakunnat, joissa lapsiasiavaltuutettu tapasi Nuoria neuvonantajia tammikuun 2022 ja heinäkuun 2025 välisenä aikana.

2 Kun puhumme lapsista, viittaamme YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti kaikkiin alle 18-vuotiaisiin.

Tapaamisia oli kolmenlaisia: teematapaamisia, tiimejä sekä vierailuja ja tapahtumia. Teematapaamiset liittyivät pääosin lapsiasiavaltuutetun toiminnan vuosittaiseen teemaan, joka oli vuonna 2022 turvallisuus, vuonna 2023 terveys, vuonna 2024 koulutus ja oppiminen ja vuonna 2025 koulutuksen yhdenvertaisuus. Teematapaamiset toteutettiin pääasiassa oppilaitosten tiloissa koulupäivän aikana.

Taulukko 1. Lapsiasiavaltuutetun järjestämät Nuorten neuvonantajien teematapaamiset tammikuusta 2022 heinäkuuhun 2025.

Vuosi	Tapaamisen aihe	Paikka	Lasten määrä	Lasten ikä
2022	Turvallisuus	Jyväskylä	21	Eskarit
		Vaasa	18	7.–9.-luokkalaiset
		Luhanka	13	5.–6.-luokkalaiset
	Vanhempansa menettäneiden lasten saama apu ja tuki	Etätapaaminen	3	Alakoululaiset
2023	Terveys	Helsinki	12	Eskarit
		Multia	33	8.–9.-luokkalaiset
		Kuopio	24	6.-luokkalaiset
	Sairaalakoulua käyvät lapset	Ei julkaista ³	9	Ei julkaista ³
	Oppiminen	Äänekoski	17	Eskarit
2024	Koulutus ja oppiminen	Joensuu	8	Ammattiin opiskelevat nuoret
		Tohmajärvi	30	5.–6.-luokkalaiset
		Lapua	10	Yläkoululaiset
		Lahti	12	Lukiolaiset
2025	Koulutuksen yhdenvertaisuus	Kotka	28	Yläkoululaiset
		Ristijärvi	25	3.–9.-luokkalaiset
		Kuhmo	30	Lukiolaiset
		Kuhmo	4	Ammattiin opiskelevat nuoret
		Turku	28	5.-luokkalaiset
Yhteensä		18 lapsiryhmää	325	6–18-vuotiaat

Tarkasteluajankohtana lapsiasiavaltuutetulla oli kolme Nuoret neuvonantajat -tiimiä, joita kutakin tavattiin 3–6 kertaa. Tiimeissä lapset saivat nostaa esille heille ajankohtaisia aiheita. Tiimien avulla pyrittiin tavoittamaan esimerkiksi sellaisia lapsia ja nuoria, jotka eivät aina tule kuulluiksi muuta kautta ja jotka hyötyvät useasta tapaamiskerrasta. Tiimit järjestettiin autismiluokan, lastensuojelun sijaishuollossa asuvien lasten sekä sellaisten lasten kanssa, joilla on jokin pitkäaikaissairaus.

³ Paikkakuntaa tai lasten ikää koskevia tietoja ei julkaista, kun tapaamisen aihe on sensitiivinen, tapaamisen kohderyhmä on erityinen tai tapaamiseen liittyy jotain muuta sellaista, jonka vuoksi lapset voisi olla mahdollista tunnistaa.

Taulukko 2. Lapsiasiavaltuutetun järjestämät Nuoret neuvonantajat -tiimit tammikuusta 2022 heinäkuuhun 2025.

Vuosi	Tiimin aihe	Paikka	Tapaamiset	Lasten määrä	Lasten ikä
2022–2023	Autismiluokan tiimi	Jyväskylä	6	9	Alakoululaiset
2023	Tiimi lapsille, joilla on pitkäaikaissairaus	Etätapaamiset	3	4	12–17-vuotiaat
2024	Lastensuojelun sijaishuollossa asuvien lasten tiimi	Turku + etätapaamiset	4	7	13–17-vuotiaat
Yhteensä		3 lapsiryhmää	13	20	

Teematapaamisten ja tiimien lisäksi lapsiasiavaltuutettu tapasi lasten ja nuorten ryhmiä vierailuillaan ja tapahtumissa 13 kertaa. Vierailujen kautta tavattiin usein kaikkein vaikeimmin tavoitettavia lapsia tai toisaalta tutustuttiin lasten arkeen esimerkiksi kouluissa. Tarkasteluajankohtana lapsiasiavaltuutettu vieraili Pohjolakodissa Muhoksella, Sippolan koulukodissa Kouvolassa, Lausteen koulukodissa Turussa, alaikäisten tutkintavankien osastolla Vantaan vankilassa, alaikäisten vankeusvankien osastolla Helsingin vankilassa, vankilan perheosastolla Hämeenlinnan vankilassa, erityisen vaikeahoitoisten alaikäisten tutkimus- ja hoito-osastolla Niuvanniemen sairaalassa Kuopiossa sekä Kymenlaakson Steiner-koulussa ja -päiväkodissa Kouvolassa. Lisäksi lapsiasiavaltuutettu tapasi vanhempien eron kokeneita lapsia Helsingissä, Planin lastenhallitusta etäyhteydellä, oppilaskunnan hallituksen jäseniä Maiju Lassilan koulussa Tohmajärvellä sekä uskonnon- ja omantunnonvapaus lapsen ja nuoren arjessa -keskusteluun osallistuneita lapsia Hyvin sanottu -festivaaleilla Hämeenlinnassa. Näistä tapaamisista ei tilastoida lasten määrää tai ikää eivätkä tapaamisten paikkakunnat näy kuviossa 1.

Tapaamisissa keskustelut koskivat esimerkiksi kokemuksia vaikeasta elämäntilanteesta ja palvelujärjestelmän toimivuudesta. Tapaamisissa keskusteltiin myös järjestelmän puutteista, tulevaisuuden haaveista ja mahdollisuuksista. Tapaamisissa ilmeni, että monilla lapsilla on kokemuksia tukea vaille jäämisestä, epätietoisuutta oikeusturvakeinoista ja vaikeuksia saada yhteyttä esimerkiksi sosiaalityöntekijöihin. Lisäksi nuoret toivoivat avoimuutta keskusteluihin heitä koskettavista aiheista, kuten seksuaalikasvatuksesta, uskonnosta tai vanhempien erosta.

Lapsibarometri ja muut selvitykset

Lasten näkemyksiä kartoitettiin laajemmin Lapsibarometreissa 2022 ja 2025. Lapsibarometri 2022 perustui 404 lapsen puhelinhaastatteluun, ja sen teemana oli turvallisuus⁴. Tutkimuksessa selvitettiin, mitä turvallisuus merkitsee esiopetusikäisille lapsille, millaiset asiat lisäävät lasten turvallisuuden tunnetta ja millaiset asiat vähentävät sitä. Lapsibarometriin 2025 osallistui 408 lasta, ja sen teemana oli esiopetus eli lapsille tutummin eskari⁵. Tutkimuksessa selvitettiin, millaisia käytäntöjä

4 Tuukkanen, 2022

5 Tuukkanen, 2025

eskarissa on, millaiset tekijät lisäävät ja vähentävät arjen mielekkyyttä eskarissa ja millaisena lapset näkevät oppimisen ja oppimisen tuen eskarissa. Lapsibarometrin kohderyhmänä olivat Manner-Suomessa asuvat lapset.

Tarkasteluajankohtana lapsiasiavaltuutettu toteutti kolme erillisselvitystä, joissa tarkasteltiin erityisryhmiin kuuluvien lasten ja nuorten näkemyksiä. Yksi selvityksistä koski saamelaislasten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista⁶. Haastatteluihin ja sähköiseen kyselyyn perustuneeseen selvitykseen osallistui yhteensä 89 itsensä saamelaiseksi kokevaa, 11–17-vuotiaasta lasta saamelaisen kotiseutualueelta ja muualta Suomesta. Toinen lapsiasiavaltuutetun selvityksistä koski romanien hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista⁷. Selvitykseen osallistui 11–17-vuotiaita itsensä romaniksi kokevia lapsia eri puolilta Suomea. Selvitystä varten haastateltiin 18 lasta ja laadittiin sähköinen kyselylomake, johon vastasi 93 lasta. Kolmas erillisselvitys oli analyysi lastensuojelun sijaishuollosta luvatta poistuneiden lasten kyselytutkimuksesta⁸. Selvityksen tavoitteena oli syventää tietoa hatkaamisesta lasten näkökulmasta ja selvittää, miksi lapset ovat luvatta poissa sijaishuoltopaikasta ja miten poistumista voidaan ehkäistä. Nämä erillisselvitykset toteutettiin kansallisen lapsistrategian toimenpiteinä.

6 Weckström ym., 2023a

7 Weckström ym., 2023b

8 Kekkonen & Pekkarinen, 2024. Kyselyyn oli vastannut 253 nuorta, jotka olivat joskus poistuneet luvatta sijaishuoltopaikasta. Heistä 106 oli vastaushetkellä alle 18-vuotiaita.

Lasten näkemyksiä heille tärkeistä teemoista

Mua pelottaa se, jos tulee sota ja joutuu kodittomaksi – lasten näkemyksiä turvallisuudesta

Turvallisuus on ollut viime vuosina erityisen ajankohtainen teema lasten elämässä. Monet lapset ovat kokeneet pelkoa epävarman maailmantilanteen takia: esimerkiksi Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan, ilmastonmuutos, koronapandemia, rikollisuus, huumeiden käyttö ja taloudellinen epävarmuus ovat aiheuttaneet lapsille pelkoa. Turvattomuuden tunnetta lisää se, että lapset eivät koe itse pystyvänsä juurikaan vaikuttamaan näihin asioihin. Lapset katsovat vastuun maailmanlaajuisten ongelmien ratkaisemisesta olevan aikuisilla. Vaikka monet ilmiöt aiheuttavat lapsille pelkoa ja turvattomuuden tunnetta, lasten turvallisuus ei ole välttämättä heikentynyt heidän omassa arjessaan⁹.

Eri-ikäiset lapset kokevat pelon aiheet eri tavoin. Pienillä, alle kouluikäisillä lapsilla pelon aiheet liittyvät välittömään lähiympäristöön. He pelkäävät esimerkiksi pimeyttä, yötä ja painajaisia, eläimiä ja luonnonilmiöitä, kuten ukkosta, sekä pahoja hahmoja, kuten kummituksia¹⁰. Kun ikää tulee lisää, pelon aiheet laajenevat välittömästä elinympäristöstä laajempiin ilmiöihin. Alakoululaiset kertovat pelkäävänsä esimerkiksi liikennettä, päihteiden käyttöä, mielenterveysongelmia¹¹, aseita ja kodittomuutta. Pimeyttä pelkäävät kaikenikäiset lapset. Yläkoululaisetkin välttelevät kulkemista tietyillä alueilla pimeällä. Ympäristön lisäksi sosiaaliset tilanteet voivat aiheuttaa lapsille turvattomuutta. Kiusaaminen ja esimerkiksi esiintymiset voivat aiheuttaa lapsille jännitystä ja pelkoa. Yläkoululaiset kertovat pelkäävänsä myös tuntemattomia ihmisiä, sota, aseita, rikollisuutta ja huumeita.

Jos on liian pimeätä ja ajattelen, että mörköjä on, vaikka niitä ei ole.

(Eskarilainen)

Det är skrämmande hur mycket droger det förekommer bland unga och kriget i Europa.

(Yläkoululainen)

Lasten näkemykset pelkoa lievittävästä tekijöistä ovat samanlaisia iästä riippumatta. Lapsille turvaa tuovat ennen kaikkea lähellä olevat, tutut ja luotettavat ihmiset, aikuiset, ystävät ja perhe. Arjen perusasiat ja rutiinit, kuten koti, ruoka, nukkuminen, harrastukset, leikkiminen ja lemmikit tuovat lapsille turvallista oloa. Lapset kokevat turvallisuuden kannalta tärkeäksi, että auttavia palveluja on helposti saatavilla. Esimerkiksi oppilashuoltopalvelujen, terveydenhuollon, hätäkeskuksen ja poliisin koetaan lisäävän turvallisuutta. Toisaalta lapset tunnistavat, että aina palvelua ei saa, vaikka sille olisi tarvetta. Se aiheuttaa lapsille turvattomuutta.

⁹ Tuukkanen, 2024

¹⁰ Tuukkanen, 2022

¹¹ Vuonna 2023 teematapaamisissa keskusteltiin lasten kanssa terveydestä. Lasten näkemyksiä terveydestä esitellään tässä luvussa osana muita teemoja.

- Aikuinen: Mitä mieltä te ootte, voiko poliisi auttaa?
- Alakoululainen 1: Joo välillä.
- Alakoululainen 2: Jos ne jaksaa. Ne on nykyään vähän nuukia, ne ei taho tulla enää joka paikkaan.
- Aikuinen: Miksei ne jaksa tulla joka paikkaan?
- Alakoululainen 2: Niitä on niin vähän.

Lapsilla on paljon ajatuksia siitä, miten ympäristön turvallisuutta voitaisiin edistää. Lasten mielestä luontoa pitäisi suojella nykyistä enemmän. Lisäksi olisi tärkeää parantaa teitä ja lisätä liikenteen valvontaa, katuvalaistusta sekä kävely-, pyörä- ja suojateitä. Ympäristössä tulisi huomioida myös esteettömyys.

”Voi oppia ja nähdä kavereita” – koulun monet merkitykset lapsille

Koulua on perinteisesti pidetty ennen kaikkea oppimisen paikkana. Kun oppilaiden oppimistulokset ovat viime vuosina heikentyneet¹², koulutuksen merkitys ja sisällöt ovat nousseet yhteiskunnalliseksi puheenaiheeksi. Vuosina 2023–2025 tehtiin opetus- ja kulttuuriministeriön¹³ johdolla peruskoulun tulevaisuustyö, jonka tavoitteena oli arvioida peruskoulun kehittämistarpeita ja koulutuksen tavoitteita tulevaisuudessa. Valitettavan usein lasten näkemykset jäävät koulutukseen liittyvässä yhteiskunnallisessa keskustelussa asiantuntijoiden näkemysten varjoon. Nuorten neuvonantajien tapaamisissa ja lapsiasiavaltautetun tutkimuksissa ja selvityksissä lapset kertoivat monipuolisesti näkemyksiään koulutuksesta ja sen yhdenvertaisuudesta.

Koulu on useimmille lapsille oppimisen paikka, jossa opiskellaan ja harjoitellaan tulevaisuuden kannalta tärkeitä taitoja. Esiopetuksessa tai perusopetuksen alkutaipaleella olevat lapset pitävät tärkeinä ennen kaikkea luku-, kirjoitus- ja laskutaitoja, kun yläkoululaiset ja toisen asteen opinnoissa olevat nuoret arvostavat yleissivistystä sekä jatko-opintojen ja työelämän kannalta tärkeitä valmiuksia. Lasten ajatus siitä, mitä ja miksi koulussa opiskellaan, muuttuu siis luonnollisesti iän myötä.

- Aikuinen: Miksi käyt koulua, miksi opiskelet?
- Yläkoululainen: Haluan kehittyä, oppia uutta sekä saada tulevaisuudessa hyvän työpaikan.

Lasten kannalta merkittävimpiä muutostilanteita koulutuspolulla ovat siirtymät varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja esiopetuksesta perusopetukseen sekä perusopetuksesta toisen asteen opintoihin¹⁴. Näihin siirtymiin lapset kaipaavat erityisesti tukea. Siirtymissä on tärkeää kiinnittää huomiota ryhmäytymiseen, jotta jokainen lapsi löytää oman paikkansa uudessa ryhmässä.

¹² Hiltunen ym., 2023; ks. myös Rautopuro & Ouakrim-Soivio tässä teoksessa

¹³ Katso lisää: <https://okm.fi/tulevaisuustyö>

¹⁴ Can, 2025; Goman ym., 2020

Aikuinen: Onko teillä minkä verran sellaista ryhmäytymistä siinä alussa?
Ammattiin opiskeleva nuori: Aika vähän on ollut oikeastaan yhtään mitään. Oman luokan kanssa joo, jotain pientä, me oltiin pelaamassa mölkkyä tuolla parkkipaikalla. Mutta ei sen enempää. En muista, että olisi ollut.

Koulu on paljon muutakin kuin oppimisen paikka, ja monille lapsille se on ennen kaikkea jotain muuta¹⁵. Osa lapsista kertoo olevansa koulussa pelkästään oppivelvollisuuden vuoksi. Heille koulu on tylsä paikka, jossa ei opita mitään tärkeää. Tällöin parasta koulussa ovat ne hetket, kun sieltä pääsee pois. Vaikka opiskelu ei motivoi, kaverit voivat kuitenkin motivoida. Moni lapsi kertookin tulevansa kouluun erityisesti kavereiden vuoksi. Koulussa lapset jakavat yhdessä toisten lasten kanssa saman elämis- ja kokemusmaailman, mikä saa aikaan yhteisöllisyyttä ja osallisuutta.

Aikuinen: Mikä on parasta opiskelussa?
Lukiolainen: No esimerkiksi yhteenkuuluvuuden tunne tai on semmonen tietty yhteisö, jonka osa on ja sinne on hyvä mennä. Ja siihen rinnastuu tomonen sosiaalisuus, et pääsee olemaan ihmisten kaa toiminnassa.

Lasten näkökulmasta koulu tulisi ymmärtää paikkana, jossa ei olla vain siksi, että lapsista kasvaa hyviä tulevaisuuden kansalaisia, vaan jossa lapset elävät lapsuuttaan juuri nyt. Koulutuksen sisältöjä, käytäntöjä ja tiloja tarkasteltaessa tulisikin kuulla ennen kaikkea lasten näkemyksiä. Monissa paikoissa lapsilta kerätään palautetta kouluun liittyen, mutta haasteena on se, että palaute ei aina vaikuta käytäntöihin.

Leikki on tärkeä osa lapsuutta, mutta leikin rooli koulutuksessa on viime vuosina jäänyt heikentyneiden oppimistulosten aiheuttaman huolen varjoon. Varhaiskasvatuksen tutkijat ovat olleet huolissaan ”koulumaistumisen” ilmiöstä, jossa jo varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen viedään koulumaisia elementtejä, jotta lasten oppimistuloksia saataisiin parannettua ja lasten taustoista johtuvia eroja tasoitettua jo ennen perusopetukseen siirtymistä¹⁶. Vuonna 2025 julkaistu Lapsi-barometri painottaa leikin merkitystä esiopetuksessa: se oli lapsille mieluisin asia eskarissa¹⁷. Lisäksi aiemmat tutkimukset osoittavat, että lasten oppimisvalmiudet kehittyvät parhaiten silloin, kun leikki on opetuksessa keskeisellä sijalla¹⁸. Nämä huomiot kannustavat lisäämään leikkiä paitsi esiopetukseen, myös perusopetukseen ainakin sen alkutaipaleelle.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on kehottanut sopimusvaltioita suojelemaan nuoria tarpeettomilta paineilta, mukaan lukien psykososiaaliselta stressiltä¹⁹. Nuorten neuvonantajien tapaamisissa useat eri-ikäiset lapset kuitenkin kertoivat kokevansa koulun vuoksi stressiä ja jopa ahdistusta. Sitä aiheuttavat erityisesti läksyt, kokeet ja esitykset. Koulussa halutaan suoriutua hyvin ja saada hyviä arvosanoja, sillä niillä on vaikutusta jatko-opintoihin. Stressiä ja ahdistusta lieventää lasten

15 Katso esim. Lakka, 2024

16 Karila, 2017; Ojala, 2020

17 Tuukkanen, 2025

18 Etelälahti, 2014

19 YK:n lapsen oikeuksien komitea, 2003

mielestä opettajien ja vanhempien ymmärtävä ja kannustava suhtautuminen lapseen ja hänen koulunkäyntiinsä. Lapsille on tärkeää, että tarvittaessa koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palvelut sekä kuraattori- ja psykologipalvelut ovat helposti saatavilla.

Niitä (kokeita) on vähän liikaa ja ne stressaa ihan hirveesti. Jos niitä on monta viikossa ni pitäis käyttää kaikki vapaa-aika niitten lukemiseen, sitten pitäisi vielä jaksaa koulupäivät.

(Yläkoululainen)

Kuraattorit, koulupsykologit ja kaikki, ne on niin kiireisiä, että niille pitää varata aika. Niin sitten se on asia, joka on tosi vaikea saada aikaiseksi tehdä. Ja sitten niillä on tosi kiire, että ne harvemmin sitten käy kyselemässä. Kerran joskus oli jollekin luokalle joku kysely luokan ilmapiiiristä ja se oli ainoa, kun sitä kuraattoria näki siellä ammatillisissa.

(Ammattiin opiskeleva nuori)

Lapsille tärkeitä asioita koulussa ovat ruoka, työrauha, opetustavat ja tilat. Lapset toivovat riittävästi hyvää ruokaa, sillä nälkä vaikuttaa jaksamiseen. Monissa kouluissa kouluruoasta on viime aikoina tingitty, mikä näkyy lasten mielestä ruoan laadussa. Työrauha puhuttaa monissa kouluissa ja se koetaan ryhmästä riippuen jopa huonoksi. Ongelmia aiheuttaa oppilaiden käytös, mutta myös epäkäytännölliset tilat, joissa seinät eivät ole riittävän äänieristettyjä. Oppilaiden käytökseen ja sitä kautta työrauhaan vaikuttavat puolestaan opetustavat. Vanhanaikaista opetustapaa, jossa opettaja puhuu ja oppilaat kuuntelevat ja kirjoittavat muistiinpanoja, ei usein koeta mielekkääksi, vaan lapset kaipaavat uudenaikaisempia ja oppilaita aktivoivampia työtapoja. Koulujen tiloihin lapset toivovat käytännöllisyyttä, siisteyttä ja viihtyisyyttä.

”Henkistä terveyttä uhkaa koulukiusaaminen” – Lasten näkemyksiä kiusaamisesta, syrjinnästä ja yksinäisyydestä

Kiusaamista voi luonnehtia kestoteemaksi, kun lapset kertovat elämästään ja hyvinvoinnistaan. Kiusaamisella voi olla pitkäaikaisia seurauksia lasten hyvinvointiin, terveyteen ja elämään. Teema tulee esille monien lasten kertomuksissa iästä, taustasta tai paikkakunnasta riippumatta. Osa lapsista kertoo kokeneensa itse kiusaamista ja moni kertoo havainneensa sitä. Kiusaamista tapahtuu vertaissuhteissa, mutta monet lapset kuvaavat myös aikuisten epäasiallista käytöstä, esimerkiksi nimittelyä tai tylyä, epäreilulta tai pahalta tuntunutta kohtelua. Vertaissuhteissa kiusaamisen on kerrottu olevan esimerkiksi syrjimistä, nimittelyä, fyysistä väkivaltaa tai käytöstä, jolla osoitetaan toisen olevan vähemmän arvokas.

Surullista miten paljon syrjintää. On surullista että osa näkee minut varkaana, huonona, tyhmänä.

(Romanilapsi)

Kiusaaminen voi osaltaan selittää toista lasten näkemyksissä esille tullutta ilmiötä, yksinäisyyttä. Useissa Nuorten neuvonantajien tapaamisissa lapset ovat kertoneet tunnistavansa ryhmässään yksinäisiä lapsia, ja osa lapsista on kertonut kokevansa itsensä yksinäiseksi. Yksinäisyyttä kokeneet

lapset ovat kertoneet ajattelevansa, että yksin jääminen johtuu heidän vähemmistötaustastaan, esimerkiksi romanitaustasta. Myös kielitaidon puute voi johtaa yksinäisyyteen, jos se vaikeuttaa tutustumista muihin lapsiin.

Meil on yks ukrainalainen meidän luokassa ni tuntuu, et se ei oo oikein päässy tavallaan millään tavalla siihen luokkaan mukaan. Ni ois hyvä, jos heti pystyis ottaa sen mukaan, että pitäis enemmän vaan mennä juttelee heidän kanssa.

(Yläkoululainen)

Tilastotiedon valossa kiusaaminen ja yksinäisyys ovat merkittäviä ongelmia lasten elämässä. Kouluterveyskyselyn²⁰ mukaan noin yhdeksän prosenttia 4.–5. luokan oppilaista joutuu koulukiusatuksi vähintään kerran viikossa ja 11 prosenttia 8.–9. luokan oppilaista kokee, ettei heillä ole yhtään läheistä ystävää. Kiusaamista ja yksinäisyyttä kokevien lasten määrä on noussut viime vuosina. Hälyttävää on, että useimmat kiusaamista kokeneet tai sitä todistaneet lapset kokevat myös, ettei kiusaamiseen ole puututtu riittävän tehokkaasti. Kouluterveyskyselyn mukaan vain noin puolet 8.–9. luokan oppilaista ajattelee, että koulukiusaaminen on loppunut tai vähentynyt kiusaamisesta kertomisen jälkeen. Tapaamisissa lapset ovat kertoneet, että esimerkiksi kiusaajan puhuttelu tai pakotettu anteeksi pyytäminen eivät yleensä auta, vaan kiusaaminen jatkuu. Surullisin tilanne on kiusatun näkökulmasta.

Kiusaaminen ei ole okei. Sellainen ajatus pitäisi olla jokaisella päässä. Koska kiusatulle tulee siitä negatiivinen muisto, joka jättää jäljen koko loppuelämäkseen. Mutta kiusaaja taas, niin hänelle se on vaikka normi tiistai, niin hän ei tietystikään sitten luultavasti edes muista sitä.

(Ammattiin opiskeleva nuori)

Lapset tunnistavat, että kiusaamisen syynä voivat olla kiusaajan henkilökohtaiset ongelmat. Siksi olisi tärkeää, että apua saisi kiusatun lisäksi myös kiusaaja. Vastuu kiusaamiseen puuttumisesta on lasten mielestä aikuisilla. YK:n lapsen oikeuksien komitea on kehottanut Suomea reagoimaan lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan sen kaikissa muodoissa²¹. Komitea on syvästi huolestunut lapsiin heidän taustansa perusteella kohdistuvasta kiusaamisesta ja syrjinnästä ja suosittelee Suomea ryhtymään toimenpiteisiin kiusaamisen, syrjinnän ja vihapuheen ehkäisemiseksi.

”Kestää tosi kauan et saa sitä apuu” – lasten palvelukokemuksissa korostuvat ongelmat avun saamisessa

Kaikilla lapsilla on jonkinlaisia kokemuksia yhteiskunnan tarjoamista palveluista. Monille lapsille tuttuja palveluja ovat esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon sekä oppilas- ja kouluterveydenhuollon palvelut. Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa valtakunnallisina päätavoitteina ovat palvelujärjestelmän yhdenvertaisuus, kustannusvaikuttavuus, toimijoiden välinen yhteistyö sekä

20 Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet.fi

21 YK:n lapsen oikeuksien komitea, 2023

tietoon perustuva järjestelmä²². Lapset ovat samoilla linjoilla, sillä palveluissa lapsille on tärkeää niitä koskevan tiedon saatavuus ja saavutettavuus, oikean palvelun saaminen oikeaan aikaan, ammattilaisten osaaminen ja asenne, ammattilaisten riittävyys ja pysyvyys sekä mahdollisuus vaikuttaa palveluihin ja antaa niistä palautetta. Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistusta ovat leimanneet alkuhaasteiden lisäksi taloudelliset huolet ja hyvinvointialueiden sopeutustoimet myös lasten palveluissa, mikä on vaarantanut lasten oikeuden palveluihin.

Tai kun tuli se hyvinvointialue, niin mulla vaihtu siinä heti sossu. Mä en nähny vuoteen sossua. Hän ei soittanu tai laittanu viestii tai mitään.

(Sijaishuollossa asuva lapsi)

Lasten kokemukset avun, tuen tai palvelujen saamisesta vaihtelevat. Jotkut kertovat saaneensa apua sitä tarvitessaan, toiset eivät. Arjessa lähellä ja saatavilla olevat ammattilaiset, kuten kuraattorit, nuoriso-ohjaajat ja lastensuojelulaitosten omaohjaajat saavat lapsilta kiitosta. Eräs sijaishuollossa asuva lapsi kirjoittaa: ”Omaohjaajat on ihan 1000x💖”. Lasten näkökulmasta palvelujen saatavuus ja saavutettavuus heikkenee, jos palvelut ovat fyysisesti kaukana tai vaativat esimerkiksi ajanvarauksen. Lapset tarvitsevat helposti saatavaa ja ymmärrettävää tietoa palveluista.

En mäkkään kyllä tätä kaikkea apua ois saanu, jos mun äiti ei ois tätä hankkinu tai tehny sen asian eteen niin paljon.

(Vanhempansa menettänyt lapsi)

Jos palvelujen saatavuudessa tai palveluohjauksessa on ongelmia, lapset eivät tule ymmärretyiksi, saattavat ohjautua väärään paikkaan tai jäädä vaille oikeanlaista apua. Lapset kuvaavat turhautumisen tunteita, kun ovat joutuneet siirtymään luukulta toiselle ja odottamaan oikeaa apua tai eivät ole lopulta jaksaneet yrittää hakea apua enää ollenkaan.

Sit mä oon saanu parin kolmen kerran jotain et mee nyt tonne ja sitte tänne ja sitte tänne.

(Vanhempansa menettänyt lapsi)

Lapsilla on kokemuksia palvelujen ruuhkautumisesta ja pitkistä odotusajoista. Väärään paikkaan ohjautumista pahempaa voi olla kokonaan ilman apua jääminen. YK:n lapsen oikeuksien komitea kehottaa Suomea tehostamaan sosiaalipalvelujen tarjontaa koko maassa sekä varmistamaan, että lapset saavat nopeasti ja tehokkaasti hyvälaatuisia terveyspalveluja koko maassa. Erityistä huomiota kehoitetaan kiinnittämään mielenterveyspalvelujen saatavuuteen ja itsemurhien ehkäisyyn.²³

Että jos nuori itse sanoo että tarvitsee apua niin sitä ei saa tarpeeks, niinku puolessa vuodessa ehtii tapahtua vaikka mitä. Näin raa’asti sanottuna joku ehtii jopa tappaa ittensä.

(Sairaalakoulua käyvä lapsi)

22 Katso Hiilamo tässä teoksessa; sosiaali- ja terveysministeriö 2024

23 YK:n lapsen oikeuksien komitea, 2023

Mulla oli vaikea olla ja mä pyysin, että mä pääsen sijoitukseen ja sanoin, että mulla on itsetuhon olo tosi usein ja mun äiti ei jaksa enää. Niin sitten se siellä sosiaalipäivystyksessä vaan sanottiin, että hyvää yötä pärjääkö. Että ei ne voi auttaa juuri nyt. Pistän teidät kuukauden jonoon ja pärjääkö, hyvää yötä.

(Sairaalakoulua käyvä lapsi)

Lapset kertovat henkilöstön vaihtuvuudesta sekä palvelujen saamiseen tai kestoon liittyvistä ehdoista. Tutuksi tulleen työntekijän vaihtumisen lapset kokevat raskaana, sillä sen seurauksena asioiden käsittely alkaa alusta. Saatu apu tai palvelu saattaa loppua liian aikaisin ja vastoin lapsen tahtoa. Lapsilla on myös tiedossa, että avun saamiseen voi liittyä ehtoja, kuten tietty diagnoosi, jonka puuttuminen viivästyttää avun saamista. Lapset painottavatkin avun tarpeen arvioimista diagnoosin tai muiden ehtojen täyttymisen sijaan.

Oisin saanu enemmän apua, jos mulla olis ollu diagnoosi aikasemmin. Ja mää olisin saanu niihin liittyviä apukeinoja eikä mua olis tarvinnu sijoittaa kuukaudeksi.

(Sairaalakoulua käyvä lapsi)

Et jos on yhen kanssa saamassa asian kunto ja siten se vaihtuu, nii sit se katkee ja aina alkaa alusta.

(Vanhempansa menettänyt lapsi)

Lapset kuvaavat merkityksellisiä kohtaamisia palveluissa ja hyvän aikuisen tai ammattilaisen piirteitä; näistä kerrotaan seuraavassa alaluvussa. Esteitä avun ja palvelujen saamiselle voivat muodostaa ammattitaidon tai tiedon puutteet tai yksittäisen ammattilaisen asenteet, jotka saattavat olla leimaavia ja johtaa siihen, että avun tarve jää tunnistamatta.

Mää oon tavannu paljon niinku ammattilaisaikuisia, jotka tietää sanan autismi tai adhd tai ocd, mutta ne ei oikeesti tiedä mitä se on tai jotka ei oo ammattilaisia tai aikuisia, jotka ei tiedä niinku asioista ja sit tulee niitä väärinymmärryksiä. Ei hyväksyt lasta ja ei edes auteta saamaan apua, koska ei usko niihin asioihin.

(Sairaalakoulua käyvä lapsi)

Lasten mahdollisuudet vaikuttaa palvelun sisältöön tai antaa palautetta ovat vaihtelevia. Lapsen mielipidettä saatetaan kyllä kysyä, mutta aina sitä ei silti huomioida. Lapset kaipaavat perusteluja sille, miksi heidän mielipiteensä on jätetty huomioimatta. Muutoksenhakukeinot tai muut oikeusturvakeinot eivät ole tuttuja valtaosalle lapsista. YK:n lapsen oikeuksien komitea kehottaa Suomea takaamaan kaikille lapsille mahdollisuuden ilmaista mielipiteensä ja tulla kuulluksi heitä koskevassa päätöksenteossa, tuomioistuimissa ja hallintomenettelyissä. Komitea kehottaa tarjoamaan kaikille lasten kanssa työskenteleville ammattilaisille koulutusta lapsen oikeudesta tulla kuulluksi ja saada mielipiteensä huomioon otetuksi ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Komitea kehottaa parantamaan tiedotusta oikeussuojakeinoista erityisesti sijaishuollossa oleville lapsille²⁴ ja valmistelee parhaillaan uutta yleiskommenttia²⁵ oikeussuojakeinoista.

24 YK:n lapsen oikeuksien komitea, 2023

25 Katso lisää: <https://lapsiasia.fi/yleiskommentit>

Ei mulle ollut kerrottu, että on semmonen kuin sosiaaliasiavastaava.

(Sijaishuollossa asuva lapsi)

Ja sit toinen, että se, että se päätös tulee olla sen verran hyvä, että se pystytään perustelemaan mulle oikein. Ja antaa hyvät ja pätevät syyt sille päätökselle. Ja sitten myös, et tavallaan pystyy myös ottaan kritiikin multa vastaan siihen päätökseen. Et jos mä vaikka, et ja sit myös vastataan siihen, et kritiikkiä otetaan vastaan. Ettei tarvi kohdata semmosta, valitettavan yleistä ultimaattista superargumenttia, koska me olemme aikuisia ja sinä et, joten me päätimme näin.

(Sijaishuollossa asuva lapsi)

”Kuuntelisi enemmän mitä lapsi sanoo” – hyvä kohtaaminen rakentaa lasten luottamusta

Lapset kohtaavat aikuisia arjen ympäristöissään kuten varhaiskasvatuksessa, koulussa, vapaa-ajalla ja harrastuksissa, sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa sekä muussa lähiympäristössä. Hyvät kohtaamiset ovat merkityksellisiä ja jäävät lasten mieleen, vaikka ne olisivat lyhyitä tai satunnaisia – säännöllisistä kohtaamisista puhumattakaan.

Hyvä aikuinen on lasten mielestä ystävällinen, luotettava, huumorintajuinen, kiva, rento ja sellainen, joka kuuntelee ja auttaa. Hyvässä kohtaamisessa korostuu ymmärrys, lapsen iän huomioiminen, rauhallisuus sekä tarvittaessa lohdutus ja huolenpito. Lasten mielestä hyvässä kohtaamisessa aikuisen kanssa korostuvat yhteinen tekeminen ja yhdessä vietetty aika sekä kiireetön tunnelma. Hyvä tai kiva aikuinen esimerkiksi leikkii tai pelaa yhdessä lapsen kanssa. On tärkeää, että aikuinen heittäytyy tilanteeseen ja on aidosti kiinnostunut lapsesta ja hänen ajatuksistaan.

Ei oo kaikki aina niin vakavaa, osaa heittäytyä.

(Ammattiin opiskeleva nuori)

Lasten mielestä on tärkeää, että heiltä kysytään mielipiteitä. Aina aikuiset eivät kysy lasten näkemyksiä tai kuuntele, jos lapsi yrittää kertoa jotakin. Huonoina esimerkkeinä lapset kertoivat tilanteista, joissa aikuinen on kuuntelevinaan mutta keskittyykin omaan puhelimeensa tai tietokoneeseensa tai lapselle tulee muuten tunne, ettei aikuinen ehdi kuunnella hänen asiaansa. YK:n lapsen oikeuksien komitea kehottaa Suomea edistämään kaikkien lasten osallisuutta perheissä, kouluissa ja yhteisöissä²⁶.

Lasten mielestä aikuisen huolenpito ja läheisyys on eri tilanteissa tärkeää. Hyvä tai kiva aikuinen auttaa, jos lapsi on kipeänä tai tarvitsee muuten apua. Pienempien lasten mielestä hyvät vanhemmat ja eskarin työntekijät pitävät sylissä ja antavat haleja. Vanhemmat lapset tuovat myös esille hellyyden merkityksen, mutta tunnistavat lisäksi yksityisyyden ja oman tilan merkityksen ja toivovat aikuisten kunnioittavan lapsen rajoja. Lapsille on merkityksellistä, että aikuiset osoittavat kunnioitusta ja arvostusta sanoilla, pienillä eleillä, ilmeillä ja huomioinnilla.

26 YK:n lapsen oikeuksien komitea, 2023

Lapset korostavat, että kaikki lapset ovat yhtä arvokkaita ja heidät tulisi hyväksyä sellaisina kuin he ovat ja kohdella tasavertaisesti. Lapset kuvaavat tilanteita, joissa tarvitaan sääntöjen tai toimintatapojen soveltamista joidenkin lasten kohdalla, jotta heillä olisi tasavertaiset mahdollisuudet osallistua esimerkiksi koulun tai muun yhteisön toimintaan.²⁷ Lapset toivovat, että aikuiset tunnistavat ja huomioivat jokaisen lapsen persoonan, yksilölliset tarpeet ja kyvyt.

Mulle tuli lisäys tohon, että kohtelee nuorii samalla tavalla. Et mä tarkotin sitä niinku, että kohtelee yhtä hyvin eikä samalla tavalla. Tiätkö, ei kohdella mitenkään huonommin, vaan on vähän erilaisia.

(Sijaishuollossa asuva lapsi)

Mut sitten vuosi sitten mulla oli tosi rankkaa ja ei vaan riittänyt voimavarat käymään koulua, niin ei sitä niinku otettu huomioon. Jollakin on niin yksilöitä ja on vaan niin vaikeeta niiden haasteiden takii. Mähän sain kauheet huudot siitä koko ajan, että mikset sä käy koulua ja niinku plää plää plää. Ei ne osannu yksilöidä sitä, että mulla on nyt tämmönen tilanne, että mä en nyt pysty käymään koulua. Niin se oli aika huono kokemus.

(Sijaishuollossa asuva lapsi)

Säännöllisesti toistuvissa kohtaamisissa korostuu luottamuksen merkitys. Hyvä kohtaaminen lisää lapsen turvallisuuden tunnetta ja rakentaa luottamusta. Turvallinen olo tulee luottamuksellisesta suhteesta, jossa lapsi uskaltaa puhua myös vaikeista asioista vailla huolta siitä, että tietoa käytetään nuorta vastaan. Turvallinen olo syntyy myös siitä, että lapselle puhutaan nätisti. Hyvä aikuinen ei ole ylimielinen eikä huuda.

Jos lapsi on ahdistunut, ota askel taaksepäin ja hoida tilanne rauhallisesti. Älä puhu rumasti/rajusti. Tämä voi olla merkki lapselle, että käy sinun hermoille.

(Sairaalakoulua käyvä lapsi)

No mä nään et semmonen turvallisuuden tunne syntyy siinä kohtaa, kun semmonen luottamus, luottamuksellinen suhde syntyy nuoren ja aikuisen välillä. Ja tavallaan just, tavallaan toi pointti, että pystyy puhumaan niistä vaikeemmista asioista sillee niinku vailla huolta siitä, että se toinen voisi käyttää sitä tietoa väärin tai tavallaan häntä vastaan.

(Sijaishuollossa asuva lapsi)

27 Yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014) tästä käytetään termiä positiivinen erityiskohtelu.

Johtopäätökset ja suositukset

Lapsiasiavaltuutetun tapaamat lapset ovat kertoneet arjesta, jossa on paljon hyvää, mutta myös parannettavaa. Silloin kun asiat ovat hyvin, lapsi viihtyy koulussa, koti ja siellä olevat läheiset ihmiset tuovat hänelle turvaa, lapsen näkemyksiä ja tarpeita kuunnellaan ja tarvittaessa hän saa apua ja tukea palveluista. Valitettavasti näin ei aina ole. Lapset kertovat esimerkiksi maailmanlaajuisten ongelmien luomasta turvattomuuden tunteesta, kiusaamisesta ja syrjinnästä, ongelmista palvelujen saatavuudessa sekä ikävistä kohtaamisista aikuisten kanssa. Ongelmat eivät ole tutkimusten, kuten Kouluterveyskyselyn²⁸ tulosten valossa uusia tai yllättäviä. Harmillista on, että ongelmiin ei ole puututtu tehokkaasti, vaikka niiden olemassaolosta on tiedetty.

Suomalaisten lasten hyvinvointierot ovat syventyneet monesta näkökulmasta. Elämän vastoin käymiset ja ongelmat vaikuttavat lapsein eri tavoin, ja lapsella voi olla hyvinvoinnin kannalta useita riskitekijöitä elämässään. Lapsi ei voi valita perhettä, johon syntyy, eikä asuinpaikkaa, johon perhe on asettunut. Perheillä ja läheisillä on erilaiset mahdollisuudet ja valmiudet tukea lapsia. Eriarvoisuutta esiintyy sosioekonomisten ryhmien, sukupuolten, valtaväestön ja vähemmistöjen sekä maantieteellisten alueiden välillä. Lasten tausta, kuten lapsiperheköyhyys sekä perheen tai lapsen omat päihde- ja mielenterveysongelmat vaikuttavat mahdollisuuksien tasa-arvoon. Eriarvoisuus näkyy voimakkaasti esimerkiksi koulutuksessa, terveydessä, hyvinvoinnissa, osallisuudessa ja turvallisuudessa²⁹. Lapsuudessa koetut eriarvoisuuden ja epäluottamuksen kokemukset siirtyvät herkästi seuraavaan sukupolveen ja rapauttavat hyvinvointiyhteiskunnan perustaa. Lasten eriarvoisuus kasvaa, jos ongelmiin ei puututa yhteiskunnan tai yhteisön tasolla.

Lapset käsittelivät tapaamisissa turvallisuutta, oppimista ja koulunkäyntiä, kiusaamista ja syrjintää, palvelukokemuksia ja kohtaamista. Lasten näkemyksistä tiivistyi kolme tärkeäksi koettua asiaa: yhdenvertaisuus, osallisuus ja hyvä arki. Lapset puhuvat siitä, että aikuisten pitäisi kohdella lapsia yhdenvertaisesti ja nähdä jokainen lapsi arvokkaana yksilönä. Lapset ovat aktiivisia osallistujia, jotka haluavat tulla nähdyiksi ja kuulluiksi yhteiskunnan varteenotettavina jäseninä. Hyvä arki koostuu lasten näkemysten mukaan läheisistä ihmisistä, kodista sekä itselle tärkeistä tekemisistä, kuten ulkoilusta, leikistä tai kavereiden kanssa oleilusta sekä harrastuksista. Tärkeää on yhdessä vanhempien tai muiden läheisten kanssa vietetty aika, jolloin voidaan puuhata jotakin mukavaa, herkutella tai syödä hyvää ruokaa. Lapsille mieleenpainuvia ovat pienetkin hetket, jolloin joustetaan arjen säännöistä ja rutiineista ja tehdään jotain normaalia poikkeavaa. Hyvän arjen perustekijät tukevat lasten mielestä terveyttä ja hyvinvointia.

28 Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet

29 Esim. Hiltunen ym., 2023; Castaneda & Eid, 2025; Paakkari ym., 2025

Suosituksset eduskunnalle lasten näkemysten perusteella

- ▶ Turvatkaa jokaiselle lapselle turvallinen ja hyvä arki. Huolehtikaa siitä, että perheiden ja lasten perustarpeet toteutuvat. Kun perheet voivat hyvin, lapset voivat hyvin.
- ▶ Uudistakaa koulua lapsia kuunnellen ja ymmärtäen koulun monet merkitykset lapsille.
- ▶ Puuttukaa kiusaamiseen nykyistä tehokkaammin.
- ▶ Vahvistakaa resursseja, joiden avulla palvelut voidaan viedä lähelle lapsia, palveluja voidaan kehittää ja seurata lasten näkökulmasta ja niistä voidaan viestiä lapsille.
- ▶ Selvittäkää useammin lasten mielipiteitä ja huomioikaa ne päätöksenteossa kaikissa suoraan tai välillisesti lapsiin liittyvissä asioissa.
- ▶ Ymmärtäkää, että lapsuus on tärkeä elämänvaihe sellaisenaan. Hyvinvoivat lapset ovat investointi tulevaisuuteen.

Lähteet

Can, J. (2025). Lasten siirtymäresurssit ja -pääomat varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen siirtymissä. Jyväskylän yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-86-0687-1>

Castaneda, A. & Eid, M. (2025). Lasten ja nuorten yhdenvertainen Suomi? Selvitys alle 30-vuotiaiden etnisen yhdenvertaisuuden toteutumisesta Suomessa. Valtioneuvoston julkaisuja 2025:32. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-829-1>

Etelälahti, A. (2014). Näkökulmia esiopetuksen vaikuttavuuden tutkimiseen: Vaikuttavuustutkimus vuoden 2000 esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden pohjalta. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9495-6>

Goman, J., Rumpu, N., Kiesi, J., ym. (2020). Vaihtoehtoja, valintoja ja uusia alkujä: Arviointi nuorten opintopoluista ja ohjauksesta perusopetuksen ja toisen asteen nivelvaiheessa. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus, Julkaisut 6:2020. karvi.fi/julkaisut

Hiltunen, J., Ahonen, A. & Hienonen, N., ym. (2023). PISA 2022 ensituloksia. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2023:49. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-949-3>

Karila, K. (2017). ECEC pedagogy in the Nordic Countries: Its roots and current challenges. Teoksessa K. Karila, ym. (toim.) *Pedagogy in ECEC: Nordic challenges and solutions: seminar report*, Helsinki Finland, 22 September 2016, s. 11–13. Nordic Council of Ministers. <http://hdl.handle.net/10138/184895>

Kekkonen, O. & Pekkarinen, E. (2024). Hatkassa lapsen silmin: Analyysi lastensuojelun sijaishuollosta luvatta poistuneiden lasten kyselytutkimuksesta. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2024:1. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-839-6>

Lakka, L. (2024). Takarivin tekstikäytänteet. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-9671-2>

Ojala, M. (2020). Perusteita ja haasteita varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja koulun alun kehittämiseksi erityisesti lapsen oppimisen ja kehittymisen näkökulmasta. Helsingin yliopisto, Kasvatustieteellisen tiedekunnan julkaisuja 2020. <http://hdl.handle.net/10138/313941>

Paakkari, L., Kulmala, M., Markkanen, I., ym. (2025). Eriarvoisuus näkyy lasten ja nuorten itsearvioidussa terveydessä. *Lääkärilehti* 80. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-202501241542>

Sosiaali- ja terveysministeriö (2024). Valtakunnalliset tavoitteet sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämiselle. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2024:2. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5424-3>

Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 16.9.2025.

Tuukkanen, T. (toim.) (2022). *Lapsibarometri 2022: ”Jos joku on mun lähellä, silloin mä en pelkää” – lasten näkemyksiä turvallisuudesta*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2022:9. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-334-6>.

Tuukkanen, T. (2024). Yksityinen, puolijulkinen ja julkinen tila lasten turvallisuutta koskevissa näkemyksissä. *Yhteiskuntapolitiikka* 89(1), 18–28. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202402157389>.

Tuukkanen, T. (toim.) (2025). *Lapsibarometri 2025: ”Leikki on parasta” – lasten näkemyksiä eskarista*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2025:3. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-349-0>

Weckström, E., Kekkonen, K. & Kekkonen, O. (2023). ”Kiva että juuri minä saan opiskella tätä kieltä ja se on osa kulttuuriani”: Saamelaislasten hyvinvointi ja oikeuksien toteutuminen. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2023:1. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-291-2>

Weckström, E., Kekkonen, K. & Kekkonen, O. (2023). ”Tulee fiilis, et nää oikeesti hyväksyy mikä mä oon”: Romanilasten hyvinvointi ja oikeuksien toteutuminen. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2023:3. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-401-5>

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.

YK:n lapsen oikeuksien komitea (2003). Yleiskommentti nro 4 (2003) nuorten terveydestä ja kehityksestä lapsen oikeuksien sopimuksen yhteydessä. CRC/GC/2003/4. <https://lapsiasia.fi/yleiskommentit>

YK:n lapsen oikeuksien komitea (2009). Yleiskommentti nro 12 (2009). Lapsen oikeus tulla kuulluksi. CRC/C/GC/12. <https://lapsiasia.fi/yleiskommentit>

YK:n lapsen oikeuksien komitea (2023). Loppupäätelmät Suomen yhdistetyistä viidennestä ja kuudennesta raportista (CRC/C/FIN/CO/5–6). <https://um.fi/suomelle-annetut-ihmisioikeussuosituks>

Lapset ja nuoret 2020-luvun kriisien yhteiskunnassa

Johanna Vuorelma, valtio-opin dosentti, yliopistotutkija, Helsingin yliopisto

Johdanto

2020-luvun ensimmäistä puoliskoa määrittivät useat päällekkäiset kriisit Suomessa: koronapandemia, kiihtyvä ilmastonmuutos, luontokadon eteneminen, energian hinnan voimakas nousu, naapurivaltion aloittama hyökkäyssota ja valtion nopea velkaantuminen. Kriisitunnelma heijastui monella tavalla myös lapsiin ja nuoriin. Erityisesti koronapandemian aikaisilla rajoitustoimilla oli huomattavan kielteisiä vaikutuksia lapsiin ja nuoriin erityisesti niissä perheissä, jotka olivat jo ennestään heikommassa sosioekonomisessa asemassa.

2020-luvun alkuvuosina lapset ja nuoret olivat näkyvästi esillä yhteiskunnallisessa keskustelussa, mutta pikemminkin toiminnan ja huolipuheen kohteena kuin aktiivisina toimijoina. Vaikka vuonna 2021 julkaistussa ensimmäisessä kansallisessa lapsistrategiassa painotetaan vahvasti lasten osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien edistämistä, lasten vahvempi osallisuus ei useinkaan heijastu mediavälitteiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun.

2020-luvun ensimmäisinä vuosina journalistisessa mediassa nostettiin säännöllisesti esiin lapsiin ja nuoriin liittyviä uhkakuvia, joita ovat erityisesti nuorten väkivaltarikollisuuden lisääntyminen¹, älylaitteiden vaikutukset lasten hyvinvointiin², nuorten mielenterveysongelmien kasvu³, lasten liikkumattomuus⁴ ja lisääntyvä kiusaaminen⁵.

1 Danielsson, 2022

2 Kosola ym., 2024

3 Gyllenberg ym., 2023

4 Kokko & Martin, 2023

5 Suomalainen Tiedeakatemia, 2024

Mediassa olivat tyypillisesti äänessä aikuiset ihmiset – asian-
tuntijat, opettajat, poliisit, vanhemmat – lasten ja nuorten
sijaan. Usein jääkin kuulematta, mitä lapset ajattelevat
yhtäältä sotien ja ilmastonmuutoksen kaltaisista laajoista
yhteiskunnallisista kriiseistä ja toisaalta suoraan lapsia kos-
kevista uhkakuvista.

***Usein jää kuulematta, mitä
lapset ajattelevat laajoista
yhteiskunnallisista kriiseistä
tai suoraan lapsia koskevista
uhkakuvista.***

2020-luvun ensimmäisiä vuosia määrittänyt turvallisuuspuheen korostuminen on sekin yksi niistä
kehityskuluista, joissa lasten näkökulmat ovat jääneet marginaaliin, vaikka turvallistamisen
lisääntyvät käytännöt koskevat suoraan myös lapsia. Turvallistaminen tarkoittaa, että jokin yhteis-
kunnallinen ilmiö, asia tai tapahtuma esitetään turvallisuusuhkana. Turvallistamisen myötä pelko
alkaa usein ohjata ihmisten käyttäytymistä, oli kyse sitten vanhempien ja lasten välisestä suh-
teesta, poliittisesta päätöksenteosta tai median toiminnasta.⁶

Turvallistamisessa arkisina ja inhimillisinä pidetyistä asioista tulee ratkaisuja vaativia turvalli-
suusuhkia. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, miten lasten liikkumista valvotaan ja kontrolloidaan yhä
useammin paikanninjärjestelmien ja muun teknologian avulla, kouluympäristöä turvallistetaan
väkivaltaisten hyökkäysten varalta ja mediassa lapsuutta ja nuoruutta kehystetään turvallisuus-
uhkien kautta.

Näitä toimia perustellaan turvallisuudella ja lapsen oikeudella erityiseen suojeluun ja huolenpi-
toon. Nämä ovat tärkeitä ja oikeutettuja perusteluja. Yhteiskunnallista keskustelua lapsuuden ja
nuoruuden turvallistamisesta täytyy kuitenkin käydä yhdessä lasten kanssa, ei heidän näkökul-
miaan ohittaen.

Lasten pitää saada olla aktiivisesti osallisena yhteiskunnallisessa keskustelussa siitä, missä määrin
on perusteltua turvallistaa yhä suurempi osa lapsuutta ja nuoruutta. Kuten yhteiskunnassa laajem-
minkin, myös lasten kohdalla turvallistaminen voi johtaa ylilyönteihin ja kaventaa kohtuuttomalla
tavalla lapsen oikeutta vapauteen ja yksityisyyteen.

Tässä luvussa tarkastellaan lapsen asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa ja politiikassa 2020-
luvun ensimmäisen puoliskon aikana. Tarkastelun kohteena ovat erityisesti neljä edellä mainittua
teemaa: (1) koronapandemian pitkä varjo, (2) lapset ja turvallistaminen, (3) älylaitteiden hallit-
sema lapsuus ja (4) lasten liikkumattomuus. Tavoitteena on analysoida, miten suomalainen yhteis-
kunta ja politiikka ottavat lapsen näkökulmia huomioon näissä teemoissa ja pyrkivät ratkaisemaan
teemoihin liittyviä ongelmia. Ennen ensimmäisen teeman tarkastelua tehdään lyhyt katsaus lapsen
asemaan 2020-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa.

6 Koskela, 2013

Lapset 2020-luvun Suomessa

2020-luvulle tultaessa lasten asema ja hyvinvointi Suomessa oli monella mittarilla hyvä. Suomen lainsäädäntö tukee lasten hyvinvointia useilla eri tavoilla perhevapaista lasten varhaiskasvatukseen, neuvolatoimintaan, lastensuojeluun ja kouluterveydenhuoltoon. Entistä harvempi nuori käyttää alkoholia, ja lasten ja nuorten tapaturmaiset kuolemat ovat vähentyneet merkittävästi viime vuosikymmenten aikana.

Toisaalta haavoittuvassa asemassa olevien lasten tilanne on monelta osin vaikea, mikä heijastelee yhteiskunnallista eriarvoisuutta eri ryhmien välillä. Lapsiperheköyhyys⁷, vammaisten lasten oikeuksien toteutuminen⁸, resurssipula lastensuojelussa⁹ ja turvapaikanhakijalasten yhdenvertaisuuden toteutuminen¹⁰ olivat yhteiskunnallisesti merkittäviä kysymyksiä 2020-luvun alkuvuosina.

Tämä kertoo osaltaan siitä, että 2020-luvun hyvinvointivaltio Suomessa ei kykene riittävällä tavalla tasaamaan eri ryhmien välisiä eroja, mikä johtaa siihen, että Suomessa syntyvillä lapsilla on erilaiset lähtökohdat elämään riippuen heidän sosioekonomisesta asemastaan, asuinpaikastaan ja vammattomuudestaan. Lasten eriarvoinen asema on vaikea kysymys maassa, jossa on totuttu ajattelemaan, että kaikkien pitää olla samalla viivalla huolimatta sosioekonomisista lähtökohdista.

Lasten eriarvoista asemaa koskeva julkinen keskustelu osoittaa, miten hankalaa aiheesta on puhua. Tämä näkyy esimerkiksi tavassa, jolla koulujen eriytymisestä ja kouluvalinnoista kirjoitetaan mediassa. Ääneen pääsevät tyypilliset hyväosaiset ihmiset, jotka eivät ole eriarvoistumiskehityksen ”häviäjiä” vaan osaavat tehokkaasti hyödyntää tarjolla olevia mahdollisuuksia.

Helsingin Sanomissa vuonna 2023 käyty aktiivinen keskustelu koulujen eriytymisestä ja kouluvalinnoista heijastelikin tutkimuksen mukaan keskiluokkaisuuden normia, joka työnsi osan aiheen kannalta relevanteista ryhmistä – oppilaat, yleisopetuksessa olevien oppilaiden vanhemmat, S2-oppilaiden vanhemmat – täysin marginaaliin¹¹.

Lapsen asema suomalaisessa yhteiskunnassa ja politiikassa onkin tiukasti kietoutunut yhteen sen kanssa, miten lapsista puhutaan uutismediassa ja poliittisessa retoriikassa. Lapsia käytetään esimerkiksi oikeuttamaan kritiikkiä herättäviä poliittisia valintoja. Valtiovarainministeri Riikka Purra (ps.) puolusti hallituksen menoleikkauksia joulukuussa 2024 toteamalla, että ”tulevat sukupolvet, lapset ja lapsenlapset kiittävät” hallitusta sen leikkauspolitiikasta¹².

Lapsen asema suomalaisessa yhteiskunnassa ja politiikassa on tiukasti kietoutunut yhteen sen kanssa, miten lapsista puhutaan uutismediassa ja poliittisessa retoriikassa.

⁷ Itla, 2025

⁸ Pekkarinen & Schalin, 2021

⁹ Ängeslevä, 2024

¹⁰ Martiskainen & Peltonen, 2023

¹¹ Hatunpää ym., 2024, s. 125–127

¹² Ilta-Sanomat, 2024

Vaikka valtion menojen sopeuttamistarpeesta vallitsi 2020-luvun alkupuolella varsin laaja yhteiskunnallinen konsensus, monet tahot kritisoivat hallituksen leikkauspolitiikkaa nimenomaan siksi, että se kohdistuu lapsiin ja nuoriin. Esimerkiksi ekonomisti Sixten Korkman totesi vuonna 2024, että ”lapsilta leikkaaminen on sekä ilkeää että tyhmää. Me suuret ikäluokat löydämme syylliset julkisen talouden ongelmiin ihan vain katsomalla peiliin”¹³. Laskelmien mukaan hallituksen leikkaukset sosiaaliturvaan lisäävät merkittävästi köyhien lasten määrää¹⁴.

Seuraavissa osioissa (1) koronapandemian pitkästä varjosta, (2) lapsista ja turvallistamisesta, (3) älylaitteista ja lapsuudesta ja (4) lasten liikkumattomuudesta kiinnitetään erityistä huomiota siihen, miten lapset ja nuoret on kehystetty journalistisen median ja poliittisen puheen välittämässä julkisessa keskustelussa 2020-luvun Suomessa.

Koronapandemian pitkä varjo

Vuonna 2020 Suomeen rantautuneella koronapandemialla oli laaja-alaisia vaikutuksia suomalaiseen yhteiskuntaan. Lapset ja nuoret olivat yksi niistä ryhmistä, joihin pandemian aikaisilla rajoituksilla oli erityisen kielteiset seuraukset.¹⁵ Etäopetus lisäsi oppimisen eroja ja vaikeutti monien lasten koulunkäyntiä. Tämä näkyi erityisen hyvin niissä perheissä, joissa oli jo valmiiksi haastava tilanne, heikosti resursseja ja korostunut tuentarve.

***Kriisin ratkaisuun
tähtäävät toimenpiteet
synnyttivät uusia
ongelmia.***

Myös lasten ja nuorten ahdistus, masennus ja yksinäisyys lisääntyivät pandemian aikana.¹⁶ Nuorten mahdollisuus rakentaa identiteettiään, osallistua yhteisöihin ja suunnitella tulevaisuuttaan vaikeutuivat merkittävästi. Vaikka nuoret eivät tilastojen perusteella sairastuneet vakavasti koronaan, rajoitustoimien sosiaaliset ja psyykkiset vaikutukset olivat merkittäviä.¹⁷

Osalle nuorista korona-aika tarjosi myös myönteisiä kokemuksia. He hyötyivät etäopetuksesta, lisääntyneestä vapaa-ajasta, lähisuhteiden tiivistymisestä, ajasta ja paikasta riippumattomasta opiskelusta ja mahdollisuudesta opiskella ilman luokan hälyä ja mahdollista kiusaamista.¹⁸ Onkin tärkeää huomioida lasten ja nuorten kokemusten moninaisuus myös kriisiaikana, kun puntaroidaan kriisiajan toimien oikeasuhtaisuutta ja vaikuttavuutta lasten ja nuorten näkökulmasta.

Koronapandemian hallinnan opit alleviivaavat syndemianäkökulman merkitystä terveydellisten ja yhteiskunnallisten kriisien hallinnassa. Syndemia käsitteenä viittaa tilanteeseen, jossa tietyissä olosuhteissa esiintyy yhtäaikaaisesti lukuisia terveyttä heikentäviä ongelmia, jotka pahentavat

13 Friman, 2024

14 Tervola & Ollongvist, 2025

15 Kekkonen ym., 2022

16 Panula ym., 2023

17 Kekkonen ym., 2022

18 Tuuva-Hongisto ym., 2022

toisiaan.¹⁹ Suomessa tämä näkyi esimerkiksi niin, että kriisin ratkaisuun tähtäävät toimenpiteet synnyttivät uusia ongelmia.

Tällaisia ongelmia olivat muun muassa lasten ja nuorten lisääntyneet mielenterveysongelmat, joiden korjaaminen jatkuu pitkälle pandemia-ajan jälkeen. Kokonaisvaltaisemmassa syndeemisessä lähestymistavassa politiikka ei olisi vastannut pelkästään pandemian välittömiin terveysvaikutuksiin vaan huomionut myös muut politiikan alat, joihin terveyskriisi vaikuttaa.

Syndeemisessä lähestymistavassa peräänkuulutetaan myös sitä, millaisia vaikutuksia kriisiajan linjauksilla on politiikan pidempiaikaiseen oikeutukseen ja yhteiskunnan kykyyn palautua kriisistä. Opettajat esittivät kriittisiä arvioita erityisesti siitä, että poliittiset päättäjät tekivät korona-ajan päätöksiä koulujen rajoitustoimenpiteistä ”tornissa” ilman riittävää ymmärrystä kouluympäristöstä.²⁰ Rajoituspäätöksiä kritisoitiin myös siitä, että samaan aikaan kun lasten ja nuorten harrastustoimintaa rajoitettiin, aikuisten oli mahdollista mennä vapaasti baareihin ja ravintoloihin.²¹

Onkin riskinä, että kohtuuttomina pidettyjen korona-aikaisten rajoitusten kohteena olleille nuorille ja nuorten parissa työskenteleville ammattilaisille jää aiempaa kielteisempi suhde julkiseen valtaan, johon kohdistuva luottamus on perinteisesti ollut korkealla tasolla Suomessa. Vuoden 2021 alussa tehdyssä kyselyssä, johon vastasi yli tuhat lukiolaista, ammatillista opiskelijaa ja heidän vanhempansa, katkeruus päättäjiä kohtaan näkyi erityisen selvästi.²²

19 Sorsa, 2024

20 Vuorelma, 2025, s. 40

21 Stenvall ym., 2022

22 Hukkanen & Jansson, 2021

Korona-ajan mediakuvastossa Suomessa lapset esitettiin tyypillisesti kurinalaisina koululaisina tai iloisina leikkijöinä. Nuoret puolestaan näyttäytyivät tulevaisuuteen suuntautuneina opiskelijoina tai vastuuttomina juhlijoina, jotka eivät käyttäneet kasvomaskeja tai noudattaneet turvavälejä.²³ Lapsilla ja nuorilla oli hyvin rajattu mahdollisuus vaikuttaa heitä koskevan uutisoinnin kuvaan ja tyyliin, mikä korostaa toimitusten vastuuta siinä, kuinka lapsista ja lapsille uutisoidaan kriisiaikana.

Vaikka lapsilla on oikeus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon ja tulla kuulluiksi, käytännössä tämä toteutuu hyvin vaihtelevasti Suomessa.²⁴ Tutkimuksessa alleviivataankin huomion kiinnittämistä siihen, että lasten ja nuorten oikeudet toteutuvat myös poikkeusoloissa.²⁵ Se on olennainen osa kriisinhallintaa ja sen varmistamista, että myös kriisin jälkeinen yhteiskunta perustuu korkeaan ja perusteltuun luottamukseen yhteiskunnallisia instituutioita kohtaan.

Lapset ja turvallistaminen

2020-luvun alkuvuosien suomalaista yhteiskuntaa ei voi analysoida ilman viittausta koronapandemiaan, mutta ei myöskään ilman viittausta turvallistamiskehitykseen, joka vahvistui Venäjän aloittaman Ukrainaan kohdistuvan hyökkäyssodan myötä.²⁶ Kuten aiemmin tuotiin esiin, turvallistaminen viittaa ilmiöön, jossa jokin yhteiskunnallinen ilmiö, asia tai tapahtuma esitetään turvallisuusuhkana. Ilmiöllä on kuitenkin pidemmät juuret, jotka palaavat erityisesti 2000-luvun alkupuolen yhteiskunnalliseen kehitykseen, jossa yhä useampia ilmiöitä alettiin käsitellä turvallisuusnäkökulmasta käsin.

Tämä näkyi esimerkiksi siinä, miten EU-maat ottivat käyttöön uusia valvontakeinoja, tiukensivat maahanmuuttopolitiikkaa ja laajensivat turvallisuusviranomaisten toimivaltuuksia. Kyberturvallisuudesta, hybridiuhista ja rajaturvallisuudesta on tullut arkipäivän kieltä myös Suomessa. Myös ilmastonmuutos on alettu nähdä yhä enemmän uhkana yhteiskunnan vakaudelle ja turvallisuudelle, joskin hitaasti etenevän ilmastonmuutoksen tai luontokadon turvallistaminen on huomattavasti vaikeampaa kuin valtiollisten rajojen tai maahanmuuton turvallistaminen.

Lapset ja nuoret eivät ole jääneet irralleen yhteiskunnallisesta turvallistamiskehityksestä. Lasten ja nuorten elämän turvallistaminen näkyy niin kotona, kouluissa kuin mediassa. 2000-luvulla monet vanhemmat seuraavat ja valvovat reaaliaikaisesti lastensa liikkumista ja vuorovaikutusta teknologian ja paikanninjärjestelmien avulla.²⁷ Valvontaa tehdään sekä verkossa että verkon ulkopuolella, tosin joidenkin tutkijoiden mukaan lapsia ylisuojellaan todellisessa maailmassa ja alisuojellaan virtuaalisessa maailmassa.²⁸

23 Martikainen & Sakki, 2021

24 Valtioneuvosto, 2021

25 Panula ym., 2023, s. 39

26 Hast & Kotilainen, 2024

27 Mols ym., 2023

28 Haidt, 2024

Suomessa tapahtuneiden kouluhyökkäysten takia turvallisuusnäkökulmat ovat nousseet aiempaa vahvemmin esiin myös koulujen kohdalla. Koulut tekevät yhä tarkempia varautumissuunnitelmia väkivaltaisten iskujen ja muiden häiriötilanteiden varalta. Samaan aikaan koululaiset tuntevat itsensä aiempaa turvattomammiksi Suomessa, mihin liittyy olennaisella tavalla pelko kiusatuksi tulemisesta joko fyysisesti ja verkon välityksellä.²⁹

Mediassa ja yhteiskunnassa lasten ja nuorten turvallisuudesta kirjoitetaan useista eri näkökulmista. Lapset esitetään yhtäältä suojelun kohteina ja viattomuuden ilmentyminä³⁰, toisaalta taas uhan ja turvattomuuden aiheuttajina. 2020-luvun mediauutisoinnissa erityisesti nuorten katujengejä on kuvattu pelon ja turvattomuuden tunteiden aiheuttajina.

Lapset esitetään suojelun kohteina ja viattomuuden ilmentyminä tai uhan ja turvattomuuden aiheuttajina.

Uutisoinnissa nuorten katujengeistä erottuu sekä pelkoa ja turvattomuutta tuottava tyyli että ymmärtävä ja tuen tarvetta korostava tyyli.³¹ Mediassa kerrotaan esimerkiksi siitä, miten Suomeen on ”pesiytynyt vaarallinen alakulttuuri”³², mutta myös siitä, miten lapset ja nuoret ovat itse katujengien suurimpia uhreja³³.

Poliisin tiedottamistyyli katujengien ilmiöstä on keskeisessä roolissa siinä, miten media kehystää ilmiötä ja nuorten roolia siinä. Entinen ylikomisario Jari Taponen on korostanut sitä, että myös poliisi on aktiivinen osallistuja julkisessa rikollisuuskeskustelussa. Taponen on huolissaan siitä, että katujengejä koskevan julkisen keskustelun seurauksena ”ryhmissä aikaa viettävät ulkomaa-laistaustaiset nuoret leimataan katu- tai nuorisojengeiksi. Poliisin työssä tämä näkyy siinä, että poliisin ja nuorten kohtaamisiin on tullut lisää jännitteitä ja ulkomaalaisnuoria eristetään vankiloissa ilman perusteita”.³⁴

Julkinen keskustelu nuorista katujengiläisistä nivoutuu yhteen nuorten väkivaltarikollisuuden lisääntymistä koskevan uhkapuheen kanssa. Aihetta koskevassa mediauutisoinnissa tekijöiden etninen tausta erottuu yhtenä merkitsevästä tekijänä, jolloin nuoret jaetaan nuoriin ja ulkomaa-laistaustaisiin nuoriin.³⁵

Säännöllisesti toistettu puhe suomalaisen yhteiskunnan pelisääntöjen sisäistämisen tärkeydestä vahvistaa kuvaa, jonka mukaan nimenomaan kansallisten rajojen ulkopuolelta tulevat nuoret ovat erityinen ja silmälläpidettävä uhka suomalaiselle yhteiskunnalle. Kuten Ainomaija Mikola kirjoittaa, ”pelisääntöjen noudattamisen ulkopuolelle jäävillä viitataan kommentteissa maahanmuuttajataustaisiin”.³⁶

29 Badura, 2024

30 Moeller, 2002

31 Nousiainen, 2023

32 Hujanen, 2025

33 Nissinen, 2023

34 Taponen, 2025

35 Mikola, 2022

36 Ibid., s. 44

Yllä käsitellyt teemat osoittavat, että kysymys lapsista ja turvallisuudesta on huomattavan laaja ja moniulotteinen aihe. Yhtäältä siinä on kyse siitä, minkälaisessa yhteiskunnallisessa tilanteessa lapset kasvavat, mitkä asiat nostetaan turvallisuushiksi ja ketkä pääsevät muokkaamaan yhteiskunnallista keskustelua turvallisuudesta.

Kysymys turvallisuudesta liittyy lasten lähiympäristön olosuhteisiin, mutta myös maailmanpolitiikan virtauksiin, jotka tuottavat lapsia ympäröivän poliittisen todellisuuden ja tulevaisuushorisonnin. Toisaalta turvallistamisessa on kyse lapsen oikeudesta yksityisyyteen silloin, kun yksityisyyttä pyritään kaventamaan turvallisuuteen vedoten.

Lasten ja nuorten kannalta keskeinen kysymys on, esitetäänkö heidät suojeltavina vai syyllisinä turvallisuushista puhuttaessa. Kaikkein olennaisinta on, että lapset ja nuoret saavat nykyistä paremmin äänensä esiin turvallisuudesta puhuttaessa eikä heitä työnnetä syrjään turvallisuuspuheen näyttämöiltä.

Älylaitteiden hallitsema lapsuus

Yksi 2020-luvun alkuvuosien näkyvimmistä yhteiskunnallisista keskusteluista koski lasten älylaitteita. Lasten älylaitteiden käyttöä alettiin kutsua vuosia kestäneeksi ”ihmiskokeeksi”³⁷, koska älylaitteiden yleistyttyä 2010-luvulla ne levisivät nopeasti myös lasten käyttöön ilman perusteellista yhteiskunnallista harkintaa niiden mahdollisista haitoista.

Älylaitteiden saatavuuden helppous ja käytön yleisyys tarkoittavat, että ne voivat ympäröidä lasta heti hänen syntymästään lähtien. Kyse ei ole pelkästään siitä, ovatko älylaitteet lapsen ulottuvilla ja käytössä jo pienestä saakka, vaan myös siitä, missä määrin lapset ovat tahtomattaan osa digitaalista maailmaa jo pienestä pitäen.

2020-luvulle tultaessa tutkimusnäyttö älylaitteiden kielteisistä vaikutuksista lasten mielenterveydelle³⁸, keskittymiskyvylle³⁹ ja puheen kehittymiselle⁴⁰ alkoi olla aiempaa vahvempaa, mikä osaltaan selittää sen, että yhteiskunnallinen keskustelu älylaitteista muuttui eri puolilla maailmaa entistä kriittisemmäksi ja haittoja tunnistavaksi.

Tutkimusten mukaan sosiaalinen media on erityisen haitallinen tyttöjen mielenterveydelle, koska se ruokkii ulkonäköpaineita ja vertailua.⁴¹ Videopelien haitallinen pelaaminen taas vaikuttaa olevan yleisempää pojilla kuin tytöillä.⁴² Yhteiskunnallisessa keskustelussa lasten ruutuajasta kriittinen katse on suunnattu niin lasten vanhempiin kuin teknologiayrityksiin, yhteiskuntaan ja lapsiin.

37 Pettersson, 2024

38 Carter ym., 2024

39 Haidt, 2024

40 Rayce ym., 2024

41 Papageorgiou ym., 2022

42 Vadlin ym., 2016

Vanhempiin kohdistuvassa kritiikissä ongelman juurisyy paikantuu usein vanhempien epäonnistumiseen kasvatusroolissaan, koska he eivät riittävällä tavalla kontrolloi lastensa ruutuaikaa ja estä älylaiteriippuvuuden syntymistä. Monesti vanhempia myös syytetään huonon esimerkin näyttämisestä, kun he ovat itse jatkuvasti älylaitteiden äärellä ja siten ohjaavat lasten käyttäytymistä omalla toiminnallaan.⁴³ Tällä voi olla kielteisiä vaikutuksia lapsen sosiaaliin ja emotionaalisiin taitoihin.⁴⁴

Missä määrin lapset ovat tahtomattaan osa digitaalista maailmaa heti syntymästään lähtien?

Samaan aikaan vanhempia syylistävä puhe on omiaan tuottamaan häpeän tunteita vanhemmissa⁴⁵, mikä tekee aiheen yhteiskunnallisesta puntaroinnista vaikeaa. Ongelmaan pureutuvia kampanjoita ja journalistisia artikkeleita on pidetty vanhempia ja erityisesti äitejä syylistävinä, mikä kertoo varsinkin pienten lasten äiteihin kohdistuvasta julkisesta kontrollista ja kriittisestä tarkkailusta.⁴⁶ Julkinen puhe äitiydestä onkin usein ongelma-keskeistä.⁴⁷

Teknologiayrityksiin kohdistuva kritiikki siirtää vastuun yksilöiltä yrityksille, jotka hyötyvät taloudellisesti lasten ja nuorten liiallisesta ja riippuvuutta tuottavasta älylaitteiden käytöstä. Monet teknologiayritysten kehittämistä sovelluksista on suunniteltu maksimoimaan käyttäjän huomio ja tarjoamaan tarkkaan räätälöityä sisältöä käyttäjälle.⁴⁸ Erityisesti sosiaalisen median algoritmit toimivat usein riippuvuutta ruokkivalla logiikalla.

Lapsista kerätään sovelluksissa dataa, jota käytetään mainonnan kohdentamiseen ja sitouttamisen tehostamiseen. Tämä on omiaan lisäämään sovellusten käyttöä ja heikentämään lasten itsesäätelyä. Vaikka monet lasten käyttämisestä sovelluksista on kielletty lapsilta ja nuorilta, ikärajan valvonta on usein olematonta.⁴⁹

Yhteiskuntaan kohdistuva kritiikki puolestaan kyseenalaistaa yhteiskunnalliset normit, jotka mahdollistavat lapsille haitallisen käyttäytymisnormin yleistymisen ja normalisoitumisen. Yksilökeskeinen kilpailuyhteiskunta, jossa lasten fyysistä elämää valvotaan ja kontrolloidaan yhä tiukemmin, tuottaa hedelmällisen ympäristön älylaitteiden liialliselle käytölle.⁵⁰

Osa vanhemmista jättää lapsestaan ”digitaalisia jalanjälkiä” päivittämällä lapsen tietoja ja kuvia sosiaalisen median alustoille, millä voi olla lukuisia kielteisiä seurauksia lapselle⁵¹. Vanhempien jättämä digitaalinen jalanjälki lapsesta voi altistaa lapsen kiusaamiselle, häirinnälle tai jopa identiteettivarkaudelle.

43 Basu, 2019

44 Mantere & Raudaskoski, 2015

45 Roberts, 2024

46 Ronkainen, 2018

47 Berg, 2015

48 Rosenquist ym., 2022

49 Haidt, 2024

50 Boyd, 2016

51 Plunkett, 2020

Vanhempien päivitykset voivat vaikuttaa kielteisellä tavalla lapsen tai nuoren identiteetin muodostumiseen. Vanhemman digitaalinen tarina lapsesta voi olla jotain ihan muuta kuin lapsen kuva itsestään, jolloin lapsen digitaalinen identiteetti ei vastaa hänen omaa identiteettiään. Ilmiö pitää sisällään myös vanhemman saaman taloudellisen hyödyn, jonka tavoittelussa ”lapset osallistuvat työntekijöinä brändin rakentamiseen ja kaupalliseen yhteistyöhön”⁵².

Lapsilla on oikeus yksityisyyteen, mutta yhteiskunnan oikeudelliset ja sosiaaliset normit eivät usein riittävällä tavalla tunnista tätä oikeutta, mikä synnyttää riskin lasten yksityisyyden rikkomisesta digitaalisessa ympäristössä. Kysymys siitä, missä määrin vanhemmat ovat oikeudellisesti vastuussa lapsilleen heidän yksityisyytensä loukkaamisesta verkkoalustoilla, onkin ollut säännöllisesti esillä viime vuosina.⁵³

Julkisessa keskustelussa lasten liiallisesta ruutuajasta ja älylaiteriippuvuudesta kriittinen katse kohdistuu välillä myös lapsiin ja nuoriin. Tällaisessa puheessa ongelma on ennen kaikkea lasten ja nuorten kyvyttömyys itsehillintään ja kurinalaisuuteen, mikä näkyy älylaitteiden liiallisena ja riippuvuutta ilmentävänä käyttönä niin kotona, koulussa kuin vapaa-ajalla.

Lastenpsykiatri Janna Rantala kiteyttää kysymyksen lasten, vanhempien, teknologiayritysten ja yhteiskunnan vastuueroista ongelman muotoutumisessa toteamalla, että ”meidän aikuisten on syytä kysyä itseltämme, miksi ihmeessä me ensin hankimme lapsillemme taatusti koukuttavaksi tietämiämme vemppeleitä ja sitten otsa hiessä yritämme repiä niitä heidän käsistään”.⁵⁴

Euroopan unioni pyrkii sääntelemään sosiaalista mediaa muun muassa vaatimalla sosiaalisen median alustoilta vastuuta alustalla jaetusta sisällöstä sekä läpinäkyvyyttä mainonnassa, sisällön kuratoinnissa ja tietojen keräämisessä. Suomessa ongelmaa on pyritty ratkaisemaan kieltämällä älylaitteet kouluissa. Lakimuutos tuli voimaan elokuussa 2025. Opetushallitus suosittelee, että koulut rajoittaisivat älylaitteiden käyttöä koko koulupäivän ajan, mutta lakimuutoksen jälkeenkin koulut saavat itse linjata älylaitteiden käytöstä oppituntien ulkopuolella.

Suomessa on yhä selvempiä merkkejä lasten älypuhelimien käyttöön liittyvien sosiaalisten normien muuttumisesta. Yhä useammat vanhemmat kyseenalaistavat älypuhelimien hankkimisen vasta seitsemänvuotiaalle lapselle hänen aloittaessaan koulun.⁵⁵ Päätös jättää älypuhelin hankkimatta lapselle on erityisen vaikea tilanteessa, jossa luokan muiden lasten vanhemmat hankkivat lapsilleen puhelimen.⁵⁶ Siksi päätös vaatii kollektiivista liikehdintää ja tietoisuuden lisäämistä. Kansallisen aivoterveysohjelman suositus on, että älypuhelin olisi lapsen käytössä vasta yläkoulussa.

52 Kallio, 2021, s. 54

53 Bessant, 2018

54 Helsingin Sanomat, 2022

55 Partanen, 2025

56 Haidt, 2024

Julkisessa keskustelussa lasten älylaitteista on syytä pitää esillä myös digitaalisten taitojen hyödyt, ei pelkästään haitat. Lapset itse kiinnittävät huomiota digitaalisen ympäristön tuomiin hyötyihin, joita ovat esimerkiksi oman äänen saaminen kuuluviin heihin vaikuttavissa asioissa ja tiedon saaminen kaikkialta maailmasta.⁵⁷

Sovellukset voivat kehittää ongelmanratkaisukykyä, luovuutta ja kriittistä ajattelua. Niistä voi olla hyötyä myös lapsen sosiaalisten suhteiden muodostumisessa ja vertaistuen saamisessa. Oppimispelit, joita hyödynnetään varhaiskasvatuksessa ja peruskoulussa, voivat tukea matemaattisten taitojen ja kielten oppimista.

Älylaitteet ovat olennainen tiedonhankinnan väline, jonka hyödyntäminen tarjoaa lapsille ja nuorille pääsyn laadukkaaseen tiedon äärelle. Toisaalta lasten ja nuorten voi olla joskus vaikeaa erottaa, mikä on laadukasta tietoa ja mikä ei. Esimerkiksi nopeassa kasvussa olevien tekoälyohjelmien tuottaman tiedon verifiointi vaatii kehittyneitä kykyä tunnistaa, mikä on oikeaa ja mikä väärää tietoa.

2020-luvun keskeinen yhteiskunnallinen kysymys lapsista älylaitteiden käyttäjinä vaatiikin tarkkaan puntaroitua tasapainottelua hyötyjen ja haittojen välillä, sääntelyn kehittämistä, sosiaalisten normien tunnistamista ja lasten omien näkemysten kuuntelemista.

Lasten liikkumattomuus

Tässä luvussa käsiteltävä neljäs teema, lasten liikkumattomuus, nivoo aiemmin käsitellyt teemat yhteen ja osoittaa niiden monimutkaiset yhteydet. Paljon julkisuudessa esillä oleva kysymys suomalaisten lasten liikkumattomuudesta viittaa siihen, että suuri osa suomalaisista nuorista harrastaa rasittavaa liikuntaa aivan liian vähän ja viettää suurimman osan päivästäan paikoillaan, mikä rasittaa sydäntä ja ennustaa terveysongelmia vanhempana.⁵⁸

Peruskoulujen lakkauttamiskehitystä ei voi tarkastella irrallaan lasten liikkumattomuuskehityksestä.

Lasten liikkumattomuudella on merkittäviä kielteisiä vaikutuksia sekä yksilölle että yhteiskunnalle. Liikkumattomuus aiheuttaa Suomessa jo yli kolmen miljardin vuosittaiset kustannukset⁵⁹, ja aktiiviset liikkumisen käytännöt muodostuvat tyypillisesti jo lapsena.

Lasten liikkumattomuus lisääntyi korona-aikana, mikä nivoo ongelman yhteen aiemmin käsitellyn koronapandemian pitkän varjon kanssa.⁶⁰ Syndeemisestä näkökulmasta voi todeta, että korona-ajan rajoitukset lapsille ja nuorille pyrkivät ratkaisemaan yhtä ongelmaa, mutta samaan aikaan vahvistivat toista yhteiskunnallista ongelmaa eli lasten liikkumattomuutta, joka on niin kansanterveydellinen kuin kansantaloudellinen kysymys.

⁵⁷ YK:n lapsen oikeuksien komitea, 2021

⁵⁸ Haapala ym., 2024

⁵⁹ Kolu ym., 2022

⁶⁰ Husu ym., 2024

Peruskoulujen kiihtyvä lakkauttaminen on tarkoittanut lasten koulumatkojen merkittävää pidentymistä, mikä on johtanut yksityisautolla tehtävien saattokuljetusten ja koulukyytien lisääntymiseen. Vuosien 1990–2020 välillä lakkautettiin yli puolet Suomen peruskouluista, minkä seurauksena huomattava osa turvallisen kävelymatkan päässä olevista lähikouluista on hävinnyt.

2020-luvun alkuvuosina mediassa ja yhteiskunnassa keskusteltiin yhä näkyvämmiin yksityisautolla tehtävien saattokuljetusten yleistymisestä eri puolilla Suomea.⁶¹ Ongelma koskee niin kouluun kuin päiväkotiin ja harrastuksiinkin vientiä ja vähentää lasten aktiivista liikkumista Suomessa.

Peruskoulujen lakkauttamiskehitystä ei voi tarkastella lasten liikkumattomuuskehityksestä irrallaan olevana ilmiönä, koska kävelen ja pyöräillen tehtävät koulumatkat ovat olennainen osa lapsen päivittäistä liikkumista ja liikkumistottumusten rakentumista. Jos lapsen arki koostuu auton takapenkillä istumisesta koulun, kodin ja harrastusten välillä, liikkumistottumuksia voi olla vaikea muuttaa enää myöhemmin.

Tämän valossa ei olekaan yllättävää, että nuorten hakemukset ajokortin poikkeuslupaa varten ovat kasvaneet räjähdysmäisesti poikkeuslupavaatimusten keventämisen myötä. Siinä missä aiemmin lupa myönnettiin muutamalle tuhannelle 17-vuotiaalle vuosittain, vuonna 2024 poikkeuslupan sai jo yli 20 000 nuorta. Nuorten autoilun lisääntyminen ei tarkoita pelkästään liikkumattomuuden lisääntymistä vaan myös liikenneonnettomuuksien riskin kasvamista. Nuorilla kuljettajilla on merkittävästi kohonnut onnettomuusriski koko väestöön verrattuna.

Lasten liikkumattomuus liittyy kiinteästi myös turvallisuusteemaan. Lapsia ja turvallisuutta koskevissa yhteiskunnallisissa kysymyksissä voi havaita samankaltaisen turvallisuusparadoksin kuin useissa muissakin turvallisuusteemoissa. Tutkimuskirjallisuudessa turvallisuusedilemmalla viitataan siihen, että pyrkimys lisätä turvallisuutta voi paradoksaalisesti johtaa turvallisuuden heikentymiseen. Lasten ja nuorten kohdalla tämä näkyy erityisen hyvin lasten liikkumista koskevissa yhteiskunnallisissa normeissa.

Lapsiaan kuljettavat vanhemmat ovat itse riski koulun alueella liikkuville.

Jos yhä useampi vanhempi päättää viedä lapsensa kouluun autolla, koska pitää sitä turvallisimpana vaihtoehtona lapsilleen, lasten turvallisuus lopulta heikentyy moottoroidun saattoliikenteen lisääntyessä koulun lähiympäristössä. Kuten tutkija Jouni Kallio toteaa, lapsiaan kuljettavat vanhemmat ovat ”itse riski koulun alueella liikkuville. Jos kaikki liikkuisivat kouluun pyörällä tai kävelen, koulumatkan vaarallisuus vähenisi”.⁶²

Ratkaisu tähän turvallisuusedilemmaan löytyy paitsi yhteiskunnallisten normien muuttamisesta aktiivista liikkumista suosiviksi myös päiväkotien ja koulujen ympäristön rakentamisesta turvallisemmaksi. Helsingin kaupunki päättikin vuonna 2025 alentaa ajonopeuksia kymmenien koulujen läheisyydessä lasten turvallisuuden parantamiseksi. Tämän lisäksi useille kaduille päätettiin lisätä

61 Hytönen, 2023

62 Haapala, 2019

lapsista varoittavia liikennemerkkejä, ajoradan korotuksia, automaattista liikennevalvontaa ja liikennevalo-ohjattuja suojateitä.

Päätöksen taustalla oli lukuisten helsinkiläisten huoli lastensa turvallisuudesta koulujen ympäristössä, jossa koululaiset joutuvat säännöllisesti vaaratilanteisiin autoilijoiden liikennekäyttäytymisen takia. Lasten turvallisuudesta huolissaan olevat asukkaat ovat todistaneet ”autojen ajavan päin punaisia, kuljettajien puhuvan puhelimeen, kiilaavan toistensa eteen ja kiihdyttävän vauhtia ennen liikennevaloja”⁶³. Vuonna 2021 kirjoitettiin siitä, miten ”Helsingin suojateillä vallitsee täysi anarkia”⁶⁴.

Julkisessa keskustelussa viitataan usein siihen, että nykyinen kaupunkirakenne on osa liikkumattomuuden ongelmaa. Tutkija Mikko Kärmeniemi kirjoittaa ”noidankehästä”, joka syntyy, kun yksityisautoilun ehdoilla toteutettu kaupunkirakenne lisää autoilua entisestään ja heikentää kaupunkiympäristön houkuttelevuutta jalankulkijoille ja pyöräilijöille.⁶⁵

Lapset ovat olleet autojen hallitseman kaupunkiympäristön häviäjiä, koska he ovat liikenteessä aikuisia ihmisiä merkittävästi haavoittuvammassa asemassa kokonsa ja kehitystasonsa vuoksi. Eurooppalainen liikehdintä käveltävän ja turvallisemman ympäristön puolesta onkin usein lähtenyt liikkeelle vaatimuksista rakentaa turvallisempi kaupunkiympäristö nimenomaan lapsille.⁶⁶

Lasten liikkumattomuus kytkeytyy yhteen myös kolmannen tässä luvussa käsitellyn teeman, älylaitteiden hallitseman lapsuuden kanssa. Tutkimusten mukaan älylaitteiden runsaan käytön ja vähäisen fyysisen aktiivisuuden välillä on havaittavissa yhteys⁶⁷, joskin tutkimusnäyttöä löytyy myös vastakkaiseen suuntaan.

Eri ryhmien välillä on huomattavia eroja, mikä jää usein huomioimatta julkisessa keskustelussa. On todennäköistä, että tässäkin kysymyksessä näkyy niin hyväosaisuuden kuin huono-osaisuuden kasautuva vaikutus. Toisin sanoen jo valmiiksi paljon liikkuvat lapset hyötyvät älylaitteiden liikuntaan kannustavista sovelluksista, kun taas haitalliset vaikutukset kohdistuvat vähän liikkuviin, jolloin älylaitteiden käyttö vähentää jo entisestään vähäistä liikuntaa.

Tutkimusnäytön perusteella voi todeta, että lasten liikkumattomuuden ongelmaa ei voi tarkastella erillään lasten älylaitteiden käytön yleistymisestä. Toisaalta älylaitteisiin voi ladata myös sellaisia sovelluksia, jotka kannustavat liikkumaan. Vahvan ja yksiselitteisen vastakkainasettelun rakentaminen älylaitteiden ja liikkumisen välille saattaakin vinouttaa ymmärrystä lasten ja nuorten liikumiskäyttäytymisen erilaisista muodoista.

Julkisessa keskustelussa on esitetty lukuisia ratkaisuehdotuksia lasten liikkumattomuuden ongelmaan. Toimia ongelman ratkaisemiseksi peräänkuulutetaan niin poliitikoilta kuin kouluilta,

63 Salomaa, 2024

64 Moilanen ym., 2021

65 Kärmeniemi, 2017

66 Norton, 2008

67 de Araújo ym., 2018; Lahti ym., 2020

liikuntaseuroilta ja kodeilta. Myös perinteiset ”ylös, ulos ja lenkille” -kehotukset ovat edelleen osa julkista puhetta lasten liikkumattomuudesta.

Vaikka tavoite lasten aktiivisen liikkumisen lisäämisestä on laajasti jaettu yhteiskunnassa, keinoista tavoitteen edistämiseksi ei ole yksimielisyyttä. Petteri Orpon hallituksen ohjelmaan kirjattu tavoite pallon sisällyttämisestä äitiyspakkaukseen sai aikaan irvailua, vaikka sen taustalla oleva tavoite lasten liikunnan lisäämisestä on jaettu. Myös kaupunkipoliittiset pyrkimykset kävelyn, pyöräilyn ja joukkoliikenteen lisäämiseksi aiheuttavat säännöllistä kritiikkiä niin poliitikkojen kuin kansalaisten keskuudessa, vaikka ne edistävät lasten aktiivista ja turvallista liikkumista.

Lopuksi

Lapsen asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa ja politiikassa määritti 2020-luvun ensimmäisellä puoliskolla erityisesti neljä teemaa: koronapandemian pitkä varjo, turvallistaminen, älylaitteiden hallitsema lapsuus ja lasten liikkumattomuus. Tässä luvussa analysoitiin, miten suomalainen yhteiskunta ja politiikka ottavat lapsen näkökulman esiin näissä teemoissa ja pyrkivät ratkaisemaan teemoihin liittyviä ongelmia.

2020-luvun lapset ovat tyypillisesti yhteiskunnallisen puheen ja toiminnan kohteina, eikä heidän äänensä edelleenkään kuulu journalistisessa mediassa tai poliittisessa retoriikassa. Lasten moninaiset kokemukset suomalaisessa yhteiskunnassa typistyvät usein suoraviivaisiksi tulkinnoiksi lasten todellisuudesta. Yhteiskunnan eri toimijoiden toimittajista poliittisiin päättäjiin olisikin syytä kiinnittää erityistä huomiota lasten näkemysten kuuntelemiseen ja huomioimiseen.

Kaikkien kuvattujen teemojen julkisessa artikuloinnissa käytetään kriisiretoriikkaa. Niin koronapandemiaa, älylaitteiden käyttöä kuin liikkumattomuutta kehystetään 2020-luvun alun kriiseinä, jotka tapahtuvat samaan aikaan ilmastokriisin ja muiden aiemmin mainittujen yhteiskunnallisten kriisien kanssa. Myös historiallisen alhainen syntyvyys Suomessa on osa tätä kriisipuheen tihentymää.

Koko yhteiskunnan läpäisemä kriisipuhe tarkoittaa, että 2020-luvun lapset ja nuoret kasvavat mediakuvaston ja poliittisen retoriikan tuottaman uhkakuvien loputtoman virran ympäröiminä. Aikuisilla on painava vastuu siitä, miten paljon lapsia kuormitetaan jatkuvalla puheella kriiseistä ja uhista.

2020-luvun lapset ja nuoret kasvavat mediakuvaston ja poliittisen retoriikan tuottaman uhkakuvien loputtoman virran ympäröiminä.

Vaikka monet 2020-luvun kriiseistä ovat todellisia ja vaativat nopeita ja määrätietoisia toimia, kriisiretoriikkaa käytetään myös oikeuttamaan poliittisia päätöksiä. Yksi 2020-luvun yhteiskunnallisesti merkittävistä kysymyksistä on, kuinka tunnistaa todelliset uhat ja samaan aikaan vastustaa liiallisia ja perusteettomia uhkaskenaarioita.

Lapsille ja nuorille on tärkeää kertoa myös myönteisistä kehityskuluista, jotka hautautuvat kriisi-retoriikan ja uhkapuheen alle. Professori Juho Saari on muistuttanut, että historiallisesti tarkasteltuna 2020-luvun alku oli Suomelle yksi sen parhaimpia aikakausia.⁶⁸

Kansainvälisessä vertailussa Suomi on yksi maailman onnistuneimmista valtioista, mistä kertoo osaltaan myös se, että vuonna 2025 Suomi valittiin kahdeksannen kerran maailman onnellisimmaksi maaksi. 2020-luvun suomalainen yhteiskunta ei ole pelkkiä kriisejä vaan myös toiveikkaita tulevaisuuskuvia, jotka ovat erityisen tärkeitä juuri lapsille ja nuorille.

Lapsen asemaa määrittäviä teemoja yhdistää myös se, että niihin kaikkiin liittyy vahvasti eriarvoisuuden ulottuvuus. Koronapandemian aikana hyväosaisilla perheillä oli resursseja ja verkostoja järjestää elämä uudelleen pandemia-ajan vaatimien rajoitusten mukaisesti. Etätöiden tekeminen oli sujuvaa, jos käytössä oli erillinen työhuone sen sijaan, että työhuoneen virkaa toimitti hälyisen keittiön pöydänkulma tai ahtaan kylpyhuoneen taso.

Myös mahdollisuus etätöihin jakoi suomalaisia eri ryhmiin. Yhdet pystyivät suojautumaan mahdolliselta tartunnalta kotona, kun taas toiset joutuivat riskeeraamaan terveytensä ja henkensä menemällä tartuntavaaran sisältäviin työtiloihin.

Lasten sujuva etäopetus edellytti, että lapsella oli siihen soveltuvat tilat ja tekniset laitteet kotona. Osa lapsista sai monipuolista tukea pandemia-ajan opiskeluun, harrastamiseen ja sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen kotoa, kun taas toiset jäivät yksin ilman kotoa tulevaa tukiverkkoa.

Perheet ovat eriarvoisessa asemassa myös turvallisuuskysymyksissä. Lasten ja nuorten etninen ja sosioekonominen tausta voi vaikuttaa siihen, tulkitaanko heidät julkisessa tilassa turvallisuusuhkina vai suojaa tarvitsevinä. Turvallisuudesta on kyse myös siinä, että hyväosaisilla perheillä on mahdollisuus muuttaa turvattomalta tuntuvalta alueelta toiselle asuinalueelle, jolloin huono-osaisuus alkaa hiljalleen kasaantua tietyille alueille.

Koulushoppailu on osa tätä ilmiötä, jossa hyväosaisten perheiden valinnat vahvistavat eriarvoistumisen kehitystä. Helsingin koulujen kohdalla puhutaan jo ”syvästä kahtiajaosta”, joka erottelee lapsia sen perusteella, missä he opiskelevat.⁶⁹

Myöskään kysymystä lasten älylaitteista ei voi tarkastella erillään eriarvoistumiskehityksestä. Hyväosaisilla perheillä on resursseja kehittää lapsilleen muuta ohjelmaa kuin liiallista ajanviettoa älylaitteiden parissa, mikä tarjoaa lapsille paremmat lähtökohdat elämään. Kuten Kansallisessa aivoterveysohjelmassa alleviivataan, älylaitteiden liiallisella käytöllä on huomattavia haittavaikutuksia lasten ja nuorten aivoterveydelle.

Kysymys liikkumattomuudesta on sekin yhteydessä perheen sosioekonomiseen asemaan. Taloudellisella tilanteella, perheoloilla ja koulutustaustalla on vaikutusta suomalaisten

68 Saari, 2025

69 Kuokkanen, 2025

liikuntatottumuksiin. Korkeakoulutetut ja hyvätuloiset ihmiset liikkuvat vapaa-ajalla enemmän ja useammin kuin heikommassa sosioekonomisessa asemassa olevat, mikä heijastuu suoraan myös lasten fyysisen aktiivisuuden määrään.⁷⁰

Erityistä huomiota olisi syytä kiinnittää lasten näkemysten kuulemiseen ja huomioimiseen.

Yhteenvedona voi todeta, että suomalainen yhteiskunta ja politiikka eivät ole ottaneet riittävällä tavalla huomioon lapsen näkökulmia yhdessäkään yllä käsitellyssä teemassa. Niin koronapandemiassa, turvallistamisessa, älylaitteissa kuin liikkumattomuudessa kielteiset vaikutukset lapsiin ja nuoriin ovat tulleet esiin vasta siinä vaiheessa, kun ongelmat ovat jo selvästi näkyvissä, eikä niihin edelleenkään vastata riittävällä tarmokkuudella.

Liian usein poliittisia päätöksiä perustellaan välttämättömyyksillä ja pakoilla, vaikka vaihtoehtoja olisi tarjolla. Koronapandemiaa, turvallistamista, älylaitteita ja liikkumattomuutta koskevat päätökset ovat olleet poliittisen harkinnan tulosta, eivät vääjäämättömiä kehityskulkuja.

Siksi on ensiarvoisen tärkeää, että lasten ja nuorten ääni kuuluu nykyistä paremmin poliittisia päätöksiä tehtäessä. Tämän lisäksi poliittista harkintaa pitäisi tehdä luvussa aiemmin mainitulla syndeemisellä lähestymistavalla eli ottaen huomioon, miten poliittiset päätökset vaikuttavat epäsuorasti myös muihin kuin päätöksen kohteena oleviin aloihin. Yhden ongelman ratkaisu ei saa johtaa uusien ongelmien syntymiseen.

Vuonna 2021 julkaistu ensimmäinen kansallinen lapsistrategia, jossa painotetaan lasten osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuden edistämistä, on tärkeä askel lasten yhteiskunnallisen aseman vahvistamisessa. Lasten aktiivisesta osallisuudesta yhteiskunnassa pitäisi muodostua laajasti jaettu normi, joka ei koske pelkästään virallisia kuulemiskäytäntöjä. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen pyrkimys lisätä lasten osallisuutta on erityisen tärkeä 2020-luvun kriisien hallitsemana aikana.

Kirjallisuus

Badura, P., Eriksson, C., García-Moya, I., ym. (2024). A focus on adolescent social contexts in Europe, Central Asia and Canada. Health Behaviour in School-aged Children. International Report from the 2021/2022 Survey. Volume 7. WHO Regional Office for Europe.

Basu, T. (2019). Two studies lay the blame for childhood screen time at moms' feet. MIT Technology Review, 25.11.2019.

Berg, K. (2008). Äitiys kulttuurisina odotuksina. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 48/2008.

Bessant, C. (2018). Sharenting: Balancing the conflicting rights of parents and children. Communications Law 23(1), 7–24.

Boyd, D. (2016). Blame society, not the screen time. The New York Times, 11.7.2016.

Carter, B., Payne, M., Rees, P., ym. (2024). A multi-school study in England, to assess problematic smartphone usage and anxiety and depression. Acta Paediatrica 113, 2240–2248.

70 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2024

- Danielsson, P. (2022). Nuorten väkivaltarikollisuuden määrä ja piirteet poliisin tietoon tulleen rikollisuuden valossa. Keskusrikospoliisi, 8.3.2022.
- de Araújo, L.G.M., Turi, B.C., Locci, B., ym. (2018). Patterns of physical activity and screen time among Brazilian children. *Journal of Physical Activity and Health* 15(6), 457–461.
- Friman, T. (2024). Lapsilta leikkaaminen on ilkeää ja tyhmää. Varhaiskasvatuksen Opettajien Liitto 21.10.2024.
- Gyllenberg, D., Bastola, K., Wan Mohd Yunus, W.M.A., ym. (2023). Comparison of new psychiatric diagnoses among Finnish children and adolescents before and during the COVID-19 pandemic: A nationwide register-based study. *PLoS Medicine* 20(2), e1004072.
- Haapala, E.A., Leppänen, M.H., Lee, E., ym. (2024). Accumulating sedentary time and physical activity from childhood to adolescence and cardiac function in adolescence. *Journal of the American Heart Association* 13(6), 38497441.
- Haapala, V. (2019). Tutkija: Lyhyt koulumatka kannattaa kulkea pyöräillen tai kävellen – nämä suositut harrastukset ovat hyötyliikuntaa vaarallisempia. MTV Uutiset 19.8.2019.
- Haidt, J. (2024). The anxious generation. How the great rewiring of childhood is causing an epidemic of mental illness. Penguin Press.
- Hast, S. & Kotilainen, N. (toim.) (2024). Sodan pauloissa – Militarismi suomalaisessa yhteiskunnassa. Gaudeamus.
- Hatunpää, F., Puustinen, M., Sääntti, J. & Kalske, K. (2024). Maailman paras ja romahduksen partaalla? Retorinen analyysi koulushoppailu- ja eriytymiskeskustelusta Helsingin Sanomissa keväällä 2023. *Politiikka* 66(2), 119–140.
- Helsingin Sanomat (2022). Lastenpsykiatri keksi tavan rajoittaa lasten kännykän käyttöä. Helsingin Sanomat 24.10.2022.
- Hujanen, M. (2025). Poliisi: Suomeen on pesiytynyt vaarallinen alakulttuuri – ”Nuorilla on 3 000 euroa taskussa viikossa”. MTV Uutiset 27.2.2025.
- Hukkanen, V. & Jansson, K. (2021). Katkeruutta, uupumusta ja yksinäisyyttä – Ylen kysely paljastaa, miten kypsiä amislaiset ja lukiolaiset ovat etäopiskeluun: ”2004 syntyneistä tulee välinputoajia”. Yleisradio 8.2.2021.
- Husu, P., Tokola, K., Vähä-Ypyä, H., ym. (2024). Physical activity has decreased in Finnish children and adolescents from 2016 to 2022. *BMC Public Health* 24, 1343.
- Hytönen, T. (2023). Kysely: Lapsia kyyditään kouluun autolla, koska se on arjessa kätevää, ja niin tekevät muutkin vanhemmat. Yleisradio 22.10.2023.
- Ilta-Sanomat (2024). Purra: Lapset ja lapsenlapset kiittävät leikkauksista – oppositiolta välitön vastaus. Ilta-Sanomat 16.12.2024.
- Itla (2025). Lapsiperheköyhyys datana. Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö Itla. <https://itla.fi/lapsiperhekoehyys-datana/>
- Kallio, S. (2021). Lasten kaupalliset kasvot: Sharenting-ilmiö äitien blogeissa. *Media & Viestintä* 44(3), 52–72.
- Kekkonen, M., Gissler, M., Känkänen, P. & Isola, A. (toim.) (2022). Poikkeuksellinen nuoruus korona-aikaan: Nuorten elinolot -vuosikirja 2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kokko, S. & Martin, L. (toim.) (2023). Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2022. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2023:1.
- Kolu, P., Kari, J.T., Raitanen, J., ym. (2022). Economic burden of low physical activity and high sedentary behaviour in Finland. *Journal of Epidemiology & Community Health* 76(7), 677–684.

- Koskela, H. (2013). Pelkokierre – Pelon politiikka, turvamarkkinat ja kamppailu kaupunkitilasta. Gaudeamus.
- Kosola, S., Mörö, S. & Holopainen, E. (2024). Smartphone use and well-being of adolescent girls: a population-based study. *Archives of Disease in Childhood* 109, 576–581.
- Kuokkanen, K. (2025). Tutkimus paljastaa: Syvä kahtiajako erottelee lapsia Helsingin kouluissa. *Helsingin Sanomat* 1.4.2025.
- Kärmeniemi, M. (2017). Kaupunkirakenne voi kannustaa liikkumaan. *Liikunta & Tiede* 54(6), 13–16.
- Lahti, J., Pietilä, J. & Palomäki S. (2020). Viekö älypuhelin aikaa liikunnalta? Nuorten älypuhelimien käytön ja fyysisen aktiivisuuden yhteydet. *Liikunta & Tiede* 57(4), 79–85.
- Mantere, E. & Raudaskoski, S. (2015). Kun matkapuhelin vie vanhemman huomion. Teoksessa A.R. Lahikainen, T. Mälkiä & K. Repo (toim.), *Media lapsiperheessä*, s. 205–226. Vastapaino.
- Martikainen, J. & Sakki, I. (2021). How newspaper images position different groups of people in relation to the COVID-19 pandemic – A social representations approach. *Journal of Applied and Community Social Psychology* 31(4), 465–494.
- Martiskainen, T. & Peltonen, R. (2023). Ilman huoltajaa tulleiden edustajajärjestelmä: Katsaus nykytilaan ja kehittämisehdotukset. *Lastensuojelun Keskusliitto*.
- Mikola, A. (2022). Nuoret ja väkivalta mediassa: kuka kuuluu ja miten? Nuorten väkivaltaisesta käyttäytymisestä kertova uutisdiskurssi ja siinä esiintyvät nuoriin kohdistuvat rajaamisen käytännöt. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Moeller, S. (2002). A hierarchy of innocence: The media's use of children in the telling of international news. *Harvard International Journal of Press/Politics* 7(1), 36–56.
- Moilanen, K., Kantola, A. & Takala, S. (2021). Helsingin suojateillä vallitsee täysi anarkia. *Helsingin Sanomat* 11.10.2025.
- Mols, A., Campos, J.P. & Pridmore, J. (2023). Family surveillance: Understanding parental monitoring, reciprocal practices, and digital resilience. *Surveillance and Society* 21(4), 469–484.
- Nissinen, E. (2023). Entinen nuorisorikollinen kertoo katujengien huumaavasta kutsusta – Paras torjuntakeino on samaan aikaan helppo ja vaikea. *Helsingin Sanomat* 5.10.2023.
- Norton, P. (2008). *Fighting traffic: The dawn of the motor age in the American city*. MIT Press.
- Nousiainen, K. (2023). ”Yksikään nuori ei yhtäkkiä päätä ryhtyä rikolliseksi” – Nuorten katujengeistä tuotetut identiteetikategoriat kotimaisessa uutisoinnissa. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Panula, V., Kiuru, N., Pöysä, S., ym. (2023). Hiljaisia ääniä: Nuorten kokemuksia koronapandemian vaikutuksesta hyvinvointiin, sosiaalisiin suhteisiin ja oppimiseen. *Opetushallitus, Raportit ja selvitykset* 2023:2.
- Papageorgiou, A., Fisher, C. & Cross, D. (2022). “Why don’t I look like her?” How adolescent girls view social media and its connection to body image. *BMC Women’s Health* 22, 261.
- Partanen, A. (2025). En halua lapselleni älypuhelin. Mutta en voi vastustaa niitä yksin. Tervetuloa joukkoon! Vanhempien Whatsapp-ryhmissä muhii muutos. *Uusi Juttu*, 12.6.2025.
- Pekkarinen, E. & Schalin, A. (toim.) (2021). *Vammaisuus ja lasten oikeudet. Lapsen elämään vamman kanssa*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2021:4.
- Pettersson, M. (2024). Älylaitteet vaikuttavat lasten aivoihin, on aika tehdä uudenlainen ihmiskoe. *Helsingin Sanomat* 12.8.2024.
- Plunkett, L. (2020). *Sharenthood: Why we should think before we talk about our kids online*. MIT Press.

- Rayce, S.B., Okholm, G.T. & Flensburg-Madsen, T. (2024). Mobile device screen time is associated with poorer language development among toddlers: results from a large-scale survey. *BMC Public Health* 24(1), 1050.
- Roberts, T. (2024). We've been asking the wrong questions about kids and screen time. *Michigan Medicine*, 16.2.2024.
- Ronkainen, A. (2018). Äitejä syyllistänyt korppikampanja sai tutkijat liikkeelle – tulos oli selvä: Isät saavat näppäillä älypuhelintaan rauhassa, vain äidit tuomitaan julkisesti. *Yleisradio* 30.10.2018.
- Rosenquist, J., Morton, F. & Weinstein, S. (2022). Addictive technology and its implications for antitrust enforcement. *North Carolina Law Review* 431, 431–486.
- Saari, J. (2025). Hyviä uutisia Suomesta – Menestyvän yhteiskunnan tilannekuva. *Vastapaino*.
- Salomaa, M. (2024). Helsinkiläisen Päivi Raivion kauhunhetki suojatiellä Töölössä aloitti kansanliikkeen, joka vaatii toimia autoille. *Helsingin Sanomat* 25.11.2024.
- Sorsa, V. (2024). Terveyskriisien hallinta syndemiana. *Welgo Policy Brief*.
- Stenvall, J., Leskelä, R., Rannisto, P., ym. (2022). Koronajohtaminen Suomessa: Arvio covid-19-pandemian johtamisesta ja hallinnosta syksystä 2020 syksyyn 2021. *Valtioneuvoston kanslia*.
- Suomalainen Tiedeakatemia (2024). Ilmiökartta: Lasten ja nuorten (alle 23-vuotiaiden) kiusaaminen ja väkivalta: Tilannekuva, taustatekijät, vaikutukset ja erityispiirteet Suomessa.
- Taponen, J. (2025). Katujengien uhan korostaminen on poliittinen valinta. *Helsingin Sanomat* 23.3.2025.
- Terveystieteiden tutkimuskeskus (2024, 15. lokakuuta). Liikunnan harrastaminen Suomessa.
- Tervola, J. & Ollongvist, J. (2025). Muuttuuko arvio sosiaaliturvaleikkausten vaikutuksista, kun toimeentulotuen simulointia tarkennetaan? *INVEST Working Papers* 127.
- Tuuva-Hongisto, S., Korjonen-Kuusipuro, K., Armila, P. & Haverinen, V. (2022). Nuoret poikkeusajan digitaalisissa imperatiiveissa. Teoksessa M. Kekkonen, M. Gissler, P. Känkänen & A. Isola (toim.) (2022). Poikkeuksellinen nuoruus korona-aikaan Nuorten elinolot -vuosikirja 2022, s. 137–148. Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos.
- Vadlin, S., Åslund, C., Hellström, C. & Nilsson, K. (2016). Associations between problematic gaming and psychiatric symptoms among adolescents in two samples. *Addictive Behaviors* 61, 8–15.
- Valtioneuvosto (2021). Lapset, nuoret ja koronakriisi: Lapsistrategian koronatyöryhmän arvio ja esitykset lapsen oikeuksien toteuttamiseksi. *Valtioneuvoston julkaisuja* 2021:2.
- Vuorelma, J. (2025). Kriisiajan auktoriteetti Suomessa: legitimizeettä vahvistavat ja heikentävät tekijät. *Yhteiskuntapolitiikka* 90(1), 34–44.
- YK:n lapsen oikeuksien komitea (2021). Yleiskommentti nro 25 (2021) digitaaliseen ympäristöön liittyvistä lapsen oikeuksista.
- Ängeslevä, P. (2024). Lastensuojelun kriisi syvenee – ”Asiakasturvallisuus on vaarantunut”. *Suomen Kuvalehti* 9.1.2024.

Palvelujärjestelmän laajat reformit Sote hyvinvointialueille ja sivistys kuntiin – miten käy lasten, nuorten ja perheiden?

**Heikki Hiilamo, tutkimusprofessori,
Terveiden ja hyvinvoinnin laitos ja Helsingin yliopisto**

Hyvinvointialueuudistuksen vaikutuksista terveydenhuoltoon – erityisesti lääkärille pääsemiseen – keskustellaan kiivaasti. Uudistus muokkasi dramaattisesti myös lasten, nuorten ja perheiden palveluita. Seuraavassa tarkastellaan muutoksia lasten, nuorten ja perheiden palveluissa sekä niiden kehityshaasteita ja -suuntia¹.

Tammikuussa 2023 toteutui vihdoin useiden hallituskausien ajan valmisteltu sosiaali- ja terveydenhuollon jättiuudistus. Sosiaali- ja terveystalveluiden järjestämisvastuu siirtyi kunnilta ja sairaanhoitopiireiltä uusille hyvinvointialueille, Helsingin kaupungille ja HUS-yhtymälle. Samalla palvelujen rahoitusvastuu siirtyi kokonaan valtiolle. Viime vaiheessa uudistukseen otettiin mukaan myös pelastustoimi.

Uudistuksen tavoitteet olivat kunnianhimoisia: turvata yhdenvertaiset ja laadukkaat sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen palvelut, parantaa palvelujen saatavuutta ja saavutettavuutta, kaventaa hyvinvointi- ja terveyseroja, turvata ammattitaitoisen työvoiman saanti, vastata syntyvyyden laskun ja ikääntymisen aiheuttamiin haasteisiin ja hillitä kustannusten kasvua.²

Kyseessä oli yksi Suomen historian suurimmista hallinnollisista uudistuksista. Sen seurauksena hyvinvointialueille siirtyi tehtäviä, jotka vastasivat yli puolta kuntien budjeteista. Uudistuksen arvioinnissa on kuitenkin tärkeää ottaa huomioon, että kyse oli nimenomaan hallinnollisesta uudistuksesta, joka ei muuttanut palvelujen sisältöä koskevaa substanssilainsäädäntöä. Toisin

1 Kiitän Merike Helanderia, Hanne Kalmaria ja Elina Pekkarista käsikirjoituksen kommentoimisesta.

2 Tynkkynen ym., 2025, s. 15

sanoen uudistuksen tavoitteena oli varmistaa jo aikaisemmin lainsäädännön turvaamien palvelujen rahoittaminen ja järjestäminen aikaisempaa tehokkaammin ja laadukkaammin.

Lasten, nuorten ja perheiden palvelut viittaavat tässä luvussa lakisäänteisiin palveluihin lapsille, nuorille ja perheille. Niihin kuuluvat muun muassa neuvolapalvelut, koulu- ja opiskelijaterveydenhuolto sekä muut opiskeluhuoltopalvelut, sosiaalihuoltolain mukaiset perhepalvelut, lasten ja nuorten mielenterveys- ja päihdepalvelut, vammaispalvelut sekä lastensuojelu.

Vaikka sote-uudistusta³ oli valmisteltu perinpohjaisesti, sen voimaantulon ajankohdan olosuhteita ei kukaan kyennyt ennakoimaan. Vuonna 2023 Suomi oli juuri toipumassa koronapandemiasta ja samaan aikaan keskellä Ukrainan sodan aiheuttamaa kustannuskriisiä. Talouskasvu oli taas kerran jäänyt odotuksia heikommaksi. Lisäksi sosiaali- ja terveysala kärsi vakavasta henkilöstöpulasta. Uudistuksen toimeenpanon ensimmäisenä vuonna aloitti myös uusi hallitus, jonka sosiaali- ja terveystalitiikka poikkesi selvästi uudistuksen läpivieneestä hallituksesta.

Tässä luvussa tarkastellaan aluksi lasten, nuorten ja perheiden palvelujen tarvetta sote-uudistuksen kynnyksellä sekä uudistuksen toimeenpanon aloittaneen pääministeri Petteri Orpon hallituksen sosiaali- ja terveystalitiikkaa. Tämän jälkeen analysoidaan palvelukokonaisuuksittain sote-uudistukseen liittyviä muutoksia. Sote-uudistus vaikutti lapsiin, nuoriin ja perheisiin myös siksi, että se katkaisi hallinnollisen yhteyden sote-palvelujen ja kuntien vastuulle jääneiden palvelujen, erityisesti sivistys- ja liikuntoimen välillä sekä muutti lasten, nuorten ja perheiden palvelujen toimintaympäristöä ja rahoitusta.⁴ Seuraavassa keskitytään kuitenkin pääasiassa sote-palvelujen aiheuttamiin muutoksiin.

Palvelutarve kasvaa

YK:n lastenjärjestö Unicef⁵ julkaisi keväällä 2025 Suomen näkökulmasta vähemmän mairittelevan vertailun lasten hyvinvoinnista. Suomi oli 43 rikkaan maan joukossa vasta sijalla 17. Vertailussa tarkasteltiin kuuden mittarin avulla hyvän lapsuuden edellytyksiä mielenterveyden, fyysisen terveyden ja elämäntaitojen alueilla. Vertailutiedot kuvasivat vuotta 2022 eli aikaa ennen sote-uudistusta. Edellisen vertailun tiedot olivat vuodelta 2018, jolloin Suomi sijoittui vertailussa viidenneksi.

Suomen tulokset heikkenivät olennaisesti nuorten itsemurhissa, lasten ylipainossa ja oppimistuloksissa. Nuorten eli 15–19-vuotiaiden itsemurhien määrissä Suomen tilanne on niin huono, että se sijoittui vertailun häntäpäähän.

Tulokset kertovat koronapandemian jälkeisestä ajasta, jolloin lasten ja nuorten hyvinvointi on kääntynyt laskuun rikkaissa maissa – Suomessa kuitenkin enemmän kuin muualla. Vertailussa

3 Uudistuksen virallisena nimenä käytetään hyvinvointialueuudistusta. Tämä erottaa toteutuneen uudistuksen aikaisemmin kaavailuista malleista. Samalla se korostaa sitä, että uudistus koskee sote-palvelujen lisäksi myös pelastustointia. Seuraavassa keskitytään kuitenkin vain sote-palveluihin ja siksi puhutaan sote-uudistuksesta.

4 Kaivosoja & Kalmari, 2023

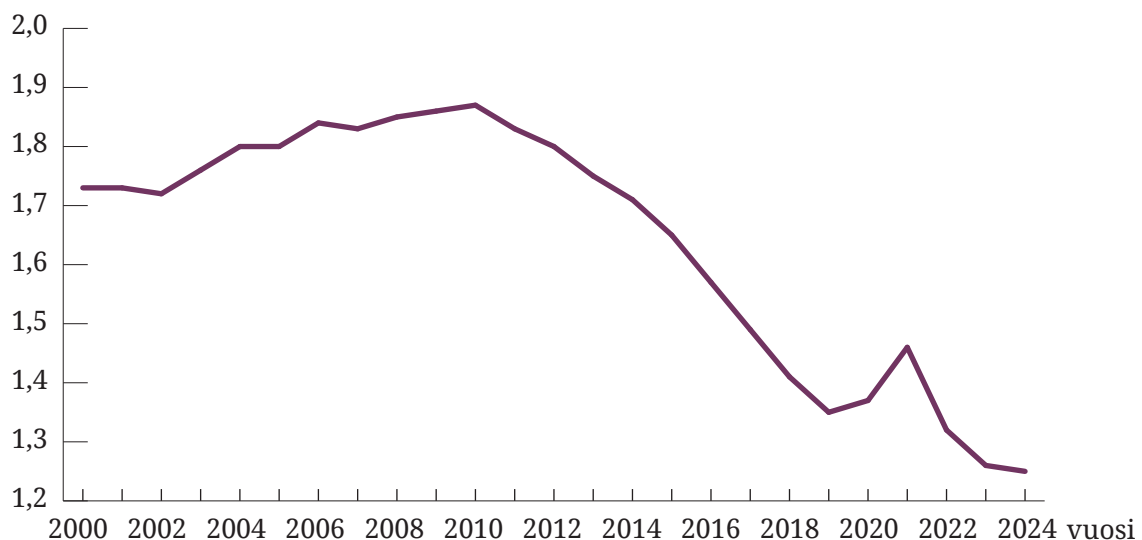
5 Unicef, 2025

parhaiden menestyivät Hollanti, Tanska ja Ranska. Suomen sijoitus oli yllättävän heikko, sillä Suomi on yleensä ollut yhdessä muiden Pohjoismaiden kanssa vastaavien vertailuiden kärkipäässä.

Toisin sanoen ennen sote-uudistuksen toimeenpanon alkua tarpeet ja odotukset uudistuksen onnistumiselle myös lasten, nuorten ja perheiden palveluissa olivat suuret.

Syntyvyyden lasku jatkuu

Lasten, nuorten ja perheiden palveluihin vaikuttaa olennaisesti paitsi yksittäisten lasten, nuorten ja perheiden palvelutarve myös heidän lukumääränsä. Vuodesta 2010 alkanut syntyvyyden voimakas lasku jatkui kokonaishedelmällisyydellä mitattuna vuosien 2020 ja 2021 korona-ajan lyhyen toipumisen jälkeen vuodesta 2022 alkaen. Vuonna 2024 syntyi vajaa 44 000 lasta, kun vielä vuonna 2010 lähes 61 000. Kokonaishedelmällisyysluku painui vuonna 2023 alle 1,3:n, jota pidetään erittäin alhaisen syntyvyyden rajana (kuvio 1).

Kuvio 1. Kokonaishedelmällisyysluku Suomessa 2000–2024.

Lasten lukumäärän raju vähentyminen yhdessä suurten ikäluokkien ikääntymisen kanssa siirtää palveluresurssien tarvetta lasten, nuorten ja perheiden palveluista vanhuspalveluihin ja niihin liittyvään sairaanhoitoon. Yhden tai kahden vuoden väliset muutokset eivät ehkä näy tilastoissa kovinkaan suurina, mutta tämä on näköharhaa: kyse on hiipivästä mutta dramaattisesta muutoksesta. Suurten ikäluokkien vanhenemiseen on osin osattu varautua – ainakin lukumäärien tasolla. Sen sijaan syntyvyyden trendinomainen lasku vuoden 2010 jälkeen on tullut yllätyksenä.⁶

6 Hiilamo, 2021

Hyvinvointialueiden toiminnassa syntyvyyden lasku heijastuu muun muassa työntekijöiden ja tilojen tarpeeseen. Se voi näkyä myös toiminnan prioriteeteissa ja kehittämisessä.

Vuosien 2023 ja 2024 väestötilastot kertovat syntyvyyden edelleen alentuneen. Siinä missä sote-uudistus pyrki syntyvyyden laskun pysäyttämiseen, tavoite ei ole siis ainakaan heti toteutunut. Alkuvuoden 2025 tiedot viittaavat kuitenkin siihen, että syntyvyyden lasku olisi vihdoin tasaantumassa.

Sote-uudistusta koskevassa keskustelussa syntyvyystavoite ei ole ollut näkyvästi esillä, mikä on sinänsä yllättävää. Sote-palvelut voivat vaikuttaa syntyvyyteen monella eri tavalla.⁷ Lasten, nuorten ja perheiden palvelujen toimivuus luo lapsimyönteistä ilmapiiriä ja omalta osaltaan vaikuttaa myönteisesti syntyvyyteen. Suorin yhteys palvelujen ja syntyvyyden välillä liittyy synnytyspelon tunnistamiseen ja hoitoon: tutkimusten mukaan synnytyspelko vähentää todennäköisyyttä lasten saamiselle.⁸ Väestöpoliittisen ohjelman valmisteluryhmä korosti muistiossaan ”Toimenpiteitä lapsitoiveiden tukemiseksi ja syntyvyyden kohentamiseksi” toimivien perhepalvelujen merkitystä.⁹

Ristiriitainen viesti hallitusohjelmasta

Lasten, nuorten ja perheiden palvelutarpeeseen vaikuttavat myös muutokset lapsiperheiden taloudellisessa tilanteessa ja sosiaaliturvassa. Sote-uudistuksen alkuvaihe osui samaan aikaan eduskuntavaalien ja hallitusvallan vaihdoksen kanssa. Kesällä 2023 aloittanut pääministeri Petteri Orpon hallitus¹⁰ antoi ristiriitaisen viestin lapsiperheille. Yhtäältä hallitusohjelmassa korostettiin palvelujen kehittämisen tarvetta, toisaalta esitettiin merkittäviä leikkauksia lapsiperheiden sosiaaliturvaan.

Hallitusohjelman lapsia, nuoria ja perheitä koskevassa osuudessa painotettiin monia kehittämis-kohteita, muun muassa lapsi- ja perhevaikutusten arviointia, lapsistrategian toimeenpanoa ja mielenterveyspalveluja. Hallitusohjelman mielenterveys- ja päihdepalveluja käsittelevässä osuudessa todettiin, että ”[e]rityisesti nuorten lisääntyneet mielenterveysongelmat vaativat määrätietoisia toimia”. Ohjelma kiinnittää erityistä huomiota ”ehkäisevään mielenterveys- ja päihdetyöhön lasten ja nuorten toiminnassa”.¹¹

Ohjelma nosti erikseen esille neuropsykiatrisesti oireilevien lasten ja heidän perheidensä palveluiden kehittämisen. Ohjelmassa mainittiin myös matalan kynnyksen perhepalvelujen kehittäminen perhekeskusten avulla sekä yhteistyössä kolmannen sektorin ja seurakuntien kanssa. Tärkeänä hallituksen kehittämiskohteena luvattiin toteuttaa lainsäädännön avulla lasten ja nuorten terapia-takuu eli ”lasten ja nuorten yhdenvertainen pääsy perustasolla lyhytpsykoterapiaan tai muihin vaikuttaviin psykososiaalisiin hoitoihin”.¹²

7 Ibid.

8 Zheng ym., 2023

9 Valtioneuvosto, 2025

10 Valtioneuvosto, 2023

11 Ibid., s. 31

12 Ibid., s. 32

Hallituksen ensisijainen tavoite oli kuitenkin valtion velkaantumisen hillitseminen menoja karsimalla. Myöhemmin käyttöön otettiin myös veronkorotuksia. Tämä tarkoitti erittäin kireää talouskuria hyvinvointialueille, joka on väistämättä heijastunut myös lasten, nuorten ja perheiden palveluihin. Lisäksi palvelulupauksia karsittiin muun muassa hoitotakuussa sekä lastensuojelun jälkihuollossa.

Suurimmat sosiaaliturvan leikkaukset kohdistuivat työttömyyttä kokeneisiin lapsiperheisiin. Työttömyysturvasta – myös työttömän perusturvasta – poistettiin lapsikorotukset, mikä syvensi pienituloisimpien perheiden ahdinkoa.¹³ Sosiaaliturvan suojaosien poistaminen puolestaan vaikeutti osa-aikatyötä tekevien – erityisesti yksinhuoltajien – taloudellista asemaa. Samanaikaisesti hallitus nosti kohdennetusti hieman lapsilisiä, mutta sen vaikutus jäi selvästi vähäisemmäksi kuin leikkausten. Tervolan ja Ollonqvistin¹⁴ tarkennettuun toimeentulotuen simulointiin perustuvan laskelman mukaan Orpon hallituksen vuosien 2024–2025 sosiaaliturvaleikkaukset pudottavat 27 000 lasta pienituloisuusrajan alapuolelle (aikaisemman arvion mukaan luku oli 13 000).

Siinä missä niukentunut toimeentulo on yhteydessä kasvaneeseen sote-palvelujen tarpeeseen, hallituksen sosiaaliturvaleikkaukset loivat lisäpainetta lasten, nuorten ja perheiden palveluille. Leikkaukset lisäsivät erityisesti tarvetta hyvinvointialueiden vastuulle siirtyneiden täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotulotuen myöntämiseen. Sote-palveluiden tarvetta lisäsivät myös sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustusleikkaukset. Järjestöt tarjoavat lapsille, nuorille ja perheille matalan kynnyksen palveluja kuten keskustelutukea, vertaistukitoimintaa sekä opastusta ja neuvontaa. Palvelut eivät ole lakisääteisiä eikä niiden käytöstä ole saatavissa rekisteritietoa. On kuitenkin todennäköistä, että näiden palvelujen supistaminen lisää tarvetta lakisääteisille palveluille.

Palveluintegraatio

Sote-uudistuksen johtava ajatus oli palvelujen ja rahoituksen integraatio, joka toteutettiin kansainvälisestäkin näkökulmasta poikkeuksellisen syvällisesti. Palvelujen järjestämisessä integraatio tarkoittaa erikois- ja perustason palvelujen järjestämistä yhdessä. Aikaisemmin erikoissairaanhoido oli kuntayhtyminä toimivilla sairaanhoitopiireillä, joita jäsenkunnat rahoittivat. Vastuu muiden sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisestä oli kunnilla, joista osa oli perustanut integroituja kuntayhtymiä, osa ulkoistanut palveluja kokonaan tai osittain tai tuotti niitä isäntäkuntamallilla tai yhteistyössä lähikuntien kanssa. Sote-uudistus yhdenmukaisti kertaheitolla ”hallintohimmeliä” muodostuneen palvelurakenteen.

Uudistusta edeltäneet rakenteet vaikuttavat siihen, miten merkittäviä muutoksia sote-uudistus toi alueille. Integroitujen kuntayhtymien alueilla muutokset olivat luonnollisesti vähäisempiä kuin muualla, koska niissä palvelut jo järjestettiin samassa kuntayhtymän kokoisessa organisaatiossa.

13 Hiilamo ym., 2023

14 Tervola & Ollonqvist, 2025

Palveluintegraation uudistus koskee vain pientä osaa lapsista ja nuorista, koska erikoissairaanhoidon käyttö painottuu vanhempiin ikäluokkiin. Merkittävämpi muutos lasten, nuorten ja perheiden näkökulmasta on sen sijaan se, että sosiaali- ja terveyspalvelut järjestetään samassa organisaatiossa.

Hyvinvointialueet ovat valtion tiukassa taloudellisessa ohjauksessa. Uudistuksen keskeisenä tavoitteena on hillitä väestön ikääntymisen aiheuttamaa sote-palveluiden kustannusten kasvua, mikä näkyy tiukkojen budjettikehysten lisäksi siinä, ettei alueille ole annettu keinoja hankkia itsenäisesti tuloja ja että niiden mahdollisuuksia ottaa velkaa säädellään tarkasti. Alueiden päättäjät voivat kuitenkin vaikuttaa – lainsäädännön sallimissa puitteissa – palvelujen järjestämistapaan. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, miten lasten, nuorten ja perheiden sosiaali- ja terveyspalvelut toteutetaan.

Kahden ensimmäisen vuoden muutokset palveluissa

Sote-uudistuksen toimeenpanon vaikutuksista on saatavissa vasta alustavia tietoja. Uudistus on ollut voimassa vain lyhyen aikaa. Lisäksi on otettava huomioon muut samanaikaisesti toteutuneet muutokset, esimerkiksi koronapandemian synnyttämä hoito- ja hoivavelka sekä edellä kuvatut hallituksen budjettisäästöt ja epätoivottava talouskehitys. Kaksi keväällä 2025 julkaistua raporttia antaa alustavan kuvan uudistuksen vaikutuksista.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL julkaisi maaliskuussa 2025 ensimmäisen laajan asiantuntijaraportin uudistuksen toteutumisesta.¹⁵ Raportissa tarkasteltiin lasten, nuorten ja perheiden palveluista erikseen perhekeskuksia¹⁶, äitiys- ja lastenneuvolatoimintaa¹⁷, opiskeluhuoltopalveluja¹⁸, sosiaalihuollon perhepalveluja¹⁹, lastensuojelua²⁰ sekä nuorten palveluja²¹. Arviointi tarkasteli pääasiassa kyselyaineistojen avulla uudistuksen toteutumista kahden ensimmäisen vuoden eli vuosien 2023 ja 2024 aikana.

Sosiaali- ja terveysministeriö STM julkaisee vuosittain valtakunnallisen selvityksen, jossa arvioidaan sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislain (612/2021) mukaisesti järjestetyn sosiaali- ja terveydenhuollon yhdenvertaista toteutumista ja rahoituksen tason riittävyyttä. Vuoden 2025 selvityksessä sosiaali- ja terveysministeriön (2025) virkakunta arvioi sote-palvelujen järjestämisvastuun toteutumista THL:n asiantuntija-arvioiden, hyvinvointialueiden ja valvontaviranomaisten (Valvira ja aluehallintovirastot) julkaisemien selvitysten, erillisselvitysten ja muun hyvinvointialueilta saadun tiedon sekä hyvinvointialueita koskevan valtakunnallisen sosiaali- ja terveydenhuollon tiedon perusteella.

15 Tynkkynen ym., 2025

16 Kalmari ym., 2025

17 Nieminen ym., 2025

18 Hietanen-Peltola ym., 2025

19 Kalmari & Vuorenmaa, 2025

20 Yliruka & Niemi, 2025

21 Karvonen ym., 2025

STM:n yleisarvio sote-uudistuksen onnistumisesta²² oli positiivinen: hyvinvointialueet ovat parantaneet sosiaali- ja terveystalouden yhdenvertaisuutta ja lainmukaisuutta verrattuna aiempaan kuntapohjaiseen järjestelmään. THL päätyi samaan johtopäätökseen. Sen mukaan hyvinvointialueilla oli budjettihaasteista huolimatta näkyvissä paljon merkkejä palveluiden vahvistumisesta.²³ Yhdenvertaisuudella tarkoitetaan sotejärjestämislain²⁴ mukaan palveluiden saatavuutta, saavutettavuutta ja vaikuttavuutta.

Molemmat raportit osoittivat kuitenkin myös merkittäviä ongelmia. STM:n mukaan tärkeitä parannuskohteita olivat kiireettömään hoitoon pääsyn nopeuttaminen²⁵ ja digipalvelujen käyttöönotto. THL kiinnitti huomiota suuriin alueellisiin eroihin sekä siihen, että tiukat budjettikehykset saattavat johtaa pakkoon heikentää palveluita. Molemmat tahot olivat huolissaan mielenterveyspalveluista ja hoitajanoista.

Suurin huoli mielenterveyspalveluista ja huumeiden käyttäjien palveluista

Hallitusohjelman lupaama lasten ja nuorten terapiatakuu tuli voimaan toukokuun 2025 alussa. Terapiatakuu tarkoittaa sitä, että lasten ja alle 23-vuotiaiden nuorten tulee päästä tiettyihin maksuttomiin mielenterveyspalveluihin viimeistään kuukauden kuluessa siitä, kun tarve on todettu. Takuu tulee tarpeeseen. STM:n selvityksen²⁶ mukaan lasten ja nuorten mielenterveys- ja päihdepalveluissa sekä kiireettömässä erikoissairaanhoidossa esiintyi arvioinnin toteutusaikana lainvastaista viivettä. STM esittikin arviossaan erittäin vakavan huolen mielenterveysongelmia kokevien ja päihteitä käyttävien lasten ja nuorten palveluiden saatavuudesta. Ministeriön mukaan nämä palvelut ovat vakavasti vaarantuneet kaikilla hyvinvointialueilla ja Helsingin kaupungissa. Terapiatakuun toimeenpanon ongelmana on kuitenkin se, että valtaosa koulukuraattoreista ei kykene tekemään terapiatakuun mukaisia palvelupäätöksiä, koska he eivät ole sosiaalihuollon ammattihenkilöitä. Useimmat koulukuraattorit eivät työskentele viroissa.²⁷

STM arvioi sote-palveluiden yhdenvertaisuuden toteutumista viidellä indikaattorilla, joista yksi oli niiden lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden asiakkaiden osuus, jotka olivat odottaneet

22 Sosiaali- ja terveysministeriö, 2025

23 Tynkkynen ym., 2025

24 Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/2021

25 Myönteisen kehityksen jatkuminen on epävarmaa, sillä Petteri Orpon hallitus pidensi säästötoimenä kiireettömän hoidon aikarajoja vuoden 2025 alusta. Perusterveydenhoidossa hoitoon on päästävä viimeistään kolmessa kuukaudessa (aikaisemmin 14 vuorokautta). Alle 23-vuotiaiden on kuitenkin päästävä hoitoon viimeistään 14 vuorokaudessa, jos kyse on sairauden tai vamman tutkimuksesta tai hoidosta. Suun terveydenhuollossa hoitotakuun aikaraja on kuusi kuukautta muilla paitsi alle 23-vuotiailla, joiden on päästävä hoitoon viimeistään kolmessa kuukaudessa. Erikoissairaanhoidossa hoitotakuun mukaan hoidon tarpeen arviointi on aloitettava kolmessa viikossa lähetteen saapumisesta. Poikkeuksena on lasten ja nuorten (alle 23-vuotiaat) psykiatrisessa erikoissairaanhoidossa hoidon tarpeen arvioinnin edellyttämät tutkimukset ja erikoislääkärin arviointi, jotka on toteutettava kuudessa viikossa lähetteen saapumisesta ja hoito on järjestettävä kolmessa kuukaudessa hoidon tarpeen toteamisesta.

26 Sosiaali- ja terveysministeriö, 2025

27 Kalmari & Ståhle, 2025

palvelun saamista yli 90 vuorokautta. Vertailu paljasti merkittäviä alueellisia eroja. Hieman yllättäen palvelut toimivat parhaiten Itä-Suomen alueella, kun taas suurimpia ongelmia oli Pirkanmaalla ja Pohjois-Suomessa (taulukko 1).

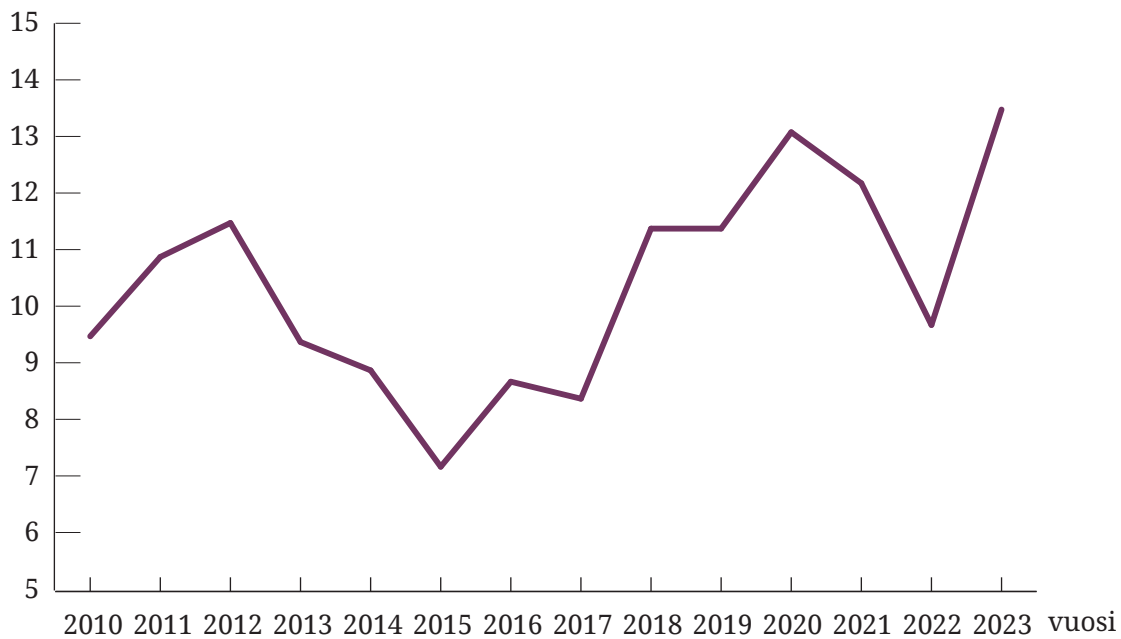
Taulukko 1. Lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden saamista yli 90 vuorokautta odottaneet heinäkuussa 2024.

	% potilaista	Sijoitus
Etelä-Karjala	0	1
Kainuu	0	1
Pohjois-Karjala	0	1
Pohjois-Savo	0	1
Satakunta	1,8	2
Päijät-Häme	2,5	3
Etelä-Savo	3,8	4
Keski-Pohjanmaa	8,9	5
Pohjanmaa	11,4	6
Etelä-Pohjanmaa	13,9	7
Keski-Suomi	14,3	8
Kymenlaakso	14,3	8
Helsinki	16,9	9
Itä-Uusimaa	16,9	9
Keski-Uusimaa	16,9	9
Länsi-Uusimaa	16,9	9
Vantaa-Kerava	16,9	9
HUS	16,9	9
Kanta-Häme	22,2	10
Varsinais-Suomi	29,8	11
Lappi	36,6	12
Pohjois-Pohjanmaa	59,3	13
Pirkanmaa	61,4	14

Ministeriö arvosteli hyvinvointialueita myös siitä, ettei niillä ole riittävästi tarpeenmukaisia palveluja huumeita käyttäville lapsille ja nuorille. Petteri Orpon hallitusohjelmassa²⁸ osoitettiin pysyvää rahoitusta erikseen määriteltäviin toimiin nuorten huumekuolemien vähentämiseksi. Päätöksen taustalla oli havainto siitä, että 15–34-vuotiaiden alkoholi- ja huumekuolleisuus lähes kaksinkertaistui vuosien 2015 ja 2020 välisenä aikana (kuvio 2). Uusi huippu alkoholi- ja huumekuolemissa saavutettiin sote-uudistuksen ensimmäisenä vuonna 2023.

STM:n arvio sekä nuorten alkoholi- ja huumekuolemien nousu vuodesta 2022 vuoteen 2023 herättävät huolen siitä, etteivät lasten, nuorten ja perheiden palvelut kykene edelleenkaan estämään päihteisiin liittyviä kuolemia.

28 Valtioneuvosto, 2023

Kuvio 2. Alkoholi- ja huumekuolleisuus 15–34-vuotiailla / 100 000 vastaavan ikäistä v. 2010–2023.
Lähde: Sotkanet.

Perhekeskusmalli etenee

Suomessa on kehitetty monialaisia palveluja tarjoavia perhekeskuksia vuodesta 2003, jolloin valtioneuvosto teki perhekeskustoimintaa linjaavan periaatepäätöksen. Lapset, perheet ja nuoret voivat saada keskuksista hyvinvointia ja terveyttä sekä kasvua ja kehitystä edistäviä sekä varhaisen tuen, hoidon ja kuntoutuksen palveluja.

Mallin tavoitteena on tarjota lapsiperheille helposti saavutettavia ja sujuvasti toimivia palveluja yhden kokonaisuuden alla. Perhekeskukset kokoavat yhteen esimerkiksi neuvolat, sosiaalipalvelut, mielenterveys- ja perheneuvonnan sekä järjestöjen vertaistuen, ja painottavat varhaista tukea ja ennaltaehkäisyä. Kyseessä on viime vuosikymmenien merkittävin lasten ja perheiden palveluja koskeva sosiaalinen innovaatio. Perhekeskukset ovat myös esimerkki hanketyöstä, joka johtaa pysyviin muutoksiin ja rakenteisiin. Kehittämistyö käynnistyi yksittäisissä kunnissa ja kuntayhtymissä PERHE- ja KASTE-hankkeiden avulla ja jatkui valtakunnallisessa LAPE-hankkeessa kahdella hallituskaudella (2016–2019 ja 2020–2023). Vuonna 2024 Suomessa toimi 161 perhekeskusta ja peräti 18 hyvinvointialueella lasten, nuorten ja perheiden palvelut oli organisoitu perhekeskusmallin mukaisesti koko (hyvinvointi)alueen laajuisesti.

THL:n elokuussa 2024 hyvinvointialueilla toteuttaman kyselyn mukaan sote-uudistus vahvisti perhekeskustoimintamallia erityisesti niillä alueilla, joilla ei ollut ennestään maakunnallista sote-kuntayhtymää. Uudistus velvoitti alueet kokoamaan lasten, nuorten ja perheiden hajanaisia

palveluja ja loi hedelmällisen maaperän niiden kehittämiseksi.²⁹

Alueet kuitenkin poikkeavat edelleen toisistaan sen mukaan, mitä palveluja keskuksien tarjoavat. Äitiys- ja lastenneuvolapalvelut, kouluterveydenhuolto, lapsiperheiden kotipalvelu sekä kasvat-
tus- ja perheneuvonta ovat kaikkien alueiden perhekeskusten palveluvalikoimassa. Lähes kaikilla
alueilla keskuksien tarjoavat myös opiskeluterveydenhuoltoa, opiskeluhuollon psykologi- ja kuraat-
toripalveluja sekä perhetyön ja perheoikeudellisia palveluja. Yli kahdessa kolmasosassa alueita oli
lisäksi saatavilla lasten ja nuorten muita lääkäripalveluja, neuvolan psykologipalveluja, lasten ja
nuorten terapiapalveluja, ehkäisy- ja seksuaaliterveyspalveluja, sosiaaliohjausta sekä lapsiperhei-
den sosiaalityön ja lastensuojelun palveluja.³⁰

Kyselyhetkellä noin puolet hyvinvointialueista oli yhdistänyt lasten ja nuorten suun terveyden-
huollon ja erikoissairaanhoidon palveluja, vammaispalveluja sekä varhaiskasvatuksen, esiöpe-
tuksen ja perusopetuksen palveluja perhekeskusten toimintaan. Joillain alueilla perhekeskuksista
oli saatavissa lisäksi lasten ja nuorten perusterveydenhuollon mielenterveys- ja päihdepalveluja,
NEET-nuorten terveyspalveluja sekä Kelan, poliisin ja Ankkuritoiminnan palveluja.³¹

Myös STM kiitti hyvinvointialueita siitä, että ne olivat vahvistaneet toiminnallista integraatiota eri-
tyisesti perhekeskuspalveluissa. Silti STM arvioi, että ”keskeinen hyvinvointialueiden ratkaistava
ongelma on lasten ja nuorten palvelujärjestelmän pirstaleisuus ja se, että ehkäisevän terveyden-
huollon ja erikoissairaanhoidon väliltä puuttuvat riittävät palvelut lapsille ja nuorille”.³²

THL:n asiantuntijoiden mukaan perhekeskusten suurin kehittämishaaste on vaikuttavuustiedon
kokoaminen ja hyödyntäminen. Kalmari ym. toteavat: ”Seuraavaksi tulee selvittää, edistävätkö
perhekeskukset odotetusti palveluiden vaikuttavuutta ja paraneeko lasten, nuorten ja perheiden
hyvinvointi.”³³ Edellisessä vaikuttavuusarviossa Klavus ym. osoittivat, että perhekeskuksissa psy-
kiatrian läheteet lisääntyivät vähemmän kuin hajautettujen perhepalvelujen mallissa ja että per-
hekeskusmalli oli kustannusvaikuttava korjaavien palvelujen vähentämisen ja palvelukontaktien
kestojen näkökulmasta.³⁴ Havainto tukee sote-uudistuksen pyrkimystä luoda palveluintegraation
avulla aikaisempaa parempia palveluketjuja aikaisempaa edullisemmin.

29 Kalmari ym., 2025

30 Ibid.

31 Ibid.

32 Sosiaali- ja terveysministeriö, 2025, s. 9

33 Kalmari ym., 2025, s. 223

34 Klavus ym., 2019

Matala syntyvyys näkyy neuvolatoiminnassa

Myös äitiys- ja lastenneuvolatoiminnan näkökulmasta sote-uudistuksen vaikutukset poikkesivat selvästi toisistaan sen mukaan, oliko alueella jo ennestään integroitu kuntayhtymä vai ei.³⁵ Kuntayhtymänä toimineilla alueilla nämä palvelut toimivat jo ennestään osana muita terveysterveyspalveluja ja niillä oli vakiintuneet yhteistyötavat lapsiperheiden sosiaalipalvelujen ja varhaiskasvatuksen kanssa.³⁶ Muilla alueilla terveyskeskukset vastasivat yleensä äitiys- ja neuvolapalveluista. Sote-uudistus yhdenmukaisti palveluja näillä alueilla: äitiys- ja neuvolapalvelut toimivat nyt koko maassa osana perhekeskuksia. Tämän seurauksena useimmilla hyvinvointialueilla äitiys- ja neuvolapalveluista on tullut terveysterveyspalvelujen sijaan hallinnollisesti osa perhe- ja sosiaalipalvelujen sekä vammaispalvelujen tai lasten, nuorten ja perheiden toimialaa ja perhekeskusten tulosaluetta. Tämä on helpottanut äitiys- ja neuvolapalvelujen yhteistyötä sosiaalipalvelujen kanssa.

THL:n perhekeskuskyselyn mukaan 14 alueella äitiys- ja neuvolapalveluja oli supistettu laskevan syntyvyyden vuoksi: neuvolayksiköitä oli suljettu, tehtäviä oli lakkautettu, toimia jätetty täyttämättä, ammattilaisia oli siirretty muihin yksiköihin ja työtehtäviä oli määritelty uudelleen. Lisäksi terveydenhoitajien työ oli pirstoutunut, liikkuva työ oli lisääntynyt ja tiettyjen sairauksien vuosikontrollit oli siirretty erikoissairaanhoidosta neuvolalääkäreille.

Sote-uudistuksen jälkeen neuvolapalvelujen pulmaksi on – kuten pelättyä – osoittautunut yhteistyö varhaiskasvatuksen kanssa. THL:n asiantuntijat Nieminen ym. kirjoittavat: ”Uudistuksen jälkeen hyvinvointialueen sisällä saattaa olla 30 kuntaa, joiden varhaiskasvatuspalveluissa on erilaiset toimintatavat. Toisaalta hyvinvointialueen neuvolatoiminnalla on tavallisesti vain yhdet yhteistyöohjeet, joiden pitäisi sopia kaikkien kuntien varhaiskasvatustoiminnalle.”³⁷ Vauvaperheiden palvelukokemuksissa ei ole tapahtunut suuria muutoksia, mutta asiakkaiden kokemukset olivat vuonna 2024 osin huonompia kuin vuonna 2020. THL:n asiantuntijoiden mukaan neuvoloissa tulisi kiinnittää edelleen huomiota synnytysvalmennuksen kehittämiseen ja synnytyspelon tunnistamiseen.

THL:n arvio sote-uudistuksen vaikutuksista äitiys- ja lastenneuvolatoimintaan oli silti kokonaisuutena positiivinen. Monilla alueilla palvelujen saatavuus, saavutettavuus sekä jatkuvuus ovat parantuneet. Samalla erityisosaamisen kehittämiselle on aikaisempaa paremmat edellytykset. Myös valinnanvapaus on edistynyt: asiakkaat voivat valita minkä tahansa hyvinvointialueen toimipisteen.

35 Nieminen ym., 2025

36 Ibid.

37 Ibid., s. 229

Opiskeluhooltopalvelut hakevat paikkaansa

Organisatorisesti sote-uudistus toi lasten, nuorten ja perheiden palveluissa suurimman muutoksen opiskeluhooltopalveluihin. Uudistuksen seurauksena hyvinvointialue otti vastuun kaikkien alueella sijaitsevien oppilaitosten opiskeluhooltopalveluista. Tämä selkeytti järjestämisvastuuta ja poisti alueellisen vaihtelun palvelujen järjestämistavassa.³⁸

Organisatorisesta muutoksesta huolimatta palvelut ovat jatkuneet samanmuotoisina eivätkä ennakoitua pelot palveluiden heikentymisestä toteutuneet. THL:n joka toinen vuosi toteutettavan Opiskeluhooltopalveluiden seurantakyselyn mukaan palvelujen saatavuus pysyi suurin piirtein ennallaan vuosien 2022 ja 2024 välillä, mutta lääkäri- ja psykologipalveluissa havaittiin heikentymistä. STM:n mukaan psykologipalveluihin pääsyssä on ongelmia.

THL:n arvion mukaan ammattilaiset opiskeluhoollissa kokivat yhteistyön mielenterveyspalvelujen kanssa heikentyneen. Ongelmaa korostaa se, että lasten ja nuorten mielenterveysoireet yleistyivät koronapandemian aikana eivätkä ole sen jälkeenkään vähentyneet. STM:n selvityksen mukaan ”odotukset opiskeluhooltopalvelujen tiiviimmästä yhteistyöstä muiden sosiaali- ja terveyspalvelujen kanssa eivät ole vielä toteutuneet”.³⁹ Keväällä 2024 hallitus tutki vaihtoehtoa, jonka mukaan opiskeluhooltopalvelujen järjestämisvastuu olisi siirretty takaisin kunnille. Tämä ei kuitenkaan toteutunut. Sen sijaan hallitus aloitti valmistelemaan lakimuutosta, joka sallisi hyvinvointialueille mahdollisuuden sopia kuntien kanssa palvelujen organisoimisesta.

Sosiaalihuollon mukaiset perhepalvelut eivät toimi

Lapsiperheiden palveluissa on jo pitkään pyritty painottamaan varhaisen tuen palveluja raskaiden korjaavien palvelujen – esimerkiksi lastensuojelupalvelujen ja erikoissairaanhoidon – sijaan. Tärkeä askel tähän suuntaan oli sosiaalihooltolain vuoden 2015 muutos, jolla siirrettiin osa lastensuojelun avohuollon tukitoimista sosiaalihooltolain mukaisiksi palveluiksi. Lain toimeenpano ja sen seuranta jäivät kuitenkin heikoiksi. THL:n asiantuntijat Kalmari ja Vuorenmaa kertovat kasvatus- ja perheneuvonnan kansallisen kehittämisprosessin kuluessa tehdystä havainnosta: ”ilmeni, että kasvatus- ja perheneuvontapalvelu oli sisällöltään ja työmenetelmiltään laajasti muuttunut lasten mielenterveyshäiriöitä hoitavaksi perusterveydenhuollon mielenterveyspalveluksi sosiaalihooltolain edellyttämän perheiden varhaisen tuen sijaan.”⁴⁰

Asiantuntijoiden mukaan sote-uudistuksen aikana sosiaalihooltolain mukaisissa perhepalveluissa ohjaus, seuranta ja kehittämisen tuki ovat toteutuneet paljon heikemmin kuin esimerkiksi terveydenhuollon peruspalveluissa ja lastensuojelussa. Ongelman juuret ovat pitkällä. Koska kunnissa ei ollut perusterveydenhuollossa tahoa, joka olisi vastannut lasten mielenterveyspalveluista, vastuu

38 Hietanen-Peltola ym., 2025

39 Sosiaali- ja terveysministeriö, 2025, s. 78

40 Kalmari & Vuorenmaa, 2025, s. 243

niistä oli siirtynyt perheneuvoloiden tuottamalle kasvatusta- ja perheneuvonnalle. Tämä kavensi mahdollisuutta tuottaa varhaisempaa tukea vanhemmille ja lapsiperheille, mitä kasvatusta- ja perheneuvonnan sosiaalipalveluna tulisi olla.

Samaan aikaan alueelliset yhtenäistämiskriteerit ovat saattaneet heikentää palvelujen paikallista saatavuutta, vaikka palvelujen laatu onkin ehkä parantunut näiden kriteereiden myötä. Vuoden 2024 FinLapset-kyselytutkimuksen mukaan peräti 79 prosenttia niistä, jotka olisivat tarvinneet palveluja arjen toimiin, raportoi tyydyttämättömästä palvelutarpeesta. Keskusteluavussa vastaava luku oli 49 prosenttia. Kalmarin ja Vuorenmaan mukaan alueiden on jatkossa vahvistettava sosiaalihuoltolain mukaisten perhepalvelujen vaikuttavuutta panostamalla palvelujen sisällön, toimintamallien ja työmenetelmien kehittämiseen.⁴¹

Sote-uudistus toi merkittäviä muutoksia nuorten palveluihin: alueelliset käytännöt yhtenäistyivät, byrokratia lisääntyi, työskentelyalueet sekä asiakas- ja henkilöstömäärät muuttuivat.⁴² Osa muutoksista on ollut tarkoittamattomia. Esimerkiksi nuorten työpajoja on lakkautettu ja jäljelle jääneiden työpajojen palveluvalikoima on supistunut. Työpajat nimittäin jakautuivat hyvinvointialueiden ja kuntien työpajoiksi. Koska kuntouttava työtoiminta kuuluu hyvinvointialueille, kuntien työpajat eivät voi sitä enää järjestää.

THL:n asiantuntijoiden mukaan tietopohja nuorten palveluissa tapahtuneista muutoksista on kuitenkin vielä niin ohut, ettei pitkälle meneviä johtopäätöksiä voida vielä tehdä: ”Sosiaali- ja terveydenhuollon integraatiota, nuorten aikuisten palvelukokonaisuuksia ja monialaista yhteistyötä nuorten palveluissa olisi tarpeen tutkia uudelleen, kun hyvinvointialueet ja niiden toimintakäytännöt toivottavasti ovat vakiintuneet. Lisäksi jatkossa olisi tärkeä vertailla hyvinvointialueen itse tuottamien palveluiden ja ostopalveluiden laatua, vaikuttavuutta ja kustannusvaikuttavuutta sekä nuorten ja ammattilaisten kokemuksia eri tavoin tuotetuista palveluista.”⁴³

THL:n vuonna 2025 toteuttamien hyvinvointialuearviointien erityisenä arviointikohteena oli lasten, nuorten ja perheiden palvelut. Alueelliset arviot ilmestyivät lokakuussa 2025 eivätkä valitettavasti olleet käytettävissä tätä kirjoitettaessa.

Sijaishuollossa suuria eroja

Lastensuojelun sijaishuollon tarpeen tasainen kasvu riippumatta taloudellisista suhdanteista ja yhteiskunnallisista kriiseistä on ollut lasten, nuorten ja perheiden kipukysymys jo kolmen vuosikymmenen ajan.⁴⁴ Sote-uudistuksen toimeenpano nostaa uudella tavalla esiin kysymyksen siitä, kuinka paljon kyse on yhtäältä mahdollisesta tarpeen lisääntymisestä ja kuinka paljon palvelujärjestelmän toiminnasta eli erilaisista tavoista järjestää ja tuottaa lasten, nuorten ja perheiden palveluja.

41 Kalmarin & Vuorenmaa, 2025

42 Karvonen ym., 2025

43 Ibid., s. 258

44 Esim. Hiilamo, 2022

Etelä-Karjalassa aloitti vuonna 2010 toimintansa Suomen ensimmäinen laajasti integroitu sosiaali- ja terveystalouden kuntayhtymä, joka yhdisti jäsenkuntiensa sosiaali- ja terveystaloudet sekä osin erikoissairaanhoidon saman hallinnon alle. Eksoteksi nimetty alue muodostui valtakunnalliseksi pilotiksi, jonka kokemuksia käytettiin hyväksi sote-uudistuksen valmistelussa. Lapsiperheiden palveluiden osalta Eksoten esikuvana oli 2000-luvun alussa kehitetty Imatran malli, jonka ydinidea oli siirtää painopistettä kalliista korjaavista lastensuojelutoimista matalan kynnyksen ennaltaehkäisevään perhetyöhön ja tukeen, joka tarjottiin suoraan arjessa.

Palvelujen integrointi tarkoitti, että myös neuvolat, lastensuojelu, kouluterveydenhuolto ja perheneuvonta yhdistettiin hallinnollisesti ja toiminnallisesti. Integraatio paransi tiedonkulkua ja teki panostukset varhaiseen tukeen mahdolliseksi, kun eri toimijat näkivät perheen tilanteen kokonaisuutena. Eksote panosti määrätietoisesti ennaltaehkäiseviin ja varhaisen tuen palveluihin, kuten perhetyöhön ja kotipalveluihin, joiden avulla pyrittiin tukemaan perheitä ennen kuin ongelmat kärjistyvät ja raskaat palvelut tulevat välttämättömiä. Kuntayhtymä osallistui aktiivisesti perhekeskustoiminnan kehittämiseen.

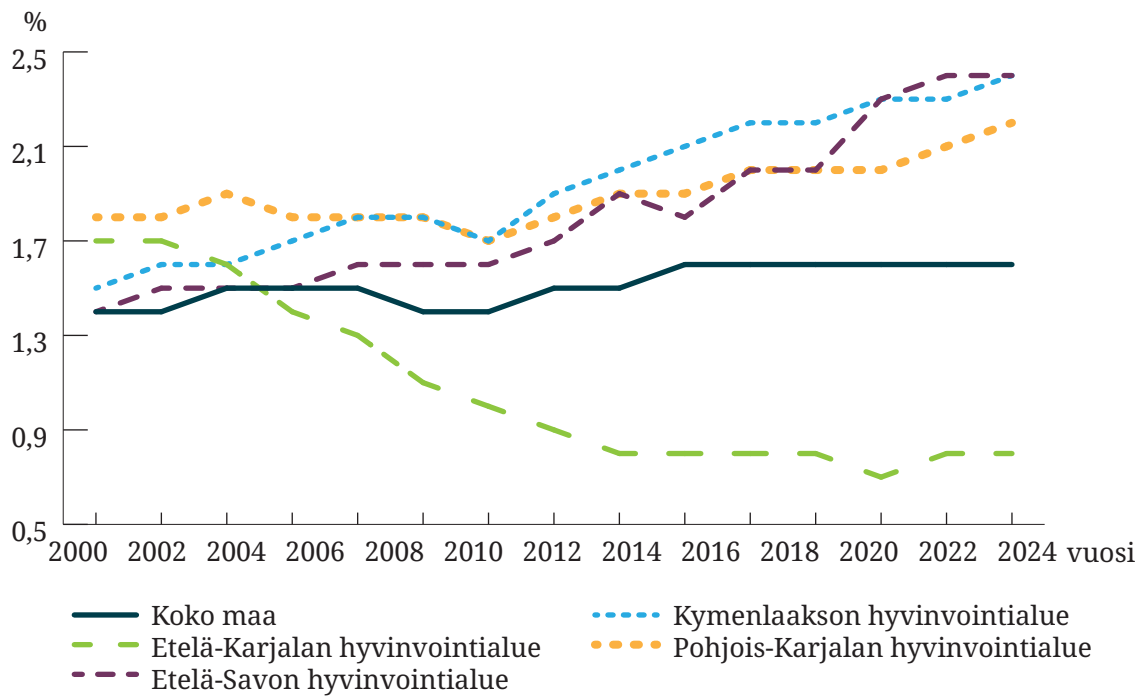
Heti 2010-luvun alussa panostukset matalan kynnyksen palveluihin ja yhteensovitukseen alkoivat tuottaa Eksotessa toivottuja tuloksia siinä, että sijoitettujen lasten osuus alkoi vähentyä verrattuna koko maan sekä naapurialueiden eli Kymenlaakson, Etelä-Savon ja Pohjois-Karjalan kehitykseen (kuva 3). Sijoitettujen lasten osuus laski Etelä-Karjalassa jyrkästi aina vuoteen 2018 asti. Tämän jälkeen osuus on pysynyt ennallaan 0,8 prosentissa, kun se naapurialueilla on kasvanut selvästi. Sote-uudistuksen alkaminen ei ole pysäyttänyt eriytymiskehitystä, päinvastoin se on edelleen jatkunut uudistuksesta huolimatta. Tämä kertoo siitä, ettei uudistus ole saavuttanut tavoitteitaan siirtää merkittävästi lasten, nuorten ja perheiden palvelujen painopistettä raskaista korjaavista palveluista varhaisen tuen palveluihin.

Toisin kuin esimerkiksi neuvolatoiminta, lastensuojelu kohdistuu vain osaan lapsista, nuorista ja perheistä. Lastensuojelu käyttää kuitenkin kolme neljäsosaa lasten, nuorten ja perheiden palvelujen taloudellisista resursseista.⁴⁵ Lastensuojelun menokehyksessä sijaishuolto nielee suurimman osan määrärahoista. Kaikissa lasten, nuorten ja perheiden sosiaalihuollon palveluissa reaaliset kustannukset ovat juuri sijaishuollon kallistumisen vuoksi kasvaneet nopeasti.

Alueelliset erot sijoitettujen lasten osuudessa ovat yhteydessä lasten, nuorten ja perheiden palvelujen alle 18-vuotiaaseen väestöön suhteutettuihin kustannuksiin. Kustannukset olivat vuonna 2024 korkeimmat Etelä-Savossa ja Kymenlaaksossa ja matalimmat Pohjanmaalla ja Keski-Pohjanmaalla.⁴⁶ Koko maassa lasten, nuorten ja perheiden palvelujen kustannukset olivat kahdeksan prosenttia kaikista sote-kustannuksista. Lapsiväestön osuus heijastuu myös kustannuksiin. Vantaan ja Keravan hyvinvointialueella lasten, nuorten ja perheiden palvelut muodostivat 12,5 prosenttia sote-kustannuksista, kun Etelä-Karjalassa ja Pohjanmaalla vastaavat osuudet olivat 4,6 ja 4,8 prosenttia.

45 Sosiaali- ja terveysministeriö, 2025, s. 98

46 Sosiaali- ja terveysministeriö, 2025

Kuvio 3. Kodin ulkopuolelle sijoitetut 0–17-vuotiaat, % vastaavan ikäisestä väestöstä koko maassa ja neljällä hyvinvointialueella. Lähde: Sotkanet.

Kustannusten lisäksi sijaishuollon järjestämiseen liittyy osaamisen turvaaminen ja häiriötilanteisiin varautuminen, jotka edellyttävät hyvinvointialueiden kykyä tarjota itse palveluita. Nyt hyvinvointialueet toteuttavat lastensuojelun laitoshoidosta jopa 80 prosenttia ostopalveluna. STM suosittelee, että alueet varmistavat riittävän oman tuotannon erityisesti niissä palveluissa, jotka ne nykyisin hankkivat pääosin ostopalveluina.⁴⁷

THL:n arvio sote-uudistuksen vaikutuksista lastensuojelupalveluihin kiinnitti huomiota myös merkittäviin tilastollisiin eroihin alueiden välillä.⁴⁸ Erot johtuvat ainakin osittain erilaisista palveluvalikoimista ja palvelujen toteuttamistavoista. Tästä kertoo muun muassa se, että sijaishuollon lisäksi myös lastensuojelun avohuollon asiakasmäärissä on merkittäviä eroja alueiden välillä.

Sote-uudistus muutti merkittävästi lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työn rakennetta vastuun siirtyessä suurempiin yksiköihin. Ennen uudistusta sosiaalityöntekijöiden työnkuviin sisältyi paitsi sosiaalihuoltolain mukaista työtä myös lastensuojelua. Uudistuksen myötä yhdenmetytyn työn tekeminen väheni ja vastaavasti perhesosiaalityön ja lastensuojelun tuottaminen erillään vahvistui. THL:n asiantuntijoiden mukaan sote-uudistuksen toteuttamista lastensuojelussa ovat haitanneet uusien käytäntöjen keskeneräisyys ja sosiaalityöntekijöiden työn heikko arvostus.⁴⁹

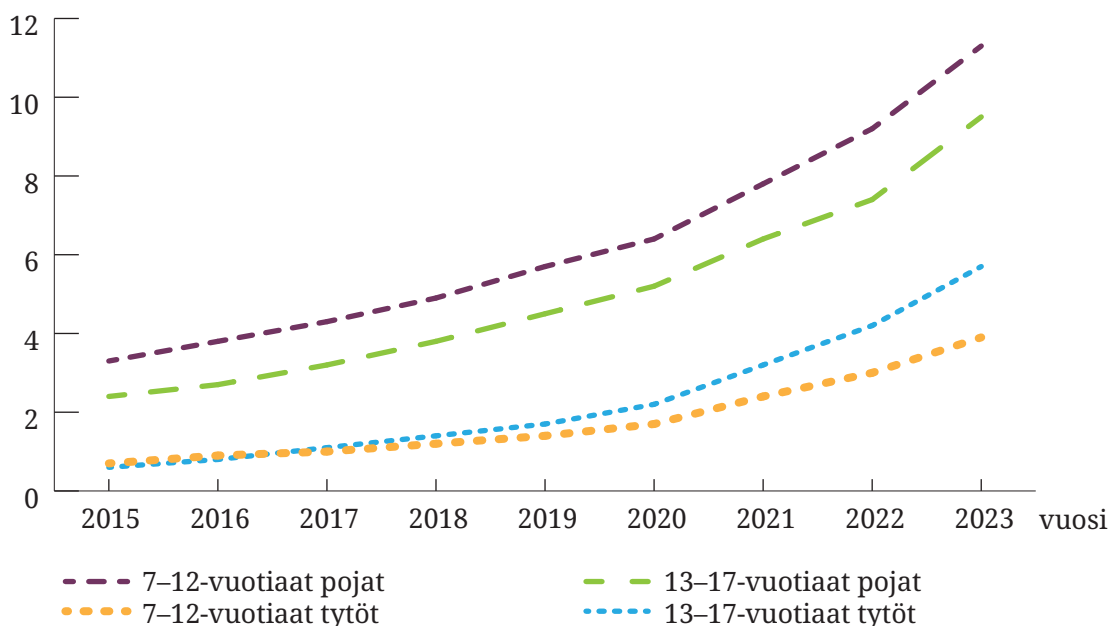
47 Ibid.

48 Yliruka & Niemi, 2025

49 Ibid.

ADHD-diagnoosien ja lääkityksen yleistyminen

Sote-uudistuksen vaikutusten arvioinnin haasteena on selvittää, miten palvelujen saaminen tai saamatta jääminen ovat yhteydessä terveyteen ja hyvinvointiin. Palvelujen käyttötiedot eivät tarjoa aina selvää vastausta. Kyse voi olla paitsi palvelujen alikäytöstä myös yli- tai alidiagnooseista. Yksi esimerkki ovat lasten ja nuorten aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriöt (ADHD), joiden diagnoosit ovat yleistyneet Suomessa voimakkaasti.⁵⁰

Kuvio 4. ADHD-diagnoosien vuosittainen yleisyys lapsilla ja nuorilla v. 2015–2023. Lähde: Vuori ym., 2025.

Vuosien 2015–2023 välillä ADHD-diagnoosin saaneiden 7–12-vuotiaiden poikien osuus nelinkertaistui ja 13–17-vuotiaiden tyttöjen osuus peräti kahdeksankertaistui (kuvio 4).

Sote-uudistuksen näkökulmasta olennaista on myös se, että diagnooseissa kuten myös ADHD-lääkkeiden käytössä on erittäin merkittäviä eroja hyvinvointialueiden välillä. Pohjois-Karjalassa indikaattorit ovat useita kertaluokkia suurempia kuin esimerkiksi Pohjanmaalla. Pohjois-Karjalassa useampi kuin joka viides alakoululainen poika sai ADHD-diagnoosin.

Diagnoosit ja lääkemääräykset eivät välttämättä kuvaa aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriöiden todellisia määriä. Häiriöiden yleisyydessä on alueellista vaihtelua siinä missä muissakin terveyden ja hyvinvoinnin ongelmissa, mutta edellä kuvatut erot herättävät kysymyksen sote-palvelujen yhdenvertaisesta toteutumisesta: käytetäänkö ADHD-diagnooseja peittämään muita ongelmia tai puuttuvia tukipalveluja?

⁵⁰ Vuori ym., 2025

Kesäkuussa 2025 valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE antoi kannanoton lasten ja nuorten ADHD:n ja neuropsykiatrisen oireilun ja diagnoosien yleistymisestä. ETENE oli huolissaan erityisesti ylidiagnosoinnista ja sen seurauksista: ”Nykyisillä, poikkeuksellisen korkeilla ADHD:n esiintyvyyksiluvuilla on aiheellista kysyä, missä määrin diagnooseilla kuvataan tilanteita, joiden taustalla ei ole varsinaista neuropsykiatrista häiriötä. --- Osa lapsista voi oireilla kuormittavien kasvuolosuhteiden vuoksi ilman, että kyse on diagnosoitavasta tilasta. Tällaiset piirteet eivät saa johtaa siihen, että lapselle annetaan neuropsykiatriseen häiriöön viittaava diagnoosi ilman huolellista ja kokonaisvaltaista arviota.”⁵¹

ETENE korosti, ettei yhteiskunnallisten muutosten, esimerkiksi lasten ja nuorten älylaitteiden käytön, ja kasvatuksellisten ongelmien siirtäminen yksilötason diagnooseiksi ole eettisesti eikä yhteiskunnallisesti kestävä. ETENE vaati huolellista selvitystä alueellisista eroista diagnooseissa ja lääkkeiden käytössä.⁵²

Aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriöiden yleistymisen on herättänyt paljon keskustelua, mistä yhtenä osoituksena on ETENEn kannanotto. STM:n hyvinvointialueselvityksen arviot lasten, nuorten ja perheiden palvelujen – erityisesti mielenterveyspalvelujen – ongelmista viittaavat siihen, että ADHD-diagnoosien ja lääkkeiden käytön alueellisten erojen taustalla on nimenomaan muihin palveluihin liittyviä ongelmia. ADHD:stä onkin tullut eräänlainen sote-uudistuksen happotesti: onnistuuko uudistus tasaamaan alueellisia eroja tasolle, joka heijastelee todellisia eroja diagnoosien ja lääkityksen tarpeessa?

Vastauksena edellä kuvattuun kehitykseen Kela on käynnistänyt Kuntoutus neurokirjon lasten ja nuorten arjessa -hankkeen (Kirjo-projekti), jossa kehitetään neurokirjon lasten ja nuorten palvelujen sujuvuutta yhteistyössä hyvinvointialueiden ja kasvatuksen ja koulutuksen järjestäjien kanssa vuosina 2024–2027.

Johtopäätökset

Tätä kirjoitettaessa sote-uudistuksen toimeenpano on jatkunut 2,5 vuotta, mikä on melko lyhyt ajanjakso arvioida uudistuksen laaja-alaisen tavoitteiden toteutumista lasten, nuorten ja perheiden palveluissa. Edellä kuvattu tutkimusnäyttö ja arviointitieto viittaavat siihen, että uudistus on parantanut palvelujen yhdenvertaisuutta ja laatua ainakin osassa hyvinvointialueista. Koko maan tasolla ollaan kuitenkin vielä kaukana tavoitteesta turvata kaikille yhdenvertaiset ja laadukkaat palvelut. Hyvinvointialueiden välillä on edelleen erittäin merkittäviä eroja esimerkiksi perhekeskusmallin toteuttamisessa, sijaishuollon tarpeessa sekä keskittymis- ja tarkkaavuushäiriöiden hoidossa.

51 ETENE, 2025, s. 4

52 ETENE, 2025

Sote-uudistuksen tavoitteeksi nousi valmistelun loppuvaiheessa – vastauksena ajankohtaisiin havaintoihin – työvoiman saatavuuden turvaaminen. Akuutti työvoimapula leimasi sote-uudistuksen ensiaskelia. Tilanne kuitenkin parantui yleisen työllisyystilanteen heikentyessä ja työvoiman saatavuuden siten parantuessa. STM:n vuoden 2025 selvityksen tärkein lasten, nuorten ja perheiden palveluja koskeva suositus oli henkilöstön riittävyyden ja saatavuuden turvaaminen.⁵³ Sen sijaan THL:n arvioissa työvoimapula ei tullut näkyvästi esille lasten, nuorten ja perheiden palvelujen yhteydessä.⁵⁴ Neuvolapalveluissa todettiin syntyvyyden laskun heijastuvan työvoiman tarpeeseen.

Ministeriö korosti myös jo pitkään esillä ollutta tavoitetta siirtää palvelutuotannon painopistettä varhaisen tuen ja perustason palveluihin.⁵⁵ Aluekohtaisissa ehdotuksissa ministeriö korosti lasten, nuorten ja perheiden palvelujen parantamista viidellä alueella: Kymenlaaksossa, Pohjanmaalla, Pohjois-Karjalassa, Pohjois-Pohjanmaalla ja Päijät-Hämeessä. THL:n mukaan myönteistä kehitystä on tapahtunut myös palvelujen saatavuudessa ja saavutettavuudessa.⁵⁶ Tästä kertoo muun muassa perhekeskusmallin ja siihen liittyvän kehittämistyön edistyminen. Toisaalta ongelmia on edelleen erityisesti mielenterveys- ja päihdepalvelujen saatavuudessa ja saavutettavuudessa.

Sote-uudistuksen tavoitteena on kaventaa hyvinvointi- ja terveyseroja. Sote-palvelujen lisäksi näiden erojen syntymiseen vaikuttavat monet muut tekijät kuten työllisyys- ja koulutuspolitiikka, taloudelliset suhdanteet ja maahanmuutto. Hyvinvointi- ja terveyserojen tietopohja on Suomessa vahva myös lasten, nuorten ja perheiden tilanteiden vertailuun. Sen sijaan vähemmän tietoa on siitä, miten palvelut vaikuttavat hyvinvointi- ja terveyseroihin ja millaiset muutokset palveluissa voisivat kaventaa eroja. Lisäksi on otettava huomioon, että hyvinvointi- ja terveyserot ovat syntyneet pitkän aikavälin kuluessa ja on ennenaikaista odottaa, että sote-uudistus voisi vaikuttaa niihin lyhyellä aikavälillä. Eroihin vaikuttavien tekijöiden ja niihin purevien interventioiden tutkiminen ovat tärkeitä sote-uudistuksen seurannan kohteita.

Sote-uudistus pyrkii vastaamaan myös ikääntymisen ja syntyvyyden laskun aiheuttamiin haasteisiin. On hieman epäselvää, onko uudistuksen tavoitteena pysäyttää syntyvyyden lasku ja ehkä nostaa syntyvyyttä – vai onko tarkoituksena vain turvata se, ettei lasten, nuorten ja perheiden määrä jatkuvasti supistuisi. Ikääntyneiden osuuden kasvu samanaikaisesti lasten, nuorten ja perheiden osuuden supistumisen kanssa on tarkoittanut sitä, että lasten, nuorten ja perheiden sektorilta vapautuu voimavaroja ikääntyneiden sektorille.

Merkittävä syntyvyyden lasku näkyy suoraan lasten, nuorten ja perheiden palveluiden tarpeen pienenemisenä. Kun asiakkaita on vähemmän, myös ammattilaisia ja palveluysiköitä tarvitaan vähemmän. Asiakkaiden ja kustannusten määrän vähentyminen voivat näkyä paitsi päätöksenteossa ja kehittämistyössä myös koko palvelualueen huomion ja merkityksen pienenemisessä.

53 Sosiaali- ja terveysministeriö, 2025

54 Tynkkynen ym., 2025

55 Sosiaali- ja terveysministeriö, 2025

56 Tynkkynen ym., 2025

Pienempien lapsimäärien ennakointi voi tarkoittaa sitä, että palveluinvestointeja lykätään tai perutaan, mikä heikentää palveluiden saatavuutta ja laatua. Vaarana on supistumisen kierre, jossa julkiset palvelut heikentyvät ja maksukykyiset perheet siirtyvät käyttämään yksityisiä palveluita. Seurauksena on lasten, nuorten ja perheiden pahoinvoinnin lisääntyminen ja eriarvoisuuden kasvu.

Sote-uudistuksen toimeenpanon alkaminen osui samaan aikaan pääministeri Petteri Orpon hallituksen toimikauden kanssa. Hallitus on painottanut sote-uudistusten tavoitteissa kaikkein eniten kustannusten kasvun hillitsemistä. Sote-uudistusta koskevassa keskustelussa ei ole kuitenkaan määrätietoisesti analysoitu keinoja saada aikaan kustannussäästöjä merkittävimmästä lasten, nuorten ja perheiden palveluiden kustannuserästä eli lastensuojelun sijaishuollosta. Jos kaikki hyvinvointialueet onnistuisivat laskemaan sijoitettujen lasten osuuden Eksoten tasolle tai lähelle sitä, lasten, nuorten ja perheiden muihin palveluihin (ja/tai säästöihin) voitaisiin käyttää satoja miljoonia euroja enemmän rahaa. Lisäksi on otettava huomioon se, ettei sijaishuolto läheskään aina onnistu turvaamaan lapsille ongelmatonta kiinnittymistä esimerkiksi koulutukseen ja työhön.⁵⁷ Etenkin teini-ikäisenä kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset tarvitsevat nuorina aikuisina selvästi muita enemmän raskaita korjaavia palveluja kuten psykiatrisia ja päihdepalveluja. He ovat myös yliedustettuina pitkäaikaisesti toimeentulotukea ja työttömyysetuuksia saavien sekä vankien joukossa.

Sosiaali- ja terveysministeriö valmistelee syksyllä 2026 eduskunnalle annettavaa hallituksen esitystä sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamiseksi siten, että se tuottaa 100 miljoonan euron vuosittaisen säästön. Säästötavoite nostaa väistämättä kysymyksen siitä, mistä lakisääteisistä palveluista voidaan jatkossa luopua. Samalla uudistus tarjoaa tilaisuuden vahvistaa varhaista tukea ja ehkäistä erityispalvelujen kasvua sekä korjata lainsäädännön aiemmin tunnistettuja ongelmia. Erityisen tärkeää olisi, että uudistus tukisi myös sosiaalihuollon tietotuotannon ja tiedonhallinnan kehitystä, jotta ala saavuttaisi vähitellen saman näkyvyyden ja painoarvon kuin terveydenhuolto.

Ensisijaisena kehittämistoimena on tarpeen luoda järjestelmällinen rakenne seuranta- ja arviointitiedolle. Terveydenhuollossa seurataan tarkasti erikseen erikoissairaanhoidon ja perusterveydenhuollon kustannuksia. Samalla tavalla tulisi erottaa seurannassa ja arvioinnissa lasten, nuorten ja perheiden varhaisen tuen sosiaalipalvelujen (sosiaalihuoltolain mukaiset perhepalvelut) kustannukset lastensuojelun kustannuksista. Tällainen erottelu mahdollistaisi varhaiseen tukeen tehtyjen investointien kustannusvaikuttavuuden luotettavan arvioinnin.

Tällä hetkellä sosiaalihuollosta ei ole saatavilla säännöllistä tilastotietoa esimerkiksi eri palvelujen asiakasmääristä. Käytettävissä on ainoastaan asiantuntija-arvioihin perustuvia tietoja palvelutehtävittäin. Samaa aikaan terveydenhuollossa voidaan seurata yksittäisten vastaanottokäyntien sisältöjä yksityiskohtaisesti toimenpidekoodien avulla. Tämä epäsuhta heikentää sosiaalihuollon mahdollisuuksia osoittaa palvelujensa vaikuttavuutta ja perustella resurssien käyttöä tietoon perustuen.

57 Sariaslan ym., 2022

Laajemmin tarkasteltuna on tarpeen kohdentaa merkittäviä lisäresursseja sosiaalihuollon kehittämiseen, arviointiin ja seurantaan, jotta sosiaalihuolto saataisiin samalle tasolle terveydenhuollon kanssa niin tiedonkeruun kuin tiedolla johtamisen osalta. Tämä voisi osaltaan vahvistaa sosiaalihuollon asemaa yhteiskunnallisessa keskustelussa, myös sote-uudistusta koskevassa keskustelussa. Sosiaalihuollon Kanta-järjestelmään siirtyminen syyskuussa 2026 on merkittävä edistysaskel, joka tekee mahdolliseksi aikaisempaa paremman seurannan ja arvioinnin.

Entä miten Unicefin vertailussa⁵⁸ Suomen sote-palveluiden kipupisteiksi nousseet nuorten itsemurhat ja lasten ylipaino ovat kehittyneet? Sotkanet-tietokannan mukaan vuonna 2022 itsensä surmasi 91 alle 25-vuotiasta. Vuotta myöhemmin eli sote-uudistuksen ensimmäisenä vuonna lukumäärä oli 118 eli korkein määrä vuoden 2011 jälkeen. Ylipaino sen sijaan on laskenut muilla paitsi 2–6-vuotiailla. Muutokset kahden vuoden välillä ovat tietysti pieniä, eikä niitä voi suoraan yhdistää sote-uudistukseen. Luvut kertovat kuitenkin tarpeesta edelleen kehittää ja vahvistaa lasten, nuorten ja perheiden yhteiskunnalta saamaa tukea.

Lähteet

ETENE (2025). Eettisiä näkökulmia lasten ja nuorten ADHD:n ja neuropsykiatrisen oireilun ja diagnoosien yleistymiseen. Valtakunnallinen sosiaali- ja terveystieteen eettinen neuvottelukunta ETENE. Kannanotto 27.6.2025.

Hietanen-Peltola, M., Jahnukainen, J., Huurre, T. & Vaara, S. (2025). Lasten, nuorten ja perheiden palvelut: Opiskeluhoitopalvelut. Teoksessa L.-K. Tynkkynen ym. (toim.) Tilannekuvia hyvinvointialueilta: muutokset palvelujärjestelmässä sote-uudistuksen alkuvuosina, s. 232–242. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 3/2025.

Hiilamo, H. (2021). Syntymättömät lapset: Väestökysymys Suomen perhepolitiikassa. Into Kustannus.

Hiilamo, H. (2022). Lapsipolitiikka ja yhteiskunta. Teoksessa Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022, s. 19–44. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2022:1.

Hiilamo, H., Kivipelto, M., Moisio, P., ym. (2023). Hallitusohjelman mukaisten sosiaaliturvan leikkausten vaikutukset vuoteen 2027. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Työpaperi 45/2023.

Kaivosoja, M. & Kalmari, H. (2023). Hyvinvointialueet, kunnat ja lapsipalvelujen kokonaisuus – vaikea yhtälö realisoituu nyt! Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 139(10), 779–781.

Kalmari, H. & Ståhle, M. (2025). Terapiatakuun onnistuminen sosiaalihuollossa vaatii vielä viilausta. Itla-blogi. <https://itla.fi/blogi/terapiatakuun-onnistuminen-sosiaalihuollossa-vaatii-viela-viilausta/>

Kalmari, H. & Vuorenmaa, M. (2025). Lasten, nuorten ja perheiden palvelut: Sosiaalihuollon perhepalvelut. Teoksessa L.-K. Tynkkynen ym. (toim.) Tilannekuvia hyvinvointialueilta: muutokset palvelujärjestelmässä sote-uudistuksen alkuvuosina, s. 243–248. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 3/2025.

Karvonen, S., Lipponen, O., Hästbacka, N. & Aaltonen, S. (2025). Lasten, nuorten ja perheiden palvelut: Nuorten palvelut. Teoksessa L.-K. Tynkkynen ym. (toim.) Tilannekuvia hyvinvointialueilta: muutokset palvelujärjestelmässä sote-uudistuksen alkuvuosina, s. 255–259. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 3/2025.

58 Unicef, 2025

Klavus, J., Hastrup, A., Jarvala, T., ym. (2019). Monialainen perhekeskus tuottaa kustannusvaikuttavia palveluja – lapsiperhepalvelujen taloudellinen arviointi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Tutkimuksesta tiiviisti 17/2019.

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/2021.

Nieminen, S., Klemetti, R., Vuorenmaa, M., ym. (2025). Lasten, nuorten ja perheiden palvelut: Äitiys- ja neuvolatoiminta. Teoksessa L.-K. Tynkkynen ym. (toim.) Tilannekuvia hyvinvointialueilta: muutokset palvelujärjestelmässä sote-uudistuksen alkuvuosina, s. 225–231. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 3/2025.

Sariaslan, A., Kääriälä, A., Pitkänen, J., ym. (2022). Long-term health and social outcomes in children and adolescents placed in out-of-home care. *JAMA Pediatrics* 176(1), e214324. <https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2021.4324>

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus (2025). Selvitys hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuun toteutumisesta 2024. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen raportteja ja muistioita 2025:14.

Tervola, J. & Ollonqvist, J. (2025). Muuttuuko arvio sosiaaliturvaleikkausten vaikutuksista, kun toimeentulotuen simulointia tarkennetaan? Työpaperi. https://osf.io/preprints/socarxiv/f7yxn_v2

Tynkkynen, L.-K., Paatela, S., Aalto, A.-M., ym. (toim.) (2025). Tilannekuvia hyvinvointialueilta: muutokset palvelujärjestelmässä sote-uudistuksen alkuvuosina. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 3/2025.

Unicef (2025). Child well-being in an unpredictable world: Innocenti Report Card 18. Unicef Office of Research – Innocenti. <https://www.unicef.org/innocenti/reports/child-well-being-unpredictable-world>

Valtioneuvosto (2023). Vahva ja välittävä Suomi: Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58.

Valtioneuvosto (2025). Toimenpiteitä lapsitoiveiden tukemiseksi ja syntyvyyden kohentamiseksi. Väestöpoliittisen ohjelman valmistelutyöryhmän muistio. Valtioneuvoston julkaisuja 2025:35

Vuori, M., Paavilainen, M., Vuorenmaa, M., ym. (2025). Lasten ja nuorten ADHD-diagnoosien yleisyys 2023. ADHD-diagnoosit yleistyvät edelleen – sukupuolierot kaventuvat erityisesti nuoruusikäisessä väestössä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Tilastoraportti 4/2025.

Yliruka, L. & Niemi, M. (2025). Lasten, nuorten ja perheiden palvelut: Lastensuojelu. Teoksessa L.-K. Tynkkynen ym. (toim.) Tilannekuvia hyvinvointialueilta: muutokset palvelujärjestelmässä sote-uudistuksen alkuvuosina, s. 249–254. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Zeng, T., Li, B., Zhang, K., ym. (2023). The association between childbirth-related fear, childbirth readiness, and fertility intentions, and childbirth readiness as the mediator. *Reproductive Health* 20, 62.

Opiskeluhoiltopalvelujen tehtäviä ja työnjakoa muiden sote-palvelujen kanssa tulee kirkastaa

Marke Hietanen-Peltola, ylilääkäri, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Opiskeluhoilto on lasten ja nuorten arkiympäristöissä, kouluissa ja oppilaitoksissa, tehtävää hyvinvointityötä ja tarjottavia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja. Opiskeluhoiltopalveluihin kuuluvat koulu- ja opiskeluterveydenhuolto sekä kuraattori- ja psykologipalvelut¹.

Opiskeluhoilto elää ajassa, ja kaikki yhteiskuntaan, koulutusjärjestelmään ja sote-palvelujärjestelmään vaikuttavat asiat heijastuvat opiskeluhoiltoon ja opiskeluhoiltopalveluihin. Muuttuva lainsäädäntö pakottaa tarkistamaan toimintatapoja ja työn kokonaisuutta.

Myös lasten ja nuorten tuen tarpeet elävät koko ajan, ja muutokset heijastuvat välittömästi opiskeluhoiltoon ja opiskeluhoiltopalveluihin. Nuorten mielenterveysoireilun, erityisesti ahdistuneisuuden, keskittymisvaikeuksien ja poissaolojen lisääntyminen näkyvät kouluissa ja oppilaitoksissa.

Tässä luvussa tarkastellaan opiskeluhoiltopalvelujen käyttöä ja toimintaedellytyksiä, erityisesti aikavälillä 2019–2025. Tarkastelujaksoon sijoittuvat mm. koronaepidemia, sote-uudistus sekä lasten ja nuorten terapiatakuun voimaantulo. Lasten ja nuorten omia kokemuksia palveluihin pääsystä, terveystarkastuksista ja avun saannista mielialaan tarkastellaan vuoden 2025 Kouluterveyskyselyn tulosten pohjalta.

Opiskeluhoilto on laaja kokonaisuus – ei pelkkiä palveluja

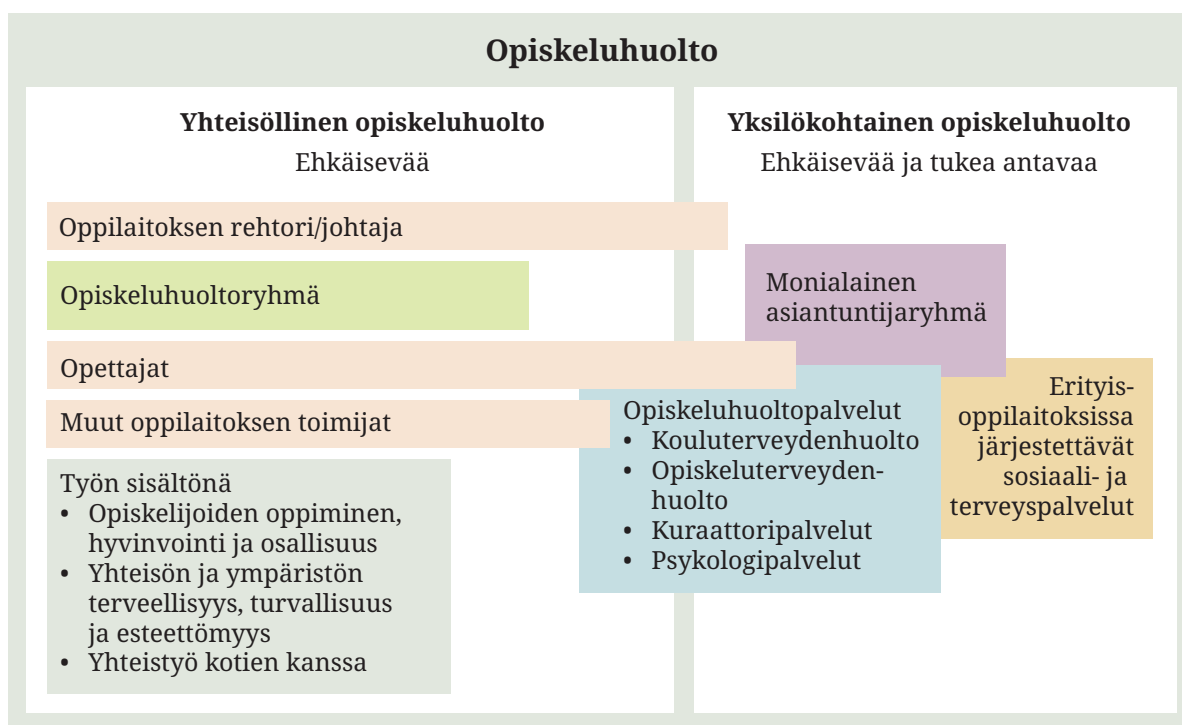
Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaisesti opiskeluhoilto on kouluissa ja oppilaitoksissa tehtävää työtä, jolla edistetään opiskelijoiden terveyttä, hyvinvointia, oppimista ja osallisuutta sekä ehkäistään ongelmien syntymistä. Lisäksi sillä edistetään koko koulu- tai oppilaitosyhteisön ja -ympäristön hyvinvointia sekä huoltajien kanssa tehtävää yhteistyötä. Opiskeluhoillon piirissä ovat esi- ja perusopetuksen sekä toisen asteen opiskelijat.

¹ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013; terveydenhuoltolaki 1326/2010

Hallinnollisesti opiskeluhoultotyö jakautuu kahtia. Yhteisöllisestä työstä, hyvinvointia tukevasta toimintakulttuurista ja opiskeluhoollon paikallisen kokonaisuuden rakenteista, esimerkiksi opiskeluhoultoryhmän toiminnasta, vastaa opetuksen tai koulutuksen järjestäjä. Yhteisöllistä työtä toteuttavat ensisijaisesti opettajat, mutta myös kaikki muut kouluissa ja oppilaitoksissa työskentelevät.²

Opiskelijalla on oikeus myös terveyden- ja sosiaalihoollon ammattilaisten antamiin ehkäiseviin ja tukea antaviin opiskeluhoultopalveluihin eli yksilökohtaiseen opiskeluhooltoon. Opiskeluhoultopalvelujen tavoitteena on olla kynnyksettömiä kaikille oppilaille ja toisen asteen opiskelijoille helposti saatavilla olevia peruspalveluja. Palvelut ovat vapaaehtoisia, maksuttomia ja luottamuksellisia ja niihin pääsyyn on määraajat. Hyvinvointialue, jonka alueella oppilaitos sijaitsee, vastaa opiskeluhoultopalvelujen eli koulu- ja opiskeluterveydenhuollon sekä kuraattori- ja psykologipalvelujen järjestämisestä.³

Opiskeluhoollossa eri alojen ammattilaiset tekevät tiivistä monialaista yhteistyötä oppilaitoksen sisällä ja tarvittaessa myös sen ulkopuolelle muihin palveluihin. Opettaja voi yhteistyön, esim. konsultaatioiden ja monialaisen asiantuntijaryhmän kautta, olla mukana suunnittelemassa ja toteuttamassa oppilaansa yksilökohtaista opiskeluhoulto. Vastaavasti opiskeluhoultopalvelujen ammattilaiset osallistuvat oppilaitoksen yhteisöllisen opiskeluhoultotyön suunnitteluun ja toteuttamiseen.⁴ (Kuvio 1.)

Kuvio 1. Opiskeluhoollon kokonaisuus jakautuu yhteisölliseen ja yksilökohtaiseen työhön. Lähde: THL, 2025.

2 Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013

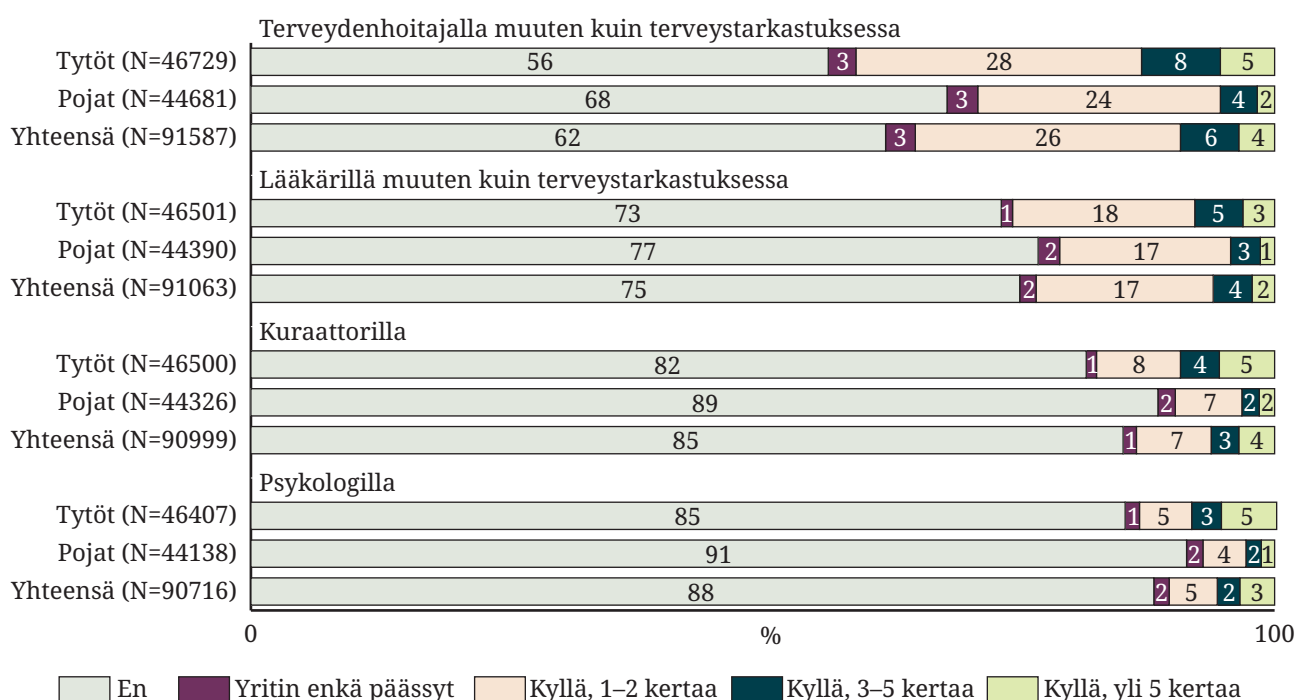
3 Ibid.; terveydenhuoltolaki 1326/2010

4 Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013

Opiskeluhoiltopalveluja käytetään paljon

Tavoitteena on, että opiskeluhoiltopalvelut ja niiden henkilöstö olisivat opiskelijoille tuttuja ja helposti saatavilla ja saavutettavia. Tässä onkin ainakin jossakin määrin onnistuttu, sillä lapset ja nuoret käyttävät opiskeluhoiltopalveluja paljon.

Vuoden 2025 Kouluterveyskyselyn tulosten mukaan 8. ja 9. luokan oppilaista runsas kolmannes (36 %) oli käynyt terveydenhoitajalla ja lähes neljännes (23 %) lääkäriällä lukuvuoden aikana, muuten kuin terveystarkastuksessa. Kuraattorilla oli käynyt 14 prosenttia ja psykologilla 10 prosenttia oppilaista.⁵ (Kuvio 2.)

Kuvio 2. Perusopetuksen 8. ja 9. luokan oppilaiden käynnit opiskeluhoiltopalveluissa lukuvuoden aikana osuuksina (%) tytöistä ja pojista (Lähde: Hietanen-Peltola ym., 2025a).

Tytöt asioivat palveluissa poikia enemmän, mutta opiskeluhoiltopalveluissa käyneiden poikien osuus on vuosien 2023–2025 välillä kasvanut kaikissa opiskeluhoiltopalveluissa, eniten terveydenhoitajalla⁶. Sekä käyntimäärät että useamman opiskeluhoiltopalvelun käyttö lukuvuoden aikana ovat hiljalleen lisääntyneet⁷. Tämä kertoo pitkäjänteisemmästä työskentelystä oppilaan tukemiseksi, mutta mahdollisesti myös entistä vaikeammista ongelmista. Erityisesti kodin ulkopuolelle sijoitettujen, mutta myös sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien 8.- ja 9.-luokkalaisten tiedetään asioivan kaikissa opiskeluhoiltopalveluissa muita enemmän⁸.

⁵ Hietanen-Peltola ym., 2025a

⁶ Ibid.

⁷ Hietanen-Peltola ym., 2023a

⁸ Helenius ym., 2022

Kaiken kaikkiaan puolet (49 %) 8. ja 9. luokan oppilaista oli lukuvuoden 2024–2025 aikana asioinut vähintään yhdessä opiskeluhuoltopalvelussa, muuten kuin terveystarkastuksessa. Osuus oli sama vuonna 2019, mutta koronavuonna 2021 kolme ja vielä vuonna 2023 neljä prosenttiyksikköä pienempi⁹.

Terveystarkastukset toteutuvat puutteellisesti, ja erot hyvinvointialueiden välillä ovat suuria. Esimerkiksi lukuvuonna 2023–2024 viidennen luokan laajan terveystarkastuksen kattavuus oli koko maassa vain 53 prosenttia ikäryhmästä; hyvinvointialueittain kattavuus vaihteli välillä 14–86 prosenttia¹⁰. Kuitenkin juuri terveystarkastuksissa olisi mahdollista tunnistaa varhain tutkimusten, seurannan ja tuen tarpeita ja käynnistää oikea-aikaisesti tarvittavat lisäselvittelyt, hoito ja tuki. Nyt tätä mahdollisuutta ei tarjota kattavasti kaikille lapsille ja nuorille. Lisäksi ilman terveystarkastusta jääneet oppilaat, opiskelijat ja perheet eivät ole saaneet mahdollisuutta keskustella terveydenhuollon ammattilaisen kanssa terveystottumuksistaan, koulukokemuksista, elämäntilanteestaan ja huolistaan. Heidän kohdallaan terveyden ja mielenterveyden edistäminen, voimavarojen vahvistaminen ja vanhemmuuden tuki on jäänyt toteutumatta.

Lasten ja nuorten kokemuksia opiskeluhuoltopalveluista

Kouluterveyskyselyn 2025 mukaan suurin osa 4. ja 5. luokan oppilaista oli kokenut viimeisimmän kouluterveydenhuollon terveystarkastuksen vuorovaikutuksen hyväksi: oli puhuttu hänelle tärkeistä asioista, hänen mielipidettään oli kuunneltu ja keskustelua oli käyty myös perheeseen liittyvistä asioista. Pojat olivat tyttöjä useammin kokeneet turvalliseksi kertoa asioitaan.¹¹ (Kuvio 3.)

Runsas puolet 8. ja 9. luokan tytöistä (55 %) ja viidennes pojista (22 %) ilmoitti Kouluterveyskyselyssä 2025 olleensa huolissaan mielialastaan viimeisen 12 kuukauden aikana. Heiltä kysyttiin mielialaan eri tahoilta saadusta avusta. Noin puolet (tytöt 48 %, pojat 59 %) ilmoitti, ettei ollut tarvinnut apua opiskeluhuoltopalveluista. Apua mielialaan (paljon tai jonkin verran) oli opiskeluhuoltopalveluista saanut noin kolmannes (tytöt 32 %, pojat 28 %) mielialastaan huolissaan olleista. Tytöistä 20 prosenttia ja pojista 14 prosenttia koki, ettei ollut saanut apua mielialaan opiskeluhuoltopalveluista, vaikka olisi sitä tarvinnut. Mielialaan liittyvästä huolesta jollekin kertoneet olivat saaneet opiskeluhuoltopalveluista enemmän apua kuin ne oppilaat, jotka eivät olleet kertoneet huolestaan kenellekään.¹²

Mielialastaan huolissaan olleiden mutta opiskeluhuoltopalvelujen avun ulkopuolelle jääneiden osuudet ovat merkittäviä. Tuloksista ei kuitenkaan voida saada selville sitä, onko nuori yrittänyt hakea apua mielialaan opiskeluhuoltopalveluista tai tuonut tuen tarpeen esiin terveystarkastuksessa vai onko kyseessä oma, kenties jälkikäteenkin arvio siitä, että olisi voinut hyötyä

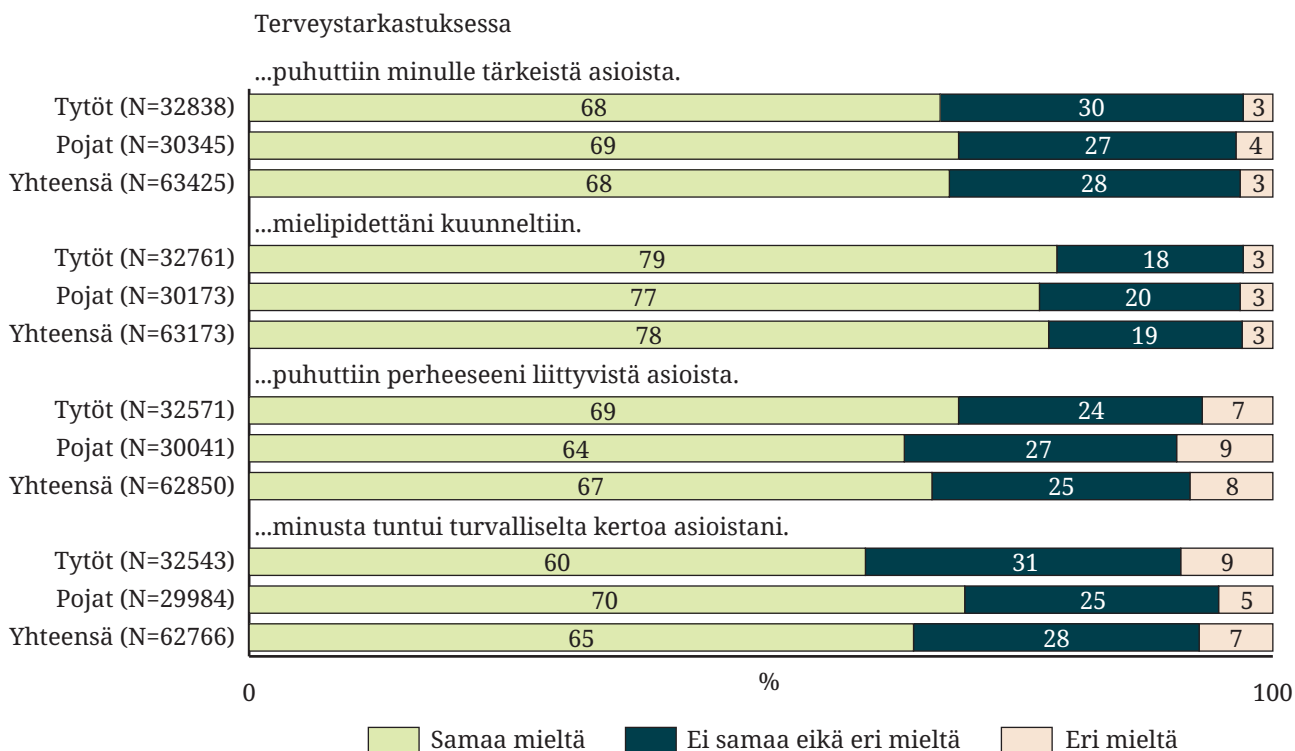
9 Hietanen-Peltola ym., 2025a

10 THL, 2024

11 Hietanen-Peltola ym., 2025a

12 Ibid.

opiskeluhoitopalvelujen avusta, jos olisi sitä saanut. On myös mahdollista, että oppilas on käyttänyt opiskeluhoitopalveluja ja kertonut avun tarpeestaan, mutta silti kokenut, että ei ole saanut apua mielialaan.

Kuvio 3. Perusopetuksen 4.- ja 5.-luokkalaisten kokemukset terveystarkastuksen vuorovaikutuksesta ja yksilöllisyydestä osuuksina (%) tytöistä ja pojista. (Lähde: Hietanen-Peltola ym., 2025a.)

Pieni osa (1 % – 3 %) Kouluterveyskyselyn 8. ja 9. luokan oppilaista ilmoitti, että oli yrittänyt päästä johonkin opiskeluhoitopalveluun, mutta ei ollut päässyt (Kuvio 2.). Osuus on pysynyt hyvin samankokoisena eri kyselyvuosina. Selkeää hyvinvointialuekohtaista vaihtelua palvelujen ulkopuolelle jääneiden osuuksissa oli vuonna 2025 vain terveydenhoitajalle turhaan yrittäneissä: koko maassa osuus oli 2,9 prosenttia vastaajista, hyvinvointialueittain vaihtelua oli välillä 0,9–4,7 prosenttia. Vaikka osuudet ovat pieniä, tarkoittaa tulos isossa vastaajajoukossa merkittävän oppilasmäärän jäämistä ilman hakemaansa palvelua.¹³

Tuloksista ei voida päätellä syitä palvelun ulkopuolelle jäämiseen, mutta todennäköisesti niitä on useita erilaisia. Kysymysmuotoilu ja tulos eivät anna tietoa siitä, miten oppilas on palveluihin pyrkinyt: onko hän yrittänyt sopia tapaamisajan vai käynyt oven takana yrittämässä. On esimerkiksi mahdollista, että työntekijä ei ole ollut koulussa tavoitettavissa tai hän on ollut varattuna juuri silloin, kun oppilas on pyrkinyt palveluun, eikä oppilas ole myöhemmin palannut asiaan uudelleen. Keväällä 2024 perusopetuksessa ja/tai toisella asteella työskentelevistä terveydenhoitajista 25

¹³ Ibid.

prosenttia ilmoitti pystyvänsä tarjoamaan ei-kiireellisen vastaanottoajan samana tai seuraavana päivänä, 58 prosenttia viikon, 12 prosenttia kahden viikon, 3 prosenttia kolmen viikon ja 1 prosentti kuukauden kuluessa¹⁴. Kaikki terveydenhoitajat pystyivät siis tarjoamaan vastaanottoajan, vaikka osalla aika meni pidemmälle. Palveluihin pääsyn esteistä olisikin tärkeää saada tarkempaa tietoa suoraan oppilailta ja opiskelijoilta.

Opiskeluhoitopalvelujen toimintaedellytyksissä on parannettavaa

Opiskeluhoitopalvelujen eri toimintaedellytyksistä tässä tarkastellaan palvelujen saatavilla oloa koulussa tai oppilaitoksessa, henkilöstöresursseja sekä työtiloja.

Kaikki opiskeluhoitopalvelut eivät ole kaikilla kouluilla saatavilla

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain (9 §) ja terveydenhuoltolain (15a §) mukaan perusopetuksen opiskeluhoitopalvelujen tulee olla saatavilla koulussa tai koulun välittömässä läheisyydessä. Toisella asteella osa palveluista voidaan tarjota keskitetyssä palvelupisteessä.

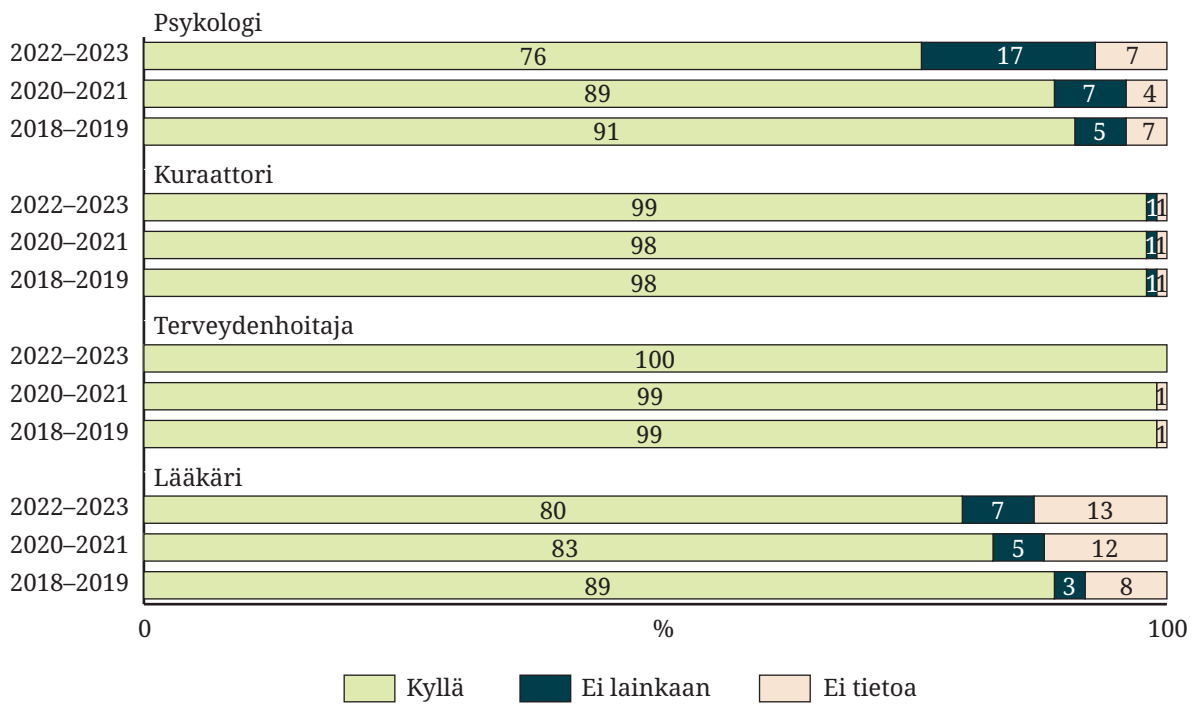
Vaikka lainsäädäntö velvoittaa hyvinvointialueita järjestämään opiskeluhoitopalvelut kaikille oppilaille ja toisen asteen opiskelijoille, osa perusopetuksen kouluista, lukioista sekä ammatillisen koulutuksen toimipisteistä ilmoittaa, etteivät palvelut ole saatavilla tai niiden saatavuudesta ei ole tietoa¹⁵.

Lukuvuonna 2022–2023 kuraattori- ja terveydenhoitajapalvelut olivat kattavasti saatavilla perusopetuksen kouluissa. Sen sijaan peruskouluista neljännes (24 %) ilmoitti psykologipalvelujen ja viidennes (20 %) lääkäripalvelujen puuttuvan tai niistä ei ollut tietoa. Puutteet näiden palvelujen osalta ovat kasvaneet lukuvuoden 2018–2019 jälkeen¹⁶ (Kuvio 4.).

14 Hietanen-Peltola ym., 2025b

15 THL, 2025; Wiss ym., 2024a; 2025

16 Wiss ym., 2024a

Kuvio 4. Kouluissa käytettävissä olevat opiskeluhoitopalvelut lukuvuosien 2018–2019 ja 2022–2023 välillä, koulujen prosenttiosuudet. (Lähde: Wiss ym., 2024a.)

Henkilöstöresurssit ovat hiljalleen kohentuneet, mutta silti osin puutteellisia

Opiskeluhoitopalvelujen henkilöstöresurssit ovat pitkällä aikavälillä hiljalleen kohentuneet. Kansallisella tasolla terveydenhoitaja- ja kuraattoriresurssit ovat suositusten¹⁷ ja lainsäädännön¹⁸ edellyttämällä tasolla. Resurssit eivät kuitenkaan ole alueellisesti jakautuneet tasaisesti, vaan joillakin hyvinvointialueilla terveydenhoitajia ja kuraattoreja on oppilas- ja opiskelijamäärään nähden liian vähän, kun taas toisilla alueilla henkilöstöresurssit ylittävät asetetut tavoitteet.¹⁹

Opiskeluhoitoloissa on pulaa psykologeista ja etenkin lääkäreistä. Lääkäriresurssi on koko seuranta-ajan ollut selvästi suosituksia pienempi. Psykologiresurssit ovat pitkällä aikavälillä hiljalleen kasvaneet, mutta elokuussa 2023 voimaan astunutta lakisääteistä mitoitusta²⁰ ei ole kansallisesti saavutettu. Vuodesta 2021 alkaen sekä lääkäri- että psykologiresurssit ovat heikentyneet²¹ (Kuvio 5).

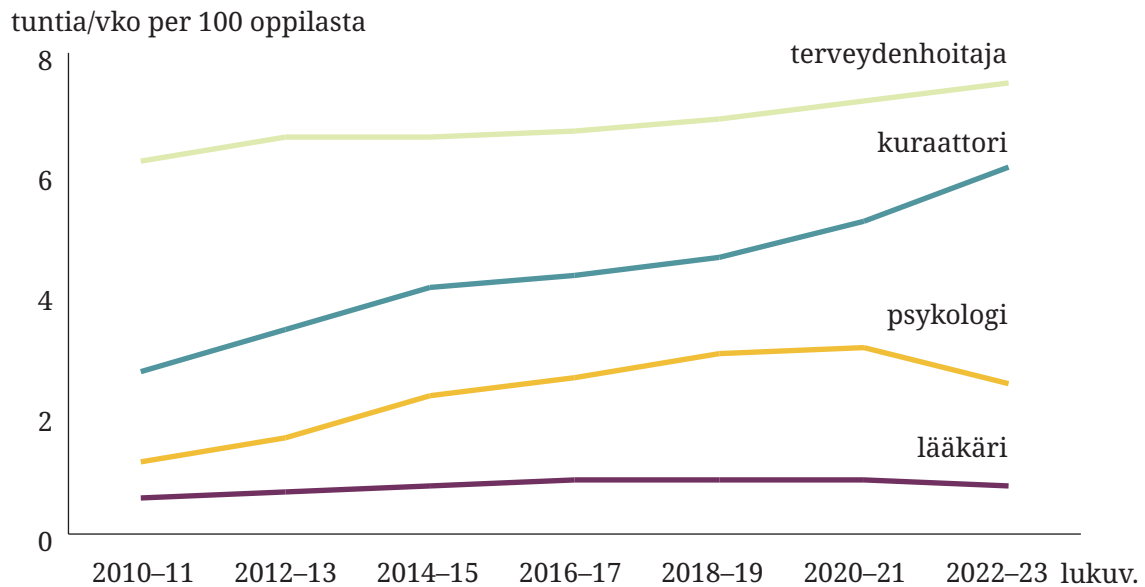
17 Hietanen-Peltola ym., 2023b

18 Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013, 9a §

19 Wiss ym., 2024b

20 Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013, 9a §

21 Ståhl ym., 2025

Kuvio 5. Perusopetuksen opiskeluhoiltopalvelujen ammattilaisten työpanos, tuntia viikossa sataa oppilasta kohden, vuosina 2011–2024. (Lähde: Ståhl ym., 2025.)

Puutteelliset työtilat hankaloittavat työskentelyä

Koulutuksen järjestäjän tulee tarjota opiskeluhoiltopalvelujen käyttöön tarkoitukseen soveltuvat työtilat²². Ammattilaisten kouluissa ja oppilaitoksissa sijaitsevilla työtiloilla on kuitenkin puutteita, jotka hankaloittavat asiakastyötä ja esimerkiksi yhteistyötä muiden opiskeluhoiltopalvelujen kanssa²³.

Useimmille opiskeluhoiltopalvelujen ammattilaisille on osoitettu työtila kouluissa ja oppilaitoksissa, joissa he työskentelevät. Työtila ei kuitenkaan aina pysy samana. Se ei myöskään ole aina tarvittaessa käytettävissä ja tehtävään sopiva. Kuraattorit ja psykologit ilmoittavat työtiloihin liittyvistä puutteista yleisemmin kuin terveydenhoitajat ja lääkärit²⁴.

Peruskoulujen itse antaman tiedon mukaan noin puolet kouluista ei pysty tarjoamaan työtiloja samanaikaisesti useammalle opiskeluhoiltopalvelujen ammattilaiselle²⁵. Tämä heikentää palvelujen mahdollisuuksia yhteistyöhön oppilaan asiassa.

²² Terveydenhuoltolaki 1326/2010,15a §

²³ THL, 2023

²⁴ Hietanen-Peltola ym., 2024

²⁵ THL, 2023

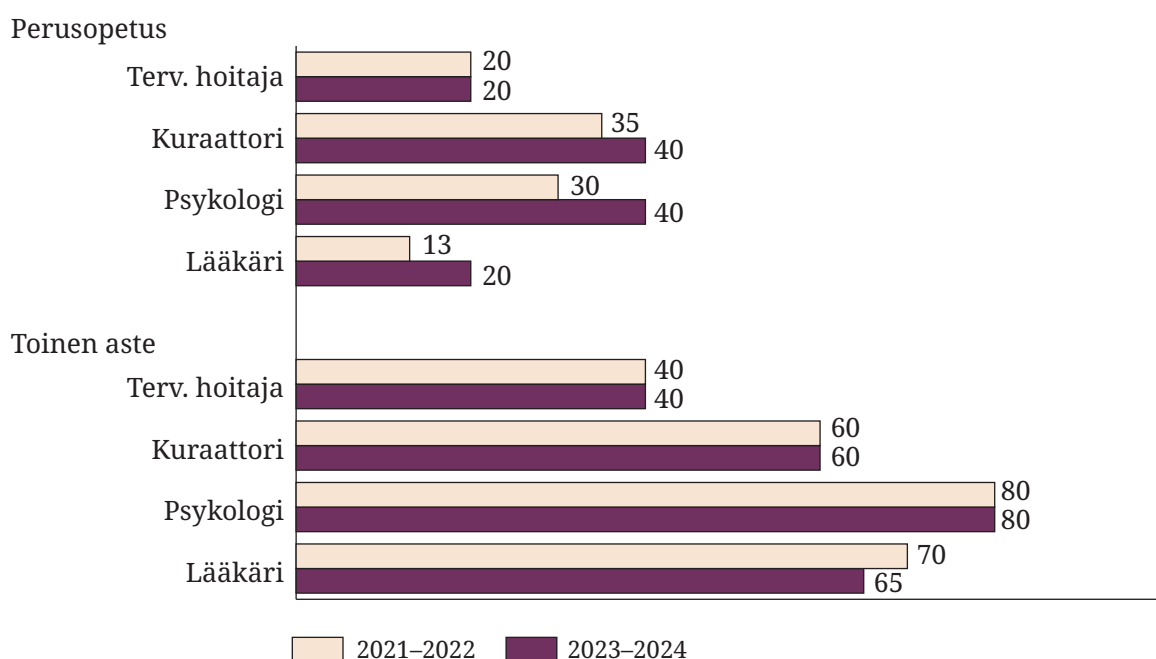
Tärkeä ensilinjan mielenterveyspalvelu lapsille ja nuorille

Opiskeluhooltopalvelut ovat tärkeä osa lasten ja nuorten perustason mielenterveyspalveluja. Oppilaiden ja opiskelijoiden on helppo itse hakeutua palveluihin, ja lisäksi huoltajat, opettajat ja muut oppilaitoksen ammattilaiset ohjaavat heitä niiden käyttöön.

Mielen hyvinvoinnin riskejä, mielenterveysoireilua ja -häiriöitä sekä tuen ja hoidon tarvetta tunnustetaan koulu- ja opiskeluterveydenhuollon terveystarkastuksissa sekä kaikkien opiskeluhooltopalvelujen vastaanotoilla yleisesti. Mielenterveysongelmien selvittely ja tuen suunnittelu ja tarjoaminen, tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä, on opiskeluhooltopalvelujen ammattilaisten arkea.

Mielenterveysongelmiin käytetään suuri osa työajasta

Opiskeluhooltopalvelujen ammattilaiset käyttävät merkittävän osan asiakastyöajastaan oppilaiden ja opiskelijoiden mielenterveysongelmiin ja niihin liittyvään yhteistyöhön. Lukuvuonna 2023–2024 mielenterveysongelmiin käytetyt työaikaosuudet vaihtelivat ammattiryhmästä riippuen perusopetuksessa välillä 20–40 prosenttia ja toisella asteella välillä 40–80 prosenttia. Etenkin perusopetuksessa mielenterveysongelmiin käytetty työaikaosuus on kasvanut viime vuosina.²⁶ (Kuvio 6.)

Kuvio 6. Mielenterveystyöhön käytetyn asiakastyöajan ammattiryhmäkohtaiset osuudet (%) koulutusasteittain lukuvuosina 2021–2022 ja 2023–2024. (Lähde: Hietanen-Peltola ym., 2024.)

26 Hietanen-Peltola ym., 2024

Ammattilaiset kokevat voivansa auttaa, ja menetelmäkoulutukset lisäävät osaamista

Opiskelijan masentuneisuudessa ja ahdistuneisuudessa opiskeluhuoltopalvelujen ammattilaiset kokevat voivansa auttaa. Masentuneisuudessa auttamismahdollisuutensa koki hyväksi tai melko hyväksi valtaosa psykologeista (83 %) sekä noin puolet kuraattoreista (54 %), lääkäreistä (54 %) ja terveydenhoitajista (51 %). Ahdistuneisuudessa auttamismahdollisuudet olivat yhtä hyvät, mutta syömiseen liittyvissä ongelmissa, käytösongelmissa ja neuropsykiatrisissa vaikeuksissa auttamismahdollisuudet koettiin jonkin verran heikommiksi.²⁷

Opiskeluhuoltopalvelujen ammattilaiset ovat laajasti kouluttautuneet erilaisten mielenterveysongelmien hoitointerventioiden käyttöön. Esimerkiksi masennuksen hoitoon tarkoitetun Interpersonaalisen ohjannan (IPC) menetelmäkoulutuksen oli kevääseen 2024 mennessä käynyt vajaa puolet kuraattoreista (43 %), merkittävä osa terveydenhoitajista (33 %) ja psykologeista (26 %) sekä pieni osa lääkäreistä (2 %). Menetelmäkoulutus lisäsi selkeästi ammattilaisten kokemusta omista auttamismahdollisuuksistaan.²⁸

Keskittymisvaikeudet ovat valtava uusi työalue opiskeluhuoltopalveluille

Yhä useammat oppilaat ja opiskelijat kokevat keskittymisen olevan vaikeaa, ja asiaan liittyvä selvittely-, seuranta- ja ohjaustarve on suuri. Tarkkaavuushäiriöihin liittyvät työtehtävät ovatkin hyvin tavallisia opiskeluhuollossa työskentelevillä terveydenhuollon ammattilaisilla. Erilaisten oirekyselyjen toteuttaminen ja pisteytys sisältyy yleisesti työtehtäviin terveydenhoitajilla, psykologeilla ja lääkäreillä. Opiskeluhuoltopalveluissa työskentelevistä lääkäreistä 70 prosenttia ilmoittaa ADHD-diagnoosin teon, 76 prosenttia lääkityksen aloittamisen ja 90 prosenttia lääkityksen seurannan sisältyvän työnkuvaan. ADHD:n lääkehoitoon liittyvä seuranta sisältyy lähes kaikkien (97 %) terveydenhoitajien tehtäviin.²⁹

Ammattilaiset käyttävät jopa viidenneksen asiakastyöajastaan tarkkaavuushäiriöihin liittyvään työhön. Alueelliset erot ovat isoja vaihdellen Kymenlaakson, Lapin ja Pohjois-Pohjanmaan 10 prosentista Pohjois-Karjalan 30 prosenttiin.³⁰ Pohjois-Karjalassa myös ADHD-lääkkeitä käyttävien lasten ja nuorten osuus on kansallisesti suurin³¹. Paikallisesti sovitut hoitopolut näkyvät ajankäytössä. Osassa hyvinvointialueita tutkimukset ja diagnostiikka on kokonaan tai osittain keskitetty, osassa tehtävä on hajautettu kokonaan opiskeluhuoltopalveluille kouluihin ja oppilaitoksiin.

Koulu- ja oppilaitosarjen huomioiminen on aina välttämätöntä keskittymisvaikeuksia selvittäessä. Lisäksi on tärkeää, että opiskeluhuoltopalvelujen ammattilaiset ovat mukana ohjaamassa

27 Ibid.

28 Ibid.

29 Ibid.

30 Ibid.

31 Vuori ym., 2024

oppilaita, opiskelijoita ja perheitä keskittymistä tukeviin elintapoihin ja käynnistämässä tarvittavia jatkoselvittelyjä. Kuitenkin koko ADHD-diagnostiikan ja -hoidon siirtyminen opiskeluhuoltopalvelujen hoidettavaksi on iso muutos terveydenhuollon eri palvelujen ja toimijoiden työnjaossa. Terveydenhuoltolaki velvoittaa opiskeluhuoltopalveluista vain opiskeluterveydenhuoltoa sairaanhoidon tehtäviin³². Myös kansalliset suositukset kouluterveydenhuollon resursseista ja lainsäädäntö psykologiresursseista on laskettu ehkäisevän ja varhaisen tuen tarpeista lähtien³³.

Koronapandemia heijastuu edelleen opiskeluhuoltopalvelujen työhön

Koronapandemia vaikutti vahvasti kouluihin, oppilaitoksiin ja myös opiskeluhuoltopalveluihin, kuten muihinkin sote-palveluihin. Siirryttiin etäopetukseen ja myös monet opiskeluhuoltopalvelut olivat tarjolla vain etäpalveluina. Kaikkien sote-palvelujen käyttö väheni aluksi voimakkaasti, vaikka tuen tarpeet kasvoivat.³⁴

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon henkilöstöä siirrettiin koronapandemian vaatimiin tehtäviin, ja terveystarkastusten toteuttaminen heikkeni ja jopa loppui joksikin aikaa³⁵. Pandemian jälkeen terveystarkastusten peittävyys on jäänyt pysyvästi heikommalle tasolle. Vuonna 2023 kouluterveydenhuollon läsnäasiointeja oli noin 1 260 000, mikä on 260 000 käyntiä vähemmän kuin vuonna 2019. Myös koulu- ja opiskeluterveydenhuollon muut käynnit kuin terveystarkastukset vähenivät korona-aikana mutta ovat hiljalleen palautuneet entiselle tasolle³⁶.

Korona-ajan etäpalvelut olivat alku opiskeluhuoltopalvelujen etäpalveluihin pysyvämminkin. Etenkin toisen asteen oppilaitoksissa opiskeleville etäpalvelut ovat lisänneet palvelujen saavutettavuutta, esimerkiksi työharjoittelujaksojen aikana. Lasten ja nuorten tiedetään kuitenkin toivovan ensisijaisesti läsnäpalveluja ja usein juuri koulussa ja oppilaitoksessa³⁷, joten nykylaajuudessa tarjottavia etäpalveluja ei voida perustella pelkästään asiakaslähtöisyydellä. Psykologipula on joillakin alueilla johtanut opiskeluhuollon psykologipalvelujen tarjoamiseen vain etäpalveluina, myös perusopetuksessa. Aluehallintovirasto on kiinnittänyt huomiota runsaaseen etäpalvelujen tarjontaan opiskeluhuollon psykologipalveluissa³⁸.

32 Terveydenhuoltolaki 1326/2010, 17 §

33 Hietanen-Peltola ym., 2023b; oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013

34 Lammi-Taskula ym., 2020

35 Hietanen-Peltola ym., 2020

36 Hietanen-Peltola ym., 2025a; THL 2024

37 HE 131/2024

38 AVI 2024

Sote-uudistus muutti järjestämistapaa – ei palveluja tai työtä sinänsä

Ennen sote-uudistusta opiskeluhoitopalvelujen saatavuudessa oli suuria alueellisia eroja johtuen muun muassa eroista henkilöstöresursseissa. Lisäksi opiskeluhoitopalvelujen rooli ja asema osana sosiaali- ja terveydenhuollon palveluketjuja vaihteli alueittain.³⁹

Ennen vuotta 2023 opiskeluhoitopalvelujen kuraattori- ja psykologipalvelut oli järjestetty osassa kuntia opetustoimessa ja osassa sote-puolella. Koulu- ja opiskeluterveydenhuolto on aina ollut osa paikallista perusterveydenhuoltoa. Opetustoimessa työskentelevillä kuraattoreilla ja psykologeilla oli osin haastavaa toteuttaa sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön mukaisia työ- ja kirjauskäytäntöjä, ja ammattilaisten tehtäväkuivissa oli suurta vaihtelua. Myös ammatillinen tuki ja osaamisen varmistaminen vaihtelivat. Opiskeluhoitopalvelujen heterogeeninen järjestämistapa teki palvelujen kansallisen ohjauksen, yhteisten toimintamallien sopimisen ja kehittämistyön vaikeaksi.⁴⁰

Sote-uudistuksessa kaikkien opiskeluhoitopalvelujen järjestämisvastuu siirtyi hyvinvointialueille. Yhteistyörakenteiksi koulutuksen järjestäjien ja hyvinvointialueiden välille muodostettiin alueellinen opiskeluhoitopalvelujen yhteistyöryhmä ja alueellinen opiskeluhoitosuunnitelma. Uudistuksessa suuri määrä aiemmin kuntien opetustoimessa työskennelleitä kuraattoreita ja psykologeja siirtyi hyvinvointialueen sote-organisaatioon.

Tähän asti kertyneen seurantatiedon valossa palvelujen työ näyttää jatkuneen hyvin samanlaisena kuin ennen uudistusta. Myöskään ennalta maalaillut järjestämistavan muutokseen liittyneet pelot eivät ole toteutuneet; opiskeluhoitopalvelut tarjotaan edelleen pääasiassa kouluissa ja oppilaitoksissa, yhteistyö opetushenkilöstön kanssa on pysynyt tiiviinä ja opiskeluhoitopalvelujen ammatillaiset tekevät yhteisöllistä työtä yhtä paljon kuin ennenkin⁴¹. Myös opiskeluhoitopalveluissa asiointi on jatkunut kuten ennenkin, palveluissa käyneiden osuudet ovat kansallisella tasolla yhtä suuria kuin aikaisemmin tai jopa hivenen aiempaa suurempia⁴².

Vielä on liian aikaista arvioida, saavutettiinko uudistuksella kaikki toivotut hyödyt. Kuraattorien ja psykologien kirjaamiskäytännöt sekä sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön mukainen toiminta ovat vahvistuneet kansallisen ja alueellisen ohjauksen avulla⁴³. Opiskeluhoitopalvelujen yhdenmukaista sisältöä ja laatua sekä odotettua yhteistyön tiivistymistä muiden sotepalvelujen kanssa voidaan arvioida vasta myöhemmin. Palvelujen saavutettavuudessa sekä käytössä, kuten myös henkilöresursseissa on edelleen alueellisia eroja, sekä hyvinvointialueiden välillä että hyvinvointialueiden sisällä⁴⁴.

39 Hietanen-Peltola ym., 2022a; 2022b

40 HE 19/2022; HE 241/2020

41 Hietanen-Peltola ym., 2025a; 2024; THL 2023

42 Hietanen-Peltola ym., 2025a

43 Hietanen-Peltola ym., 2024

44 Hietanen-Peltola ym., 2025a; 2025b; 2024; Papinaho-Rajala ym., 2024; Wiss ym., 2024

Yhteenveto tilanteesta vuonna 2025

Opiskeluhoitopalvelut ovat tärkeitä lasten ja nuorten ensilinjan palveluja ja tarjolla heidän arjen kehitysympäristössään. Lapset ja nuoret käyttävät opiskeluhoitopalveluja paljon. Noin puolet heistä on asioinut jossakin opiskeluhoitopalvelussa lukuvuoden aikana, muuten kuin terveystarkastuksessa. Palvelujen käyttö väheni korona-aikana, mutta on vähitellen palannut epidemiaa edeltäneelle vuoden 2019 tasolle, osin ylikin. Kuraattoripalvelussa asiointien osuudet ovat hiljalleen kasvaneet, samalla kun lakisääteinen kuraattorimitoitus on toteutunut. Korona-aikana terveystarkastusten toteutuminen heikkeni ja jäi sen jälkeen pysyvämminkin alemmalle tasolle. Tämä näkyy myös selvänä pudotuksena kouluterveydenhuollon vuosittaisissa käyntimäärissä. Opiskeluhoitopalvelujen henkilöstöresurssit ovat pitkällä aikavälillä kohentuneet, mutta edelleen erityisesti lääkäreistä ja psykologeista on pulaa.

Opiskeluhoitopalvelujen saatavuutta voidaan pitää pääasiallisesti hyvänä, mutta alueelliset erot ovat suuria. Opiskeluhoitopalvelujen resurssit ja ehkäisevän työn priorisointi vaihtelevat. Sote-uudistuksen jälkeen entiset kuntien väliset erot ovat vaihtuneet eroihin hyvinvointialueiden välillä. Lisäksi palvelujen saatavuudessa tiedetään olevan alueellisia eroja hyvinvointialueiden sisälläkin. Tavoiteltu yhdenvertaisuus opiskeluhoitopalvelujen saannissa ei vielä toteudu.

Vaikka suurin osa oppilaista pitää terveystarkastusten yksilöllisyyttä ja vuorovaikutusta hyvänä, on päässyt palveluihin ja saanut tarvittaessa apua mielialaan opiskeluhoitopalveluista, nousee esiin myös kehityskohteita. Nykyinen tietopohja ei kerro sitä, miksi osa oppilaista ei ole päässyt

palveluun, vaikka ammattilaiset samanaikaisesti ilmoittavat aina pystyvänsä antamaan ajan vastaanotolle. Miksi kysyntä ja tarjonta eivät kohta? Epäselväksi jää myös se, miksi oppilaat eivät koe turvalliseksi kertoa asioistaan terveystarkastuksessa ja miten ammattilaisten tulisi muuttaa toimintaansa, jotta turvallisuuden tunne lisääntyisi. Näiden asioiden ratkaisemiseen tarvitaan vuoropuhelua palvelujen ammattilaisten ja oppilaiden välillä.

Jo aiemmin alkanut mutta korona-aikana pahentunut lasten ja nuorten lisääntynyt mielenterveysoireilu haastaa vahvasti opiskeluhoitopalveluja. Lasten ja nuorten perustason mielenterveyspalvelut ovat puutteellisia ja erikoissairaanhoidon palvelut ruuhkautuneet, joten opiskeluhoitopalvelujen odotetaan diagnosoivan ja hoitavan laajasti koululaisten ja opiskelijoiden mielenterveyshäiriöitä. Opiskeluhoitopalvelujen helpon saatavuuden ja saavutettavuuden näkökulmasta kehityssuunta on asiakaslähtöinen, mutta tuo mukanaan paljon ratkottavia asioita, joihin ei ole tähän mennessä kiinnitetty tarpeeksi huomiota. Muutos on myös hyvin nopea ja osin hallitsematon. Opiskeluhoitopalveluille osoitetaan hyvinvointialueilla uusia tehtäviä, kuten tarkkaavuushäiriöiden diagnostiikka ja hoito, lisäämällä uusi tehtävä kaiken entisen työn päälle. Muutoksissa ei riittävästi huomioida palvelujen lakisääteisiä työtehtäviä, uuteen työhön tarvittavia resursseja tai riittävän osaamisen varmistamista. THL:n verkostotyössä opiskeluhoitopalvelujen ammattilaiset ovatkin tuoneet esiin huolensa siitä, että ADHD-diagnostiikkaan ja -hoitoon liittyvä suuri työmäärä heikentää mahdollisuutta tehdä ehkäisevää työtä, esimerkiksi terveystarkastuksia tai yhteisöllistä opiskeluhoitotyötä.

Lasten ja nuorten terapiatakuu astui voimaan toukokuun 2025 alussa, ja sitä toteutetaan mm. opiskeluhoitopalveluissa. Osa mielenterveysongelmien hoitointerventioista sopii hyvin toteutettavaksi opiskeluhoitopalveluissa, joissa tukea tarvitsevia oppilaita ja opiskelijoita on jo aiemmin tuettu toistuvilla käynneillä palveluissa. Menetelmät tuovat tapaamisiin struktuurin ja osoittavat palveluprosessin hetken, jossa tuen riittävyttä ja muiden mahdollisten tuki- tai hoitomuotojen tarvetta tulee arvioida. Opiskeluhoitopalvelujen psykologi- ja lääkäripula kuitenkin hankaloittavat monilla alueilla tuki- ja hoitoprosessien rationaalista ja oikea-aikaista etenemistä. Myös epäselvyydet kuraattorien mahdollisuuksissa käyttää eri interventiomenetelmiä hankaloittavat terapiatakuun toteuttamista. Ensimmäisiä kokemuksia terapiatakuun toteuttamisesta opiskeluhoitopalveluissa kertyy lukuvuoden 2025–2026 aikana.

Lasten ja nuorten palvelujärjestelmää pitää kehittää kokonaisuutena

Opiskeluhoitopalvelujen tehtäviä ja työnjakoa suhteessa muihin sote-palveluihin tulee kirkastaa. Nyt oppilaiden ja opiskelijoiden mielenterveyteen liittyvien tuen tarpeiden kasvu on hiljalleen muuttamassa koko opiskeluhoitopalvelujen työtä. Tilannetta hankaloittaa lasten ja nuorten perustason mielenterveyspalvelujen puutteet ja epäselvyydet perus- ja erityistason mielenterveyspalvelujen välisessä työnjaossa. Ehkäisevälle työlle jää opiskeluhoitopalveluissa entistä vähemmän aikaa, ja tähän varattua aika- ja henkilöresurssia kyseenalaistetaan eri tahoilla toistuvasti.

Kuitenkin juuri ehkäisevällä työllä, esimerkiksi terveystarkastuksissa toteutetulla yksilöllisellä terveysneuvonnalla, ja opiskeluhoitopalvelujen yksilöllisesti räätälöidyllä varhaisella tuella voidaan edistää hyviä terveystottumuksia, toimivia ihmissuhteita, oppimisen ja opintojen sujumista ja arjen hallintaa, jotka ovat mm. mielen hyvinvoinnin tärkeitä taustatekijöitä.

Osa lievien mielenterveysongelmien hoitoon ja tukeen tarkoitetuista interventiomenetelmistä sopii hyvin käytettäväksi opiskeluhoitopalveluissa, jossa muutenkin huoltilanteessa tavataan oppilasta tai opiskelijaa säännöllisesti useita kertoja. Menetelmien käyttö ei vaadi diagnoosin tekoa, vaan ne voidaan aloittaa jo lievän oireilun vaiheessa. Interventiomenetelmien käyttö ja asianmukainen toteutus tarvitsevat kuitenkin tuekseen jatkuvaa ylläpitotukea, riittävät resurssit ja esimiesten sitoutumista. Kentältä eri yhteyksissä tulleet viestit kertovat, että tällä hetkellä ammatillaiset eivät aina pysty hyödyntämään menetelmäosaamistaan runsaiden muiden työtehtävien ja kiireen vuoksi.

ADHD:n diagnostiikka, siihen oleellisesti liittyvä muiden häiriöiden poissulku ja eri hoitovaihtoehtojen pohtiminen eivät sisälly opiskeluhoitopalvelujen perustehtävään, opiskeluterveydenhuoltoon lukuun ottamatta. Nykyisin tämä työ kuitenkin kuormittaa opiskeluhoitopalveluja niin paljon, että muut perustehtävät, esimerkiksi terveystarkastukset tai terapiatakuuseen liittyvä työ, uhkaavat jäädä toteutumatta.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on esittänyt yhteistä kansallista rakennetta lasten ja nuorten mielenterveyspalveluille⁴⁵. Mallissa opiskeluhoitopalveluissa tuettaisiin lievissä mielenterveysongelmissa ja vaikeammat mielenterveyshäiriöt sekä ADHD-diagnostiikka olisi keskitetty perustasolla toimiville lasten ja nuorten mielenterveystyöryhmille. Keskitetty palvelu varmistaisi riittävän kokemuksen ja osaamisen kertymisen ammattilaisille. Samalla se vapauttaisi opiskeluhoitopalvelujen ammattilaisille aikaa ehkäisevään työhön ja varhaiseen tukeen, esimerkiksi terapiatakuuseen sisältyvien interventioiden toteuttamiseen.

Tällä hetkellä osalla hyvinvointialueista toimii jo THL:n suosittelemaa mallia vastaava lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujärjestelmä tai sitä ollaan kehittämässä, kun taas toisilla alueilla perustason mielenterveyspalvelut, ml. ADHD-diagnostiikka ja -hoito, on säilytetty kokonaan tai osittain opiskeluhoitopalveluille. Lapset ja nuoret ovat siten alueellisesti hyvin erilaisessa asemassa perustason mielenterveyspalvelujen ja ehkäisevien opiskeluhoitopalvelujen saannin suhteen. Tarvitaan lainsäädäntöä, joka varmistaa yhtenevät rakenteelliset ratkaisut ja työnjaon lasten ja nuorten mielenterveyspalveluihin koko maassa. Vain siten on mahdollista tavoitteellisesti kehittää koko mielenterveyspalvelujen ketjua: ehkäisevää työtä, varhaista tukea, perustason hoitoa sekä lasten- ja nuorisopsykiatrasta erikoissairaanhoidon. Esitetyn mallin mukainen kansallinen palvelurakenne varmistaisi hoidon oikea-aikaisen porrastuksen ja edistäisi palvelujen, sekä opiskeluhoitopalvelujen että mielenterveyspalvelujen yhdenvertaista saatavuutta koko maassa.

45 Huikko ym., 2023

Lähteet:

Aluehallintovirasto (AVI) (2024). Missä määrin opiskeluhoollon palveluja voidaan tuottaa etäpalveluina – etätyön soveltuvuuden pohdinta tärkeää. Itä-Suomen aluehallintoviraston tiedote 1.11.2024. <https://avi.fi/tiedote/-/tiedote/70630207>

HE 131/2024. Hallituksen esitys eduskunnalle lasten ja nuorten terapiatakuuta koskevaksi lainsäädännöksi. <https://www.finlex.fi/fi/hallituksen-esitykset/2024/131>

HE 19/2022. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oppilas- ja opiskelijahuoltolain muuttamisesta sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. <https://www.finlex.fi/fi/hallituksen-esitykset/2022/19>

HE 241/2020. Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi. <https://www.finlex.fi/fi/hallituksen-esitykset/2020/241>

Helenius, J., Kivimäki, H. & Hietanen-Peltola, M. (2022). Perusopetuksen 8. ja 9. luokkien oppilaiden kokemuksia kouluarjesta: Kouluterveyskyselyn tuloksia. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Työpaperi 54/2022. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-988-7>

Hietanen-Peltola, M., Vaara, S., Hakulinen, T., ym. (2020). Lasten, nuorten ja perheiden peruspalvelut koronakeväänä 2020: Tuloksia kouluterveydenhuollon verkoston ja perhekeskusverkoston tiedonkeruista. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Työpaperi 26/2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-521-6>

Hietanen-Peltola, M., Jahnukainen, J., Laitinen, K., ym. (2022a). Kohti yhteistä työtä hyvinvointialueilla: Opiskeluhoiltopalvelujen seuranta OPA 2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 11/2022. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-931-3>

Hietanen-Peltola, M., Jahnukainen, J., Ervasti, E. ym. (2022b). Terveystarkastusten toteutuminen koulu- ja opiskeluhoiltohuollossa lukuvuonna 2020–2021 – Kouluterveyskyselyn tuloksia. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Tutkimuksesta tiiviisti 11/2022. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-830-9>

Hietanen-Peltola, M., Jahnukainen, J., Ervasti, E., ym. (2023a). Opiskeluhoiltopalvelujen käyttö perusopetuksessa ja toisella asteella. Kouluterveyskyselyn 2023 tuloksia. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Työpaperi 32/2023. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-155-9>

Hietanen-Peltola, M., Ahvalo, J. & Jahnukainen, J. (2023b) Lastenneuvolan ja kouluterveydenhuollon henkilöstömitoitussuosituksen 2023. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Ohjaus 9/2023. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-082-8>

Hietanen-Peltola, M., Huurre, T., Jahnukainen, J., ym. (2024). Yhteinen työ opiskelijoiden tueksi jatkuu hyvinvointialueilla: Opiskeluhoiltopalvelujen seuranta OPA 2024. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 8/2024. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-425-3>

Hietanen-Peltola, M., Jahnukainen, J., Huurre, T., ym. (2025a). Opiskeluhoiltopalvelujen käyttö perusopetuksessa ja toisella asteella Kouluterveyskyselyn 2025 tuloksia. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Työpaperi xx/2025 [Julkaisematon käsikirjoitus].

Hietanen-Peltola, M., Jahnukainen, J., Huurre, T., ym. (2025b). Hyvinvointialuekohtaisia tuloksia opiskeluhoiltopalvelujen OPA 2024 -seurannasta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Työpaperi 27/2025. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-530-4>

Huikko, E., Peltola, K. & Aalto-Setälä, T. (2023). Lasten ja nuorten mielenterveyden vaikuttavuuden lisääminen: Kansallisen lapsistrategian toimenpiteen 13 loppuraportti. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Työpaperi 3/2023. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-015-6>

Lammi-Taskula, J., Klemetti, R., Heino, T., ym. (2020). Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointi. Teoksessa L. Kestilä, V. Härmä & P. Rissanen (toim.) Covid-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen, s. 46–55. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 14/2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-578-0>

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013

Papinaho-Rajala, S., Kaartinen, M. & Honkakorpi, T. (2024). Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaisten psykologipalveluiden toteutuminen Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston alueella. Aluehallintovirastojen julkaisuja 229/2024.

Ståhl, T., Saaristo, V., Wiss, K. ym. (2025). Ehkäisevä ja edistävä työ sosiaali- ja terveystaloudessa. Teoksessa L.-K. Tynkkynen, S. Paatela, A.-M. Aalto, ym. (toim.) Tilannekuvia hyvinvointialueilta – muutokset palvelujärjestelmässä sote-uudistuksen alkuvuosina, s. 77–86. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 2025/003. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-459-8>

Terveydenhuoltolaki 1326/2010.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) (2023). Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen peruskouluissa – TEA 2023, teaviisari.fi. https://teaviisari.fi/teaviisari/content/file/493/Peruskoulujen_perustaulukot_2023

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) (2024). Lasta odottavien, pikkulasten ja koululaisten terveystarkastukset 2023: Neuvolaikäisten ja koululaisten terveystarkastusten toteuttamisessa on edelleen haasteita. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Tilastoraportti 59/2024. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20241216103510>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) (2025). Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen lukioissa – TEA 2024. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Tilastoraportti 25/2025. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2025050637313>

Vuori, M., Sourander, A., Sarnola, K., ym. (2024). Poikien ADHD-lääkkeiden käyttö Suomessa yleistyy edelleen – alueelliset erot käytössä ovat selkeitä. Kelan tutkimusblogi 23.5.2024. <https://tietotarjotin.fi/tutkimusblogi/1019921/poikien-adhd-laakkeiden-kaytto-suomessa-yleistyy-edelleen-alueelliset-erot-kaytossa-ovat-selkeitä?q=adhd&order=latest>

Wiss, K., Hietanen-Peltola, M., Hänninen, L., ym. (2024a). Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen peruskouluissa – TEA 2023. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Tilastoraportti 21/2024. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2024051029128>

Wiss, K., Hietanen-Peltola, M., Huurre, T., ym. (2024b). Äitiys- ja lastenneuvolatoiminnan sekä opiskeluhuoltopalvelujen henkilöstövoimavarat hyvinvointialueilla 2023. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Tutkimuksesta tiiviisti 46/2024. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-420-8>

Wiss, K., Jahnukainen, J., Saaristo, V., ym. (2025). Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa 2024. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Tutkimuksesta tiiviisti 22/2025. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-512-0>

Epätoivokuolemat hidastavat nuorten kuolemien vähenemistä

**Pekka Hakkarainen, tutkimusprofessori emeritus,
Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos**

Epätoivokuolemien käsitteen toivat tutkimuskirjallisuuteen amerikkalaiset ekonomistit Anne Case ja taloustieteen Nobel-palkinnonkin saanut Angus Deaton.¹ Epätoivokuolemilla he viittaavat itsemurhiin, huumeilyliannostuksiin ja alkoholikuolemiin, joiden lisääntyminen selittää valkoihoisten keski-ikäisten amerikkalaisten kuolleisuuden laskun pysähtymistä ja kääntymistä nousuun. Kehityksen takana ovat ihmisiä ahdinkoon ajavat sosiaaliset ja taloudelliset ongelmat.

Itsemurhat ja huumeikuolemat ovat myös nuorten keskeisiä kuolemansyitä.² Suomessa 15–24-vuotiaiden ikäryhmässä joka kolmas kuolema oli itsemurha vuonna 2023. Puolet 15–19-vuotiaiden tyttöjen kuolemista johtui itsemurhasta. Alle 25-vuotiaiden huumeikuolemia rekisteröitiin vuonna 2023 enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Joka neljäs tuona vuonna kuollut 15–24-vuotias nuori menehtyi huumeisiin. Alle 15-vuotiaita ei kuollut huumeisiin yhtään, itsemurhia rekisteröitiin neljä.

Koska alkoholikuolemat tapahtuvat lähinnä aikuisväestössä, luemme strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamassa hankkeessa Ulos epätoivosta (Young Despair)³ nuorten epätoivokuolemiin niiden sijasta väkivaltakuolemat. Ne tapahtuvat usein yhteydessä huumeiden käyttöön.⁴ Kuvio 1 valottaa 15–29-vuotiaiden nuorten kuolleisuuden kehitystä kuolemansyiden mukaan 2000-luvulla.

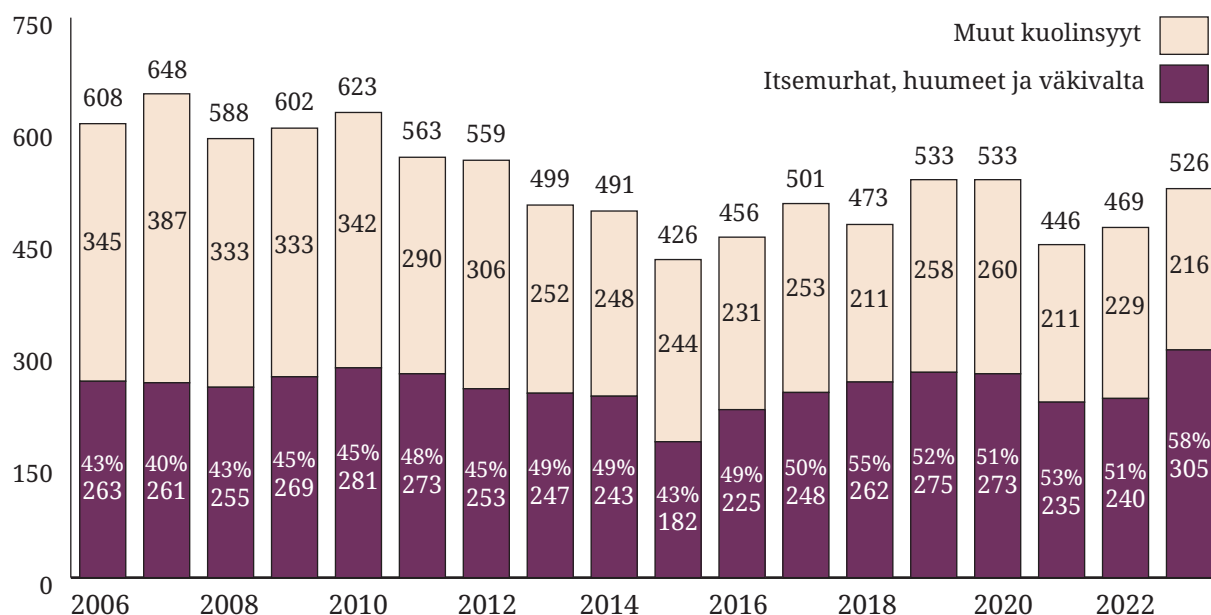
Kuviosta nähdään, että epätoivokuolemien osuus ikäryhmän kuolemista on noussut neljänkymmenen prosentin tietämiltä runsaaseen viiteenkymmeneen prosenttiin. Huumeikuolemien ennätysvuosi 2023 nosti sen jo 58 prosenttiin. 15–19-vuotiailla osuus oli 59 % ja 20–24-vuotiailla 63 %. Tämä kertoo nuorten kuolemansyirakenteen muutoksesta, jonka seurauksena nuorten kuolemien väheneminen on pysähtynyt. Syyt löytynevät nuorten hyvinvointiin ja turvallisuuteen vaikuttavista tekijöistä.

1 Case & Deaton, 2020

2 Tilastokeskus, 2024

3 Ks. <https://ulosepatoivosta.fi/>

4 Kivivuori ym., 2024

Kuvio 1. Huume-, väkivalta- ja itsemurhakuolemien osuus 15–29-vuotiaiden kuolemista 2006–2023. (Lähde: Suomen virallinen tilasto (SVT): Kuolemansyyt.)

Psykiatristen arviointien mukaan nuorten epätoivoa luonnehtii toivottomuus, avuttomuus, alhainen itsekunnioitus, jatkuva huolestuneisuus, yksinäisyys sekä tunne siitä, että ei tule rakastetuksi.⁵ Näiden takana on toistuvia kielteisiä elämäntapahtumia ja -kokemuksia sekä ongelmia henkisessä ja fyysisessä terveydessä. Epätoivon kokemuksilla on todettu yhteys itsemurha-ajatuksiin ja -yrityksiin sekä huumeiden käyttöön. Se voi olla myös tekijänä johdattamassa väkivaltatilanteisiin.

Nuorten kuolemansyyrakenteen muutos voi ennakoida tulevia trendejä. Jos huumekuolemien lisääntyminen jatkuu, epätoivokuolemat voivat kääntää nuorten kuolleisuuden kasvuun. Yhdysvalloissa huumekuolemat ovat epätoivokuolemien laajin ja nopeimmin kasvanut kuolinsyy. Suomen alle 25-vuotiaiden nuorten osuus huumekuolemista on Euroopan korkein.⁶

Toivo ja epätoivo rakentuvat yhteydessä muihin ihmisiin ja ympärillä olevaan yhteiskuntaan. Toivo voi kadota esimerkiksi silloin, kun nuori kokee olevansa kykenemätön vastaamaan kasvuympäristönsä normiodotuksiin eikä tahdo löytää omaa paikkaansa yhteisössä.⁷ Epätoivokuolemien ehkäisyssä pitäisi voida palauttaa toivo niille, joilta se on hukkunut. Tätä tulisi edistää kaikissa kohtaamisissa yhteiskunnan, kulttuurin ja sosiaalisen elämän eri tasoilla. Hoidon ja tuen kynnykset tulisi madaltaa ja yhteiskuntapolitiikan edistää sellaisia sosiaalisia käytäntöjä, jotka poissulkemisen sijaan kannustavat ja ottavat mukaan. Huono-osaisuutta tulisi ehkäistä tehokkaasti.

Tutkimukset tunnistavat sekä suositeltavia toimenpiteitä että tietoaukkoja. Toisen asteen kouluksella, KiVa Koulu-ohjelmalla, ankkuritoiminnalla ja poliisin kohdennetulla tehovalvonnalla

⁵ Copeland ym., 2020

⁶ EUDA, 2025

⁷ Kataja, 2025

voidaan vähentää nuorten väkivaltaa⁸, mutta lisää tutkimustietoa kaivataan⁹. Itsemurhien valtakunnallinen ehkäisyohjelma tarjoaa perusnuotit nuorten itsemurhien ehkäisyyn, mutta sen lisäksi on otettava huomioon nuorten erityistarpeet ja kasvuympäristön muutokset, joista esimerkiksi sosiaalisen median vaikutuksia tunnetaan vielä heikosti.¹⁰ Toisaalta uudet sähköiset ympäristöt ja verkkopalvelut luovat soveltuvia alustoja nuorten akuuteille palvelutarpeille.¹¹ Huumekuolemien ehkäisyssä terveysneuvontaa tulisi laajentaa, huumeongelmien tunnistamista ja yhteistyötä mielenterveyspalvelujen kanssa kehittää, päihdehoidon saavutettavuutta parantaa ja edistää myös päihdepalveluja alaikäisille ja erityisesti sijoitetuille nuorille.¹² Huumetilanteen parempi hallinta vaatisi uuden ja nykyaikaisen, laajapohjaiseen yhteistyöhön perustuvan valtakunnallisen huumestrategian.

Lähteet

Case, A. & Deaton, A. (2020). Deaths of despair and the future of capitalism. Princeton University Press.

Copeland, W., Gaydos, L., Hill, S., ym. (2020). Associations of despair with suicidality and substance misuse among young adults. JAMA Network, <https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2020.8627>

European Union Drugs Agency (EUDA) (2025). European Drug Report 2025: Trends and developments. https://www.euda.europa.eu/publications/european-drug-report/2025_en

Helfer, A., Kataja, K. & Pitkänen, T. (2025). When despair takes over: Suicide conversations in an online counselling chat service for youth. Child & Youth Services, 1–24. <https://doi.org/10.1080/0145935X.2024.2437758>

Kataja, K. (2025). Tracing the social frames of youth suicide. A theoretical meta-analysis. YOUNG 0(0). <https://doi.org/10.1177/11033088251356065>

Kivivuori, J., Tanskanen, M., Suonpää, K., ym. (2024). Comparing youth and adult homicide victimization in Finland 2002–2018: A latent class approach. Nordic Journal of Criminology 25(1), 1–17. <https://doi.org/10.1177/10439862241242868>

Pirkola, S., Nieminen, V., Kataja, K., ym. (2026). Miten nuorten itsemurhia voidaan ehkäistä? Lääkärilehti 81(1), 48–51.

Ratkaisuja tieteestä (2025a). Nuorten rikollisuuden vähentämiseen on vaikuttavaksi arvioituja keinoja. Ratkaisuja tieteestä -verkkopalvelu, 12.2.2025. <https://ratkaisujatieteesta.fi/hyvinvointi-ja-yhdenvertaisuus/nuorten-rikollisuuden-vahentamiseen-on-vaikuttavaksi-arvioituja-keinoja/>

Ratkaisuja tieteestä (2025b). Ratkaisut nuorten rikollisuuden puuttumiseen on tehtävä vankan tutkimustiedon pohjalta. Ratkaisuja tieteestä -verkkopalvelu, 12.6.2025. <https://ratkaisujatieteesta.fi/hyvinvointi-ja-yhdenvertaisuus/ratkaisut-nuorten-rikollisuuden-puuttumiseen-on-tehtava-vankan-tutkimustiedon-pohjalta/>

Rönkä, S., Konttinen, H., Häkkinen, M., ym. (2024). Nuorten huume- ja myrkytyskuolemien olosuhteet: Näkökulmia ehkäisyyn. Terveystieteiden tutkimuskeskus, Tutkimuksesta tiiviisti 24.

Tilastokeskus (2024). Huumeisiin kuolleita ennätysellisen paljon vuonna 2023. <https://stat.fi/julkaisu/clmyrhswxmlxh0aun1y86ai3p>

8 Ratkaisuja tieteestä, 2025a

9 Ratkaisuja tieteestä, 2025b

10 Pirkola ym., 2026

11 Helfer ym., 2025

12 Rönkä ym., 2024

Kuka tänään koulussa oppii?

Eriytymiskehitys haastaa koulutuksen tasa-arvon

Juhani Rautopuro, tutkimusprofessori emeritus & Najat Ouakrim-Soivio, apulaisprofessori, Koulutuksen tutkimuslaitos (Jyväskylän yliopisto)

Johdanto

Järkytys Suomen koululaisten tuloksista leviää – ”Lopullinen hätähuuto päättäjille”

Kauppalehti 7.12.2023

Oppimistulosten heikkeneminen, joka on Suomessa ollut havaittavissa jo lähes kahdenkymmenen vuoden ajan, on kiistaton tosiasia. Kotimaisessa mediassa tilannetta on usein kuvattu järkytykseksi, jopa katastrofiksi. Myös oppimistulosten kasvava polarisoituminen on todettavissa, sillä oppilaiden väliset erot tuloksissa ovat lisääntyneet ja erityisesti heikosti menestyvien osuus on kasvanut. Lisäksi sosiaalinen eriytyminen on voimistunut, sillä vanhempien sosioekonomisen taustan ja koulutuksen yhteys oppimistuloksiin on vahvistunut. Myös lapsiköyhyyden lisääntyminen on osa suomalaista todellisuutta. Koulumenestys näyttää olevan yhä tiiviimmin sidoksissa kotien elinolojen ja toimintatapojen vakauteen.

Tulosten heikkenemisen syistä on esitetty monenlaisia arvailuja, syyllisiä on etsitty ja monimutkaiisiin ongelmiin on tarjottu yksinkertaistettuja ratkaisuja. Mahdollisina syyinä tulosten laskuun on julkisessa keskustelussa esitetty muun muassa maahanmuuttajataustaisia oppilaita, pandemiaa, ilmiöoppimista, inklusiota ja itseohjautuvuutta.

Todellisuudessa maahanmuuttajataustaisten oppilaiden menestys ei sanottavammin selitä oppimistulosten vaihtelua. Ilmiöoppimisen, inklusion ja itseohjautuvuuden mahdollista vaikutusta ei puolestaan voida todentaa arviointitutkimusten aineistoilla, vaan kyse on ”aineistojen ulkopuolisista arvailuista”.

Oppimistulosten kehityksen tarkastelu pelkästään koulujen sisäisenä ongelmana antaa kapean näkökulman. Oppimistuloksiin vaikuttaa merkittävästi myös se, mitä tapahtuu koulujen ulkopuolissa yhteiskunnassa. Eriytymiskehitykseen ovat vaikuttaneet muun muassa perusopetusikäisten määrän väheneminen, peruskoulujen lakkauttamiset ja yhdistämiset sekä kuntien erilaiset taloustilanteet. Valtakunnallinen kouluverkon harveneminen asettaa oppilaat eri puolilla maata eriarvoiseen asemaan. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, kuinka paljon kunnat voivat käyttää rahaa oppilasta kohden, millaisia valinnaisaineita ja kieliä on tarjolla, minkä kokoisia opetusryhmät ovat sekä kuinka pitkiä ovat koulumatkat¹.

Tässä luvussa tarkastelemme oppimistulosten kehitystä ja niihin vaikuttavia tekijöitä Suomessa kansainvälisten arviointitutkimusten valossa, sillä ne tarjoavat luotettavaa ja vertailukelpoista trenditietoa pitkältä ajanjaksolta. Erityinen painotus on PISA-tutkimuksessa, jonka tulokset heijastavat laajalti myös yhteiskunnan muutoksia ja haasteita².

Keskitymme lukutaidon ja matematiikan oppimistuloksiin. Lukutaito voidaan katsoa ihmisoikeudeksi, ja sillä on vahva yhteys muiden oppiaineiden oppimiseen³. Matematiikka puolestaan on välttämätöntä monilla opiskelu- ja työaloilla ja osa yleissivistystä. Hannu Korhosen mukaan matematiikka toimiikin avaimena modernin maailman ymmärtämiseen⁴.

Tasa-arvo koulutusjärjestelmän johtotähtenä

Suomen koulutusjärjestelmän perusarvot ja keskeiset tavoitteet koulutuspolitiikassa, opetussuunnitelmatyössä ja koulujen arjessa ovat koulutuksellinen tasa-arvo, koulutusmahdollisuuksien tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Tasa-arvon ihanteet juontuvat pitkälti 1970-luvun peruskoulu-uudistuksesta ja hyvinvointivaltion rakentamisesta, mutta niiden historialliset juuret ulottuvat kansansivistysperinteeseen ja vuoden 1866 kansakoululakiin⁵.

Koulutuksellisella tasa-arvolla tarkoitetaan Suomessa perustuslaillista oikeutta yhtäläiseen pääsyyn opetukseen sekä oppimisen esteiden poistamista, kuten esimerkiksi oppimisen tuen tarjoamista erilaisissa oppimisympäristöissä. Koulutuksellisen tasa-arvon ydinajatus on, että oppilaiden taustasta johtuvia ryhmien välisiä järjestelmällisiä eroja ei saa syntyä. Oppimistuloksiin ei tulisi vaikuttaa esimerkiksi oppilaan sukupuoli, perhetausta, koulun sijainti tai opetuskieli⁶. Sen sijaan yksilölliset erot oppimistuloksissa ovat luonnollisia ja hyväksyttäviä. Koulutuksellinen tasa-arvo laajeni varhain peruskoulu-uudistuksen rinnalla kattamaan myös koulutusmahdollisuuksien tasa-arvon: kaikille lapsille ja nuorille taataan julkisesti rahoitettu koulutus, ja oppilailla on tosiasiallinen mahdollisuus hankkia koulutusta omien kykyjensä mukaisesti⁷.

1 Bernelius & Huilla, 2021

2 Kelhä, 2023; Lehtikoinen ym., 2023

3 Hiltunen ym., 2023, s. 123–125; Lehtola ym., 2021

4 Korhonen, 2022

5 Välimaa, 2025

6 Jakku-Sihvonen, 2013

7 Ahonen, 2003

Yhdenvertaisuus koulutuksessa takaa sen, että jokainen saa tarvitsemansa tuen oppimiseen ja koulutuspolutuunsa. Perustuslain mukaan yhdenvertaisuuteen kuuluu maksuton perusopetus ja toisen asteen koulutus, opetuksen eriyttäminen oppilaan tarpeiden mukaan sekä koulutuspalvelujen järjestäminen kielelliset, alueelliset ja yksilölliset tekijät huomioon⁸. Yhdenvertaisuuden arviointi on erityisen keskeistä toisen asteen valinnoissa, jotka perustuvat perusopetuksen arvosanoihin. Yhdenvertaisuus ei kuitenkaan tarkoita "kaikille samaa". Tosiasiallisen eli aineellisen yhdenvertaisuuden avulla pyritään parantamaan erityisesti heikommassa asemassa olevien mahdollisuuksia⁹.

Koulutuksen saatavuus ja saavutettavuus ovat nousseet nykyisin yhä tärkeämmiksi koulutuksen tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyviksi lähikäsitteiksi. Saatavuus tarkoittaa koulutuspalvelujen alueellista ja rakenteellista saavutettavuutta – esimerkiksi sitä, onko koulutusta tarjolla riittävästi lähialueella ja onko opetuksen laatu yhtenäistä eri puolilla maata¹⁰. Saavutettavuus puolestaan viittaa siihen, kuinka helposti oppilas voi osallistua opetukseen omista lähtökohdistaan käsin.

Koulutuksen saavutettavuutta voidaan tarkastella useasta eri näkökulmasta. Fyysinen saavutettavuus liittyy koulurakennusten esteettömyyteen, jotta kaikki oppilaat voivat liikkua ja toimia niissä yhdenvertaisesti. Taloudellinen saavutettavuus tarkoittaa sitä, että opiskelu on aidosti maksutonta, mikä edellyttää myös esimerkiksi luokkaretkien ja koulumatkojen kustannusten huomioimista. Sosiaalinen saavutettavuus puolestaan näkyy oppimisen tukena ja ohjauksena, joiden avulla jokaisella oppilaalla on mahdollisuus edetä opinnoissaan omien tarpeidensa mukaisesti. Lisäksi kulttuurinen saavutettavuus varmistaa, että opetus soveltuu eri kieli- ja kulttuuritaustoista tuleville oppilaille, tukien heidän osallisuuttaan ja oppimiskokemustaan. Pirjo Kaitala toteaaakin blogitekstissään, että saavutettavuuden edistäminen koskee kaikkia koulutuksen toimijoita, ja sen tulee olla kiinteä osa arjen toimintaa oppilaitoksissa¹¹.

Oppimistulosten arviointijärjestelmä Suomessa

On tärkeää erottaa järjestelmätason arviointi opettajien suorittamasta oppilaan oppimisen ja osaamisen arvioinnista, joka on osa opetustyötä ja koulun arkea. Anu Räisänen¹² on kiteyttänyt oppimistulosten järjestelmätason arvioinnin seuraavasti:

Oppimistulosten arvioinnin keskeisenä tavoitteena on kehittää koulutusta niin, että se aina kulloisessakin ajassa turvaisi koulutuksen riittävän tasaisen laadun ja varmistaisi koulutettavien tasa-arvon.

8 Mäkelä, 2013

9 Ibid., s. 16

10 Pitkälä, 2020

11 Kaitala, 2021

12 Räisänen, 2013, s. 7

Koulutuksen ohjausjärjestelmässä tapahtui Suomessa 1990-luvulla merkittävä muutos: 1970- ja 1980-lukujen keskitetty kontrolli ja päätöksenteko vaihtui “vallan hajauttamiseen” eli ohjaukseen. Käytännössä tämä merkitsi muun muassa yhtenäistettyjen opetussuunnitelmien vaihtumista valtakunnallisiin opetussuunnitelmien perusteisiin ja kunta- ja koulukohtaisiin opetussuunnitelmiin sekä koulutarkastajajärjestelmän lakkauttamista. Kontrollista ohjaukseen siirtyminen merkitsi autonomiaa koulujen hallinnossa ja opetuksen järjestämisessä.

Autonomiaan siirtyminen merkitsi myös vastuuta: opetuksen ja koulutuksen järjestäjille asetettiin velvoite arvioida omaa toimintaansa sekä osallistua toimintansa ulkopuolisiin arviointeihin¹³. Tämä velvoite on lakisääteinen ja sisältyy perusopetuslain¹⁴ lisäksi myös lukiolakiin¹⁵ ja lakiin ammatillisesta koulutuksesta¹⁶. Riippumaton ulkopuolinen oppimistulosten arviointi on yksi osa tätä velvoitetta.

Oppimistulosten arvioinnit ovat Suomessa järjestelmätason arviointeja, joiden tehtävänä on tuottaa luotettavaa tietoa opetuksen ja koulutuspolitiikan kehittämisen tueksi. Oppimistulosten arvioinnit mahdollistavat muun muassa koulutuksen tasa-arvon toteutumisen seurannan¹⁷.

Suomeen muotoutunut oppimistulosten arviointijärjestelmä on kansainvälisesti tarkasteltuna ainutlaatuinen ja poikkeuksellisen kevyt. Toisin kuin Suomessa, esimerkiksi Tanskassa, Norjassa, Ruotsissa ja Virossa käytetään kansallisia, koko ikäluokalle suunnattuja standardoituja kokeita¹⁸. Esimerkiksi Ruotsissa kokeita järjestetään kolmessa keskeisessä aineessa, ruotsissa, matematiikassa ja englannissa, perusopetuksen 6. ja 9. luokalla. Kokeet sisältävät sekä suullisia että kirjallisia osioita¹⁹.

Suomessa ei toteuteta koko ikäluokkaa kattavia standardoituja testejä, eikä koulutarkastajiakaan enää ole. Oppimistulosten arvioinnit ovat Suomessa pääasiassa otosperustaisia. Arviointien peruseriaatteita ovat edustavan otannan lisäksi huolellisesti laaditut mittarit, niiden esitestaus sekä aineiston tilastollisesti pätevät analyysit. Näin varmistetaan arviointitulosten yleistettävyyden ja luotettavuus.²⁰

Suomessa koulut voivat keskittyä opettamiseen ja oppilaat oppimiseen testeihin valmistautumisen sijaan. Perusopetuksessa toimeenpantavat oppimistulosten arvioinnit eivät ole niin sanottuja korkeiden panosten (high-stakes) arviointeja, joilla olisi suoraa vaikutusta yksittäisen oppilaan arvosanoihin tai jatko-opintomahdollisuuksiin. Tuloksia ei myöskään käytetä opettajien suoriutumisen arviointiin eikä koulujen välisten ranking-listojen laatimiseen. Arviointien tavoitteena on muun

13 Jakku-Sihvonen, 2013

14 Perusopetuslaki 628/1998

15 Lukiolaki 714/2018

16 Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017

17 Jakku-Sihvonen, 2013; Vainikainen & Thuneberg, 2020

18 Kilpi ym., 2025

19 Skolverket, 2022

20 Nissinen ym., 2018

muassa opetussuunnitelmien mukaisten tavoitteiden toteutumisen seuranta, mikä tekee niistä osan koulutuksen laadunvarmistusta.²¹

Suomessa toteutetaan sekä kansallisia että kansainvälisiä oppimistulosten arviointeja eri oppiaineissa. Kansallisista arvioinneista vastaa Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi), joka perustettiin vuonna 2014. Tätä ennen arviointitoiminnasta vastasi Opetushallituksen arviointiyksikkö. Kansainvälisten vertailevien arviointien Suomen osuuden toteutuksesta huolehtii pääsääntöisesti Koulutuksen tutkimuslaitos (KTL), joka toimii Jyväskylän yliopiston erillislaitoksena. Joitakin tutkimuksia on suoritettu konsortiona Tampereen ja Helsingin yliopistojen kanssa.

Kansalliset oppimistulosten arvioinnit

Päätös kansallisten oppimistulosten arviointien aloittamisesta tehtiin Opetushallituksessa loppuvuodesta 1995, ja ensimmäiset arvioinnit toteutettiin vuonna 1998. Nykyisin kansalliset oppimistulosten arvioinnit järjestetään kulloinkin voimassa olevan Kansallisen koulutuksen arviointisuunnitelman mukaisesti. Karvi laatii suunnitelman nelivuotiskaudeksi, ja sen hyväksyy opetus- ja kulttuuriministeriö²².

Karvi arvioi suunnitelman mukaisesti säännöllisin väliajoin erityisesti matematiikan sekä äidinkielen ja kirjallisuuden (suomi, ruotsi, suomi/ruotsi toisena kielenä) oppimistulokset. Muiden oppiaineiden oppimistuloksia on pyritty arvioimaan ainakin kerran kymmenvuotisen opetussuunnitelmakauden aikana²³. Karvin arviointien tarkoituksena on kerätä tietoa perusopetuksen valtakunnallisten opetussuunnitelmien tavoitteiden saavuttamisesta.

Karvi arvioi pääsääntöisesti perusopetuksen päättävien yhdeksäsluokkalaisten oppimistuloksia. Vuonna 2018 Karvi käynnisti pitkittäisarvioinnin, jossa seurataan oppilaiden osaamisen kehittymistä perusopetuksen aikana kahdessa keskeisessä oppiaineessa: matematiikassa sekä äidinkielenä ja kirjallisuudessa (suomi, ruotsi, suomi/ruotsi toisena kielenä).

Kansainväliset vertailevat arviointitutkimukset

Sekä kansallisesti että kansainvälisesti tunnetuin arviointi on taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön OECD:n koordinoima PISA (Programme for International Student Assessment) -tutkimus, johon Suomi on osallistunut vuodesta 2000 alkaen. PISA-ohjelma koostuu kolmen vuoden välein toteutettavista PISA-tutkimuksista. Jokaisella tutkimuskierroksella arvioidaan lukutaitoa sekä matematiikan ja luonnontieteiden osaamista – yksi vuorollaan tutkimuksen pääalueena. Kansallisena optiona voi lisäksi olla mukana kierroksittain vaihtuva innovatiivinen arviointialue.

21 Rautopuro ym., 2023; Vainikainen & Thuneberg, 2020

22 Valtioneuvoston asetus 1317/2013; laki Kansallisesta koulutuksen arviointikeskuksesta 1295/2013

23 Rautopuro ym., 2023

Vuoden 2012 tutkimuksessa vaihtuvana aihealueena oli talousosaaminen, vuonna 2022 luova ajattelu ja vuonna 2025 digitaalinen oppiminen.

PISA kartoittaa 15-vuotiaiden nuorten hallitsemia avaintaitoja, jotka ovat tärkeitä tulevaisuuden kannalta. Tutkimuksen kannalta ei ole keskeistä, missä tai miten tiedot ja taidot on opittu, vaan olennaista on osaamisen soveltamiskyky vaihtelevissa konteksteissa. PISA-ohjelman tavoitteena ei ole mitata opetussuunnitelmien mukaisten sisältöjen hallintaa. Näin ollen PISA-tulokset eivät suoraan kerro kansallisen koulutuspolitiikan onnistumisista tai opetuskäytänteistä, vaan kuvaavat laajemmin nuorten osaamispotentiaalia tulevaisuuden tarpeisiin.

Kansainvälisen IEA-järjestön (International Association for the Evaluation of Educational Achievement) tutkimuksilla on Suomessa pitkä perinne. Yhteistyötä IEA:n kanssa on tehty jo 1950-luvun loppupuolelta lähtien. IEA:n, kuten myös Karvin arviointien lähtökohtana on selvittää, mitä opetussuunnitelman mukaan tulisi opettaa, mitä todellisuudessa opetetaan ja mitä oppilaat ovat oppineet. Näin ollen kyseessä on ensisijaisesti muodollisen koulujärjestelmän tuottamien oppimistulosten arviointi.²⁴

Tunnetuimpia IEA:n arviointitutkimuksia, joihin Suomi osallistuu säännöllisesti, ovat muun muassa TIMSS-tutkimus (Trends in International Mathematics and Science Study), joka arvioi 4. ja 8. vuosiluokan oppilaiden matematiikan ja luonnontieteiden osaamista, sekä PIRLS-tutkimus (Progress in International Reading Literacy Study), joka kohdistuu 4. vuosiluokan oppilaiden lukutaitoon²⁵. Kansainväliset oppimistulosten arvioinnit tehdään opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiannoista ja rahoituksella.

Yleistä oppimistulosten kehityksestä – perälauta vuotaa

Oppimistulosten viimeaikaisen kehityksen keskeisenä huolenaiheena ovat oppimistulosten heikkeneminen ja polarisoituminen: hyviä osaajia on entistä vähemmän, ja etenkin heikkojen osaajien osuus kasvaa. Lisäksi heikot osaajat ovat aiempaa heikompia, ja heillä on todellinen riski syrjäytyä jatko-opinnoista ja täysipainoisesta osallistumisesta yhteiskuntaan. Tuloksissa näkyy myös yhteiskunnan eriarvoistuminen, sillä oppilaiden sosioekonomisen taustan erot ovat kasvaneet ja se näkyy myös oppimistuloksissa. Myös koulujen välinen ja sisäinen vaihtelu sekä alueelliset erot ovat kasvussa.

PISA-tutkimuksen mukaan suomalaisten 15-vuotiaiden oppimistulokset ovat laskeneet vuoden 2006 jälkeen merkittävästi – tulosten lasku vastaa pahimmillaan jo noin kahden kouluvuoden oppimäärää. Vaikka Suomi sijoittuu yhä kansainvälisissä vertailuissa melko hyvin, on oppimistulosten lasku ollut jyrkempää kuin monissa muissa maissa.

²⁴ Rautopuro ym., 2023

²⁵ Jakku-Sihvonen, 2013; Rautopuro ym., 2023

Myös opetussuunnitelma-perustaiset kansalliset ja kansainväliset arvioinnit osoittavat saman kehityssuunnan kuin PISA-tulokset. PIRLS 2021- ja TIMSS 2023 -tutkimusten mukaan erityisesti nuorten oppilaiden, kuten neljäsluokkalaisten lukutaito on heikentynyt huolestuttavasti. Matematiikassa neljännen ja kahdeksannen luokan oppilaiden osaaminen on eriytynyt: heikkojen osaajien osuus on kasvanut.

Kansainvälisten oppimistulosten tarkastelua

Tässä luvussa tarkastelun erityinen painotus on PISA-tutkimuksessa, sillä sen tulokset heijastelevat laajalti myös yhteiskunnan muutoksia ja haasteita²⁶. Hyvällä syyllä voidaan myös todeta, että PISA-tutkimus pelasti suomalaisen peruskoulun²⁷. PISA-tutkimuksen tärkeyttä koulutusjärjestelmän arvioinnissa kuvaa se, että PISA-tuloksille on asetettu tulostavoitteet valtion talousarvioesityksessä²⁸.

Kansainvälisiin oppimistulosten arviointeihin osallistuu suuri määrä maita ja alueita, mikä väistämättä johtaa vertailuun. Taulukossa 1 on esitetty suomalaisten nuorten sijoitukset PISA-tutkimuksen lukutaidossa ja matematiikassa vuosina 2000–2022. Taulukossa 1 ovat mukana ne vuodet, jolloin kyseiset oppiaineet ovat olleet tutkimuksen pääalueina yhdeksän vuoden välein.

Taulukko 1. Suomalaisnuorten sijoitukset lukutaidossa ja matematiikassa 2000–2022.

Vuosi	2003 (32)* Lukeminen		2003 (41)* Matematiikka		2009 (65)* Lukeminen		2012 (65)* Matematiikka		2018 (79)* Lukeminen		2022 (81)* Matematiikka	
	Kaikki	OECD	Kaikki	OECD	Kaikki	OECD	Kaikki	OECD	Kaikki	OECD	Kaikki	OECD
Lukeminen	1.	1.	1.	2.	3.	2.	6.	3.	3.–10.	1.–6.	13.–28.	7.–12.
Matematiikka	4.	4.	2.	1.	6.	2.	12.	6.	12.–18.	7.–13.	12.–23.	8.–20.

Kuten taulukosta 1 käy ilmi, sijoitusten valossa Suomen PISA-menestyksen huippuvaihe ajoittui 2000-luvun alkupuolelle. Tämän jälkeen sekä sijoitukset osallistujamaiden joukossa että oppimistulokset ovat heikentyneet (ks. myös Kuvio 1). Matematiikassa sijoituksen lasku alkoi jo vuoden 2012 tutkimuksessa, kun taas lukutaidossa – jossa Suomi on perinteisesti ollut kärkimaita – tapahtui selkeä romahdus vasta vuoden 2022 tutkimuksessa.

Neljäsluokkalaisten lukutaitoa mittaavassa PIRLS-tutkimuksessa suomalaiset sijoittuivat vuonna 2011 toiseksi. Vaikka tulokset ovat sen jälkeen heikentyneet, sijoitus oli vielä vuonna 2021 lähellä kärkeä (sijoilla 4.–7.). Vastaavasti neljäs- ja kahdeksaluokkalaisten matematiikan osaamista mittaavassa TIMSS-tutkimuksessa suomalaiset olivat vuonna 2011 kärkikymmenikössä, mutta vuoden 2023 sijoitukset osoittavat selvää pudotusta.

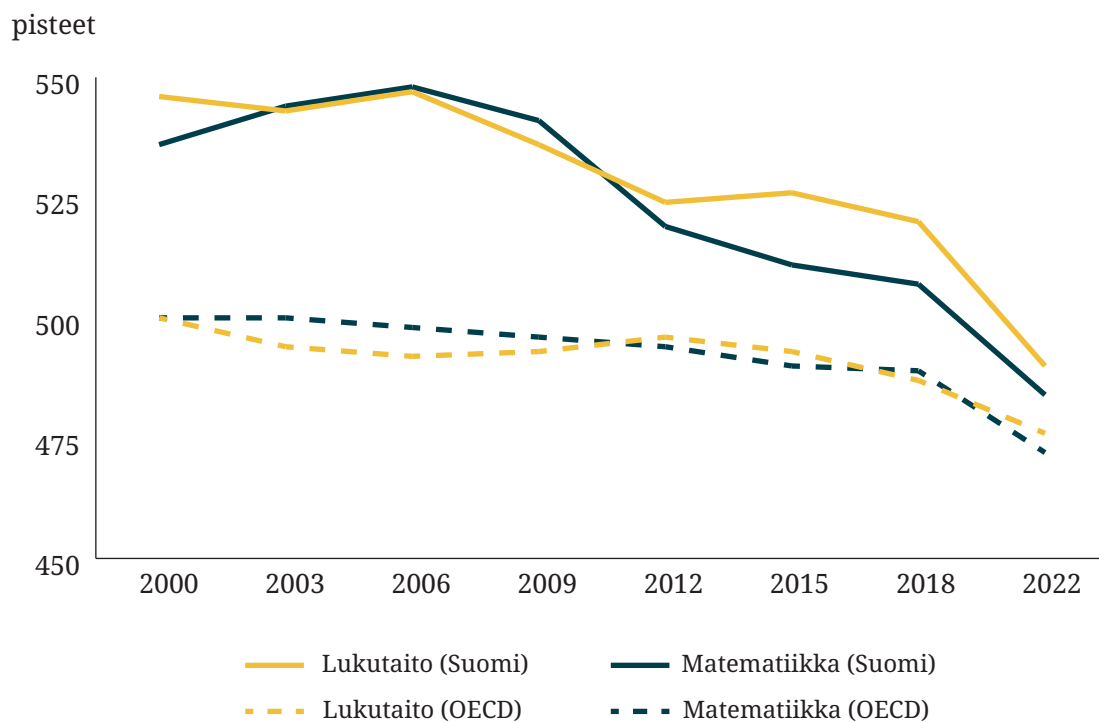
26 Kelhå, 2023; Lehtikoinen ym., 2023

27 Uusikylä, 2013

28 Valtion talousarvioesitys, 2024

Vaikka suurin osa julkisesta huomiosta kohdistuu maiden välisiin ranking-sijoituksiin, ne ovat vain arviointien sivutuote ja tutkimuksellisesti toissijaisia²⁹. Sijoitusten vertailu ei tarjoa luotettavaa kuvaa maiden välisestä osaamisesta eikä sovellu lainkaan oman maan kehityksen seurantaan³⁰. Esimerkiksi Viron PISA-tulokset lukutaidossa ja matematiikassa pysyivät sangen vakaina vuosina 2012–2018 ja jopa hieman laskivat vuonna 2022. Kansainvälisessä vertailussa Viro kuitenkin sijoittuu edelleen korkealle, mikä johtuu muiden maiden tulosten heikkenemisestä.³¹

Luotettavampaa trenditietoa oppimistulosten muutoksista saadaan tarkastelemalla oppimistuloksista muodostettuja PISA-pisteitä. Ne perustuvat standardoituun asteikkoon, jossa vuoden 2000 vertailuarvoksi määritettiin 500 pistettä ja keskihajonnaksi 100 pistettä. Tulokset eri vuosilta on skaalattu tälle asteikolle. PISA-pisteet ovat tilastollisesti mallinnettuja arvioita oppilaiden osaamisesta (ns. plausible values), eivät varsinaisia testituloksia. Niiden muodostamisessa huomioidaan useita taustamuuttujia, kuten esimerkiksi sukupuoli ja sosioekonominen tausta. PISA tarjoaa kattavaa ja vertailukelpoista tietoa oppilaiden osaamisen jakautumisesta, mutta sitä ei ole tarkoitettu yksittäisten oppilaiden arviointiin³².

Kuvio 1. Suomen ja OECD-maiden PISA-pisteiden kehitys koko tutkimusjakson aikana.

²⁹ Nissinen ym., 2018; Rautopuro & Juuti, 2018

³⁰ Meyer & Schiller, 2013

³¹ Kilpi ym., 2025

³² Nissinen ym., 2018

Kuviossa 1 esitetään Suomen ja OECD-maiden lukutaidon ja matematiikan PISA-pisteiden kehitys koko tutkimusjakson ajalta. Tulosten perusteella Suomen tulokset lähtivät laskuun vuoden 2006 jälkeen. Lukutaidossa tulokset tasaantuivat vuosina 2012–2018, mutta vuoden 2022 tutkimuksessa tapahtui historiallisen suuri romahdus. Matematiikassa pudotus oli voimakkaampi kuin koskaan aiemmin. Vuoden 2018 jälkeen pääarviointialueilla tapahtunut noin 30 pisteen lasku vastaa arviolta yhden peruskouluvuoden oppimäärää.

On tärkeää huomata, ettei oppimistulosten heikkeneminen koske pelkästään Suomea, vaan kyseessä on maailmanlaajuinen ilmiö. OECD-maiden keskiarvot lukutaidossa ja matematiikassa laskivat huomattavasti vuoden 2018 jälkeen. Vuonna 2022, jolloin matematiikka oli tutkimuksen pääalue, matematiikan pistekeskiarvo laski 41 maassa tai alueella, joista 35 oli OECD-maita. Vaikka Suomen tulosten pudotus oli jyrkempi kuin monissa muissa maissa, Suomi sijoittuu edelleen selvästi OECD-maiden keskiarvon yläpuolelle. Suomen tulokset laskevat kuitenkin uhkaavasti kohti OECD:n keskiarvoa, kuten kuvioista 1 on nähtävissä.

Oppimistulokset voidaan esittää suoritustasoina, jotka tekevät niistä helpommin tulkittavia (taulukko 2). PISA-tutkimuksessa oppilaat jaetaan arvioitujen osaamispisteidensä perusteella kuuteen tai seitsemään suoritustasoon, joista korkein edustaa huippuosaamista ja matalin erittäin heikkoa osaamista, kuitenkin tarkoittamatta täydellistä luku- tai laskutaidottomuutta³³. Pisterajojen määrittelyssä hyödynnetään vieraiden kielten arvioinneista tuttua standard setting -menetelmää³⁴.

Taulukko 2. PISA-tutkimuksen suoritustasojen kuvaus.

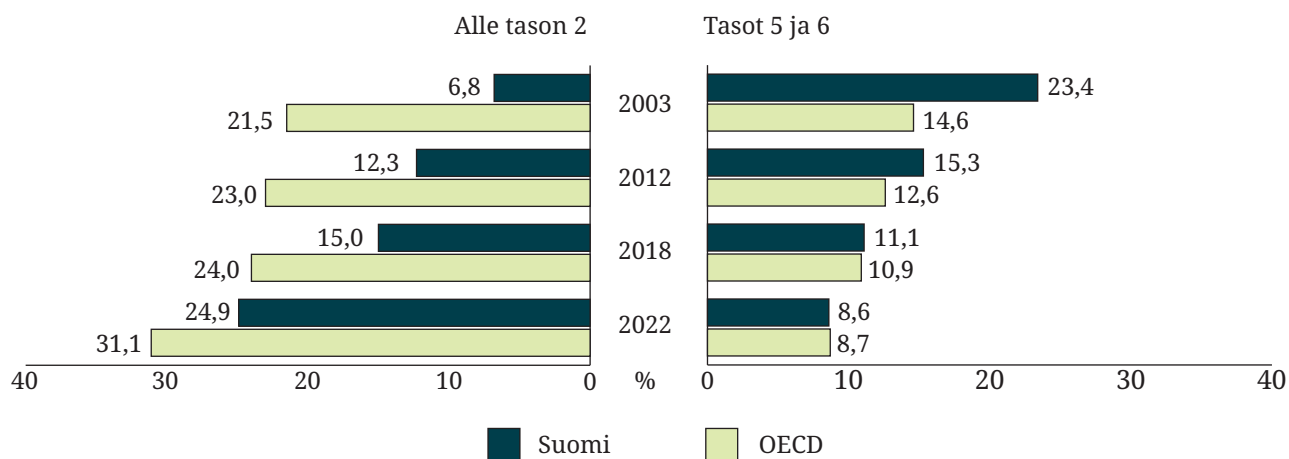
Suoritustaso	Kuvaus
6	Huippuosaaminen
5	Erinomainen osaaminen
4	Hyvä osaaminen
3	Tyydyttävä osaaminen
2	Välttävä osaaminen
1 / 1a	Heikko osaaminen
1b + 1c	Erittäin heikko osaaminen

Välttävän osaamisen (suoritustaso 2) alapuolelle jäämistä pidetään heikon osaamisen merkinä. Suoritustasoa 2 on yleisesti pidetty vähimmäisvaatimuksena, jotta nuoret kykenevät toimimaan täysipainoisesti yhteiskunnassa sekä selviytymään toisen asteen opinnoista. Tasoille 5 ja 6 yltävät oppilaat luokitellaan erinomaisiksi tai huippuosaajiksi.³⁵ Osaamisen muutos suoritustasoittain on esitetty matematiikassa kuvioissa 2a–2b ja lukutaidossa kuvioissa 3a–3b.

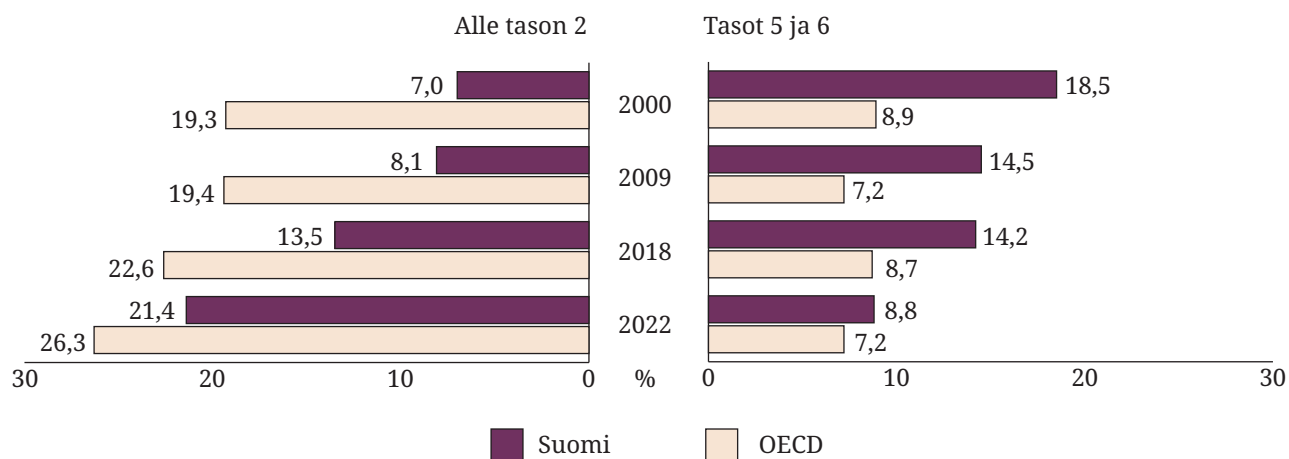
³³ Nissinen ym., 2018

³⁴ Olsen & Nilsen, 2017

³⁵ Hiltunen ym., 2023

Kuvio 2a ja 2b. Matematiikassa alle tason 2 sijoittuneiden ja tasoille 5 ja 6 yltäneiden oppilaiden osuudet eri vuosina.

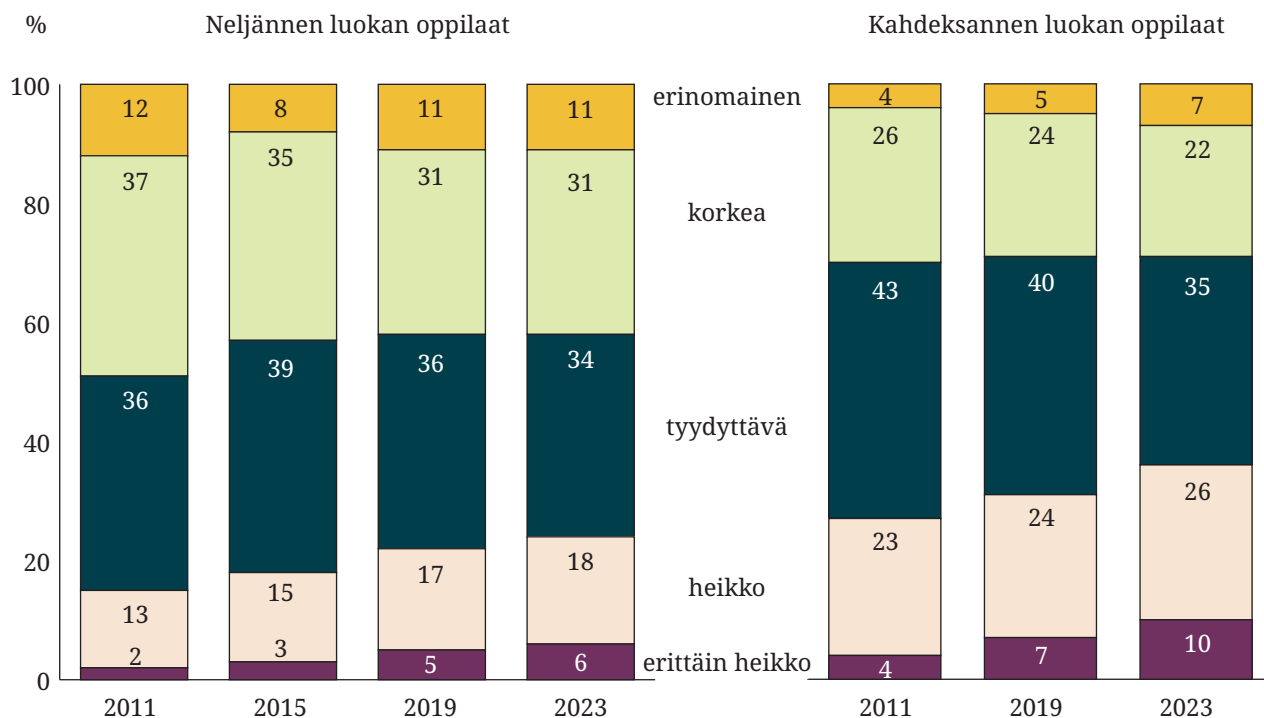

Kuvio 3a ja 3b. Lukutaidossa alle tason 2 sijoittuneiden ja tasoille 5 ja 6 yltäneiden oppilaiden osuudet eri vuosina.

Kuten kuvioista 3a ja 3b voidaan havaita, heikkojen osajien osuus lukutaidossa on kasvanut huolestuttavasti vuoden 2018 jälkeen. Lievää kasvua on ollut havaittavissa jo aiemmin, mutta nyt muutos on poikkeuksellisen suuri. Vuoden 2022 tutkimuksessa noin joka neljäs oppilas oli matematiikassa heikko osaaja, lukutaidossa vastaavasti useampi kuin joka viides. Matematiikassa heikkojen osuus kasvoi vuoden 2018 jälkeen lähes 10 prosenttiyksikköä, lukutaidossa 8 prosenttiyksikköä. Tässä esitettyjen kuvioiden viesti on synkkä myös vähintään erinomaisten osajien osalta: heitä on sekä matematiikassa että lukutaidossa vähemmän kuin yksi kymmenestä, kun vuonna 2018 lähes joka seitsemäs nuori oli vähintään erinomainen lukija.

Opetussuunnitelma-perustaiset IEA:n tutkimukset, kuten TIMSS (matematiikka) ja PIRLS (lukutaito), tukevat PISA-tutkimuksen antamaa kuvaa oppimistulosten kehityksestä Suomessa. TIMSS-tutkimuksen mukaan heikkojen osajien osuus 4.- ja 8.-luokkalaisten osuudesta on kasvanut selkeästi viimeisimmissä tutkimuksissa niin matematiikassa kuin luonnontieteissä. Vastaava kehitys on nähtävissä 4.-luokkalaisten PIRLS-tutkimuksessa.

Vuonna 2011 noin joka seitsemäs (15 %) neljäsluokkalainen oli matematiikassa heikko tai erittäin heikko osaaja (kuvio 4). Vuonna 2023 heitä oli jo joka neljäs (24 %). Kahdeksannen luokan tulokset osoittavat samankaltaista kehitystä, kuten kuviosta 5 on nähtävissä. Vaikka TIMSS ei ole pitkittäistutkimus, se antaa viitteitä ikäkohortin osaamisen muutoksesta: vuoden 2019 neljäsluokkalaisten olivat vuoden 2023 kahdeksasluokkalaisten. Kuvioista 4 ja 5 on nähtävissä, että vuonna 2019 noin joka viides (22 %) neljäsluokkalainen oli matematiikassa heikko tai erittäin heikko osaaja; vuonna 2023 heitä oli kahdeksasluokkalaisten jo enemmän kuin joka kolmas (36 %) ³⁶. Myös PIRLS-lukutaidon tulokset tukevat edellä kuvattua kehitystä. Vuonna 2011 ja 2016 heikkojen ja erittäin heikkojen lukijoiden osuus oli 8–9 prosenttia, ja vuonna 2021 se oli lähes kaksinkertaistunut 16 prosenttiin ³⁷.

Kuvio 4 ja 5. Neljännen ja kahdeksannen luokan oppilaiden sijoittuminen matematiikan eri suoritustasolle TIMSS-tutkimuksessa.

Oppimistulokset eriytyvät – koulutuksellinen tasa-arvo horjuu?

Seuraavaksi tarkastelemme kansainvälisten oppimistulosarviointien tuloksia suhteessa tasa-arvointikaattoreihin: oppilaan sukupuoleen, koulun opetuskieleen, sosioekonomiseen taustaan, koulun maantieteelliseen sijaintiin sekä maahanmuuttajataustaan. Lisäksi tarkastelemme koulujen välistä ja sisäistä vaihtelua oppimistuloksissa. Matematiikan ja lukutaidon keskeiset tulokset näiden indikaattoreiden mukaan on koottu taulukkoon 3. ³⁸

³⁶ Hiltunen ym., 2024a

³⁷ Leino ym., 2023

³⁸ Hiltunen ym., 2023; 2024a; 2024b; Leino ym., 2023; Pulkkinen ym., 2024

Taulukko 3. Matematiikan ja lukutaidon oppimistulosarviointien päätuloksia suhteessa ns. tasa-arvoindikaattoreihin.

Sukupuoli

PISA 2022 matematiikka ja lukutaito	PISA 2022 matematiikan osaamisessa tytöt ohittivat hienoisesti pojat. PISA-lukutaidon tuloksissa on tapahtunut historiallisen suuri pudotus vuoden 2018 jälkeen. Suomea suurempi sukupuolten välinen piste-ero tyttöjen eduksi oli vain Jordaniassa, Kyproksella ja Palestiinassa. Suomessa heikkoihin lukijoihin eli alle taitotason 2 kuului noin 14 % tytöistä ja useampi kuin joka neljäs (28 %) pojista. Heikkojen lukijoiden osuus on kasvanut merkittävästi vuodesta 2018. Heikosti lukevien tyttöjen osuus on kaksinkertaistunut muutamassa vuodessa.
PIRLS 2021 lukutaito	Vuonna 2021 lähes joka viides neljäsluokkalainen poika (18 %) ja joka kahdeksas tyttö (13 %) oli heikko lukija. Pudotus oli merkitsevä vuoteen 2016 verrattuna.
TIMSS 2023 matematiikka 4. luokka	Neljäsluokkalaisten poikien matematiikan tulokset laskivat selvästi vuosien 2011 ja 2015 välillä. Tämän jälkeen tulokset ovat pysyneet samalla tasolla. Tyttöjen tulokset sen sijaan ovat kääntyneet laskuun vuoden 2015 jälkeen, ja vuonna 2023 pojat olivat matematiikan osaamisessa hieman tyttöjä edellä.
TIMSS 2023 matematiikka 8. luokka	Tytöt menestyivät poikia paremmin, mutta molempien ryhmien tulokset heikentyivät vuodesta 2011 vuoteen 2023. Pojilla heikkeneminen on ollut tasaista, kun taas tytöillä tapahtui merkittävä notkahdus vuoden 2019 jälkeen.

Sosioekonominen tausta

PISA 2022 matematiikka ja lukutaito	Vertailtaessa ylimmän ja alimman sosioekonomisen neljänneksen suomalaisoppilaiden matematiikan tuloksia PISA 2022-arvioinnissa ylimmän neljänneksen keskiarvon ja alimman neljänneksen keskiarvon välinen ero oli 83 pistettä, joka vastaa noin 2,5 vuoden oppimäärää perusopetuksessa. Vuoden 2012 PISA-arvioinnissa piste-ero oli 67 pistettä: muutos on tilastollisesti merkitsevä. Vastaavia eroja oli havaittavissa myös lukutaidossa, jossa keskiarvojen erotus oli 84 pistettä.
PIRLS 2021 lukutaito	Neljäsluokkalaisten oppilaiden keskimääräinen lukutaitotulos parani systemaattisesti niin kodin resurssien kuin sosioekonomisen aseman myötä.
TIMSS 2023 matematiikka 4. ja 8. luokat	Oppilaat, joiden kodin sosioekonominen asema oli korkea, menestyivät matematiikassa muita paremmin. Kun oppilaiden osaamista tarkasteltiin huoltajien koulutustaustan mukaan, osaaminen oli heikentynyt voimakkaimmin oppilailla, joiden huoltajien koulutustausta oli matalin.

Maahanmuuttajatausta

PISA 2022 matematiikka ja lukutaito	Oppilaiden suoriutuminen heikentyi tilastollisesti merkitsevästi kantaväestöön kuuluvilla sekä ensimmäisen ja toisen polven maahanmuuttajataustaisilla oppilailla vuosien 2011 ja 2022 välillä. Maahanmuuttajataustaisista oppilaista suuri osa oli heikkoja osaajia (alle suoritustason 2), joka ei ole riittävä jatko-opinnoissa ja työelämässä pärjäämiseen. Maahanmuuttajataustaisilla oppilailla muutokset osaamisessa tai osaamisen vaihtelussa olivat kuitenkin selvästi pienempiä kuin kantaväestön oppilailla.
PIRLS 2021 lukutaito	Ulkomailla syntyneiden, Suomeen alle kolmevuotiaina muuttaneiden oppilaiden lukutaidon pistemäärä erosi tilastollisesti merkitsevästi Suomessa syntyneiden oppilaiden tuloksesta. Kansainvälisesti vertailtuna tulos oli kuitenkin erinomainen. Sen sijaan kolmevuotiaina tai tätä vanhempina Suomeen muuttaneiden oppilaiden pistemäärän keskiarvo oli merkitsevästi edellistä ryhmää heikompi. Näistä neljäsluokkalaista maahanmuuttajataustaisista oppilaista peräti 51 prosentilla oli PIRLS-arvioinnin perusteella heikko tai erittäin heikko lukutaito.
TIMSS 2023 matematiikka 4. luokka	Neljäsluokkalaisten maahanmuuttajataustaisten oppilaiden matematiikan tulokset olivat aikaisempien TIMSS-kierrosten tapaan myös vuonna 2023 tilastollisesti merkitsevästi heikompia kantaväestön oppilaisiin verrattuna. Sen sijaan ensimmäisen ja toisen sukupolven maahanmuuttajataustaisten oppilaiden välillä osaamisessa ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa. Matematiikan osaaminen ei ole muuttunut tilastollisesti merkitsevästi vuodesta 2015 vuoteen 2023 missään oppilasryhmässä (ei kantaväestön, ensimmäisen tai toisen polven maahanmuuttajataustaisten oppilaiden ryhmissä).
TIMSS 2023 matematiikka 8. luokka	Kantaväestön oppilaiden osaaminen oli tilastollisesti merkitsevästi parempaa maahanmuuttajataustaisiin oppilaisiin verrattuna. Vuoteen 2011 verrattuna ero kantaväestön oppilaiden ja toisen sukupolven maahanmuuttajataustaisten oppilaiden välillä oli kaventunut matematiikassa 23 pistettä. Verrattuna aiempiin TIMSS-kierroksiin matematiikan osaamiserot kantaväestön ja toisen sukupolven maahanmuuttajataustaisten oppilaiden välillä pysyivät melko samansuuruisina, mutta osaamisero kantaväestön ja ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajataustaisten oppilaiden välillä oli kasvanut vuodesta 2011.

Maantieteelliset suuralueet

PISA 2022 matematiikka ja lukutaito	Pohjois-Suomen oppilaiden keskimääräinen osaamistaso vuoden 2022 PISA-arvioinnissa oli muita Suomen suuralueita korkeampi kaikilla arviointialueilla. Pääkaupunkiseudun oppimistulokset eivät kuitenkaan eronneet Pohjois-Suomen oppimistuloksista tilastollisesti merkitsevästi yhdelläkään arviointialueella. Sen sijaan Itä-Suomen osaamistaso oli jokaisella arviointialueella tilastollisesti merkitsevästi matalampi ainakin Pohjois-Suomen tulokseen verrattuna. Matematiikassa suurin ero tyttöjen ja poikien välillä oli Pohjois-Suomessa, missä tyttöjen osaaminen oli poikia hieman parempaa. Aikaisempien PISA-tutkimustulosten tapaan myös vuoden 2022 PISA-tutkimuksessa tyttöjen lukutaidon taso oli poikia huomattavasti parempi kaikilla Suomen suuralueilla.
PIRLS 2021 lukutaito	Kaikilla PIRLS-kierroksilla maantieteellisten alueiden erot ovat olleet Suomessa vähäisiä, eivätkä ne myöskään ole olleet tilastollisesti merkitseviä. Vuoden 2021 PIRLS-aineistossa korkeimmat pistemäärät saavutettiin Etelä-Suomessa ja heikoimmat Itä-Suomessa. Sukupuoliero tyttöjen hyväksi havaittiin kaikilla suuralueilla, sillä tyttöjen tulokset olivat merkitsevästi poikia parempia kaikilla muilla alueilla paitsi Itä-Suomessa, jossa sielläkin ero oli tyttöjen hyväksi mutta ei merkitsevää.
TIMSS 2023 matematiikka 4. luokka ja 8. luokka	Neljäsluokkalaisten ja kahdeksaluokkalaisten matematiikan TIMSS 2023 -tulokset kertovat, että alueelliset erot Suomessa olivat yhä pieniä eivätkä ne olleet tilastollisesti merkitseviä.

Koulujen väliset erot

PISA 2022 matematiikka ja lukutaito	Vaikka alueelliset erot PISA-tutkimuksessa ovat olleet lievässä kasvussa, alueellisesti tarkasteltuna Suomen kouluerojen kasvu vuodesta 2012 vuoteen 2022 näyttää olevan peräisin muualta kuin pääkaupunkiseudun kouluista. Pääkaupunkiseudulla, missä koulujen välinen vaihtelu on jo pitkään ollut tasoltaan muuta Suomea korkeampi, peruskoulujen välinen ero pysyi ennallaan vuodesta 2012 vuoteen 2022. Muualla Suomessa koulujen välinen vaihtelu kasvoi ja lähestyi pääkaupunkiseudun tasoa. Suomalaisten peruskoulujen väliset erot PISA-tutkimuksen matematiikan osamisessa ovat kasvaneet vuodesta 2003 alkaen. Vuoden 2022 PISA-tutkimuksessa koulujen väliset erot olivat kasvaneet, mutta erot ovat käytännössä varsin pieniä.
PIRLS 2021 lukutaito	Koulujen välinen vaihtelu 4.-luokkalaisten lukutaidossa oli kansainvälisesti verrattuna Suomessa yhä hyvin pientä. Suomalaiskoulujen välisten erojen pienuudesta kertoo, että osallistuneista kouluista yli 90 prosentilla keskimääräinen nelosluokkalaisten lukutaidon tulos oli 500 ja 600 pisteen välillä.

TIMSS 2023 matematiikka 4. luokka	Koulujen väliset osaamiserot matematiikassa ovat yleensä olleet Suomessa pieniä, näin myös nelosluokkalaisten matematiikan tuloksissa. Koulujen välillä ei ollut havaittavissa osaamiseroja sen mukaan, sijaitsivatko ne maaseudulla, pienessä kaupungissa, isossa kaupungissa vai suurkaupungissa.
TIMSS 2023 matematiikka 8. luokka	Koulujen matematiikan osaaminen kokonaisuudessaan oli erittäin tasaista, ja koulujen väliset systemaattiset erot osaamisessa olivat hyvin pieniä.

Koulujen sisäiset erot eli oppilaiden väliset erot koulun sisällä

PISA 2022 matematiikka ja lukutaito	Matematiikan osaaminen oli Suomen peruskouluissa vuosina 2003–2018 melko vakaalla tasolla. Vuoden 2022 PISA-aineiston perusteella oppilaiden väliset erot koulujen sisällä olivat kuitenkin kääntyneet jyrkkään nousuun: suomalaisten oppilaiden väliset erot matematiikassa olivat vuonna 2022 suurempia kuin missään aiemmassa PISA-tutkimuksessa. Koulujen sisäiset erot kasvoivat merkitsevästi pääkaupunkiseudun ulkopuolisissa peruskouluissa, kun pääkaupunkiseudulla erot pysyivät entisellä tasollaan.
PIRLS 2021 lukutaito	Koulun sisäiset erot lukutaidossa kaksinkertaistuivat vuoden 2011 jälkeen. Oppilaiden väliset erot koulun sisällä näyttävät liittyvän erityisopetuksen ja painotetun opetuksen luokkiin, jotka yhdessä selittivät lähes 80 prosenttia vaihtelusta. Ns. yleisopetuksen luokkien välinen vaihtelu oli yhä vähäistä.
TIMSS 2023 matematiikka 4. luokka	Neljäsluokkalaisten osaamiserot kasvoivat erityisesti koulujen sisällä. Erilaisia luokkia vertailtaessa havaittiin, että erityisopetuksen luokkien vaihtelu oli kasvanut voimakkaasti, ja se kattoi noin 70 prosenttia luokkien välisestä vaihtelusta. Välillisesti tulos voi olla yhteydessä myös koulujen välisiin eroihin, koska kouluissa on erityisopetuksen luokkia vaihtelevasti.
TIMSS 2023 matematiikka 8. luokka	Opetusryhmien väliset erot koulujen sisällä olivat selvästi suurempia kuin koulujen väliset erot. Osaamiserot matematiikassa olivat kasvaneet erityisesti oppilaiden välillä, mutta myös opetusryhmien välillä.

Sukupuolen yhteys oppimistuloksiin

Oppimistulosten heikkenemisen lisäksi vilkasta keskustelua ja huolta on herättänyt tyttöjen ja poikien välinen ero oppimistuloksissa. Julkisessa keskustelussa suurin huomio on kohdistunut poikien heikompiin oppimistuloksiin³⁹. Sekä opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) että Opetushallitus ovat pyrkineet löytämään ratkaisuja tilanteeseen. OKM käynnisti vuonna 2017 tutkimushankkeen, jonka tavoitteena oli lisätä tutkimuspohjaista ymmärrystä ilmiöstä ja löytää keinoja sukupuolten välisten oppimiserojen kaventamiseksi. Hankkeen toteuttivat Jyväskylän ja Helsingin yliopistot⁴⁰. Myös Opetushallitus on käsitellyt poikien oppimishaasteita ennakointityöpajassaan⁴¹.

Tyttöjen ja poikien välinen ero lukutaidossa on ollut havaittavissa jo vuosikymmeniä, ja se näkyy jo alakouluikäisillä oppilailla. Viime vuosina ero on kuitenkin kaventunut epätoivotulla tavalla: tyttöjen lukutaitotulokset ovat heikentyneet poikia nopeammin. Matematiikan osaamisessa PISA 2022 -arvioinnissa tytöt ohittivat niukasti pojat, neljännen luokan TIMSS 2023 -tuloksissa pojat menestyivät hieman tyttöjä paremmin. Kahdeksannen luokan TIMSS 2023 -tuloksissa tyttöjen tulokset olivat puolestaan hieman paremmat kuin poikien (Taulukko 3). Tyttöjen ja poikien oppimistulosten eroja voivat selittää esimerkiksi perhetausta, motivaatio ja jatko-opintosuunnitelmat. Peruskoulun päättävistä pojista enemmistö hakeutuu ammatilliseen koulutukseen, kun taas suurin osa tytöistä valitsee lukio-opinnot.

Sosioekonomisen taustan yhteys oppimistuloksiin

Arviointitutkimusten tulokset osoittavat, että oppilaiden sosioekonominen tausta on yhä vahvemmin yhteydessä oppimistuloksiin. Arviointitutkimuksissa, kuten PISA 2022, PIRLS 2021 ja TIMSS 2023, korkeamman sosioekonomisen aseman oppilaat ovat menestyneet paremmin lukutaidossa ja matematiikassa. Erityisesti matalimman ja korkeimman sosioekonomisen neljänneksen välinen kuilu on kasvanut verrattuna aiempiin tutkimuksiin.

Kansainvälisissä tutkimuksissa oppilaiden sosioekonomista asemaa mitataan ESCS-indeksin (PISA Index of Economic, Social and Cultural Status) avulla. Sen laskennassa on huomioitu muun muassa vanhempien koulutus, ammattiasema sekä kodin resurssit. Kansainvälinen luokittelu ei kuvaa hyvin tilannetta Suomessa, sillä sen mukaan lähes puolet (45 %) maamme oppilaista kuuluu korkeimpaan kansainväliseen sosioekonomiseen luokkaan ja ainoastaan alle prosentti alimpaan luokkaan. Suomen tarkasteluissa käytetään siksi kansallisia sosioekonomisen aseman neljänneksiä⁴². Niin PISA-tutkimuksessa kuin IEA:n arviointitutkimuksissa kodin resursseja kuvataan muun muassa kirjojen määrällä kotona. Sen voidaan katsoa edustavan niin sanottua kulttuurista pääomaa, joka on yhteydessä koulutuksen arvostukseen. Oppilaat, joiden kotona oli runsaasti kirjoja, menestyivät paremmin.

39 Paananen, 2023

40 Pöysä ym., 2018

41 Opetushallitus, 2019

42 Hiltunen ym., 2023

Vuoden 2022 PISA-tulosten mukaan perheen sosioekonominen asema oli vahvasti yhteydessä matematiikan osaamiseen ja lukutaitoon. Alimman sosioekonomisen taustan oppilaista vain kolme prosenttia ylsi erinomaiseen suoritustasoon matematiikassa tai lukutaidossa, kun taas ylimmän sosioekonomisen taustan oppilaista lähes 20 prosenttia ylsi tälle tasolle. Vastaavasti heikkoja matematiikan tai lukutaidon osaajia oli alimman sosioekonomisen taustan oppilaista useampi kuin joka kolmas ja ylimmän sosioekonomisen taustan oppilaista noin joka kymmenes. Tämä kehitys selittyy ennen kaikkea sillä, että heikoimman sosioekonomisen taustan oppilaiden tulokset olivat heikentyneet voimakkaimmin.

PISA-tutkimusten alkumetreillä 2000-luvun alussa vanhempien sosioekonomisen taustan yhteys oppimistuloksiin oli Suomessa yksi osallistujamaiden pienimmistä, mutta tällä hetkellä vaikutus on jo OECD-maiden keskitasoa. Samalla peruskoulun kyky tasata oppilaiden erilaisia taustoja on alkanut heiketä. Venla Berneliuksen ja Heidi Huillan mukaan suomalainen koulujärjestelmä eriarvoistuu, ja tämä kehitys kohdistuu erityisesti niihin lapsiin, joiden kotitaustassa ei ole riittäviä resursseja tukea oppimista⁴³.

Oppimistulosten heikkenemisen kanssa lähes samassa suhteessa on lisääntynyt köyhyysrajan alapuolella olevien lasten osuus. Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiön (Itla) mukaan Suomessa asui vuonna 2022 lähes 120 000 lasta pienituloisissa perheissä⁴⁴, mikä tarkoittaa käytännössä joka yhdeksättä (12 %) lasta. Viimeisimmän THL:n arvion mukaan hallituksen säästötoimenpiteet lisäävät alle köyhyysrajan putoavien alaikäisten määrää noin 30 000 lapsella.⁴⁵

Maahanmuuttajatausta ja oppimistulokset

Kansainvälisissä arvioinneissa maahanmuuttajataustaisten oppilaiden osaaminen on ollut Suomessa selvästi heikompaa kuin kantaväestön oppilaiden⁴⁶. Esimerkiksi TIMSS 2023 tutkimuksessa matematiikan osaamisessa alle tyydyttävän suoritustason jäi lähes puolet maahanmuuttajataustaisista oppilaista, kantaväestön oppilaista vastaavasti noin joka viides. Tulosten perusteella näyttää kuitenkin siltä, että oppilaan maahanmuuttajatausta itsessään ei ennusta heikkoa osaamista, vaan olennaisia tekijöitä ovat puutteet kielitaidossa sekä perheen matala sosioekonominen asema.

Osa eroista selittyy sillä, että maahanmuuttajataustaisten oppilaiden perheiden sosioekonominen asema on keskimäärin kantaväestöä matalampi. Esimerkiksi PISA 2022 -tutkimuksessa matalimpaan sosioekonomiseen neljännekseen kuului ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajataustaisista oppilaista hieman yli puolet (52 %) ja toisen sukupolven maahanmuuttajataustaisista oppilaista 43 prosenttia⁴⁷. Ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajataustaiseksi määritellään oppilas, joka itse ja jonka vanhemmat ovat syntyneet ulkomailla. Toisen sukupolven

43 Bernelius & Huilla, 2021

44 Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö Itla, 2025

45 Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 2025

46 Pulkkinen ym., 2024

47 Ibid.

maahanmuuttajataustaiseksi määritellään oppilas, joka itse on syntynyt Suomessa ja jonka vanhemmat ovat syntyneet ulkomailla.

Myös testikielen eli suomen tai ruotsin kielen taidon puutteet selittävät havaittuja osaamiseroja⁴⁸. TIMSS 2023 -tutkimuksen mukaan ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajataustaisista oppilaista lähes joka kolmas (30 %) ja toisen sukupolven maahanmuuttajataustaista oppilaista lähes joka viides (17 %) ei puhunut kotonaan koskaan tutkimuksen testikieltä eli suomea tai ruotsia. Ainoastaan noin joka viides (21 %) toisen sukupolven maahanmuuttajataustaisista ja kahdeksan prosenttia ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajataustaisista oppilaista puhui tutkimuksen testikieltä kotonaan lähes aina. Matematiikan osaaminen oli selvästi heikompaa niillä oppilailla, jotka puhuivat testikieltä kotona vain harvoin tai eivät lainkaan⁴⁹.

Maahanmuuttajataustaisten ja kantaväestön oppilaiden osaamiseroihin on kiinnitetty huomiota aiemminkin, ja niiden on todettu heikentävän koulutuksellista tasa-arvoa⁵⁰. Myös OECD on todennut saman ja painottanut, että erityistä huomiota tulee kiinnittää sosioekonomisesti heikommassa asemassa oleviin sekä maahanmuuttajataustaisiin väestöryhmiin. On kuitenkin korostettava, että maahanmuuttajataustaisten oppilaiden tulokset eivät ole aiheuttaneet Suomen oppimistulosten heikkenemistä.

48 Ibid.

49 Hiltunen ym., 2024a, s. 112

50 Kirjavainen & Pulkkinen, 2015

Vaikka kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisten oppilaiden väliset osaamiserot ovat keskimäärin suuria, maahanmuuttajatausta selittää Suomessa osaamisen vaihtelua PISA-tutkimuksessa kokonaisuudessaan vain erittäin pienen osan. Vuoden 2022 PISA-tutkimuksessa maahanmuuttajatausta selitti kuusi prosenttia lukutaidon osaamisen vaihtelusta ja neljä prosenttia matematiikan osaamisen vaihtelusta.⁵¹ Esimerkiksi sosioekonominen tausta selitti matematiikan osaamisen vaihtelusta 12 prosenttia⁵².

Alueelliset ja koulujen väliset erot pieniä, mutta kasvussa

Alueelliset erot ovat Suomessa tyypillisesti olleet pieniä, ja niissä esiintyy kausivaihtelua, joka liittyy siihen, että tietyiltä alueilta otoksiin valikoituu pieni määrä kouluja. Kansainvälisissä oppimistulosten arvioinneissa alueellista vertailua tehdään Suomessa maantieteellisten suuralueiden välillä sekä koulun sijaintiympäristön mukaan. Maantieteellisesti Suomen aineisto jaetaan viiteen suuralueeseen: pääkaupunkiseutu, muu Etelä-Suomi, Länsi-Suomi, Itä-Suomi ja Pohjois-Suomi. Jaottelussa pääkaupunkiseudun kaupungit Helsinki, Espoo, Vantaa ja Kauniainen muodostavat oman alueensa, ja muu Uusimaa kuuluu Etelä-Suomen suuralueeseen. Sijaintiympäristöllä puolestaan tarkoitetaan Tilastokeskuksen kuntaluokituksen mukaista jaottelua kaupunkimaisiin ja maaseutumaisiin kuntiin sekä taajamiin.

PISA 2022 -tutkimuksessa suhteellisesti eniten heikkoja osaajia oli Itä-Suomen poikien keskuudessa kaikilla arviointialueilla. Verrattuna vuoteen 2018 heikkojen osaajien osuus Itä-Suomessa oli kasvanut enemmän kuin muualla Suomessa. Samalla erinomaisten osaajien osuus oli pienentynyt Itä-Suomessa kaikilla sisältöalueilla. Itä-Suomen aineistossa oli kouluja kuitenkin vähän verrattuna muihin alueisiin, joten tuloksia voidaan pitää vain suuntaa antavina⁵³.

Neljäsluokkalaisten TIMSS-tutkimuksen matematiikan tuloksissa ei ole havaittu tilastollisesti merkitseviä alueellisia eroja vuosien 2015–2023 aikana. Kahdeksasluokkalaisten osalta Etelä-Suomen oppilaat menestyivät vuonna 2019 parhaiten muihin suuralueisiin verrattuna. Tämän jälkeen kaikkien suuralueiden tulokset ovat hieman heikentyneet, mutta tilastollisesti merkitsevä muutos on havaittu ainoastaan Etelä-Suomessa.

Vuoden 2021 neljäsluokkalaisten PIRLS-tutkimuksessa parhaimmat oppimistulokset saavutettiin Etelä-Suomessa ja Pohjois-Suomessa. Tulosten alueelliset muutokset ovat poikenneet hieman toisistaan. Vuosina 2011–2016 lukutaidon taso pysyi vakaana Etelä-, Länsi- ja Pohjois-Suomessa, kun taas laskua – joskaan ei tilastollisesti merkitsevää – havaittiin Itä-Suomessa ja pääkaupunkiseudulla.

Koulujen väliset erot oppimistuloksissa ovat olleet Suomessa kansainvälisesti vertaillen perinteisesti pieniä. Ensimmäisten PISA-tutkimusten yksi merkittävä havainto oli, että on mahdollista saavuttaa yhtä aikaa sekä korkeatasoiset oppimistulokset että pienet koulujen väliset erot.⁵⁴ Vii-

51 Pulkkinen ym., 2024

52 Hiltunen ym., 2023

53 Ibid., s. 64

54 Rautopuro ym., 2023

meisimmän PISA 2022 -tutkimuksen perusteella koulujen välinen vaihtelu on kuitenkin hieman kasvanut aiempiin kierroksiin verrattuna, mutta systemaattista eroa koulujen välillä ei edelleenkään ole havaittavissa.

Vuoden 2018 PISA-tutkimuksessa koulujen väliset erot selittivät noin seitsemän prosenttia lukutaidon tulosten vaihtelusta, kun taas vuoden 2022 tutkimuksessa matematiikan tulosten vaihtelusta selittyi noin yhdeksän prosenttia. Erojen kasvusta huolimatta koulujen väliset erot ovat Suomessa edelleen osallistujamaiden pienimpiä – huomattavasti pienempiä kuin esimerkiksi Ruotsissa ja Virossa, joissa koulujen väliset erot selittivät 16 prosenttia matematiikan oppimistulosten vaihtelusta⁵⁵. Vuoden 2022 tutkimuksessa reilu kolmannes (37 %) suomalaiskouluista jäi matematiikan osaamisessa OECD-maiden keskiarvon alapuolelle; kymmenen vuotta aiemmin näin oli noin joka viidennessä koulussa ja vuonna 2003 vain viidessä prosentissa kouluista.

Pääkaupunkiseudun koulujen suuret erot oppimistuloksissa on havaittu jo aiemmissa PISA-tutkimuksissa, eikä vuosi 2022 tuonut tähän merkittävää muutosta. Sen sijaan muun Suomen koulujen välinen vaihtelu on kasvanut merkitsevästi viimeisen kymmenen vuoden aikana ja lähestyy nyt pääkaupunkiseudun tasoa, jossa koulujen väliset erot ovat selvästi suuremmat kuin muualla Suomessa. PISA-aineisto ei kuitenkaan mahdollista tarkempaa maantieteellistä tarkastelua, sillä aineistossa ei ole riittävästi kouluja muista suurista kaupungeista – pienemmistä paikkakunnista puhumattakaan⁵⁶.

Koulun sijaintiympäristöllä havaittiin olevan yhteys oppilaiden osaamiseen. Kaikilla PISA-tutkimuksen arviointialueilla korkeimmat keskiarvot saavutettiin suurten kaupunkien kouluissa. Näissä kouluissa havaittiin myös suurimmat erinomaisten osaaajien osuudet sekä pienimmät heikkojen oppilaiden osuudet. Vastaavasti maaseutumaisten, haja-asutusalueiden ja taajamien kouluissa oli keskimäärin vähemmän erinomaisia oppilaita ja vastaavasti enemmän heikosti osaavia oppilaita.

Koulujen sisäinen vaihtelu suurta

Koulujen sisäinen vaihtelu tarkoittaa oppilaiden välisiä osaamiseroja saman koulun sisällä. PISA-tutkimusten perusteella tämä vaihtelu pysytteli Suomen peruskouluissa vuosina 2003–2018 suhteellisen vakaana. Vuoden 2022 aineiston perusteella vaihtelu on kuitenkin kasvanut merkittävästi: oppilaiden väliset erot esimerkiksi matematiikan osaamisessa olivat suurempia kuin misään aiemmassa PISA-tutkimuksessa.

Suomen koulujen sisäinen vaihtelu oli myös kansainvälisesti poikkeuksellisen suurta. Vuoden 2022 tutkimuksessa koulujen sisäinen vaihtelu selitti 90 prosenttia matematiikan pistemäärien vaihtelusta, mikä on selkeästi enemmän kuin OECD-maissa keskimäärin. Alueellisesti tarkasteltuna sisäisen vaihtelu on vuodesta 2012 pysynyt ennallaan pääkaupunkiseudulla, mutta kasvanut merkittävästi muualla maassa.

55 Ibid.

56 Ibid.

PIRLS- ja TIMSS-tutkimusten otanta-asetelma mahdollistaa myös opetusryhmien välisten erojen tarkastelun koulujen ja oppilaiden välisten erojen lisäksi. Vuoden 2021 PIRLS- ja vuoden 2023 TIMSS-tutkimuksissa oppimistulosten kokonaisvaihtelu kasvoi, mutta koulujen välinen vaihtelu pysyi pienenä (2–7 %). Suurimman osan vaihtelusta selittivät edelleen yksilölliset erot (noin 70–75 %).

Opetusryhmien väliset erot selittivät PIRLS-tutkimuksessa yli viidesosan (22 %) lukutaidon osaamistulosten vaihtelusta, TIMSS-tutkimuksessa neljäsluokkalaisten matematiikan osaamisessa hieman vähemmän (18 %) ja kahdeksasluokkalaisten matematiikan osaamisessa lähes kolmasosan (31 %). Suurempi selitysosuus kertoo siitä, että saman luokan oppilaiden tulokset ovat keskenään samankaltaisempia kuin eri luokilla opiskelevien. Matematiikassa luokkien väliset erot ovat kasvaaneet, kun taas lukutaidossa ne ovat pysyneet ennallaan.

PIRLS- ja TIMSS-tutkimuksissa satunnaisesti valittiin erityyppisiä luokkia (yleisopetus, erityisopetus ja painotettu opetus). Tulokset osoittavat, että oppimistulokset vaihtelivat paljon näiden luokkien välillä: painotetun opetuksen luokilla tulokset olivat keskimäärin parempia, erityisopetuksen luokilla heikompia.

Vuonna 2023 erityisopetuksen ja painotetun opetuksen luokkien vaihtelu selitti neljäsluokkalaisten matematiikan opetusryhmien välisestä vaihtelusta peräti 89 prosenttia, joka on huomattavasti enemmän kuin vuonna 2019 (61 %). Erityisopetuksen ryhmien vaihtelu yksinään selitti tästä 71 prosenttia (vuonna 2019 puolestaan 38 %). Kahdeksasluokkalaisten opetusryhmien välisestä vaihtelusta 55 prosenttia selittyi erityisopetuksen ryhmien vaihtelulla, ja yhdessä painotetun opetuksen luokkien kanssa yhteensä 76 prosenttia (vuonna 2019 vastaavasti 48 %). Samansuuntaisia tuloksia saatiin myös PIRLS-tutkimuksessa.

Yksiselitteisesti voidaan todeta, että erityisopetuksen ryhmien osaamisen vaihtelu selittää suurimman osan opetusryhmien välisestä vaihtelusta yhä enenevässä määrin. Yleisopetuksen ryhmien välillä vaihtelu on sen sijaan vähäistä.

Ruotsinkielisten koulujen tulokset hieman lohdullisempia

Oppimistulokset ovat heikentyneet sekä suomen- että ruotsinkielisissä kouluissa, mutta ruotsinkielisissä kouluissa oppimistulosten lasku on ollut vähäisempää. Vuoden 2021 neljäsluokkalaisten lukutaidon arvioinnissa (PIRLS) molempien kieliryhmien tulokset olivat heikentyneet, mutta keskimääräisissä tuloksissa ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa. Myöskään taitotasojen suhteen ei havaittu eroja: heikkojen ja erinomaisten lukijoiden osuudet olivat lähes samat molemmissa kieliryhmissä. Tilanne ei ole muuttunut vuoden 2016 tutkimukseen verrattuna. Vuoden 2023 neljäs- ja kahdeksasluokkalaisten matematiikan arvioinneissa ei myöskään havaittu merkittäviä eroja kieliryhmien välillä.

Sen sijaan vuoden 2022 PISA-tulokset olivat laskusta huolimatta mielenkiintoisia: ruotsinkieliset koulut nousivat Pohjoismaiden eliittiin matematiikan osaamisessa. Suomen ruotsinkielisten

koulujen tulokset olivat tulosten laskusta huolimatta tilastollisesti merkitsevästi paremmat kuin suomenkielisissä kouluissa. Tulokset olivat myös parempia verrattuna Islantiin, Norjaan, Ruotsiin ja Tanskaan. Vielä vuonna 2012 ruotsin- ja suomenkieliset koulut olivat tasavahvoja. Ruotsinkielisissä kouluissa heikkojen matematiikan osaajien osuus ei ole kasvanut yhtä voimakkaasti kuin suomenkielisissä kouluissa.

Lukutaidossa suomenkieliset koulut ovat perinteisesti olleet selvästi ruotsinkielisiä edellä koko PISA-tutkimuksen historian ajan. Vuoden 2022 tutkimus toi kuitenkin historiallisen muutoksen: kieliryhmien keskimääräiset oppimistulokset olivat täsmälleen samat. Tämäkin tasa-arvo toteutui kuitenkin epätoivotulla tavalla, sillä vuoteen 2018 verrattuna suomenkielisten koulujen tulosten lasku vastaa noin yhden lukuvuoden oppimäärää. Ruotsinkielisissä kouluissa pudotus oli alle puolet tästä.

Oppilaiden asenteista, uskomuksista ja hyvinvoinnista

Osana kansainvälisten oppimistulosten arviointeja oppilailta kerätään taustakyselyissä tietoa muun muassa heidän motivaatiostaan sekä asenteistaan oppimiseen ja oppimisympäristöihin. PISA-tutkimuksessa taustatietoa kerätään myös koulujen rehtoreilta, IEA:n tutkimuksissa tämän lisäksi opettajilta ja vanhemmilta. Kyselyiden avulla voidaan tarkastella erilaisten taustamuuttujien yhteyttä oppimistuloksiin. Tutkimusten perusteella tiettyyn oppiaineeseen liittyvät asenne- ja motivaatiotekijät ennustavat oppimistuloksia paremmin kuin yleiset asenne- ja motivaatiotekijät⁵⁷.

Keväällä 2025 julkaistut valtakunnallisen oppimaan oppimisen arvioinnin ensitulokset vahvistavat jo aiemmin esitetyn havainnon perusopetuksen oppilaiden osaamistason laskusta ja tarjoavat mielenkiintoista tietoa suomalaisten yhdeksäsluokkalaisten kouluasenteista. Arviointi toteutettiin vuonna 2024 samoissa tai samoilla asuinalueilla sijaitsevilla 82 koulussa eri puolilla Suomea, ja se on jatkoa vuosina 2001, 2012 ja 2017 tehtyihin arviointeihin.⁵⁸

Oppimaan oppimisen tulokset osoittavat, että oppilaiden uskomusprofiili on muuttunut kielteiseen suuntaan: sekä saavutusorientaatio (pyrkimys menestyä koulussa hyvin) että suhtautuminen koulunkäyntiin (koulussa opittavien asioiden tärkeys ja kiinnostavuus sekä koulu oppimisympäristönä) ovat heikentyneet verrattuna vuoden 2017 tutkimukseen. Samanaikaisesti kun suhtautuminen kouluun muuttui aiempaa kielteisemmäksi, oppilaiden usko sattuman merkitykseen koulumenestyksen selittäjänä vahvistui selvästi, etenkin pojilla⁵⁹.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) toteuttaman viimeisimmän Kouluterveyskyselyn tulokset⁶⁰ sekä viimeisin valtion nuorisoneuvoston ja Nuorisotutkimusseuran julkaisema Nuorisobarometri⁶¹ kuvaavat osittain samansuuntaisia huolia nuorten hyvinvoinnista ja asenteista. Vaikka

57 Pulkkinen ym., 2018; Pulkkinen & Hiltunen, 2021

58 Vainikainen ym., 2025

59 Ibid., s. 12

60 Helenius & Kivimäki, 2023

61 Happonen & Kiilakoski, 2025

suuri osa suomalaisista 8.–9.-luokkalaisista on edelleen tyytyväisiä elämäänsä, tyytyväisten osuus on pienentynyt vuodesta 2021. Koulunkäyntiin myönteisesti suhtautuvien osuus on pienentynyt. Masennusoireita kokee noin neljäsosa nuorista, ja erityisen yleisiä ne ovat läheistään hoivaavilla nuorilla, joilla korostuvat myös koulunkäynnin uupumus ja oppimisvaikeudet.⁶²

Nuorisobarometrin mukaan nuorten tulevaisuususkko eli usko omaan ja yhteiskunnan tulevaisuuteen on heikentynyt aiempiin vuosiin verrattuna. Yhä harvempi nuori uskoo, että heidän elämänsä tulee olemaan parempaa kuin vanhempiensa. Nuorten huolten aiheina ovat muun muassa ilmastomuutos, taloudellinen epävarmuus ja kansainväliset kriisit. Myös nuorten mielenterveyden haasteet ovat edelleen yleisiä, ja nuoret kaipaavat lisää tukea erityisesti koulutuksen ja työelämän siirtymävaiheissa. Nuorisobarometrin mukaan nuorten tyytyväisyys elämään on hieman laskenut, erityisesti nuorilla naisilla. Nuorten itsenäistymisikä on noussut, ja yhä useampi asuu pidempään vanhempiensa luona. Syinä ovat muun muassa kohonneet asumiskustannukset ja epävarmat työmarkkinat.⁶³

62 Helenius & Kivimäki, 2023

63 Happonen & Kiilakoski, 2025

Pohdinta

Keskustelua suomalaisesta peruskoulusta ja koulutusjärjestelmästä on kritisoitu muun muassa kapea-alaisesta keskittymisestä yksilöpsykologisiin, pedagogisiin ja didaktisiin näkökulmiin sekä PISA-tulosten ylitulkintaan⁶⁴. Myös PISA-tutkimuksen, kuten muidenkin oppimistulosten arviointien tieteellinen taso on asetettu kyseenalaiseksi⁶⁵.

Tieteellinen kritiikki on osittain perusteltua, sillä IEA tai OECD eivät varsinaisesti tee tiedettä: raportit ovat pikemminkin selvityksiä ilman merkittävää tieteellistä teoriataustaa. Kansainvälisissä tutkimuksissa kuitenkin kootaan runsaasti korkean tason tutkijoita eri tieteenaloilta erilaisiin asiantuntija- ja ohjausryhmiin. Kaikessa tutkimuksiin liittyvässä toiminnassa aina tehtävien laadinnasta lopullisen datan analysointiin ja tulosten tulkintaan hyödynnetään korkeatasoista akateemista asiantuntemusta. Kaikki metodiset ratkaisut täyttävät tiukimmatkin tieteellisen tutkimuksen kriteerit.⁶⁶

Kansainväliset oppimistulosten arvioinnit tuottavat luotettavaa ja vertailukelpoista trenditietoa kansainvälisessä viitekehyksessä, mutta niiden perusteella on hyvin rajalliset mahdollisuudet tehdä johtopäätöksiä maan koulutuspolitiikasta tai siitä, mitä kouluissa tehdään oikein tai väärin. Oppimistulosarvioinnit eivät myöskään tavoita sitä tosiasiaa, että tuloksiin vaikuttaa merkittävästi se, mitä tapahtuu koulujen ulkopuolisessa yhteiskunnassa. Koulumenestys on vahvasti yhteydessä kotien elinolojen ja toimintatapojen vakauteen. Koululla on sosiaalinen vastuunsa, mutta monet kodin ja yhteiskunnan ongelmat, jotka heijastuvat lasten kautta kouluun, ovat sellaisia, joihin koulu ja opettajat eivät voi vaikuttaa tai joita he eivät voi ratkaista⁶⁷.

Kansainväliset oppimistulosten arvioinnit tuovat esiin sen, että oppimistulosten heikkenemisen ja polarisaation taustalla on monia tekijöitä, jotka liittyvät sekä oppilaiden taustaan että koulun ja yhteiskunnan rakenteisiin. Erityisen merkittävänä nähdään sosioekonominen eriytyminen: oppilaiden vanhempien koulutus ja sosioekonominen asema vaikuttavat yhä enemmän oppimistuloksiin, mikä osoittaa, että koulutusjärjestelmä ei täysin kykene kompensoimaan kotitaustan vaikutusta. Tulokset osoittavat myös, että heikoimpien osajien määrä on kasvanut, mikä kertoo polarisaation olevan laajempi ja systemaattinen ilmiö.

Myös sukupuolten väliset erot oppimistuloksissa ovat koulutuspoliittisesti merkittävä ilmiö, sillä ne heijastuvat sekä yksilöiden koulutuspolkuihin että laajemmin yhteiskunnalliseen tasa-arvoon. Pitkään jatkunut tyttöjen parempi menestys lukutaidossa on asettanut pojat erityisen tarkastelun kohteeksi, mutta viime vuosien kehitys osoittaa myös tyttöjen tulosten heikentyneen. Lisäksi koulutusvalinnat kytkeytyvät perusopetuksen päättöarvosanoihin ja voivat vahvistaa oppimistulosten eriytymistä. Näin ollen kyse ei ole vain poikien haasteesta, vaan laajemmin koulutusjärjestelmän

64 Simola & Rinne, 2024

65 Kivinen & Hedman, 2017

66 Nissinen ym., 2018

67 Meyer & Schiller, 2013; Salminen ym., 2025

kyvystä vastata oppimisen muutoksiin. Sukupuolten välisiä eroja on näin ollen tarkasteltava rakenteellisina ilmiöinä, ei yksilöllisinä ongelmina.

Nykyinen kehitys heikentää koulutuksellista tasa-arvoa: vaikka periaatteessa kaikilla oppilailla on yhtäläiset mahdollisuudet, käytännössä heikoimmassa asemassa olevat jäävät vähemmälle. Vanhempien sosioekonominen tausta ja koulutus ovat yhä vahvemmin yhteydessä lasten ja nuorten oppimistuloksiin. Alhaiseen koulutustaustaan voi liittyä heikko motivaatio koulunkäyntiin sekä vähäinen koulutusorientaatio. Myös lapsiköyhyys on Suomessa todellinen ilmiö, jonka seuraukset ovat mittavat. ”Köyhyys on mahdollisuuksien puutetta”, nimesi Lauri Mäkinen kollegoineen osuvasti lapsiköyhyyttä käsittelevän tutkimuksensa⁶⁸. Sen mukaan köyhyyden sosiaalinen ulottuvuus näyttäytyi ulkopuolisuutena sekä puutteellisina mahdollisuuksina osallistua muille tavallisiin aktiviteetteihin, kuten harrastuksiin. Emotionaalisesti köyhyys aiheutti häpeää, surua, kateutta ja stressiä.

Riittävät perustaidot mahdollistavat yksilön kehityksen, kouluttautumisen ja osallisuuden yhteiskunnassa⁶⁹. Perhetausta, kuten koulutus ja tulotaso, ennustavat suoraviivaisesti lapsen koulupolkua. Korkean sosioekonomisen taustan lapset saavat parempia arvosanoja, hakeutuvat muita useammin lukioon, jäävät harvemmin koulutuksen ulkopuolelle, ja heitä siirretään vähiten yksilöllistettyyn opetukseen. Tiina Ristikari ja kumppanit siteeraavat ruotsalaista koulutussosiologi Donald Broadya: ”Ainoa jotenkin varma tapa menestyä koulussa on, että valitsee hyvin koulutetut suurituloiset vanhemmat.”⁷⁰

Koulutuksesta ja yhteiskunnasta syrjäytymisen riskiä ennustavat paitsi vanhempien matala koulutus ja tulotaso, myös heidän vaatimattomat odotuksensa lapsensa koulutustasosta. Riskiryhmään kuuluvat myös ne lapset, joiden kotona ei puhuta säännöllisesti koulun opetuskieltä, joilla oli heikot varhaiset taidot ennen peruskoulua tai jotka olivat kokeneet toistuvaa kiusaamista. Kysymys on kasaantuvasta huono-osaisuudesta.⁷¹

Julkisessa keskustelussa Suomessa on alkanut näkyä oireita useissa maissa ilmenneestä PISA-shokista, jossa monimutkaisiin ongelmiin tarjotaan lyhytnäköisiä koulutuspoliittisia ratkaisuja. PISA-paniikkiin ei kuitenkaan ole syytä, sillä perusopetuksen perusta on yhä vakaalla pohjalla.

Suomessa tarvitaan laajapohjaista keskustelua perusopetuksen tulevaisuudesta. Kyse on käytännössä siitä, olemmeko yhä sitoutuneet koulutuksellisen tasa-arvon ideaaliin lähikouluperiaatteineen ja kaikille yhtäläiset koulutusmahdollisuudet tarjoavaan koulutusjärjestelmään. Koulutusjärjestelmä on vahva yhteiskunnallinen instituutio, jolla voidaan sulkea tai avata tulevaisuuden mahdollisuuksia niin kansalaisille, talouselämälle kuin koko yhteiskunnalle. Siksi keskusteluun suomalaisen koulutusjärjestelmän tulevaisuudesta on integroitava kaikki yhteiskunnalliset toimijat yhden vaalikauden ajattelun sijaan.

68 Mäkinen ym., 2024

69 Sivista, 2024, s. 1

70 Ristikari ym., 2018

71 Jussila, 2024; Salminen ym., 2025

Lähteet

- Ahonen, S. (2003). Yhteinen koulu: Tasa-arvoa vai tasapäisyyttä. Vastapaino.
- Bernelius, V. & Huilla, H. (2021). Koulutuksellinen tasa-arvo, alueellinen ja sosiaalinen eriytyminen ja myönteisen erityiskohtelun mahdollisuudet. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:7. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-761-4>
- Fishkin, J. (1983). Justice, equal opportunity and the family. Yale University Press.
- Happonen, K. & Kiilakoski, T. (2025). Nuoruuden kolme vuosikymmentä: Nuorisobarometri 2024. <https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2025/03/nuorisobarometri-2024.pdf>
- Helenius, J. & Kivimäki, H. (2023). Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2023: Tytöistä yli kolmannes ja pojista joka viides kokee terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Tilastoraportti 48/2023. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20230913124224>
- Hiltunen, J., Ahonen, A., Hienonen, N., ym. (2023). PISA 2022 ensituloksia. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2023:49. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-949-3>
- Hiltunen, J., Kotila, J., Lehtola, P., ym. (2024a). Perustaidoilla kohti tasa-arvoisempia mahdollisuuksia: neljännen luokan oppilaiden matematiikan ja luonnontieteiden osaaminen. Tutkimuksia / Koulutuksen tutkimuslaitos (41). <https://doi.org/10.17011/ktl-t/41>
- Hiltunen, J., Kotila, J., Lehtola, P., ym. (2024b). Haasteena eriytyvä osaaminen: kahdeksannen luokan oppilaiden matematiikan ja luonnontieteiden osaaminen. Tutkimuksia / Koulutuksen tutkimuslaitos (42). <https://doi.org/10.17011/ktl-t/42>
- Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö Itla. (2024). Lapsiperheköyhyys datana. <https://itla.fi/lapsiperhekoxyhyys-datana/>
- Jakku-Sihvonen, R. (2010). Oppimistulosten arviointitiedon puntarointia. Hallinnon Tutkimus 29(4), 317–324. <https://www.sayfes.fi/reference/binary/file/-/id/11/fid/31/index.pdf>
- Jakku-Sihvonen, R. (2013). Oppimistulosten arviointijärjestelmistä ja niiden kehittämishaasteista. Teoksessa A. Räisänen (toim.) Oppimisen arvioinnin kontekstit ja käytännöt, s. 13–36. Opetushallitus, Raportit ja selvitykset 2013:3.
- Jussila, H. (2024). Edistä lapsiperheiden sosioekonomista tilannetta – köyhyys on riskitekijä lapsen kehitykselle. Parempaa lastensuojelua 13.12.2024. <https://www.parempaalaastensuojelua.fi/fi/uutinen/edista-lapsiperheiden-sosioekonomista-tilannetta-koyhyys-on-riskitekija-lapsen-kehitykselle>
- Kaitala, P. (2021). Saavutettavuuden edistäminen koulutuksessa on meidän kaikkien yhteinen tehtävä. HAMK, Oppijan oikeus -blogi 3.2.2021. https://blog.hamk.fi/oppijanoikeus/saavutettavuuden-edistaminen-koulutuksessa-on-meidan-kaikkien-yhteinen-tehtava/?utm_source=chatgpt.com
- Kalalahti, M. & Varjo, J. (2012). Tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus perusopetukseen sijoittumisessa ja valikoitumisessa. Kasvatus & Aika 6(1), 39–55. <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/68311/29338>
- Kelhä, M. (2023). PISA-tulokset heijastelevat koko yhteiskunnan muutoksia. Opetushallituksen blogi 8.12.2023. <https://www.oph.fi/fi/blogi/pisa-tulokset-heijastelevat-koko-yhteiskunnan-muutoksia>
- Kilpi, N., Ouakrim-Soivio, N., Minkkinen, L. & Söyrinki, S. (2025). Oppimistuloskehitys ja koulutuspoliittiset toimet Pohjoismaissa ja Virossa 2010-luvulta 2020-luvun alkuun. Koulutuksen tutkimuslaitos, Raportteja ja työpapereita (13).
- Kirjavainen, T. & Pulkkinen, J. (2015). Tuloksellisuustarkastuskertomus: Maahanmuuttajaoppilaat ja perusopetuksen tuloksellisuus. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 12/2015. <https://www.vtv.fi/app/uploads/2018/06/15103549/maahanmuuttajaoppilaat-perusopetuksen-tuloksellisuus.pdf>

- Kivinen, O. & Hedman, J. (2017). Moniselitteiset PISA-tulokset ja niiden koulutuspoliittiset tulkinnat. *Politiikka* 59(4), 250–263.
- Korhonen, H. (2022). Totuudesta ja matematiikanopetuksesta. *Dimensio* 6/2022. <https://dimensiolehti.fi/totuudesta-ja-matematiikanopetuksesta/>
- Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017.
- Laki Kansallisesta koulutuksen arviointikeskuksesta 1295/2013.
- Lehikoinen, A., Kalenius, A. & Bernelius, V. (2023). PISA-lasku haastaa koulun ja yhteiskunnan. Valtioneuvoston kolumni 28.12.2023. <https://valtioneuvosto.fi/-/1410845/pisa-lasku-haastaa-koulun-ja-yhteiskunnan>
- Lehtola, P., Hiltunen, J. & Pulkkinen, J. (2021). Tehtävien ominaisuuksien ja lukutaidon yhteys matematiikan tehtävien ratkaisuprosenttien muutoksiin PISA-tutkimuksessa. Teoksessa K. Leino, J. Rautopuro & P. Kulju (toim.) *Lukutaito – tie tulevaisuuteen: PISA 2018 Suomen pääraportti*, s. 135–165. Suomen kasvatustieteellinen seura, Kasvatusalan tutkimuksia (82). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7411-16-2>
- Leino, K., Sirén, M., Nissinen, K. & Puhakka, E. (2023). Puoli tuntia lukemista: Kansainvälinen lasten lukutaito-tutkimus. *Tutkimuksia / Koulutuksen tutkimuslaitos* (37). <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9620-8>
- Lukiolaki 714/2018.
- Meyer, H.-D. & Schiller K. (2013). Gauging the role of non-educational effects in large-scale assessments: socio-economics, culture and PISA outcomes. Teoksessa H.-D. Meyer & A. Benavot (toim.) *PISA, Power and Policy: the emergence of global educational governance*. Symposium Books.
- Mäkelä, M. (2013). Yhdenvertainen oikeus sivistykseen: Tutkimus sivistyksellisen yhdenvertaisuuden perusoikeuden sisällöstä erityisesti yhdenvertaisessa oikeudessa perusopetukseen, taiteen perusopetukseen ja kuntien kulttuuripalveluihin. *Acta Universitatis Tamperensis* 1804. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9041-5>
- Mäkinen, L., Virmasalo, I., Hirvonen, M. & Valoisat-ryhmä. (2024). ”Köyhyys on mahdollisuuksien puutetta” – kansatutkimus lapsuudessa koetusta köyhyydestä ja köyhyydessä pärjäämisestä. *Itlan raportit ja selvitykset* 2024:1. <https://itla.fi/wp-content/uploads/2024/05/Kansatutkimus-lapsuudessa-koetusta-koyhyysta.pdf>
- Nissinen, K., Rautopuro, J. & Puhakka, E. (2018). PISA-tutkimuksen metodologiasta. Teoksessa J. Rautopuro & K. Juuti (toim.) *PISA pintaa syvemmältä: PISA 2015 Suomen pääraportti*, s. 345–378. Suomen kasvatustieteellinen seura, Kasvatusalan tutkimuksia 77. <http://www.urn.fi/URN:ISBN:978-952-5401-82-0>
- Olsen, R. V. & Nilsen, T. (2017). Standard setting in PISA and TIMSS and how these procedures can be used nationally. Teoksessa S. Blömeke & J. E. Gustafsson (toim.) *Standard setting in education: the Nordic countries in an international perspective*. Springer.
- Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen. <https://vipunen.fi/fi-fi>
- Opetushallitus (2019). Poikien oppimishaasteet ja -ratkaisut vuoteen 2025: OPH 2.0 -ennakoinnin kehittämisohjelman pilotointi. Opetushallitus, Raportit ja selvitykset 2019:9. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/poikien-oppimishaasteet-ja-ratkaisut-vuoteen-2025>
- Paananen, V. (2023). Miksi pojat jäivät jälkeen? Helsingin Sanomat 14.8.2023. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000009743899.html>
- Perusopetuslaki 628/1998.
- Pitkälä, A. (2020). Koulutuksen saatavuus ja saavutettavuus erilaistuvissa kunnissa – esiselvitys. Kuntaliitto. <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2020/2035-koulutuksen-saatavuus-ja-saavutettavuus-erilaistuvissa-kunnissa-esiselvitys>

- Pulkkinen, J. & Hiltunen, J. (2021). Opiskeluasenteiden, sukupuolen ja matematiikan osaamisen yhteydet PISA-tutkimuksessa. *Psykologia* 56(6), 584–599.
- Pulkkinen, J., Kauppinen, H., Hiltunen, J., ym. (2024). Tukea tasa-arvoiselle koulutielle: maahanmuuttajataustaisten nuorten osaaminen PISA 2022 -tutkimuksessa. Koulutuksen tutkimuslaitos, Tutkimuksia (39). <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-86-0232-3>
- Pöysä, S., Pesu, L., Pulkkinen, J., ym. (2018). Tytöt ja pojat koulussa: Miten selittää poikien heikko suoriutuminen peruskoulussa? Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 36/2018. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160787>
- Rautopuro, J., Ouakrim-Soivio, N. & Välimaa, J. (2023). Peruskoulua oppimassa: oppimistulosten arvioinnit koulutusta kehittämässä. *Kasvatus & Aika* 17(4), 5–22. <https://doi.org/10.33350/ka.119753>
- Repo, J. (2024). Worst of the times, best of the times: Assessing pandemic impact on adolescents. *Turun yliopiston julkaisuja B* 707. <https://www.utupub.fi/handle/10024/179349>
- Ristikari, T., Keski-Säntti, M., Sutela, E., ym. (2018). Suomi lasten kasvuympäristönä: Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 7/2018 & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 210. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-152-2>
- Räisänen, A. (2013). Johdanto. Teoksessa A. Räisänen (toim.) Oppimisen arvioinnin kontekstit ja käytänteet. Opetushallitus, Koulutuksen seurantaraportit 2013.
- Salminen, T., Rautopuro, J. & Niilo-Rämä, M. (2025). Heikko lukutaito – riski tulevaisuudelle. Teoksessa M.-K. Lerkkanen, K. Salmela-Aro & M. Vauras (toim.) Koulun resilienssi, s. 112–133. Santalahti-kustannus.
- Simola, H. & Rinne, R. (2024). Neljä teesiä peruskoulupolitiikan rapautumisesta ja synteesi koulun pelastamiseksi. *Koulu ja menneisyys LXI – Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seuran vuosikirja*, s. 142–165.
- Skolverket (2022). Nationella prov i grundskolan. <https://www.skolverket.se/prov-och-bedomning/nationella-prov>
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2025). THL:n tarkentama laskentamalli muuttaa kuvaa sosiaaliturvaleikkausten vaikutuksista [tiedote]. <https://thl.fi/-/thl-n-tarkentama-laskentamalli-muuttaa-kuvaa-sosiaaliturvaleikkausten-vaikutuksista>
- Tilastokeskus (2025). Peruskoulut, lukiot, ammatilliset oppilaitokset ja kansanopistot opiskelijamäärillä mitatun oppilaitoksen koon mukaan, 2005–2024. https://pxweb2.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_kjarj/statfin_kjarj_pxt_125k.px/
- Uusikylä, K. (2013). Pisa-hysteria on turhaa. *Suomen Kuvalehti* 13.12.2013. <https://suomenkuvalehti.fi/mielipide/pisa-hysteria-turhaa/>
- Vainikainen, M.-P. & Thuneberg, H. (2020). Arviointi suomalaisessa koulussa. Teoksessa O.-T. Kankkunen (toim.) Arvioinnin ulottuvuudet. Tampereen yliopiston normaalikoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1501-6>
- Vainikainen, M.-P., Lintuvuori, M., Mergianian, C., ym. (2024). Koronapandemia peruskoulussa – koulunkäynti, opetus ja hyvinvointi kouluyhteisöissä 2020–2022. Koulutuksen, arvioinnin ja oppimisen tutkimuskeskus REALin julkaisuja 2024:1. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/155454>
- Vainikainen, M.-P., Saarnio, M., Asikainen, M., ym. (2025). Valtakunnallinen oppimaan oppimisen arviointi 2024 – Ensituloksia. Koulutuksen, arvioinnin ja oppimisen tutkimuskeskus REALin julkaisuja 2025:1. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-3823-7>
- Valtioneuvoston asetus 1317/2013.

Valtion talousarvioesitys (2024). https://budjetti.vm.fi/indox/tae/2024/hallituksenEsitys_taet_2024.jsp

Vettenranta, J., Hiltunen, J., Kotila, J., ym. (2020). Tulevaisuuden avaintaidot puntarissa: Kahdeksannen luokan oppilaiden matematiikan ja luonnontieteiden osaaminen: kansainvälinen TIMSS 2019 -tutkimus Suomessa. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8474-8>

Välimaa, J. (2025). Historical development of teacher education in Finland. Emerald Publishing.

Kansallisen lainsäädännön kehitys 2022–2025 YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanon näkökulmasta

Merike Helander, juristi, lapsiasiavaltuutetun toimisto

Seurantajakson 2022–2025 tarkastelun lähtökohdat

Tässä luvussa tarkastellaan lapsia koskevan kansallisen lainsäädännön keskeisiä muutoksia vuosina 2022–2025 YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen¹ näkökulmasta. Luvussa luodaan katsaus, missä määrin lainsäädäntötoimilla on vastattu suosituksiin, jotka YK:n lapsen oikeuksien komitea antoi Suomelle kesällä 2023 lapsen oikeuksien sopimuksen määräaikaissäraportoinnin loppupäätelmissä (jäljempänä loppupäätelmät 2023).² Valittu näkökulma perustuu loppupäätelmiin sisältyvään komitean suositukseen (kohta 33), jonka mukaan Suomen valtion tulisi ryhtyä kaikkiin asianmukaisiin toimenpiteisiin varmistaakseen, että kaikki annetut suositukset pannaan täytäntöön kaikilta osin.

Suomi jätti yhdistetyn viidennen ja kuudennen määräaikaissäraporttinsa lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanosta ja lasten hyvinvoinnin tilasta komitealle kesällä 2019. Samassa yhteydessä raporttoitiin lasten osallistumisesta aseellisiin selkkauksiin tehdyn valinnaisen pöytäkirjan täytäntöönpanosta (jäljempänä 1. valinnainen pöytäkirja). Seuraava vuonna valtio toimitti vielä erikseen ensimmäisen määräaikaissäraportin lasten myynnistä, lapsiprostituutiosta ja lapsipornografiasta tehdyn valinnaisen pöytäkirjan (jäljempänä 2. valinnainen pöytäkirja) täytäntöönpanosta. Valtion lisäksi järjestöt ja lapsen oikeuksia valvovat riippumattomat viranomaiset toimittivat komitealle omat raporttinsa heinäkuussa 2022.³ Koronapandemiasta ja komitean työskentelyn

¹ SopS 59–60/1991, jäljempänä lapsen oikeuksien sopimus, LOS

² CRC/C/FIN/CO/5-6 ja CRC/C/OPSC/FIN/CO/1

³ Oman raporttinsa jättivät lapsiasiavaltuutettu, eduskunnan oikeusasiamies yhdessä Ihmisoikeuskeskuksen kanssa, SOS-lapsikylät ry, Lastensuojelun Keskusliitto ja Pelastakaa Lapset ry edustaen lastensuojelujärjestöjen koalitiota sekä Ahvenanmaan Pelastakaa Lapset ry yhdessä Ahvenanmaan lapsiasiavaltuutetun kanssa.

ruuhkautumisesta johtuen raporttien käsittely käynnistyi komiteassa vasta syksyllä 2022 valmisteluistunnolla, johon osallistuivat raportin jättäneet tahot. Komitea hyväksyi loppupäätelmät 93. istunnossaan toukokuussa 2023, ja ne julkaistiin 2. kesäkuuta 2023.

Komitea antoi Suomelle lukuisia suosituksia kehittää lainsäädäntöä ja monia muitakin toimia, joilla parannetaan lasten oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanoa. Komitea nimesi erityisesti kuusi suositusta, joiden osalta on ryhdyttävä kiireellisiin toimenpiteisiin. Näitä olivat lasten syrjinnän vähentämistä koskeva suositus (kohta 16), lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyä koskeva suositus (kohta 23), turvapaikanhakija-, pakolais- ja maahanmuuttajalasten oikeuksien kunnioittamista koskeva suositus (kohta 39) sekä lapsia koskevan lainkäytön kehittämistä rikosoikeusjärjestelmässä koskeva suositus (kohta 41).

Tässä eduskuntakertomuksessa käsiteltävän seurantajakson alkupuoli ajoittuu pääministeri Marinin hallituskauden loppuun. Kesällä 2023 ryhdyttiin toteuttamaan pääministeri Orpon hallitusohjelmaa Vahva ja välittävä Suomi (jäljempänä hallitusohjelma).⁴ Meneillään olevalla hallituskaudella on tehty mittavia talouden sopeuttamistoimia, jotka näkyvät erityisesti sosiaaliturvaa koskevan lainsäädännön muutoksina. Samoin ulkomaalaislainsäädäntöön on tehty lukuisia muutoksia. Myös muilla hallinnonaloilla on tehty paljon isompia ja pienempi lainsäädännön kehittämistoimia. Tätä kirjoitettaessa suuri määrä muutoksia on vielä valmisteltavana tai eduskunnan käsittelyssä. Lähes poikkeuksetta kaikilla tehtävillä muutoksilla on suoria tai välillisiä vaikutuksia lasten oikeuksiin ja hyvinvointiin.

Lapsiasiavaltuutettu on antanut seurantajaksolla lähes 200 lausuntoa hallituksen esityksistä niiden eri valmisteluvaiheissa. Lausunnoista noin puolet on annettu eduskunnan valiokunnille. Yleisenä huomiona seurantajakson lainvalmistelusta voidaan todeta, että sitä on leimannut valtava kiire. Hallitusohjelmaa on edistetty pala kerrallaan, ja erityisesti talouden sopeuttamista koskevat esitykset ovat edenneet etupainotteisesti ja nopeassa tahdissa eduskuntaan asti. Valmisteluvaiheen lausuntokierroksilla lausuntoajat ovat olleet usein huomattavasti lyhyempiä kuin ohjeistuksissa suositellaan, eikä lausuntopalautteen käsittelylle ole varattu riittävästi aikaa. Sen seurauksena lainvalmistelun laatu on kärsinyt ja päätöksiä on tehty puutteellisiin vaikutusarviointeihin perustuen. Lapsiasiavaltuutetun käsitys saa tukea muun muassa oikeuskanslerin lausunnoista⁵ ja lainsäädännön arviointineuvoston havainnoista⁶.

Tässä luvussa hallituksen esityksiin ja niiden käsittelyssä laadittuihin eduskunnan valiokuntien lausuntoihin ja mietintöihin sekä eduskunnan vastauksiin viitataan tekstissä eduskuntatunnuksella. Sen avulla kyseisten hallitusten esitysten käsittelytiedot ja mainitut asiakirjat löytyvät eduskunnan verkkosivuilta eduskunta.fi. Loppupäätelmien 2023 suosituksiin viitataan muodossa (kohta nn).

Lainsäädäntöön tehtyjä muutoksia on seurattu 26.10.2025 saakka.

4 Valtioneuvosto, 2023

5 Ks. esim. OKV/2615/21/2023.

6 Lainsäädännön arviointineuvosto, 2024; 2025

Lapsivaikutusten arviointi lainsäädännön valmistelussa

Lapsen oikeuksiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnilla voidaan ennustaa kaikkien ehdotettujen politiikkojen, lainsäädännön, määräysten, talousarvioiden tai muiden hallintopäätösten vaikutusta lapsiin ja heidän oikeuksistaan nauttimiseen.⁷ Lapsivaikutusten arviointi perustuu lapsen oikeuksien sopimuksen 3.1 artiklaan, jossa säädetään lapsen edun ensisijaisuudesta. Sopimusvaltiolla on velvollisuus varmistaa, että lapsen etu on otettu kaikessa lainsäädännössä huomioon ensisijaisena harkintaperusteena. Velvollisuus koskee kaikkea asianmukaista lainsäädäntöä, ei pelkästään erityisesti lapsia koskevia lakeja. Tähän kuuluu myös se, että lainvalmisteluasiakirjoista on käytävä ilmi, kuinka lapsen etua on tarkasteltu ja arvioitu ja mikä painoarvo sille on annettu sääntelyvaihtoehtoista päätettäessä.⁸ Vaikka lapsen etu ei aina mene kaikkien muiden etujen tai yleisen edun edelle, olisi siitä huolimatta löydettävä ratkaisu, jossa vastakkain olevat edut pyritään tasapainottamaan ja löytämään sovitteluratkaisu. Lapsen edulla on kuitenkin muita korkeampi prioriteetti, joten lasta parhaiten palvelevalle näkökulmalle on annettava enemmän painoarvoa.⁹

Eduskunnan sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta korosti lapsiasiavaltuutetun vuoden 2022 eduskuntakertomuksesta laaditussa mietinnössään lapsivaikutusten arvioinnin merkitystä osana kaikkia lapsia ja nuoria koskevia päätöksenteko- ja muutosprosesseja (StVM 8/2022 vp). Kuten kertomuksessakin tuolloin todettiin, lainvalmistelussa on erityisesti panostettava lapsivaikutusten arviointiin tutkitun tiedon pohjalta ja arvioinnin tulosten huomioon ottamiseen siten, että lainsäädäntö tukee lapsen edun eli lasten oikeuksien toteutumista parhaalla mahdollisella tavalla. Valiokunta peräänkuulutti vaikutusten arvioinnin osaamisen turvaamista, menettelytapojen luomista ministeriöissä, tiivistä yhteistyötä lainvalmistelussa sektoritutkimuslaitosten kanssa sekä lapsia, nuoria ja lapsiperheitä koskevan kokoavan tiedon riittävää saatavuutta.

YK:n lapsen oikeuksien komitea kehotti Suomea ryhtymään toimenpiteisiin vahvistaakseen lapsen oikeuksia koskevaa vaikutusarviointia lainsäädäntöprosessissa loppupäätelmissään 2023 (kohta 7). Lapsivaikutusten arviointia on kehitetty jo pitkään ja ohjeistusta on laadittu lainvalmistelijoille ja muun muassa kunta- ja hyvinvointialueiden päättäjille, mutta kehittämistarpeita on tunnistettavissa edelleen. Havaintoni on, että yhä useammin hallituksen esityksiin on sisällytetty nimenomainen kohta lapsiin kohdistuvista vaikutuksista, mutta arvioinnit eivät sisällöllisesti tuota riittävästi tietoa ehdotusten vaikutuksista lapsiin. Tyypillisesti niissä toistetaan esityksen tavoitteita ja todetaan, että ehdotettu sääntely on lapsen edun mukaista tarkentamatta, mihin väite perustuu. Negatiiviset vaikutukset jäävät vähälle huomiolle. Arvioinnin tueksi ei esitetä juurikaan tilastotietoja tai tutkimustietoa. Esitysten perusteella ei voi myöskään varmistua siitä, että valmistelussa olisi arvioitu eri sääntelyvaihtoehtoja lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta ja valittu vaihtoehto, joka parhaiten toteuttaa lapsen etua.

7 CRC/C/GC/14, kohta 99

8 CRC/C/GC/14, kohdat 14 ja 31

9 CRC/C/GC/14, kohta 39

Tällä seurantajaksolla on ollut myös käsiteltävänä hallituksen esityksiä, joissa kuvatut vaikutukset lapsiin ovat käytännössä pelkästään negatiivisia ja esityksissä myös todetaan selkeästi ehdotusten olevan lapsen edun vastaisia.¹⁰ Ainoaksi perusteluksi lapsen edun mukaisista ratkaisuista poikkeamiselle mainitaan se, että esitykset toteuttavat hallitusohjelman kirjauksia. Lapsivaikutusarvioinneilla ei ole ollut siten mitään merkittävää vaikutusta lopputulokseen.

Kolmas havaintoni on, että seurantajaksolla on tehty lukuisia, erityisesti sosiaaliturvaan liittyviä muutoksia erillisinä hallituksen esityksinä ilman, että esitysten yhteisvaikutuksia olisi arvioitu, tai niitä on arvioitu vasta siinä vaiheessa, kun esitys on jo annettu eduskunnalle tai vasta jälkikäteen lakimuutosten tultua voimaan. Esitysten negatiiviset vaikutukset ovat kohdentuneet merkittävässä määrin heikoimmassa taloudellisessa asemassa oleviin lapsiperheisiin. Jälkikäteiset arvoinnit ovat osoittaneet, että negatiiviset vaikutukset lapsiperheisiin ovat huomattavia ja aiemmin esitetyjä arvioita suurempia.¹¹

Neljäntenä havaintonani on, että lasten näkemysten selvittäminen ja niiden huomioon ottaminen osana lainvalmistelua ja lapsivaikutusten arviointia on vielä harvinaista, vaikka lasten kuuleminen on kiinteä osa lapsen edun mukaisten päätösten tekemistä.¹² Lainvalmisteluasiakirjojen perusteella näyttää siltä, että valmistelussa on melko harvoin selvitetty ja hyödynnetty lasten näkemyksiä. Joitain esimerkkejä lasten näkemysten selvittämisestä lainvalmistelun yhteydessä on kuitenkin olemassa. Esimerkiksi ilmastolain (423/2022) sekä perusopetuslain kiusaamisen ehkäisyä ja koulurauhaa koskevien muutosten (163/2022) valmistelussa toteutettiin lasten ja nuorten kuulemiset. Ensiksi mainitussa valmistelussa lapsia ja nuoria kuultiin jo valmistelun yhteydessä, jolloin heidän näkemyksiään voitiin hyödyntää valmistelussa. Jälkimmäisessä valmistelussa lapset ja nuoret kertoivat näkemyksiään hallituksen esitysluonnoksesta ja niiden perusteella hallituksen esitystä myös jonkin verran muokattiin. Näissäkin esimerkeissä jäi osin epäselväksi, miten lasten näkemyksiä on hyödynnetty lapsivaikutusten arvioinnissa. Lasten näkemysten selvittäminen ja huomioiminen tai lasten näkemyksiä koskevan tutkimustiedon hyödyntäminen lainvalmistelussa ei vielä ole säännömukaista, joten siihen tulee kiinnittää entistä enemmän huomiota.

Lapsibudjetointi

Komitea suositteli myös loppupäätelmissään 2023 (kohta 9), että valtio sisällyttää lapsen oikeuksiin perustuvan lähestymistavan valtion budjetointiprosessiin ja toteuttaa järjestelmän, jonka avulla seurataan lapsille suunnattujen resurssien kohdentamista, käyttöä ja valvontaa ja arvioidaan, miten tehdyt investoinnit palvelevat lapsen etua.

Lapsivaikutusten arviointi ja lapsibudjetointi liittyvät kiinteästi toisiinsa. Myönteisenä kehityksenä voin todeta, että valtion tulo- ja menoarvioesityksiin on vuodesta 2022 alkaen sisällytynyt

10 Mm. HE 103/2025 vp, HE 131/2025 vp

11 STM, 2025a

12 CRC/C/GC/14, kohta 43

lapsibudjetointia koskeva osuus. Myös hyvinvointialueilla ja kunnissa lapsivaikutusten arviointia ja lapsibudjetointia on ryhdytty ottamaan käyttöön lisääntyvässä määrin. Lapsibudjetointia tulisi kehittää edelleen siten, että myös lapsiin kohdistuvat välilliset talousvaikutukset pystyttäisiin tunnistamaan entistä paremmin, ja mahdollisuuksien mukaan lapsiin kohdistuvia talousvaikutuksia tulisi arvioida entistä tarkemmalla tasolla.

Lapsibudjetointi ja lapsivaikutusten arviointi tulisi vakiinnuttaa entistä varhaisempiin julkisen talouden suunnittelun vaiheisiin. Kun lapsivaikutukset arvioidaan jo eri ratkaisuvaihtoehtoja punnittaessa, voidaan ne ottaa myös tosiasiallisesti huomioon päätöksiä tehtäessä ja päätösten toimeenpanossa, myös talousarvioita laadittaessa ja lainvalmistelutoimissa. Jos lapsiin kohdistuvia vaikutuksia arvioidaan vasta siinä vaiheessa, kun toteutusvaihtoehto on valittu, on osin sattumanvaraista, että päätökset olisivat lapsen edun mukaisia. Valtion tasolla julkisen talouden suunnittelussa ja täytäntöönpanossa katse kiinnittyy hallitusohjelmaan ja vaalikausittain laadittavaan julkisen talouden suunnitelmaan, joka ohjaa vuosittaisten talousarvioesitysten laadintaa. Hallitusohjelmassa ja julkisen talouden suunnitelmassa lapsivaikutuksia tulisi arvioida sekä hallinnonala-kohtaisesti että kokonaisuutena julkisen talouden kannalta.

Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentit

Lapsen oikeuksien komitea ohjaa lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanoa ja tulkintaa antamallaan yleiskommenteilla, joissa kussakin käsitellään tiettyä artiklaa tai lapsen oikeuksiin liittyvää teemaa. Yleiskommentissaan lapsen oikeuksien sopimuksen yleisistä täytäntöönpanotoimista¹³ komitea korostaa, että ”olennaista on varmistaa, että kansallinen lainsäädäntö on kokonaisuudessaan täysin yhteensopiva yleissopimuksen kanssa ja että yleissopimuksen periaatteita ja määräyksiä voidaan soveltaa suoraan ja ne voidaan panna asianmukaisesti täytäntöön”. Yleiskommenteissa otetaan siten myös kantaa lainsäädännön sisältöön ja kehittämiseen. Lainsäädännön kehittämisen ohella yleisten täytäntöönpanotoimenpiteiden tarkoituksena on edistää täysimääräistä kaikista yleissopimuksen mukaisista oikeuksista nauttimista kaikkien lasten keskuudessa perustamalla sekä valtiollisia että riippumattomia koordinointi- ja valvontaelimiä, keräämällä kattavasti tietoja, lisäämällä tietoisuutta ja tarjoamalla koulutusta sekä kehittämällä ja panemalla täytäntöön asianmukaisia politiikkoja, palveluja ja ohjelmia.

Yleiskommentteja on tähän mennessä annettu 26 kappaletta, ja lapsiasiavaltuutettu on käännättänyt yleiskommentit suomen kielelle. Epäviralliset käännökset ovat vapaasti saatavilla lapsiasiavaltuutetun verkkosivuilla lapsiasia.fi, mistä löytyy myös linkki Ruotsin lapsiasiavaltuutetun julkaise-miin ruotsinkielisiin yleiskommenttien käännöksiin.

Seurantajaksolla on julkaistu yksi uusi yleiskommentti. Yleiskommentti nro 26 lapsen oikeuksista ja ympäristöstä sekä erityisesti ilmastonmuutoksesta¹⁴ julkaistiin vuonna 2023.

13 CRC/GC/2003/5

14 CRC/C/GC/26

Yleiskommentti keskittyy ilmastonmuutokseen, mutta komitea muistuttaa, että sen soveltamista ei tule rajoittaa mihinkään tiettyyn ympäristöongelmaan. Tulevaisuudessa saatetaan kohdata uudenlaisia ympäristöongelmia, esimerkiksi teknologisen ja taloudellisen kehityksen ja yhteiskunnallisten muutosten myötä.¹⁵

YK:n lapsen oikeuksien komitea käynnisti uuden yleiskommentin valmistelun tammikuussa 2024 pidetyssä istunnossaan. Yleiskommentin nro 27 aiheena on lapsen oikeus oikeusturvaan ja tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin, ja se on tarkoitus julkaista toukokuussa 2026.

Katsaus lainsäädännön tilaan

Yleiset periaatteet

Lapsen oikeuksien komitea on määritellyt seuraavat neljä lapsen oikeuksien sopimuksen artiklaa yleisperiaateiksi, joiden valossa lapsen oikeuksien kehittämistä on tehtävä sopimuksen tehokkaaksi täytäntöön panemiseksi: oikeus syrjimättömyyteen (2 artikla), oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymisen täysimääräisiin edellytyksiin (6 artikla), lapsen edun ensisijaisuus (3(1) artikla) sekä lapsen näkemysten kunnioittaminen (12 artikla).¹⁶ Komitean mukaan lapsen oikeuksien sopimusta on tulkittava aina kokonaisuutena, mutta erityisesti yleisperiaatteet on otettava huomioon aina muita sopimuskohtia sovellettaessa. Kyse on siten läpileikkaavista periaatteista lapsen oikeuksien toteutumisessa. Jokainen yleisperiaate on myös itsenäinen oikeus, jonka toteutumisesta on huolehdittava nimenomaisesti.

Oikeus syrjimättömyyteen (2 artikla)

Komitea ei loppupäätelmissään 2023 nostanut esiin nimenomaisia syrjintään liittyviä lainsäädännön muutostarpeita, vaikkakin monessa kohdin valtiota kehoitetaan ryhtymään ”kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin”, joilla pyritään suojelemaan erityisesti lapsia, jotka ovat erityisesti vaarassa joutua syrjinnän kohteeksi, ja heidän oikeuksiaan. Komitea ilmaisi syvän huolensa lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta jatkuvasta syrjinnästä ja kiusaamisesta sukupuolen, iän, kielen, kansallisen tai etnisen alkuperän, maahanmuuttotilastaan, vammaisuuden, intersukupuolisuuden tai sukupuoli- tai seksuaali-identiteetin perusteella (kohta 16). Komitea suositteli, että valtio tehostaisi syrjinnän torjuntaa ja voimistaisi pyrkimyksiään poistaa lapsiin kohdistuva syrjintä kaikkialta yhteiskunnasta ja kaikenikäisten, myös lasten ja nuorten piiristä. Lisäksi tulisi lisätä toimenpiteitä ja viestintää, joilla pyritään muuttamaan ihmisten menettelyä ja käyttäytymistä ja sitä kautta syrjintää edistäviä sosiaalisia normeja. Komitea kehotti ryhtymään näihin toimenpiteisiin kiireellisesti.

¹⁵ CRC/C/GC/26, kohta 5

¹⁶ CRC/GC/2003/5, kohta 12

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014, 8 §) mukainen syrjinnän kieltö koskee välittömän ja välillisen syrjinnän lisäksi häirintää, kohtuullisten mukautusten epäämistä sekä ohjetta tai käskyä syrjiä. Yhdenvertaisuuteen on kiinnitetty kasvavassa määrin huomioita, mutta seurantajaksolla on tehty eri lakeja koskevia muutoksia, jotka ovat heikentäneet jo valmiiksi heikoimmassa asemassa olevien lasten asemaa. Vaikka muutoksia ei aina tunnisteta eikä niitä välttämättä voi suoraan tulkita syrjiviksi, ne kuitenkin voivat johtaa siihen, että lasten oikeus yhdenvertaisuuteen heikkenee. Yhdenvertaisuuteen tulee kiinnittää huomioita jo lainvalmistelun alkuvaiheesta alkaen. Valmistelussa on tärkeää hyödyntää lapsivaikutusten arviointia, jonka avulla voidaan saada esiin tilanteet, joissa voi esiintyä lasten tai lapsiryhmien välistä tai lasten ja aikuisten välistä eriarvoista tai syrjivää kohtelua.

Suomessa on seurantajaksolla keskusteltu vilkkaasti syrjinnän ehkäisystä ja yhdenvertaisuuden edistämisestä. Hallitus julkaisi keväällä 2024 toimenpideohjelman rasismien torjumiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi.¹⁷ Lainsäädäntömuutosten perusteella en täysin voi vakuuttua siitä, että yhdenvertaisuuden edistäminen etenisi mallikelpoisesti kaikilla osa-alueilla.

Esimerkkinä voin mainita varhaiskasvatuksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmia koskeneet muutokset ja ulkomaalaislainsäädäntöön tehdyt ja vielä suunnitteilla olevat muutokset. Vuonna 2023 yhdenvertaisuuslakiin lisättiin silloisen hallitusohjelman mukaisesti velvollisuus laatia toimipaikkakohtaisia varhaiskasvatuksen toiminnallisia yhdenvertaisuussuunnitelmia ja lakiin naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) lisättiin säännös toimista tasa-arvon edistämiseksi varhaiskasvatuksessa (5 b §). Tarkoituksena oli säätää eri koulutusasteiden tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmista velvoittavasti ja yhdenmukaisesti.¹⁸ Yhdenvertaisuuslain muutosta koskevassa hallituksen esityksessä todettiin muun muassa, että yhdenvertaisuussuunnittelu torjuu parhaimmillaan syrjintää ja auttaa huomaamaan syrjiviä asenteita ja rakenteita helpommin (HE 148/2022 vp). Suunnitelman laatimiselle määritelty siirtymäaika 1.6.2025 saakka ei ehtinyt päättyä, kun suunnitelman laatimisvelvoite päätettiin poistaa 1.1.2025 alkaen osana hallitusohjelman mukaista normien purkua (HE 105/2024 vp). Tällä lakimuutoksella ei poistettu kokonaan velvoitetta laatia varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuussuunnitelmia, mutta suunnitelman laatiminen siirtyi kauemmas lapsista ja lasten arjesta. Suunnitelmavelvoite säädettiin alun perin vahvistamaan suunnitelmallista ja lapset mukaan ottavaa yhdenvertaisuussuunnittelua ja yhdenvertaisuutta. Velvoitteen poistaminen voi vähentää tällaista arjen tasolla yhdessä lasten ja vanhempien kanssa tehtävää yhdenvertaisuuden edistämistyötä ja lasten tosiasiallista osallistumista yhdenvertaisuuden edistämiseen.

Lapsen edun ensisijaisuus (3.1 artikla)

Komitea ilmaisi loppupäätelmissään 2023 (kohta 17) tyytyväisyytensä lapsen edun sisällyttämisestä lukuisiin lakeihin mutta oli samassa yhteydessä huolissaan siitä, ettei periaatetta sovelleta

¹⁷ Valtioneuvosto, 2024

¹⁸ Valtioneuvosto, 2019, s. 169

johdonmukaisesti. Komitea kehotti Suomea takaamaan lapsen edun periaatteen oikean ja järjestelmällisen soveltamisen kaikilla aloilla, joilla lapsen oikeuksia suojellaan, noudattaen yleiskommenttia lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon.

Lapsiasiavaltuutettu toistaa vuoden 2022 eduskuntakertomuksessa esittämänsä ehdotuksen, jonka mukaan lapsen edun ensisijaisuudesta tulisi säätää perustuslain perusoikeuksien tasolla. Sosiaali- ja terveysvaliokunta totesi tuolloin kertomuksesta antamassaan mietinnössä, että valiokunnan toimialaan ei kuulu perustuslain muutosten arviointi, mutta se piti kuitenkin perusteltuna selvittää, tulisiko lapsen edun huomioon ottaminen sisällyttää perustuslain perusoikeusäännöksiin ja edistäisikö muutos lapsen edun huomioon ottamista lapsiin kohdistuvan lainsäädännön täytäntöönpanossa (StVM 8/2022 vp). Toistaiseksi tämän edistämiseksi ei tietojemme mukaan ole tehty toimenpiteitä.

Lapsen edusta säädetään tällä hetkellä monessa perustuslakia alemman tason säädöksessä, mutta sääntely ei ole kattavaa eikä aina kovin johdonmukaista ja selkeääkään. Jos velvoittavaa säännöstä toimia lapsen edun mukaisesti ei substanssilaisissa ole, lapsen etua ei välttämättä arvioida eikä huomioida myöskään lakia täytäntöön pantaessa. Korkein oikeus, korkein hallinto-oikeus, eduskunnan oikeusasiamies ja oikeuskansleri soveltavat tänä päivänä lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3.1 artiklaa ja usein myös viittaavat sitä koskevaan komitean yleiskommenttiin, mutta lainvalmistelussa sekä alemman tason päätöksenteossa ja muussa lapsiin liittyvässä toiminnassa periaate ei useinkaan näy.

Lainvalmisteluasiakirjojen tai lapsia koskevien päätösten perusteella voin todeta, että lapsen edun ensisijaisuuden periaatetta ei sovelleta oikein eikä riittävästi. Asiakirjoista voi vain hyvin harvoin lukea, miten lapsen etua on arvioitu, mitkä seikat ovat arvioinnissa vaikuttaneet tai mikä painoarvo lapsen edulle on annettu ja miten lapsen etua on punnittu suhteessa muihin kyseisessä asiassa merkityksellisiin etuihin. Hallitusten esityksistä annetuissa lausunnoissa on toistuvasti tarve huomauttaa siitä, että lapsen etua ei avata valmisteluasiakirjoissa riittävästi eivätkä asiakirjat sisällä kattavaa lapsivaikutusten arviointia, jonka avulla voisi varmistua siitä, että valittu lainsäädäntöratkaisu toteuttaisi parhaalla mahdollisella tavalla lapsen etua. Erityisen huolestuttavaa on se, että muutoksia tehdään huolimatta siitä, että niillä on todettu olevan vain negatiivisia vaikutuksia lasten oikeuksiin ja lasten hyvinvointiin.

Lapsen edun ensisijaisuuden sisällyttäminen perustuslain (731/1999) perusoikeussäännöksiin olisi merkittävä askel kohti lapsiystävällisempää lainsäädäntöä ja oikeudenkäyttöä. Perustuslain tasoinen säännös varmistaisi entistä paremmin sen, että lapsen etu otettaisiin johdonmukaisesti huomioon kaikessa lapsiin suoraan tai välillisesti kohdistuvassa lainsäädännön täytäntöönpanossa eli myös silloin, kun substanssilaki ei siitä erikseen määrää. Lisäksi se velvoittaisi entistä vahvemmin lainvalmistelijoita ja muita lapsiin kohdistuvia päätöksiä tekeviä huolehtimaan lapsiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnista.

Oikeus elämään ja kehittymiseen (6 artikla)

Komitea suositteli loppupäätelmissään 2023 (kohta 18), että Suomi tehostaa pyrkimyksiään ehkäistä lasten itsemurhia, mutta ei nimenomaisesti esittänyt lainsäädäntötoimia tämän suosituksen edistämiseksi. Komitea mainitsi tässä kohden erikseen vammaiset lapset, lapset, jotka eivät koe kuuluvansa heille syntymässä annettuun sukupuoleen, transsukupuoliset lapset ja ilman huoltajaa maahan saapuneet turvapaikanhakijalapset. Myös muun muassa lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan, perheympäristöön ja sijaishuoltoon sekä koulutukseen liittyvien suositusten täytäntöönpano edistää lapsen oikeutta elämään ja kehittymiseen. Näitä lapsiryhmiä ja asiakokonaisuuksia koskevia lainsäädäntömuutoksia käsitellään tässä luvussa tarkemmin muiden alaotsikoiden alla. Epätoivokuolemista on tässä kertomuksessa erillinen Hakkaraisen katsaus (s. 105).

Lapsen näkemysten kunnioittaminen (12 artikla)

Komitea suositteli loppupäätelmissään 2023 (kohta 19), että Suomi hyväksyy tarvittavat lainsäädäntömuutokset, joilla varmistetaan kaikille lapsille, riippumatta heidän iästään, mahdollisuus ilmaista mielipiteensä ja tulla kuulluksi kaikessa heitä koskevassa päätöksenteossa, tuomioistuinmissa ja hallintomenettelyissä edellyttämättä vanhemman tai huoltajan suostumusta. Komitea kehotti kiinnittämään erityistä huomiota päätöksentekoon, joka koskee maahanmuuttoa ja turvapaikkaa, huoltajuutta, asumista ja yhteydenpitoa, suojelutoimenpiteiden toteuttamista sijaishuollossa, sosiaalipalveluja ja perheväkivaltaa. Suositus perustui komitean tekemiin huomioihin siitä, että lasten näkemyksiä ei oteta järjestelmällisesti huomioon heitä koskevassa päätöksenteossa ja

että lastensuojelulain (417/2007) mukaan vain 12 vuotta täyttäneellä lapsella on virallisesti mahdollisuus tulla kuulluksi.

Lapsen näkemysten kunnioittamisesta säädetään jo melko kattavasti, mutta käytännössä säännösten soveltamisessa on vielä usein parannettavaa. Seurantajaksolla lapsen osallistumista päätöksentekoon käsiteltiin useissa lainvalmisteluasiakirjoissa. Edellä lapsivaikutusten arviointia käsittelevässä kohdassa on mainittu esimerkkejä lasten mielipiteiden keräämisestä lainvalmistelun yhteydessä. Lasten tosiasiallista osallistumista heitä koskevaan päätöksentekoon tulisi edistää lainsäädännön lisäksi myös koulutuksella ja riittävien resurssien kohdentamisella sekä lainvalmisteluun että täytäntöönpanoon. Monet viranomaiset kokevat, että heillä ei ole riittävästi osaamista lasten kuulemiseen ja mielipiteiden selvittämiseen ja se koetaan siksi vaikeaksi ja työlääksi toimeksi. Usein kyse on myös kiireestä: käytettävissä oleva aika ei mahdollista lasten kuulemistä. Lainvalmistelua meneillään olevalla hallituskaudella leimannut kiire ei edistä lasten osallistumisen lisäämistä valmistelutoimiin.

Lasten ja nuorten osallistumista päätöksentekoon on kehitetty eri tahoilla, niin valtion, kuntien kuin järjestöjen tasolla. Esimerkkinä voidaan mainita oikeusministeriön yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriön, kansallisen lapsistrategian, Tampereen yliopiston ALL-YOUTH-tutkimushankkeen, nuorisoalan osallisuuden osaamiskeskuksen ja Suomen Punaisen Ristin tuottama digiraati.fi-verkkopalvelu, jossa alle 29-vuotiaat lapset ja nuoret voivat osallistua keskusteluun ajankohtaisista aiheista. Digiraadin tarkoituksena on lapsille ja nuorille yhdenvertainen mahdollisuus saada äänensä kuuluviin yhteiskunnallisissa kysymyksissä. Kansallisen lapsistrategian toimesta on julkaistu lasten kuulemisen käsikirja lainvalmistelijoille.¹⁹

Lapsen määritelmä (1 artikla)

Lapsen oikeuksien sopimuksen 1 artiklassa määritellään lapsiksi kaikki alle 18-vuotiaat, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan täysi-ikäisyyttä saavuteta aikaisemmin. Kansallisessa lainsäädännössä noudatetaan tänä päivänä 18 ikävuoden rajaa. Avioliiton solmiminen on mahdollista vain täysi-ikäiselle ja lapsen huolto päättyy, kun lapsi täyttää kahdeksantoista vuotta.

Edellisellä seurantajaksolla kiellettiin alaikäisten avioliitot ja avioliittolakiin sisällytettiin lisäksi säännökset (27 a–b §) pakottamalla solmitun avioliiton kumoamisesta. Samalla tiukennettiin myös ulkomailla alaikäisenä solmittuihin avioliittoihin suhtautumista tilanteissa, joissa puoliso on asunut Suomessa vihkimishetkellä. Tällä seurantajaksolla sääntelyä täydennettiin kriminalisoimalla pakkoavioliitto (HE 65/2024 vp). Rikoslain (39/1889, 25 luku 3 §) mukaan jatkossa pakkoavioliittoon tai siihen rinnastettavaan liittoon saattaminen voidaan katsoa ihmiskauppana rangaistavaksi teoksi.

19 VNK, 2021

Kansalaisoikeudet ja -vapaudet

Kansalaisuus (7–8 artikla)

Komitea suositteli loppupäätelmissään 2023 (kohta 20) hyväksymään vireillä olevat lainsäädännön muutokset, jotka koskevat kansalaisuudettomuuden ehkäisemistä ja vähentämistä sekä näihin liittyviä menettelyjä. Komitea oli huolestunut siitä, että kansalaisuudettomuuden riski kasvaa, jos valtion virkahenkilöt eivät varmista lasten asianmukaista rekisteröintiä sopimusvaltiossa syntyneiksi ennen kuin heidät poistetaan maasta. Lapsen rekisteröimättömyyden riski liittyy ennen kaikkea paperittomien oikeuteen saada terveydenhuollon palveluja. Viimeksi mainittuun liittyviä lakimuutoksia käsitellään jäljempänä kohdassa Terveydenhuolto ja sosiaalihuolto.

Kansalaisuuslakia (359/2003) uudistetaan parhaillaan hallitusohjelman kirjausten mukaisesti kolmessa vaiheessa. Ensimmäinen muutos tuli voimaan lokakuussa 2024 (HE 27/2024 vp). Muutoksella tiukennettiin kansalaisuuden saamisen edellytyksiä pidentämällä asumisaikavaatimuksia. Pääsääntöisesti asumisaikavaatimus pitenee viidestä vuodesta kahdeksaan vuoteen, ja poikkeustilanteissa pidennys on yksi vuosi aiempaan vaatimukseen nähden. Tämä koskee esimerkiksi 15 vuotta täyttäneitä, yksin kansalaisuutta hakevaa lasta. Lapsiasiavaltuutettu kritisoi hallintovaliokunnalle antamassaan lausunnossa muutosesitystä muun muassa siksi, että vanhempien asumisaikavaatimuksen pidennys hidastaa ja vaikeuttaa myös koko perheen kansalaisuuden saamista. Lapsen kansalaisuuden saaminen on sidottu hänen huoltajansa kansalaisuuden saamiseen, ja lapsen kansalaisuus voidaan vahvistaa itsenäisesti vain poikkeustilanteissa.²⁰ Kansalaisuuslaki ei tue, ainakaan riittävästi, lapsen itsenäistä oikeudellista asemaa, joka on turvattu muun muassa lapsen oikeuksien sopimuksessa ja EU:n perusoikeuskirjan 24 artiklan 2 kohdassa.

Eduskunta hyväksyi lokakuussa 2025 toisen kansalaisuuslain uudistamista koskevan hallituksen esityksen, jossa vahvistetaan sitä lähtökohtaa, että kansalaisuuden saaminen edellyttää osoitusta onnistuneesta kotoutumisesta yhteiskuntaan (HE 19/2025 vp). Muutokset tulevat voimaan 17.12.2025. Lapset saavat useimmiten kansalaisuuden kanssahakijoina vanhempiensa hakemuksen yhteydessä, joten vaikutukset lapsiin ovat seurausta pääasiassa vanhempien kansalaistamisen edellytyksiin tehdyistä muutoksista.²¹ Hakijan velvollisuutta selvittää omaa henkilöllisyyttään lisättäisiin. Rikokseen syylistymisestä johtuvat seuraukset olisivat entistä tuntuvammat, myös silloin, kun kyse on rikosvastuun ylittäneestä lapsesta. Toimeentulon osalta edellytetään jatkossa turvattua toimeentuloa. Hallituksen esityksen mukaan muutos tarkoittaa, että pääasiallisesti työttömyysturvan ja toimeentulotuen varassa elävät huoltajat eivät lähtökohtaisesti voi saada kansalaisuutta, jolloin myöskään kanssahakijana oleva lapsi ei saa kansalaisuutta. Kansalaisuuslain 17 §:ssä säädetty toimeentuloedellytys on tiukka: hakijan on toimitettava luotettava tieto, että hän ei ole viimeksi kuluneiden kahden vuoden aikana turvautunut työttömyysetuuteen tai

²⁰ LAPS/36/2025

²¹ Tässä yhteydessä ei muutettu kansalaisuuslain säännöstä (24 §), jonka mukaan lapsi voi saada kansalaisuuden yksin, jos sitä hakee huoltaja, joka on Suomen kansalainen ja jonka luona lapsi asuu, tai jos kansalaisuuden saamiselle on muutoin lapsen etuun liittyvä painava syy.

toimeentulotukeen yli kolmen kuukauden ajan. Lisäksi kansallisen turvallisuuden arvioinnin merkitystä korostettaisiin kansalaisuuden saamisen kannalta. Riskinä on esimerkiksi se, että kansalaisuutta toivovat huoltajat eivät hae toimeentulotukea, vaikka se voisi olla tarpeen lasten hyvinvoinnin turvaamiseksi. Perustuslakivaliokunta korostikin antamassaan lausunnossa, että toimeentuloedellytyksiä arvioitaessa tulee ottaa huomioon lapsen etu, ja edellytti, että se tulee kirjata myös lain tasolle (PeVL 25/2025 vp).

Hallintovaliokunta teki kyseisen muutoksen lakiesitykseen (HaVM 19/2025 vp) ja eduskunta hyväksyi hallituksen esityksen mietinnön mukaisena (EV 96/2025).

Kansalaistamisen edellytyksiä tiukennetaan jatkossa vielä ottamalla käyttöön kansalaisuuskoee, jonka läpäisyä edellytettäisiin vain täysi-ikäisiltä. Sen vaikutukset lapsiin olisivat niin ikään välillisiä. Tämä esitys on tarkoitus antaa eduskunnalle joulukuussa 2025.

Kansalaistamisen edellytysten tiukennukset kohdistuvat lapsiin ennen kaikkea huoltajien kansalaisuuden saamisen vaikeutumisen kautta. Lapsen kansalaistamista yksin koskeva sääntelyä (24 §) ei ainakaan toistaiseksi ole muutettu. Vaikka sinänsä voidaan pitää tavoiteltavana sitä, että kansalaisuus myönnetään koko perheelle samanaikaisesti, kansalaisuuden saamisen vaikeutuminen voi lapsen näkökulmasta olla ongelmallista. Puuttuva kansalaisuus ei esimerkiksi ole suoraan este varhaiskasvatukseen tai opetukseen osallistumiselle, mutta jos lapsella lisäksi ei ole pysyvää kotikuntaa, oikeus varhaiskasvatukseen ja opetukseen voi vaarantua. Jos perhe ei saa kansalaisuutta tai sen saaminen pitkittyy, on siitä seuraavalla epävarmuudella ja vanhempien henkisellä kuormituksella väistämättä suoria ja välillisiä vaikutuksia lasten hyvinvointiin.

Oikeus yksityisyyteen ja mahdollisuus saada asianmukaista tietoa (13–17 artikla)

Komitea suositteli loppupäätelmissään 2023 (kohta 21), että valtio tehostaa sääntelyään ja suojelupolitiikkaansa suojellakseen lasten oikeuksia ja turvallisuutta digitaalisessa ympäristössä ja varmistaa, että tiedonsaantiin ja digitaaliseen ympäristöön pääsyä koskevilla säädöksillä suojellaan lapsia haitalliselta sisällöltä ja aineistolta sekä verkossa esiintyviltä riskeiltä.

Digitaalisten ympäristöjen haitallisuudesta ja riskeistä lapsille on viime vuosien aikana keskusteltu paljon. Lasten oikeuksien ja turvallisuuden suojelu edellyttää monenlaisia toimia. Lapset ja heidän vanhempansa tarvitsevat tietoa ja taitoja, joilla digitaalisissa ympäristöissä voi toimia turvallisesti ja ikätasoisesti. Digitaalinen osaaminen sisältyy varhaiskasvatuksen, esiopetuksen ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin. Useat järjestöt ovat tuottaneet ohjeistusta media- ja digiturvallisuudesta.

Tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamiseen lapselle sovelletaan Suomessa 13 vuoden ikärajaa (tietosuojalaki 1050/2018, 5 §). EU:n yleinen tietosuojasetus (EU 2016/679) sallii ikärajan asettamisen 16 ikävuoteen. Viime aikoina keskusteluun on noussut myös kansallisesti määritellyn ikärajan nostaminen.²² Helmikuussa 2024 tuli voimaan EU:n digipalveluasetus (EU 2022/2065), joka edellyttää,

22 Ks. esim. Yle, 2025.

että välityspalvelujen tarjoajat, kuten verkkoalustat ja markkinapaikat, huolehtivat mainonnan ja suosittelujärjestelmien avoimuudesta sekä huomioivat alaikäiset käyttäjänsä. Verkkoalustojen tarjoajien on turvattava palveluissaan alaikäisten käyttäjien yksityisyys ja turvallisuus ja huomioitava alaikäiset käyttäjät jo verkkopalvelujen suunnittelussa. Asetusta täydentävistä kansallisista säännöksistä säädetään verkon välityspalveluista annetussa laissa (18/2024). Laissa säädetään muun muassa digipalveluasetuksen noudattamisen valvonnasta, joka on vastuutettu Liikenne- ja viestintävirasto Traficomille, kuluttaja-asiamiehelle ja tietosuojavaltuutetulle.

Hallitusohjelman mukaisesti elokuussa 2025 tuli voimaan perusopetuslain (628/1998, 29 § 3 momentti) muutos, jonka mukaan oppilas ei saa käyttää puhelinta tai muuta mobiililaitetta oppitunnin aikana lukuun ottamatta niiden käyttöä opettajan luvalla oppimistarkoitukseen tai rehtorin tai opettajan luvalla henkilökohtaiseen terveydenhoitoon tai oppilaskohtaisena tukitoimena tarvitsemanaan apuvälineenä (HE 212/2025 vp). Koulujen tulee määrätä järjestyssäännöissään puhelimen tai muun mobiililaitteen käytöstä ja säilytyksestä työpäivän aikana. Järjestyssäännöillä on siis mahdollista myös rajoittaa mobiililaitteiden käyttöä välituntien aikana. Lakimuutoksen tavoitteena on vahvistaa ja parantaa oppilaiden keskittymistä opetukseen ja koulun muuhun toimintaan sekä vahvistaa opetukseen osallistuvan oikeutta turvalliseen opiskeluympäristöön. Julkisuudessa esitetyt alustavat kokemukset lakimuutoksesta ovat olleet kahdensuuntaisia. Oppitunnit ovat monissa paikoin rauhoittuneet, mutta toisaalta käyttökieltoa yritetään myös jatkuvasti kiertää tai se kyseenalaistetaan säännöllisesti.

Tätä kirjoitettaessa lausuntokierroksella on myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ja Opetushallituksen laatimat digitaalisten laitteiden vapaa-ajan käytön suositukset 0–13-vuotiaille. Niiden laadintaa varten kysytään näkemyksiä myös lapsilta ja vanhemmilta. Ensimmäisten kansallisten suositusten tavoitteena on edistää lasten ja nuorten hyvinvointia ja oppimista sekä ehkäistä digitaalisten laitteiden käytön haittoja ja altistumista haitallisille sisällöille.²³ Suositusten on tarkoitus valmistua joulukuussa 2025.

Perheympäristö (5, 9–11, 18.1–18.2 artiklat)

Komitea ei suositellut nimenomaisia perheympäristöä koskevia lainsäädäntötoimia loppupäätelmissään 2023. Komitea kuitenkin suosittelee (kohta 25) muun muassa tehostamaan perheille annettavaa tukea, kuten sovittelupalveluja avio- ja avoerotapauksissa ja edistämään avio- ja avoeron jälkeistä yhteishuoltajuutta.

Vuonna 2023 voimaan tullut vanhemmuuslaki (775/2022) selkeytti ja yhdenmukaisti äitiyden ja isyyden määräytymistä, ja siten laki myös osaltaan varmistaa lapsen oikeutta kahteen vanhempaan perhemuodosta riippumatta. Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) uudistus tuli voimaan jo edellisellä seurantajaksolla joulukuussa 2019. Eduskunta hyväksyi tuossa yhteydessä viisi lausumaa, joista osa koski lain toimeenpanon tukemista ja ohjeistusta

23 Ks. tarkemmin Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2025a.

(EV 175/2018 vp). Lainsäädäntötoimien osalta eduskunta edellytti, että hallitus selvittää ja arvioi mahdollisimman pian vuoroasumisen vaikutukset ja muutostarpeet etuuksia ja palveluja koskevaan lainsäädäntöön sekä valmistelee viipymättä tarvittavat lainsäädäntömuutokset annettaviksi eduskunnalle. Lisäksi tulisi arvioida tarve säätää kelpoisuusvaatimukset lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian tuomioistuinkäsittelyä varten laadittavan olosuhdeselvityksen tekemiselle. Lopuksi eduskunta edellytti, että hallitus seuraa tarkoin lapsenhuoltolain uudistuksen toimeenpanoa.

Eduskunnan edellyttämiä toimenpiteitä on jossain määrin edistetty seurantajaksolla. Lainsäädäntöuudistuksen toimeenpanon seuranta aloitettiin vuonna 2025, ja se valmistunee kevään 2026 aikana.²⁴ Vuoroasumiseen liittyviä toimenpiteitä tehtiin jo edellisellä seurantajaksolla²⁵, ja niitä on jatkettu. Esimerkiksi oikeusministeriö on antanut vuoroasuvan lapsen elatusapua koskevan ohjeistuksen 2023.²⁶ Opetus- ja kulttuuriministeriö julkaisi 2024 oman selvityksensä, jossa tarkasteltiin toisen kunnan järjestämän varhaiskasvatuksen kustannusten korvaamisen käytäntöjä, vuoroasumistilanteen vaikutuksia esi- ja perusopetuksen kuljetusetuuteen sekä lähikouluperiaatteen mahdollisen laajentumisen vaikutuksia.²⁷ Keskeinen muutostoive, mahdollisuus vahvistaa lapselle kaksi virallista osoitetta, ei kuitenkaan ole toteutunut. Uuden kotikuntalain valmistelun yhteydessä on päädytty siihen, että kahta tasavertaista asuinpaikkaa ei voida mahdollistaa vuoroasuville lapsille tai muillekaan Suomessa asuville ihmisille. Sen sijaan vuoroasuvien lasten asemaa tulisi parantaa etuus- ja muuta erityislainsäädäntöä kehittämällä. Hallituksen esitys uudeksi kotikuntalaiksi on tarkoitus antaa eduskunnalle helmikuussa 2026.²⁸

Kansallisen lapsistrategian toimenpiteenä on laadittu selvitys vaativista erotilanteista ja palvelujärjestelmästä, joka valmistui keväällä 2025.²⁹ Se sisältää lukuisia ehdotuksia myös lainsäädännön muuttamiseksi, joista valtaosan tavoitteena on nimenomaisesti vahvistaa lapsen oikeuksia ja suojelua vaativissa erotilanteissa. Selvityksessä ehdotetaan muun muassa lapsirauharikoksesta säättämisestä, josta on myös tehty lakialoite eduskunnassa (LA 41/2024 vp). Lapsirauharikoksella viitataan tilanteisiin, joissa tekijälle tai uhrille läheinen lapsi altistuu rikokselle eli näkee, kuulee tai on läsnä rikoksen tapahtuessa. Oikeusministeriön mukaan asiaa tarkastellaan naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjumisen täytäntöönpanotoimien yhteydessä.³⁰ Tehtyyn selvitykseen sisältyvät lainsäädännön muutosehdotukset vaativat hyvin eritasoista selvitystä ja lainvalmistelua, joten niiden eteneminen joko osana muita lakihankkeita tai erillisinä hankkeina on vielä ilmeisesti avoimena.

24 Ks. Helsingin yliopisto, 2025.

25 Ks. esim. STM, 2021b.

26 OM, 2023

27 OKM, 2024

28 Ks. VM125:00/2021

29 STM, 2025

30 OM, 2025

Sosiaaliturva (27.1–27.3 artiklat)

Lapsen oikeuksien komitea suositteli loppupäätelmissään 2023 (kohta 35) välttämään sosiaaliturvaetuuksien leikkauksia, jotka vaikuttavat köyhyyden ja syrjäytymisen vaarassa oleviin lapsiin. Komitea kehotti myös tehostamaan politiikkaansa, jolla pyritään varmistamaan riittävä elintaso kaikille lapsille, muun muassa parantamalla vammaisten lasten, turvapaikanhakijalasten ja laittomasti maassa oleskelevien lasten taloudellista tilannetta ja lisäämällä heille maksettavia sosiaaliturvaetuuksia.

Hallitusohjelman mukaisesti seurantajaksolla on toteutettu lukuisia sosiaaliturvaa heikentäviä lakimuutoksia, ja lisää talouden sopeuttamiseen tähtääviä muutoksia on valmisteilla. Tehdyt muutokset koskevat monin tavoin lapsiperheitä ja heidän toimeentuloaan. Myös ulkomaalaislain-säädäntöön on tehty muutoksia, jotka heikentävät turvapaikanhakijaperheiden ja -lasten toimeentuloa. Lainsäädäntömuutokset ovat valitettavasti lähes pääsääntöisesti vaikeuttaneet jo valmiiksi heikoimmassa taloudellisessa asemassa olevien lapsiperheiden taloudellista tilannetta. Suunta on selkeästi päinvastainen kuin mitä komitea on suositellut loppupäätelmissään.

Seurantajaksolla on säädetty muun muassa eräiden kansaneläkeindeksiin ja elinkustannusindeksiin sidottujen etuuksien ja rahamäärien indeksitarkistusten jäädyttämisestä vuosina 2024–2027 (HE 37/2023 vp), Kansaneläkelain kuntoutusetuuksien ja kuntoutusrahaetuuksien tiukennuksista (HE 60/2023 vp), toimeentulotukilain asumismenojen huomioimista koskevan sääntelyn selkeyttämisestä ja tiukennuksesta (HE 58/2023 vp), yleisen asumistuen saamisen ehtojen kiristämisestä (HE 74/2023 vp, HE 125/2024 vp) ja työttömyysturvan kannustinloukkujen purkamisesta (HE 73/2023 vp). Yleistukea ja toimeentulotuen uudistusta käsittelevät hallituksen esitykset ovat tätä kirjoitettaessa eduskunnan käsiteltävänä (HE 112/2025 vp, HE 116/2025 vp).

Tähän mennessä tehdyillä lakimuutoksilla on kiristetty sosiaaliturvan saamisen ehtoja ja laskettu sosiaaliturvan tasoa. Esitysten tavoitteena oleva valtion talouden tasapainottaminen työllisyyttä lisäämällä ja kannustinloukkuja purkamalla on sinänsä kannatettava, mutta lapsiasiavaltuutetun kanta on ollut, että tällä tavoin toteutettuna lainsäädäntömuutokset heikentävät lapsiperheiden taloudellista tilannetta usein jopa kohtuuttomasti. Muutokset kohdistuvat jo valmiiksi heikoimmassa asemassa oleviin lapsiperheisiin, kuten niihin sosiaaliturvaetuuksien piirissä oleviin perheisiin, joissa joko toinen tai molemmat vanhemmat ovat työttömiä, ja perheisiin, jotka joutuvat työsäkäynnistä riippumattakin turvautumaan erilaisiin tukimuotoihin. Vaikutukset etenkin yhden vanhemman perheisiin ovat eri arviointien mukaan olleet erityisen kielteisiä. Lapsiasiavaltuutettu on lausunnoissaan toistuvasti huomauttanut siitä, että sosiaaliturvaan kohdistuvia muutoksia on arvioitava kokonaisuutena ja muutokset tulisi toteuttaa siten, että ne eivät heikentäisi entisestään köyhyysrajalla tai sen alla elävien lapsiperheiden tilannetta. Lapsiasiavaltuutettu on pitänyt kyseenalaisena ja hallitusohjelmankin kanssa ristiriitaisena sitä, että hallituksen esityksissä toistuvasti todetaan, että vaikeaan taloudelliseen tilanteeseen joutuvalla on mahdollisuus turvautua toimeentulotukeen.

Lapsiperheiden taloudelliseen asemaan vaikuttavat myös sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksujen enimmäismäärien korotukset, jotka tulivat voimaan 1.1.2025. Perusterveydenhuollon maksuja korotettiin pääsääntöisesti 22,5 prosentilla ja erikoissairaanhoidon maksuja 45 prosentilla.³¹ Asiakasmaksujen korotusten vaikutukset kohdistuvat lasten vanhempiin, joten vaikutukset lapsiin ovat tässäkin kohdin välillisiä. Yhteisvaikutukset sosiaaliturvaan kohdistuvien muutosten kanssa voivat olla kuitenkin merkittäviä. Terveysongelmat ja toimeentulovaikeudet kietoutuvat usein yhteen. Terveysongelmat voivat heikentää perheen taloudellista tilannetta ja heikko taloudellinen tilanne puolestaan voi pitkittää tai vaikeuttaa vanhempien terveysongelmia, mikä näkyy heidän kyvyssään huolehtia sekä lasten elatuksesta että lasten hyvinvoinnista.

Eduskunnassa on tätä kirjoitettaessa käsiteltävänä lisäksi hallituksen esitys, jossa ehdotetaan korotettavaksi enimmäismaksun määrää, joka voidaan periä käyttämättä ja peruttamatta jääneistä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista (HE 117/2025 vp). Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain (734/1992, 3 §) mukaan maksua ei voi periä alle 18-vuotiaalta, eikä silloin, jos sen perimistä on pidettävä kohtuuttomana. Siten muutoksella ei ole suoria vaikutuksia lapsiin. Maksun perimättä jättäminen edellyttää potilaalta/asiakkaalta, käytännössä lapsen huoltajalta, selvitystä syystä, miksi palvelu on jäänyt käyttämättä. On selvää, että palvelut jäävät käyttämättä ja perumatta helpommin terveydellisistä ja sosiaalisista ongelmista kärsiviltä, joilla usein on myös muita heikommin resursseja selvittää tällaisia syitä ja vaatia maksujen perimättä jättämistä.

Kuntoutusetuuksia ja kuntoutusrahaa koskevat muutokset koskevat suoraan myös lapsia. Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annettua lakia (566/2005) on muutettu seurantajaksolla useampaan kertaan. Nuoren kuntoutusrahan ja ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettavan kuntoutusrahan vähimmäismäärän tasoa laskettiin. Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahassa on nyt yksi vähimmäismäärä sekä vain yksi laskukaava vähimmäismäärän ylittävälle kuntoutusrahoille (HE 60/2023 vp). Seuraavat lapsiin kohdistuvat muutokset lakiin käsiteltiin 2024 (voimaan pääosin 1.1.2025, HE 123/2024 vp). Tuolloin poistettiin oppivelvollisuuden pidentämisestä seuranneet päällekkäisyydet. Keskeinen muutos oli, että nuorten ammatillisen kuntoutuksen myöntämisedellytyksiä tarkennettiin kohdentumaan tarkoituksenmukaisesti ja oikea-aikaisesti opiskelun ja työelämän ulkopuolella tai muutoin syrjäytymisvaarassa oleville nuorille. Erillisellä hallituksen esityksellä kuntoutusrahan ikäraja nostettiin 18 ikävuoteen vuoden 2025 alusta alkaen (HE 125/2024 vp). Vastaavasti ikäraja nostettiin myös kansaneläkkeen, takuueläkkeen ja sairauspäivärahan osalta. Työttömyysetuuden maksamista alle 18-vuotiaalle koskevia poikkeuksia rajattiin entisestään. Vammaistuki jaettiin alle 18-vuotiaan lapsen vammaistukeen ja 18-vuotiaasta alkaen aikuisen vammaistukeen, mutta nämä muutokset tulevat voimaan vasta 1.1.2027. Muutoksia perusteltiin oppivelvollisuusiän noston lisäksi vanhempien elatusvelvollisuuden jatkumisella 18:aan ikävuoteen saakka.

Edellä mainitut lakimuutokset johtivat tilanteeseen, jossa syöpään tai muihin vakaviin sairauksiin sairastuneet 16–17-vuotiaat jäivät sairauspäivärahan ja nuoren kuntoutusrahan ulkopuolelle, joista heidän toimeentulonsa on aiemmin muodostunut pitkien, usein sairaalahoitoakin vaativien

31 Ks. STM, 2024.

hoitojaksojen aikana. Lakimuutosten yhteydessä ei muutettu erityishoitorahan ikärajaa, vaan sitä edelleen maksetaan vain alle 16-vuotiaiden lasten vanhemmille (sairausvakuutuslaki 1224/2004, 10 luku 2 §). Nämä nuoret eivät myöskään välttämättä täytä nuoren vammaistuen edellytyksiä. Lapsiasiavaltuutettu kirjelmöi yhdessä Sylva ry:n kanssa lakiin jääneestä aukosta sosiaali- ja terveysministeriölle keväällä 2025 ja ehdotti, että erityishoitorahan ikäraja nostettaisiin 18 vuoteen, mutta toistaiseksi tarvittavia lainsäädäntötoimia ei ole tehty.

Lapsiperheiden taloudellista tilannetta on pyritty vahvistamaan esimerkiksi lapsilisän korotuksilla. Lapsilisälakia (796/1992) muutettiin vuoden 2024 alusta alkaen siten, että neljännen ja viidennen sekä sitä useamman lapsen lapsilisää, lapsilisän yksinhuoltajakorotusta ja alle kolmevuotiaiden lasten lapsilisää (1.4.2024 alkaen) korotettiin (HE 75/2023 vp). Muutokset ovat oikean suuntaisia, mutta euromääräisesti yksittäisille perheille varsin pieniä. Ne eivät riitä kompensoimaan sosiaaliturvaleikkausten vaikutuksia. Toimeentulotukea saavat lapsiperheet eivät hyödy lapsilisän korotuksista, sillä lapsilisä otetaan huomioon tulona toimeentulotuen määrää laskettaessa. Osittain lapsiperheisiin kohdistuvia tiukennuksia on kompensoitu alentamalla varhaiskasvatuksen maksuja. Toiseen suuntaan vievä lakiehdotus koskee aamu- ja iltapäivätoiminnan enimmäismaksujen korotuksia, mikä voi johtaa siihen, että heikoimmassa asemassa olevien perheiden lapset jättäytyvät toiminnan ulkopuolelle (HE 103/2025 vp). Aamu- ja iltapäivätoiminnan tulee olla tosiasiallisesti kaikkien perusopetuksessa olevien nuorempien lasten saatavilla, riippumatta lapsen ja perheen sosioekonomisesta asemasta. Korotuksilla on tarkoitus kompensoida kunnille valtionosuuksiin tehtyjä vähennyksiä, joten muutos tehdään puhtaasti taloudellisin perustein.³²

Elatustukijärjestelmän muutoksia on valmisteltu hallitusohjelman mukaisesti sosiaali- ja terveysministeriössä. Hallituksen esitys tarvittavista lakimuutoksista annettiin eduskunnalle syyskuussa 2025 (HE 115/2025 vp). Esityksessä ehdotetaan muun muassa, että elatusvelvollisella vanhemmalla olisi toimimisvelvollisuus tilanteissa, joissa elatusavun määrän korottamiseen voitaisiin arvioida olevan perusteita. Hyvinvointialueella olisi myös velvollisuus selvittää, olisiko elatusavun muuttamista pidettävä kohtuullisena, ja tarvittaessa hyvinvointialueen olisi ryhdyttävä toimiin sopimuksen tai päätöksen muuttamiseksi. Muutokset voivat parantaa niiden elatustukea/elatusapua saavien lapsiperheiden taloudellista tilannetta, joilla elatusavun määrä on ollut liian alhainen. Osaltaan muutokset myös selkeyttävät tilanteita, joissa elatuskyvystä on epäselvyyttä tai siihen liittyy riitaisuuksia vanhempien välillä.

Kuten edeltä käy ilmi, sosiaaliturvaa on kiristetty monin eri tavoin ja vaikka kiristykset koskevat pääosin aikuisia, niillä on merkittäviä vaikutuksia myös lapsiin heidän huoltajiensa välityksellä. Osittain jälkikäteisesti tehtyt vaikutusarvioinnit osoittavat, että vaikutukset heikossa taloudellisessa asemassa oleviin lapsiin ja lapsiperheisiin ovat olleet selkeästi negatiivisia. Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi syyskuussa 2025 kolme muistiota, joissa tarkastellaan muun muassa vuosina 2024–2025 tehtyjen sosiaaliturva- ja veromuutosten ja toimeentulotuen kokonaisuudistuksen vaikutuksia kotitalouksien toimeentulotuen käyttöön ja tulonjakoon sekä budjettilakeina esiteltävien sosiaaliturvaan ja sosiaali- ja terveyspalveluihin tehtävien muutosten vaikutuksia

32 Ks. tarkemmin LAPS/125/2025.

ihmisryhmittäin perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden näkökulmasta.³³ Näiden laatiminen perustuu eduskunnan vaatimukseen jo tehtyjen lakimuutosten yhteisvaikutusten seurannasta ja arvioinnista. Eduskunta on edellyttänyt myös, että valtioneuvosto ryhtyy tarvittaessa korjaamaan havaittuja ongelmia (mm. EV 83/2023 vp, EV 64/2023 vp).

Sosiaali- ja terveysministeriön arvioinnit osoittavat aiemmat arvoinnit liian optimistisiksi. Tuoreiden arviointien mukaan jo tehtyt muutokset, erityisesti toimeentuloturvaan koskevat muutokset, ovat kasvattaneet väestön pienituloisuusastetta ja kasvattaneet tuloeroja. Pienituloisuusaste on kasvanut erityisesti lapsiperheissä ja ei-työllisillä. Vuosien 2024–2025 lakimuutosten ja vuoden 2026 toimeentulotukiuudistuksen arvioidaan nostavan pienituloisuusastetta koko väestössä 2,2 prosenttiyksikköä ja lasten kohdalla 3 prosenttiyksikköä. Käytännössä köyhyysrajan alapuolelle putoaa 31 000 lasta kasvattaen kokonaismäärää 151 000 lapseen. Arvioinneissa myös todetaan, että ”vaikka julkisen talouden heikko tila lähtökohtaisesti muodostaa hyväksyttävän perusteen etuuskien tason alentamiselle, eivät sosiaaliturvaan nyt kohdistettavat ja jo aiemmin kohdistetut leikkaukset – etenkin vuosien 2024–2027 indeksijäädytykset ja viimesijaiseen taloudelliseen tukeen eli toimeentulotukeen tehtävät leikkaukset – ole ongelmattomia perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden valossa, kun otetaan huomioon leikkausten yhteisvaikutukset. Niiden ihmisten kohdalla, joihin leikkaukset kohdistuvat, ne näyttäytyvät oikeuksien suojan heikennyksinä, vaikka sinällään olisivatkin perus- ja ihmisoikeusjärjestelmän valossa sallittuja.”³⁴

33 Ks. STM062:00/2025.

34 STM, 2025a

Terveydenhuolto ja sosiaalihuolto

Sosiaali- ja terveystalvelut (6, 18.3, 24, 26, 27.1–27.3 ja 33 artiklat)

Komitea kehotti loppupäätelmissään 2023 (kohta 31) kiinnittämään terveystalveluissa erityistä huomiota heikossa asemassa oleviin ja syrjäytyneisiin lapsiin, kuten sijaishuollossa oleviin lapsiin, köyhyydessä eläviin lapsiin, saamelaislapsiin sekä turvapaikanhakija- ja pakolaislapsiin, lapsiin, jotka eivät koe kuuluvansa heille syntymässä annettuun sukupuoleen, ja lapsiin, jotka ovat jääneet tai ovat vaarassa jäädä ilman vanhempiensa huoltoa. Komitea suositteli, että sosiaali- ja terveystalveluja tarjotaan kaikille, myös paperittomille, lapsille ja raskaana oleville naisille ja varmistetaan, että lasten itsemääräämisoikeus ja oikeus osallistumiseen otetaan huomioon läpileikkaavana asiana kaikilla sosiaali- ja terveydenhuollon aloilla.

Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämlslaki (612/2021) ja laki sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisestä Uudellamaalla (615/2021) tulivat voimaan 1.1.2023. Lakien 1 §:ien mukaisesti tarkoituksena on edistää ja ylläpitää väestön hyvinvointia ja terveyttä sekä varmistaa yhdenvertaiset, yhteentoimivat ja kustannusvaikuttavat sosiaali- ja terveydenhuollon talvelut koko maassa. Hyvinvointialueet (21 kpl) ja Helsingin kaupunki vastaavat sosiaali- ja terveystalvelujen järjestämisestä. Lisäksi HUS-yhtymä vastaa erikoissairaanhoidon järjestämisestä Uudellamaalla. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) julkaisi lokakuussa 2025 asiantuntija-arvion sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä.³⁵ Asiantuntija-arvion johtopäätöksissä todettiin muun muassa, että väestörakenteen muutos edellyttää lasten ja nuorten talvelujen sopeuttamista pienevien ikäluokkien tarpeisiin. Monilla alueilla on ollut henkilöstöpula, jonka vuoksi lapset, nuoret ja perheet ovat voineet jäädä ilman tarvitsemiaan ehkäisevän ja varhaisen tuen talveluja tai he ovat ohjautuneet epätarkoituksenmukaiseen talveluun. Lastensuojeluilmoitusten määrä on kasvanut, mutta entistä harvemmin ne johtavat lastensuojelun asiakkuuteen. Lastensuojelun sijoitukset eivät ole vähentyneet. Hyvinvointialueiden toiminta on monelta osin käynnistynyt hyvin. Talouskehitys on mennyt myönteiseen suuntaan useilla alueilla, mutta erityisesti alueilla, joilla väestö vähenee, talous on alijäämäinen ja tilanne edelleen haastava.

Paperittomien ja paperittoman kaltaisessa tilanteessa olevien oikeutta terveystalveluissa koskevaa lainsäädäntöä on muutettu seurantajaksolla kahdesti. Paperittomien oikeutta ei-kiireettömään terveydenhuoltoon parannettiin lakimuutoksella, joka tuli voimaan 1.1.2023 (HE 112/2022 vp). Paperittomilla lapsilla on yhtäläiset oikeudet terveystalveluihin kuin lapsilla, joilla on kotikunta Suomessa. Raskauteen ja synnytykseen liittyvät talvelut katsotaan myös välttämättömäksi hoidoksi. Sosiaali- ja terveystalveliokunta totesi hallituksen esityksestä antamassaan mietinnössä, että välttämättömän hoidon antamisen tai antamatta jättämisen taloudelliset seuraukset voivat olla kahdensuuntaisia. Laajentuneista talveluista voi aiheutua suoria kustannuksia, mutta toisaalta hoitamatta jättämisen seurauksena voi kalliimman erikoissairaanhoidon tarve kasvaa ja myös välilliset kustannukset voivat kasvaa pahoinvoinnin lisääntymisen kautta. Valiokunta piti

35 THL, 2025c

tärkeänä, että sekä muutoksista seuraavia kustannuksia että mahdollisesti saavutettavia säästöjä seurataan (StVM 26/2022 vp).

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan edellyttämää seuranta ei ehditty juurikaan tehdä, kun paperittomien oikeuksiin tehtyjä parannuksia ryhdyttiin jo perumaan (HE 50/2025 vp). Hallituksen esityksen mukaan muutos perustuu hallitusohjelman maahanmuuttopoliittisiin kirjauksiin, joilla pyritään tehostamaan laittomasti maassa oleskelevien henkilöiden maasta poistumista ja poistamista sekä turvaamaan paremmin yleinen järjestys ja turvallisuus. Esityksessä ei edes viitata sosiaali- ja terveysvaliokunnan tarpeelliseksi katsomaan seurantaan ja arviointiin. Perustuslakivaliokunta päätyi lausunnossaan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle puoltamaan esitystä äänestyspäätöksellä (PeVL 40/2025 vp), edellyttäen, että vammaisten oikeuksista säännellään säännösten tasolla, kun kyse henkilön välttämättömän kiireettömän hoidon tarpeen arvioimisesta. Sosiaali- ja terveysvaliokunnan käsittely on tätä kirjoitettaessa vielä kesken. Myönteistä hallituksen esityksessä on, että raskauteen ja synnytykseen liittyvät palvelut ja lasten oikeus terveystalouteen säilyisivät ennallaan. On kuitenkin hyvä huomata, että sääntelyn tavoitteena on vähentää laitonta Suomessa oleskelua ja kannustaa poistumaan maasta, mikä voi estää lapsiperheitä hakeutumasta hoitoon tai ainakin viivästyttää sitä. Tästä voi olla sekä suoria että välillisiä negatiivisia vaikutuksia lapsen terveydelle ja hyvinvoinnille.

Lapsen itsemääräämisoikeudesta säädetään potilaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa (785/2021, potilaslaki), sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa (812/2000, asiakaslaki) sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetussa laissa (703/2023, asiakastietolaki). Asiakastietolaki on siis säädetty tällä seurantajaksolla, ja siihen siirrettiin potilaslain ja asiakaslain säännökset lapsen oikeudesta kieltää tietojensa luovuttaminen huoltajilleen laissa säädetyin edellytyksin. Lapsiasiavaltuutettu puuttui sosiaali- ja terveysvaliokunnalle lakiesityksestä antamassaan lausunnossa perustuslakivaliokunnan lausunnossa esitettyyn ehdotukseen, jolla olisi haluttu rajoittaa lapsen oikeutta kieltää terveydenhuoltoa koskevien tietojensa antamista huoltajalleen.³⁶ Perustuslakivaliokunta esitti, että sosiaali- ja terveysvaliokunnan on syytä harkita rajausta lapsen kielto-oikeuteen terveydenhuollon tilanteissa, joissa tietojen antamatta jättäminen huoltajalle olisi selvästi alaikäisen edun vastaista vastaavalla tavalla kuin sosiaalihuollon osalta on kirjattu (PeVL 89/2022 vp). Lapsiasiavaltuutettu katsoi, että tällainen rajausta muuttaisi merkittävästi voimassa olevaa sääntelyä, joten sen tekeminen edellyttäisi huolellista ja riittävän laaja-alaista lainvalmistelua vaikutusarviointineen. Lapsiasiavaltuutettu piti perustellumpana säilyttää kielto-oikeus nykyisessä laajuudessa. Sosiaali- ja terveysvaliokunta otti lapsiasiavaltuutetun kommentit huomioon mietinnössään, eikä lakiesitystä muutettu tältä osin (StVM 48/2022 vp). Lapsen kielto-oikeuden rajaaminen ehdotetulla tavalla muuttaisi merkittävästi tavalla luottamuksensuojan periaatetta terveydenhuollossa. Nykytilanteessa tulisi kiinnittää entistä enemmän huomiota siihen, että lapsen oikeus päättää hoidostaan ja tietojensa luovuttamisesta toteutuisi käytännössä yhdenvertaisesti lain edellyttämällä tavalla.

Seurantajaksolla on säädetty laki sukupuolen vahvistamisesta (295/2023, translaki). Translakiin ei sisällytetty alaikäiselle oikeutta sukupuolen oikeudelliseen vahvistamiseen, vaikka monet tahot, kuten lapsiasiavaltuutettu ja YK:n lapsen oikeuksien komitea, ovat ilmaisseet sitä tukevan näkemyksensä.³⁷ Lakivaliokunta totesi lausunnossaan, että sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen mahdollistaminen alaikäisille edellyttää asian huolellista selvittämistä ja punnintaa ja että tällainen selvitys tulisi käynnistää mahdollisimman pikaisesti (LaVL 29/2022 vp). Myös perustuslakivaliokunta katsoi, että alaikäisten sulkeminen kokonaan sukupuolen vahvistamisen ulkopuolelle merkitsee käytännössä sitä, että perustuslain 6 §:n 3 momentissa edellytetty lasten mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti ei välttämättä toteudu. Valiokunta piti selvänä, että ehdottomasta ikärajasta luopuminen sukupuolen vahvistamisen osalta olisi merkittävä lainsäädäntöratkaisu, joka edellyttää perusteellista lainvalmistelua ja sääntelyvaihtoehtojen pohdintaa (PeVL 77/2022 vp). Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta ehdotti mietinnössään tätä koskevaa lausumaa (StVM 42/2022 vp), jonka myös eduskunta hyväksyi vastauksessaan (EV 259/2022 vp). Lapsiasiavaltuutetun tiedossa ei ole, että tällaista valmistelua olisi aloitettu.

Lastensuojelu ja sijaishuolto (20, 21, 25 ja 27.4 artiklat)

Komitea antoi useita suosituksia koskien lastensuojelua ja sijaishuoltoa loppupäätelmissään 2023 (kohta 27). Ne käsittelevät ensisijaisesti lastensuojelun täytäntöönpanoa, kuten tarvittavia henkilöstö- ja rahoitusresursseja, lastensuojelussa toteutettavia periaatteita, sijaishuollossa olevien lasten oikeutta tietoon, oikeutta ilmaista näkemyksiään ja oikeutta saada tarvitsemaansa sosiaalista, koulutuksellista ja muuta asianmukaista tukea. Mielenterveyttä koskevassa kohdassa (32) komitea suositteli lisäksi lastensuojelulain uudistamista.

Lapsiasiavaltuutettu on moneen kertaan vuosien kuluessa nostanut tarpeen uudistaa lastensuojelulaki kokonaisuutena. Lastensuojelulakia on muutettu lukuisia kertoja sen voimassaoloaikana, joten sääntely on sirpaloitunut ja muodostunut varsin vaikeaselkoiseksi. Lastensuojelulain uudistus vaatii myös muun sosiaalihuoltolainsäädännön uudelleen tarkastelua esimerkiksi yhteistyössä meneillään olevan sosiaalihuollon palvelu-uudistusta valmistelevan työryhmän kanssa.³⁸

Lastensuojelulainsäädännön uudistaminen aloitettiin jo edellisellä seurantajaksolla, ja pääministeri Orpon hallitusohjelman mukaisesti uudistaminen jaettiin kahteen vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa³⁹ on valmisteltu hallituksen esitys, joka sisältää ehdotukset alaikäisten integroidun ja suljetun laitospalvelun kuntoutuspalvelun perustamiseksi sekä ehdotukset toimenpiteistä koskien lasten luvattomia poissaoloja sijaishuoltopaikasta (HE 149/2025 vp). Esitys sisältää säännökset kasvatukseen kuuluvien rajojen asettamisen ja rajoitustoimenpiteiden välisen rajan

37 YK:n lapsen oikeuksien komitean, YK:n kidutuksen vastaisen komitean, YK:n riippumattomien asiantuntijoiden, Amerikan ihmisoikeuskomission sekä Afrikan ihmisoikeuskomission jäsen Lawrence Murugu Muten ja Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu Nils Muižnieksin yhteinen lausunto kansainvälisenä homofobian, transfobian ja bifobian vastaisena päivänä (17.5.2017) ”Embrace diversity and protect trans and gender diverse children and adolescents”.

38 STM107:00/2023

39 STM009:00/2024

selkiyttämiseksi ja lastensuojelun ja psykiatrian osaamisen yhteensovittavien lastensuojelun palveluyksiköiden toteuttamiseen. Esitys annettiin eduskunnalle lokakuussa 2025, ja sen käsittely on kesken tätä kirjoitettaessa. Toisessa vaiheessa lainsäädäntö uudistetaan ottaen huomioon erityisesti hallitusohjelman kirjaus varhaisen tuen, moniammatillisen lapsiperhetyön ja lastensuojelun avopalveluita painottavan palvelurakenteen edistämisestä. Lisäksi toteutetaan loppuun hallitusohjelman kirjaus, jonka mukaan säädetään lastensuojelulakiin tarvittavat lapsia turvaavat lainsäädäntömuutokset, joilla alle rikosvastuuiän olevien lasten rikoskierre saadaan katkaistua.⁴⁰

Edellä mainitun lainvalmistelun lisäksi lastensuojelulakiin on tehty muitakin muutoksia seurantajaksolla. Lastensuojelun henkilömitoitusta koskevat lakimuutokset tulivat voimaan vuoden 2022 alussa kuitenkin siten, että rajoituksen voimaantuloa porrastettiin. Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä sai olla vastuullaan enintään 35 lasta 2022–2023 ja enintään 30 lasta vuodesta 2024 alkaen (HE 170/2021 vp). Jälkihuollon järjestämisen yläikäraja nostettiin 25 ikävuoteen vuoden 2020 alusta alkaen (HE 71/2019 vp). Muutos ei ehtinyt olla voimassa pitkään. Hallitusohjelman mukaisesti ikäraja laskettiin 23 ikävuoteen vuoden 2024 alusta alkaen (HE 56/2023 vp). Sosiaali- ja terveysvaliokunta piti mietinnössään tärkeänä, että erityistä huomiota kiinnitetään jälkihuollon päättämiseen suunnitelmallisesti ja nuoren ohjaamiseen tarvittaessa aikuissosiaalityön palvelujen ja muiden sosiaalipalvelujen piiriin. Käsittelyn päätteeksi eduskunta edellytti, että valtioneuvosto seuraa jälkihuollon ikärajan alentamisen vaikutuksia ja palvelujärjestelmän kykyä ja resursseja vastata sen kohteena olevien nuorten yksilöllisiin tarpeisiin (EV 79/2023 vp).

Lastensuojelun yhteydessä on keskusteltu myös lapsen ja perheen oikeusturvan kannalta hyvin merkityksellisistä päätöksenteko- ja muutoksenhakujärjestelmän muutostarpeista. Vuoden 2020 alussa voimaan tulleen oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annettu lain (808/2019) myötä valittaminen hallinto-oikeuden päätöksestä korkeimpaan hallinto-oikeuteen muuttui valitusluvanvaraiseksi, mutta lapsen huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskevasta hallinto-oikeuden päätöksistä valittaminen rajattiin valituslupakäytännön ulkopuolelle (HE 71/2019 vp). Tässä yhteydessä eduskunta edellytti, että hallitus käynnistää lastensuojelun päätöksenteko- ja muutoksenhakujärjestelmän uudistamistarpeen arvioinnin sekä ryhtyy tarvittaviin lainsäädäntötoimiin (EV 80/2019 vp). Arviointi valmistui tammikuussa 2025, ja siinä esitettiin vaihtoehtoisia toteutustapoja asettamatta niitä mihinkään tärkeysjärjestykseen.⁴¹ Lähtökohtana kaikissa vaihtoehdoissa on, että kyseisissä asioissa valitusmahdollisuus joko hallinto-oikeuteen (HO) tai korkeimpaan hallinto-oikeuteen (KHO) tulee säilyttää ja jatkovalitusoikeus KHO:een voi olla luvanvarainen vain silloin, kun ensiasteen päätöksentekijänä on ollut viranhaltija tai hyvinvointialueen moniammatillinen toimielin, jonka päätöksestä voi valittaa HO:een. Arvioinnissa esitettyjen vaihtoehtojen pohjalta lastensuojelun päätöksenteko- ja muutoksenhakujärjestelmän muuttamista valmistellaan osana lastensuojelulainsäädännön 2. vaiheen uudistusta ottaen huomioon myös Oikeusvaltion takeet ja oikeuslaitoksen kehittäminen -työryhmän ehdotukset.⁴²

40 STM057:00/2025

41 STM, 2025c

42 OM012:00/2023

Mielenterveys ja päihdehoito (24, 26 ja 33 artiklat)

Komitea esitti lukuisia suosituksia loppupäätelmissään 2023 (kohdat 32–33) lasten ja nuorten mielenterveysongelmiin ja päihdehoitoon liittyen. Suositukset eivät koske nimenomaisesti lainsäädäntötoimia, vaikkakin lainsäädäntöä voidaan tarvita tukemaan joidenkin suositusten täytäntöönpanoa. Komitea suositteli muun muassa, että valtio tehostaa lapsille tarkoitettuja mielenterveyspalveluja ja -ohjelmia muun muassa varmistamalla, että kaikille lapsille ja nuorille on tarvittaessa saatavilla terapiapalveluja. Komitea suositteli panostamaan ennalta ehkäiseviin toimenpiteisiin ja varmistamaan, että lasten näkökulma otetaan huomioon kehitettäessä heille tarkoitettuja palveluja mielenterveysongelmien ratkaisemiseksi. Komitea suositteli myös tehostamaan pyrkimyksiään estää huumeiden, alkoholin ja tupakan käyttöä nuorten keskuudessa ja puuttua siihen erityisesti kouluissa sekä varmistamaan, että hoitoa tarvitsevat nuoret tunnistetaan varhaisessa vaiheessa ja ohjataan asianmukaisesti hoitoon. Lisäksi komitea suositteli varmistamaan, että lapset ja nuoret, joilla on pelaamishäiriöitä, peliriippuvuutta ja muita verkkoriippuvuuden muotoja, saavat tarvittavan avun ja tuen.

Mielenterveys- ja päihdepalvelujen uudistamista koskevat lainsäädäntömuutokset tulivat voimaan vuoden 2023 alussa (HE 197/2022 vp). Uudistuksessa mielenterveys- ja päihdepalveluja koskeva sääntely siirrettiin sosiaalihuollon palvelujen osalta sosiaalihuoltolakiin ja terveyden- ja sairaanhoidon osalta terveydenhuoltolakiin. Tahdosta riippumattomasta hoidosta ja valtion mielisairaaloiden toiminnasta säädetään edelleen mielenterveyslaissa ja päihdehuoltolaissa. Lapsiasiavaltuutetun lausuntoon perustuen sosiaali- ja terveysvaliokunta totesi mietinnössään, että lasten ja nuorten mielenterveys- ja päihdepalvelujen toteutumisesta, saatavuudesta ja laatua seurataan erityisen tarkasti ja tarvittaessa ryhdytään lainsäädäntötoimiin, jos nyt ehdotettavilla muutoksilla ei saada aikaan selkeää ja vaikuttavaa parannusta (StVM 24/2022 vp).

Lasten ja nuorten terapiatakuuta koskeva lainsäädäntö tuli voimaan toukokuussa 2025 (HE 131/2024 vp). Terapiatakuu takaa lapsille ja alle 23-vuotiaille nuorille pääsyn tiettyihin mielenterveyspalveluihin viimeistään kuukauden kuluessa siitä, kun tarve on todettu.⁴³ Perusterveydenhuoltoon kuuluva lyhytpsykoterapia tai psykologiseen vuorovaikutukseen perustuva määrämuotoinen ja aikarajoitteinen psykososiaalinen hoito on aloitettava 28 vuorokauden kuluessa siitä, kun tarve on todettu. Sosiaalihuollossa on järjestettävä mielenterveystyön palveluna psykososiaalista tukea käyttämällä edellä mainittuja psykososiaalisia menetelmiä soveltuvin osin. Palvelu on järjestettävä kuukauden kuluessa tuen tarpeen toteutumisesta. Hallituksen esityksessä tavoitteeksi kirjattiin ”vahvistaa lasten ja nuorten mielenterveyden häiriöiden ehkäisyn ja hoidon sekä mielenterveyden tuen saatavuutta perusterveydenhuollossa ja sosiaalihuollon perustason palveluissa. -- tavoitteena on vastata lasten ja nuorten lisääntyneeseen mielenterveyteen liittyvään oireiluun varhaisessa vaiheessa ja vaikuttavasti”. Eduskunta edellytti lakia hyväksyessään, että valtioneuvosto seuraa lasten ja nuorten terapiatakuun toteutumista sekä kehittää kansallista ohjausrakennetta, mielenterveysongelmien ennaltaehkäisyä ja mielenterveyden varhaisen tuen palveluja ja ryhtyy

43 Ks. myös Hietanen-Peltolan ja Hiilamon artikkelit tässä kertomuksessa.

tarvittaessa korjaaviin toimenpiteisiin (EV 163/2024 vp). Valtioneuvoston on annettava terapia-takuun toteutumisesta selvitys sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnalle 1.5.2027 mennessä. Vielä on liian aikaista arvioida, kuinka lainsäädännöllä on voitu parantaa lasten ja nuorten mielenterveyttä ja hyvinvointia.

Lasten ja nuorten päihdeongelmien ja niiden hoidon ratkaisemiseksi ei ole tehty muita lainsäädäntötoimia edellä mainittujen lastensuojelulain muutosten ja mielenterveys- ja päihdepalvelujen uudistamista koskevien lakimuutosten lisäksi. Kansallisen lapsistrategian toimenpiteenä on valmisteltu vuonna 2023 toimenpidesuunnitelma päihteillä oireilevien lasten ja nuorten tukemiseksi⁴⁴, mutta siihen sisältyvien toimenpiteiden edistäminen on epäselvää. Sen sijaan elokuussa 2025 käynnistyi Nuorten huume- ja alkoholin ehkäisyn ohjelma 2025–2027.⁴⁵ Hankesivujen mukaan hankkeen myötä ammattilaisten päihde- ja riippuvuusosaaminen vahvistuu, huumeita käyttävien osallisuus paranee palveluissa ja heihin kohdistuva stigma vähenee, huumeita kokeilevilla ja käyttävillä on paremmin tietoa käyttöön liittyvistä riskeistä sekä tarjolla olevista hoito- ja palveluvaihtoehtoista, ja ammattilaiset osaavat toimia paremmin heti eri ympäristöissä. Ohjelmalle on varattu 10,9 miljoonan euron rahoitus vuosille 2025–2027.

Päihteiden saatavuutta on seurantajaksolla lisätty sekä alkoholilain että tupakkalain muutoksilla. Ne eivät tue missään määrin komitean edellä mainittuja suosituksia. Alkoholin saatavuutta on laajennettu seurantajaksolla useampaan kertaan. Kesällä 2024 erinäisten käänteiden jälkeen tuli voimaan alkoholilain (1102/2017) muutos, jonka mukaan luvanvaraisessa vähittäismyyntissä saa myydä enintään 5,5 tilavuusprosenttia etyylialkoholia sisältävien alkoholijuomien lisäksi myös enintään 8,0 tilavuusprosenttia etyylialkoholia sisältäviä käymisteitse valmistettuja alkoholijuomia. Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunta esitti mietinnössään (StVM 5/2024 vp) kyseisen hallituksen esityksen hylkäämistä, koska se katsoi ehdotusten olevan ristiriitaisia alkoholilain tavoitteen ja terveyden edistämisen tavoitteen kannalta. Valiokunta piti todennäköisenä, että alkoholin saatavuuden laajentaminen lisäisi myös lapsiin ja nuoriin kohdistuvia suoria ja välillisiä haittoja huolimatta siitä, että alkoholin myynti alaikäisille on kiellettyä. Eduskunta ei valitettavasti hyväksynyt sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnan mietinnön mukaista ratkaisua, vaan kannatti lakiehdotuksen hyväksymistä ja lähetti asian suureen valiokuntaan. Suuri valiokunta kannatti lakiehdotuksen hyväksymistä (SuVM 1/2024 vp), ja laki saatiin voimaan. Eduskunnan vastauksessa edellytettiin, että valtioneuvosto seuraa alkoholilain muutoksista aiheutuvia vaikutuksia erityisesti perheisiin ja lapsiin sekä alkoholikuolleisuuteen ja ryhtyy tarvittaessa havaittujen ongelmien korjaamiseen sosiaali- ja terveystieteiden politiikan sekä veropolitiikan keinoin (EV 40/2024 vp).

Eduskunnalla on tätä kirjoitettaessa käsiteltävänä alkoholilain muutosesitys, jolla mahdollistetaan Alko Oy:lle sekä toimijoille, joilla on alkoholijuomien vähittäismyyntilupa, alkoholijuomien verkko- ja kauppa sekä muut jakeluun ja noutoon perustuvat vähittäismyyntikonseptit, kuten alkoholijuomien toimitus. Lisäksi lakiin lisätään alkoholijuomien rajat ylittävää etämyyntiä koskevat säännökset (HE 131/2025 vp). Muutosten on tarkoitus tulla voimaan vuoden 2026 alusta.

44 STM, 2023

45 STM079:00/2025

Kouluterveyskyselyn 2025 mukaan, myönteistä kyllä, alkoholin käyttö on lasten keskuudessa edelleen vähentynyt.⁴⁶ Yleisellä tasolla alkoholin kulutus on vähentynyt, mutta samaan aikaan alkoholikuolemien määrä on kääntynyt taas nousuun. Todennäköisesti alkoholin suurkuluttajat eivät ole siten vähentäneet käyttöään. Nämä vaikutukset kohdistuvat niihin lapsiin, joiden vanhemmat ovat riskikäyttäjiä ja jotka siten ovat usein muullakin tavoin heikommassa sosiaalisessa ja taloudellisessa asemassa.

Lapsiasiavaltuutettu on katsonut, että alkoholilainsäädäntöön ei tulisi tehdä muutoksia, jotka vaarantavat nuorten alkoholinkäytön pitkän aikavälin myönteisen kehityksen eli täysraittiiden nuorten osuuden lisääntymisen ja säännöllisen humalahakuisen juomisen vähenemisen.⁴⁷ Lainsäädäntömuutoksia tulisi arvioida myös vanhempiensa päihdeongelmista kärsivien lasten näkökulmasta entistä tarkemmin. Lapsen edun ensisijaisuuden riittämätön huomioiminen heijastelee laajemminkin suomalaista alkoholipolitiikkaa, josta puuttuu lapsen ääni ja näkökulma.

Nikotiinipussit sisällytettiin tupakkalain (549/2016) soveltamisalan piiriin 1.8.2025 alkaen (HE 221/2024 vp). Myynti on sallittu noudattaen nikotiinipusseille asetettuja sääntöjä, joilla pyritään ehkäisemään nuorisokäyttöä, harmaatuontia ja laitonta kauppaa sekä torjumaan järjestäytyntä rikollisuutta. Eduskunta hyväksyi lakiesityksen yhteydessä kolme lausumaa (EV 48/2025 vp). Niissä edellytettiin muun muassa, että valtioneuvosto seuraa nyt ehdotetun sääntelyn toimivuutta erityisesti harmaatuonnin vähenemisen, kansanterveyden edistämisen, hyvinvointi- ja terveyserojen vähentämisen sekä nuorisokäytön ehkäisemisen näkökulmista ja ryhtyy tarvittaessa pikaisesti toimiin sääntelyn muuttamiseksi. Toiseksi valtioneuvoston tulee seurata muiden Pohjoismaiden ja naapurimaiden sääntelyä tuotteiden nikotiinipitoisuuden, ikärajojen sekä makuaine- tai lisäainerajoitusten osalta ja ryhtyä tarvittaessa pikaisesti toimenpiteisiin sääntelyn yhdenmukaistamiseksi. Kolmanneksi edellytettiin, että valtioneuvosto seuraa nikotiinivalmisteiden käyttöä ja käytön vaikutuksia erityisesti alle 20-vuotiailla ja ryhtyy tarvittaessa toimenpiteisiin tupakka- ja nikotiinituotteiden ikärajojen korottamiseksi. Eduskunta edellytti lopuksi, että valtioneuvosto edistää päihitteettömyyttä myös tupakka- ja nikotiinituotteiden osalta lasten ja nuorten urheiluseuroissa ja vapaa-ajan toiminnassa.

Lapsiasiavaltuutettu ja lukuisat terveysalan toimijat pitivät sääntelyä osin oikeansuuntaisena, mutta katsoivat, että ehdotettu sääntely on riittämätöntä ja että se on myös ristiriidassa tupakkalain tavoitteiden kanssa. Sääntelyssä ei tulisi sallia mitään nuoria houkuttelevia makuja, joita nyt sallitut minttu ja mentoli ovat.⁴⁸ Kyseiset maut on kielletty tietyistä tupakkatuotteista erityisesti siksi, että niiden oli todettu houkuttelevan etenkin nuoria. Edellä mainittujen eduskunnan lausumienkin perusteella on nähtävissä, kuinka ristiriitaista hyväksytty sääntely on tupakkalain tavoitteisiin ja päihitteettömyyden edistämiseen nähden. Lakimuutoksia tehdään myös huolimatta siitä, että tutkitun tiedon perusteella on suuri riski sille, että haitalliset vaikutukset lasten ja nuorten terveydelle konkretisoituvat.

46 THL, 2025b

47 Esim. LAPS/20/2024

48 LAPS/1/2025

Eduskunta käsittelee parhaillaan hallituksen esitystä uudeksi rahapelijärjestelmäksi (HE 16/2025 vp). Hallituksen esityksessä on tunnistettu uudistuksen selkeät negatiiviset vaikutukset lapsiin. Vaikka alaikäisten suojelemiseksi rahapelihaitoilta on säädetty 18 vuoden ikäraja, siitä huolimatta osa lapsista ja nuorista pelaa rahapelejä. Kun rahapeliin saatavuutta helpotetaan ja markkinointia lisätään, todennäköisesti myös nuorten pelaaminen lisääntyy. Hallituksen esityksessä todetaan, että varhaisnuoruudessa alkanut säännöllinen rahapelaaminen lisää rahapeliongelmien ja päihderiippuvuuksien kehittymisen riskiä aikuisiällä.⁴⁹ Myös vanhempien haitallisella rahapelaamisella on negatiivisia vaikutuksia lapsiin. Perustuslakivaliokunta edellytti lausunnossaan (PeVL 31/2025 vp), että hallintovaliokunta täsmentää muun muassa ehdotuksen markkinointia koskevaa säännöstä, jonka mukaan rahapelejä ja yksinoikeustoimiluvanhaltijaa ja rahapelitoimiluvanhaltijaa saa markkinoida, jos markkinointi on määrältään, laajuudeltaan, näkyvyydeltään ja toistuvuudeltaan ”maltillista”. Myös esimerkiksi kiellettyjä markkinointikeinoja ja -tapoja koskevia säännöksiä on tarkennettava. Sivistysvaliokunta katsoi lausunnossaan hallintovaliokunnalle, että uudistuksen vaikutuksia lapsiin ja nuoriin tulee arvioida tarkasti ja että rahapeliin sallittavuuden ikärajan nostoa voisi myös harkita (SiVL 3/2025 vp). Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta puolestaan piti tärkeänä, että valtioneuvosto seuraa uuden rahapelisääntelyn vaikutuksia lapsiin ja lapsiperheisiin ja ryhtyy tarvittaessa toimenpiteisiin sääntelyn tarkentamiseksi lasten hyvinvoinnin ja oikeuksien turvaamiseksi (StVL 5/2025 vp). Myös talousvaliokunta korosti, että uudistuksen vaikutuksiin liittyy merkittäviä epävarmuustekijöitä ja piti tärkeänä seurata sääntelyn tavoitteiden toteutumista ja arvioida sen mahdollisia muutostarpeita (TaVL 12/2025 vp). Esityksen käsittely on tätä kirjoitettaessa edelleen kesken mietinnön laativassa hallintovaliokunnassa.

Koulutus (28 ja 29 artiklat)

Komitea ilmaisi loppupäätelmissään 2023 (kohta 36) huolensa lasten eriarvoisuudesta koulutukseen pääsyssä ja suurista osaamisen eroista maahanmuuttajataustaisten lasten ja muiden lasten välillä ja suositteli, että kaikille heikossa asemassa oleville lapsille varmistetaan yhdenvertaiset mahdollisuudet päästä hyvälaatuiseen koulutukseen muun muassa tarjoamalla maahanmuuttajataustaisille lapsille hyvälaatuista valmennusta perusopetukseen. Komitean suositukset kohdistuivat pääasiassa muihin kuin lainsäädännöllisiin toimenpiteisiin ja koskivat esimerkiksi koulupudokkuuden vähentämistä sekä syrjinnän ja väkivallan ehkäisyä kouluissa.

Seurantajaksolla on toteutettu oppimisen tuen uudistus, joka tuli voimaan syyslukukauden 2025 alussa (HE 114/2024 vp). Uudistus koskee esi- ja perusopetusta sekä lukiokoulutusta ja ammatillista koulutusta, ja sen tavoitteena on selkeyttää oppimisen tukea ja yhtenäistää oppimisen tuen ketju varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle. Muutoksella vahvistetaan oppilaan oikeuksia saada tarpeita vastaava riittävä oppimisen ja koulunkäynnin tuki. Tuen painopistettä siirrettiin varhaiseen tukeen. Koska uudistus on ollut vasta muutaman kuukauden voimassa ja osaa uusista säännöksistä koskee elokuulle 2026 sijoittuva siirtämisäika, on liian varhaista arvioida, kuinka hyvin lasten oikeus riittävään tukeen opinnoissaan toteutuu uuden sääntelyn aikana.

49 Ks. myös LAPS/46/2025.

Maahanmuuttajataustaisten lasten oikeutta valmistavaan opetukseen koskeva lakiehdotus on parhaillaan eduskunnan käsiteltävänä. Kaikki siihen sisältyvät ehdotukset eivät ole komitean edellä mainitun suosituksen mukaisia. Hallituksen esityksessä (HE 103/2025 vp) ehdotetaan, että jatkossa lapsella olisi mahdollisuus enintään vuoden kestäväan valmistavan opetuksen lisäopetukseen oppilaan yksilöllisen tilanteen ja tarpeiden mukaisesti. Esityksessä arvioidaan, että lisäopetukseen ohjautuvat todennäköisesti oppilaat, joilla luku- ja kirjoitustaito on heikko, joiden kouluhistoria on puutteellinen tai jotka ovat tulleet maahan vasta yläkouluiässä. Mahdollisuus lisäopetukseen on myönteinen muutos. Sen sijaan ehdotus, jonka mukaan valmistava opetus ja sen lisäopetus rajattaisiin vain ulkomailla syntyneille lapsille, on kyseenalainen. Lapsiasiavaltuutettu katsoi lausunnossaan sivistysvaliokunnalle, että ehdotus loukkaa lasten oikeutta opetukseen sekä heidän yhdenvertaisuuttaan lapsen syntymämaan perusteella. Valmistavan opetuksen ulkopuolelle jättäminen voi olla myös inhimillisesti katsoen hyvin kyseenalaista, koska valmistavalla opetuksella voidaan osaltaan välttää monia muita ongelmia, joita lapset saattavat koulupolullaan tai muuten elämässään kohdata puutteellisten kielellisten valmiuksien vuoksi. Näiden ongelmien ratkaiseminen voi tulla selkeästi kalliimmaksi kuin valmistavan opetuksen järjestäminen. Ongelmallista tässä hallituksen esityksessä on lisäksi se, että siinä ei ole lainkaan arvioitu edellä mainitun rajauksen vaikutuksia lapsiin.

Lasten suojelu väkivallalta (19, 28.2, 34, 37a ja 39 artiklat)

Komitea antoi loppupäätelmissään 2023 lukuisia suosituksia (kohta 23) koskien lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyä ja siihen reagoimista. Komitea ilmaisi syvän huolensa lapsiin kohdistuvan väkivallan paljoudesta. Pääosin suosituksissa käsiteltiin täytäntöönpanotoimia ja tutkimustiedon tarvetta, mutta osin myös lainsäädännön kehittämistä. Komitea määritteli kyseiset suositukset kiireellisiksi.

Täytäntöönpanotoimiin ja tutkimustiedon lisäämiseen vastaavat muun muassa erilaiset aihepiiriin liittyvät toimenpidesuunnitelmat. Vuonna 2019 valmistuneelle Väkivallaton lapsuus -toimenpidesuunnitelmalle on valmisteltu jatkoa vuosille 2026–2033. Uusi laaja toimintasuunnitelma julkaistaan joulukuussa 2025. Uuteen toimenpidesuunnitelmaan sisältyy jatkossa Lanzaroten sopimuksen (Euroopan neuvoston yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan, SopS 87–88/2011) toimeenpanon ja Barnahus-standardien mukaisen työn seuranta ja arviointi.⁵⁰ Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta annetun ns. Istanbulin sopimuksen (SopS 52–53/2015) uusi toimeenpanosuunnitelma 2026–2033 on niin ikään valmisteilla.⁵¹

Lainsäädäntöön liittyen komitea suositteli muun muassa varmistamaan oikeusperustan monialaisten ja lapsiystävällisten Barnahus-palvelujen koordinoinnille. Lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä avustavista sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköistä annettavan lain valmistelu on tätä kirjoitettaessa meneillään sosiaali- ja terveysministeriössä osana Barnahus-kehittämistyötä.⁵² Lainsäädäntöhankeessa uudistetaan voimassa oleva laki lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikkoksen selvittämisen järjestämisestä (1009/2008). Hallituksen esitys on tarkoitus antaa eduskunnalle tammikuun lopussa 2026. Esitysluonnos ei vielä tätä kirjoitettaessa ole saatavilla.

Rikoslakiin (39/1889) on tehty seurantajaksolla useampia muutoksia, jotka edistävät lasten suoje-
lua väkivallalta. Rikoslain seksuaalirikossäännösten kokonaisuudistus tuli voimaan vuoden 2023 alussa. Uudessa sääntelyssä seksuaalirikosten tunnusmerkistössä on keskeistä, onko seksuaalisen teon kohde osallistunut tekoon vapaaehtoisesti (HE 13/2022 vp). Lapsiin ja aikuisiin kohdistuneet teot arvioidaan osittain eri lähtökohdista, joissa otetaan huomioon tekojen erityispiirteet ja niiden eriasteinen moitittavuus. Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten nimikkeet, tunnusmerkistöt ja rangaistusasteikot muutettiin vastaamaan paremmin tekojen luonnetta ja niiden moitittavuutta. Eduskunta edellytti lakia hyväksyessään, että uudistuksen toimivuutta, soveltamista ja vaikutuksia seurataan laaja-alaisesti ja tiivistä ja että siitä raportoidaan lakivaliokunnalle viimeistään viiden vuoden kuluttua lain voimaantulosta (EV 88/2022 vp). Hyväksytyssä lausumassa korostettiin, että seurannassa lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevien rangaistussäännösten soveltamiseen ja rangaistuskäytäntöä koskeviin vaikutuksiin tulee kiinnittää erityistä huomiota.

50 Ks. tarkemmin STM, 2025d.

51 Ks. tarkemmin STM, 2025e.

52 STM163:00/2024

Lapsiasiavaltuutettu teki marraskuussa 2022 oikeusministeriölle aloitteen lainvalmistelutoimiin ryhtymisestä lapsiin kohdistuvaa vakavaa väkivaltaa sisältävän materiaalin hallussapidon ja levittämisen kriminalisoimiseksi.⁵³ Lapsiasiavaltuutettu katsoi aloitteessaan, että kriminalisoinnin ulottamista kaikkeen lapsen henkistä tai fyysistä terveyttä ja kehitystä vakavasti vaarantavaa väkivaltaa kuvaavan materiaalin hallussapitoon tulisi harkita. Aloitteessa esitettiin lisäksi harkittavaksi, että lapseen kohdistuvan väkivaltakuvauksen levittämisen rangaistavuutta laajennettaisiin siten, että myös se koskisi yhdenmukaisesti kaikkea lapsen henkistä tai fyysistä terveyttä ja kehitystä vakavasti vaarantavia väkivaltakuvauksia. Eduskunnan käsiteltävänä on tätä kirjoitettaessa hallituksen esitys, jossa esitetään raakaa väkivaltaa esittävän kuvamateriaalin hallussapidon säätämistä rangaistavaksi ja että lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapidolle säädettäisiin törkeä tekemuoto (HE 61/2025 vp).

Alle 15-vuotiaan käyttäminen välikappaleena tahallisen rikoksen tekemisessä säädettiin erillisenä rikoksena rangaistavaksi kesällä 2025 (HE 219/2024 vp). Edellä mainittuun aloitteeseenkin liittyen samassa yhteydessä säädettiin rangaistuksen koventamisperusteeksi henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tekeminen erityisen nöyryyttävällä tavalla. Lapsiin kohdistuviin rikoksiin liittyy yhä useammin se, että rikoksen, esimerkiksi pahoinpitelyn ja nöyryyttämisen yhteydessä tekoa kuvataan ja levitetään joko suorana tai myöhemmin tallenteena joko rajatulle joukolla tai julkisesti erilaisissa viestipalveluissa tai sosiaalisessa mediassa. Usein näissä rikoksissa tekijäkin on alaikäinen. Seuraukset lapsiuhrille voivat olla hyvinkin pitkäaikaisia.

Komitean 2. valinnaista pöytäkirjaa koskevissa suosituksissa nostettiin esiin tarve suojella lapsia verkkovälitteiseltä seksuaaliväkivallalta myös lainsäädännön keinoin (kohta 24). Vuodesta 2022 alkaen on valmisteltu Euroopan komission ehdotusta Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan ehkäisyä ja torjuntaa koskevista säännöistä (COM(2022) 209 final). Lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa esittävän materiaalin torjunta pohjautuu tällä hetkellä sähköisten viestintäpalvelujen tarjoajien vapaaehtoiisiin käytänteisiin, joista säädetään väliaikaisella asetuksella (EU 2021/1232).⁵⁴ Useista yrityksistä huolimatta komission ehdotuksesta ei ole saavutettu yksimielisyyttä. Tavoite suojata lapsia tehokkaasti verkkovälitteiseltä seksuaaliväkivallalta tunnustetaan laajasti, mutta valmistelussa ei ole löydetty ratkaisua, joka täyttäisi viestinnän luottamuksellisuuden suojalle asetetut vaatimukset.⁵⁵

Komitea suositteli loppupäätelmissään 2023 (kohta 23) myös ryhtymistä toimenpiteisiin, mukaan lukien lainsäädäntötoimiin, kaikenlaisen kiusaamisen torjumiseksi. Elokuussa 2022 tulivat voimaan perusopetusta ja toiseen asteen oppilaitoksia koskevat lakimuutokset, joilla tarkennettiin oppilaitosten kurinpitoa koskevia säännöksiä. Pyrkimyksenä oli, että kiusaamiseen, häirintään ja väkivaltaan voitaisiin puuttua oikea-aikaisesti, vahvistaa oppilaan oikeusasemaa ja turvata kaikkien koulussa toimivien turvallinen oppimisympäristö (HE 127/2021 vp). Vuonna 2024 perusopetuslaissa selkeytettiin opetuksen epäämisen asemaa turvaamistoimenpiteenä kurinpitotoimenpiteen

53 LAPS/81/2022

54 Ks. tarkemmin Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2021/1232.

55 Valmistelun etenemisestä tarkemmin valtioneuvoston kirjelmän U 69/2022 vp käsittelytiedoissa

sijaan säätämällä uusi 36 c §. Muutos sisältyi edellä jo mainittuun hallituksen esitykseen, jolla rajoitettiin mobiililaitteiden käyttöä oppilaitoksissa (HE 212/2024 vp). Esityksen yhtenä tavoitteena oli myös kiusaamisen vähentäminen koulussa.

Komitea suositteli 2. valinnaista pöytäkirjaa koskevissa loppupäätelmissään (kohta 26), että valtio määrittelee lapsen myynnin ja säätää sen kattavasti rangaistavaksi kaikissa muodoissaan. Ihmiskauppaa (25:3 ja 25:3a) ja laitonta adoptiota (25:3b ja 25:3c) koskevat rikoslain säännökset vastaavat osaltaan tähän suositukseen. Jotta aukkopaiikkoja lainsäädäntöön ei jäisi, kattavan yksityiskohdallisen selvityksen tekeminen voi olla jatkossa tarpeen.

Haitalliset käytännöt (24.3 artikla)

Komitea suositteli loppupäätelmissään 2023 (kohta 24) tehostamaan toimenpiteitä, joilla pyritään ehkäisemään naisten sukuelinten silpomista. Komitea suositteli myös varmistamaan, että intersukupuolisten lasten tarpeetonta lääkehoitoa ja kirurgista hoitoa lykätään turvallisesti, kunnes lapset pystyvät itse antamaan tietoon perustuvan suostumuksensa. Naisten sukuelinten silpomisen ja silpomisen valmistelu säädettiin rikokseksi (rikoslaki 21:6 ja 21:7) vuoden 2025 alusta alkaen. Sen sijaan intersukupuolisten lasten tilanne ei ole edennyt.

Alun perin translakia valmistelleen virkamiestyöryhmän oli tarkoitus tehdä säännösehdotukset myös intersukupuolisten lasten itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi Marinin hallitusohjelman kirjauksiin perustuen. Kiireettömiä, lääketieteellisesti ei-välttämättömiä intersukupuolisten lasten kehoa muokkaavia toimenpiteitä ei translailla kuitenkaan esitetty kiellettäväksi. Nyt meneillään olevaan hallitusohjelmaan vastaavaa kirjausta ei sisälly. STM on ilmoittanut vastauksena lapsiasiavaltuutetun tiedusteluun kesällä 2025, että ministeriö ei ole vielä tehnyt päätöksiä siitä, mihin toimenpiteisiin työryhmän ehdotusten perusteella mahdollisesti ryhdytään eikä toimenpiteistä myöskään ole sovittu hallitusohjelmassa. Asia ei siis etene tällä hallituskaudella, mitä on pidettävä valitettavana puutteena lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta.

Tässä kohdin voidaan todeta puutteena myös se, että poikien ei-lääketieteellistä ympärileikkausta koskevan lainsäädännön valmistelua ei edelleenkään ole aloitettu. Korkein oikeus on omassa ratkaisukäytännössään selkeästi todennut lainsäädännön puutteen ongelmalliseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön ohje aiheesta⁵⁶ ei ole riittävä, jos toimenpidettä joudutaan arvioimaan tuomioistuimessa. Lapsiasiavaltuutettu on korostanut lainsäädännön tarpeellisuutta useaan otteeseen. Esimerkiksi naisten sukuelinten silpomisen kriminalisointia koskevassa lausunnossaan lakivaliokunnalle lapsiasiavaltuutettu esitti, että ”lainsäädännöllä tulee turvata myös poikalasten oikeus fyysiseen koskemattomuuteen. Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että poikalapsella tulee olla tosiasiallinen mahdollisuus itse vaikuttaa siihen, suoritetaanko ei-lääketieteellinen ympärileikkaus vai ei. Toimenpide voitaisiin siten suorittaa aikaisintaan vasta, kun lapsi kykenee itse antamaan toimenpiteeseen tietoon perustuvan suostumuksen”.⁵⁷

56 STM/242/2015

57 LAPS/78/2024

Vammaiset lapset (23 artikla)

Komitea suositteli loppupäätelmissään 2023 (kohta 30) vahvistamaan toimenpiteitä, joilla varmistetaan vammaisten lasten osallistava opetus yleisopetuksessa ja estetään ja vähennetään kehitysvammaisten lasten pitkäaikaista sijoittamista laitoksiin. Lisäksi komitea suositteli, että valtio varmistaa vammaisten lasten oikeuden saada mielipiteidensä muodostamiseen tarvitsemansa tiedot, tulla kuulluksi ja saada asianmukaista tukea kommunikointiin kaikessa heitä koskevassa päätöksenteossa. Komitea määritteli vammaisia lapsia koskevat suositukset kiireellisiksi. Vammaiset lapset mainitaan useissa muissa suosituksissa yhtenä haavoittuvassa asemassa olevana lapsiryhmänä.

Edellä käsiteltiin jo oppimisen tuen uudistusta, jota koskeva lakimuutos tuli voimaan elokuussa 2025. Sen tarkoituksena on edistää myös vammaisten lasten osallistumista yleisopetukseen. Uusi vammaispalvelulaki (675/2023) tuli voimaan vuoden 2025 alussa. Uuden lain säätäminen herätti valmisteluvaiheessa paljon keskustelua ja vielä eduskuntakäsittelyssäkin hallituksen esitykseen (HE 191/2022 vp) tehtiin lukuisia muutoksia, myös perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella. Perustuslakivaliokunta korosti lausunnossaan muun muassa lapsen oikeutta ilmaista mielipiteensä asumistaan koskevassa päätöksenteossa sekä kodin ulkopuolella asuvan lapsen sivistyksellisiä oikeuksia (PeVL 79/2022 vp).

Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta täydensi lakiesitystä siten, että säännökset turvaavat paremmin lapsen oikeutta vaikuttaa itseään koskeviin asumisratkaisuihin, oikeutta pitää yhteyttä läheisiinsä ja lapsen sivistyksellisiä oikeuksia (StVM 52/2022 vp). Valiokunta totesi, että kodin ulkopuolella asuvan vammaisen lapsen asema on erilainen kuin sijoitettaessa lapsi asumaan kodin ulkopuolelle huostaanottotilanteessa, mutta on kuitenkin perusteltua turvata haavoittuvassa asemassa olevan vammaisen lapsen oikeudet vastaavalla tavalla kuin lastensuojelutilanteissa. Lapsiasiavaltuutettu muistutti valiokunnalle antamassaan lausunnossa, että vamman kanssa elävien lasten arjen näkökulmasta sillä on suuri vaikutus, miten varhaiskasvatus, perusopetus ja toisen asteen koulutus sekä lasten harrastus- ja muut vapaa-ajan toiminnot kykenevät varmistamaan lasten oppimisen, kehityksen ja osallistumisen yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa.⁵⁸ Eduskunta edellytti lakiesityksen hyväksymisen yhteydessä, että valtioneuvosto seuraa muutosten vaikutuksia vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseen ja tarvittaessa ryhtyy lainsäädäntötoimiin. Lisäksi on seurattava henkilökohtaisen avun ja erityisen osallisuuden tuen toteutumista yhdenvertaisuuden näkökulmasta ja ryhdyttävä niin ikään tarvittaessa lainsäädännöllisiin toimenpiteisiin voimavarojen poistamiseksi, mikäli yhdenvertaisuus ei toteudu (EV 328/2022 vp).

Turvapaikanhakija- ja pakolaislapset (9, 10, 22 ja 30 artiklat)

Komitea määritteli loppupäätelmissään turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevat suosituksensa (kohta 39) kiireellisiksi ja korosti niitä vielä esittämällä ne vaatimuksen muodossa. Komitea vaati varmistamaan turvapaikanhakija-, pakolais- ja maahanmuuttajalasten oikeuksien

58 LAPS/14/2022

kunnioittamisen kaikilta osin lukuisin erilaisin toimenpitein. Lainsäädännön osalta komitea vaati, että lapsen edun selvittämisen sisällyttämistä maahanmuuttolainsäädäntöön harkitaan. Lisäksi lainsäädännöllä tulisi varmistaa, että kaikilla turvapaikkaa hakevilla ja tilapäistä suojelua nauttivilla lapsilla on mahdollisuus saada nopeasti kohtuuhintaisia ja hyvälaatuisia psykososiaalisia ja kotouttavia tukipalveluja sekä terveys-, sosiaali- ja koulutuspalveluja, mukaan lukien päivähoitopalvelut. Kaikille ilman huoltajaa maahan saapuville lapsille tulee myöntää turvapaikka ja heille tulee ottaa käyttöön vaihtoehtoiset huoltojärjestelyt. Perheenyhdistämisen oikeudelliset ja tuloihin liittyvät esteet tulee poistaa kaikilta pakolais- ja turvapaikanhakijalapsilta, ja turvapaikanhakija- ja maahanmuuttajalasten säilöönotto on lopetettava. Turvapaikanhakija- ja pakolaislapset mainitaan niin ikään useissa muissa suosituksissa yhtenä haavoittuvassa asemassa olevana lapsiryhmänä.

Lapsen etua ja lapsen osallisuutta koskeva sääntely on jo sisällytetty varsin hyvin ulkomaalaislainsäädäntöön. Esimerkiksi ulkomaalaislain (301/2004, 6 §), kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta lain (746/2011, 5 §) ja kotoutumisen edistamisestä annetussa laissa (681/2023, 4 §) mukaan alle 18-vuotiaita koskevassa päätöksenteossa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen etuun sekä hänen kehitykseensä ja terveyteensä liittyviin seikkoihin. Lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä ja saada ne huomioonotetuiksi iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla häntä koskevissa asioissa. Lapsen oikeudelle tulla kuulluksi ulkomaalaislainsäädännön mukaisessa päätöksenteossa on säädetty kahdentoista vuoden ikäraja.

Seurantajaksolla on tehty lukuisia muutoksia ulkomaalaislainsäädäntöön. Hallitusohjelman mukaisesti turvapaikkapolitiikkaa kiristetään vastaamaan pohjoismaista tasoa. Seuraavaksi käsitellään vain osaa seurantajaksolla tehtyjä ja vireillä olevia ulkomaalaislainsäädännön tiukennuksia ja muita muutoksia. Päähuomio on niissä lainsäädäntömuutoksissa, jotka koskevat komitean edellä mainittuja suosituksia. Kokonaisuudessaan kyse on lukuisista muutosesityksistä, jotka muodostavat vaikeasti hallittavan lainsäädäntökokonaisuuden. Muutosten lapsivaikutusten arviointi tulisi tehdä kokonaisuutena huomioiden myös muun muassa asiakokonaisuuteen liittyvät sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut. Seuraavalla seurantajaksolla voidaan todennäköisesti tehdä yhteen-vetoa kokonaisuuden vaikutuksista lapsen oikeuksiin.

Turvapaikanhakija- ja pakolaislapsilla on lähtökohtaisesti samanlaiset oikeudet sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä opetukseen kuin lapsilla, joilla on kotikunta Suomessa.⁵⁹ Varhaiskasvatusoikeus koskee tietyin edellytyksin myös lapsia, joilla ei ole kotikuntaa Suomessa (varhaiskasvatuslaki 540/2018, 6 §). Kuten edellä todettiin, paperittomien lasten oikeutta terveyspalveluihin ei ole tarkoitus heikentää eduskunnassa parhaillaan käsiteltävänä olevalla hallituksen esityksellä, mutta paperittomien terveyspalveluja rajoittavalla muutosehdotuksella voi olla välillisiä vaikutuksia lapseen, jos vanhempien terveydentila heikkenee puutteellisen hoitoon pääsyn seurauksena. Niin ikään edellä käsiteltiin jo maahanmuuttajataustaisten lasten oikeutta valmistavaan opetukseen ja sen lisäopetukseen koskevaa hallituksen esitystä, jonka käsittely eduskunnassa on vielä kesken. Tarkoitus on siis rajata valmistava opetus vain ulkomailla syntyneille maahanmuuttajille. Tämä voi heikentää niiden lasten oikeutta opetukseen, jotka ovat syntyneet maahanmuuttajaperheeseen Suomessa.

59 Ks. esim. STM, 2025f; OKM, 2025.

Ilman huoltajaa Suomeen tulleet turvapaikanhakijalapset eivät saa kaikissa tilanteissa turvapaikkaa, mutta valtaosa päätöksistä on myönteisiä. Esimerkiksi vuonna 2024 tehtyihin ilman huoltajaa tulleiden lasten turvapaikkahakemuksiin annettiin 188 myönteistä päätöstä, 15 hakemusta raukesi ja yksi jätettiin tutkimatta.⁶⁰ Edustajajärjestelmää koskeva lainsäädäntö on edelleen päivittämättä. Edellisellä seurantajaksolla todetut puutteet ovat pääosin edelleen ajankohtaisia. Edustajalta vaadittavasta koulutuksesta, osaamisesta tai perehdytyksestä tai edustajan vastuulla olevien lasten määrästä ei ole lain säännöksiä.

Kansalaisuuden saamiseen liittyviä lakimuutoksia käsiteltiin jo edellä. Elokuun alussa 2024 pienennettiin väliaikaisesti turvapaikanhakijoille maksettavaa vastaanottorahan perusmäärää, ilman huoltajaa tulleen lapsen käyttörahaa ja täydentävää vastaanottorahaa (HE 28/2024 vp). Alun perin kyseisen muutoksen oli tarkoitus olla voimassa 31.12.2025 asti, mutta eduskunnassa on vireillä hallituksen esitys, jolla määräpäivää siirretään 11.6.2026 asti, jolloin EU:n muuttoliike- ja turvapaikkasopimuksen kansallista täytäntöönpanoa koskevat lakimuutokset tulevat voimaan. Tässä ns. paktissa valmistellaan kansalliset säädösmuutokset, joita tarvitaan paktin täytäntöönpanemiseksi kansallisesti. Vastaanottoraha on tässä yhteydessä tarkoitus pienentää perustuslain ja EU:n vastaanottodirektiivin sallimaan minimiin. Hallituksen esitys on tarkoitus antaa eduskunnalle alkukevästä 2026. Tätä kirjoitettaessa ei ole käytettävissä kyseistä luonnosta hallituksen esityksestä.

Maahanmuuttoviraston tekemistä kyselyistä vastaanottokeskuksille alkuvuonna ja syksyllä 2025 käy ilmi, että vastaanottorahan alentaminen on heikentänyt lapsiperheiden taloudellista tilannetta ja sen seurauksena sosiaalipalvelujen työmäärä on lisääntynyt ja asiakastyön luonne muuttunut. Asiakkaat tarvitsevat entistä enemmän talousneuvontaa. Lapset ja lapsiperheet kohtaavat monenlaisia taloudellisia haasteita, mikä vaatii lisää resursseja ja tukea heidän hyvinvointinsa turvaamiseksi. Vastaanottorahan pienuus johtaa lisääntyvään velkaantumiseen ja muihin taloudellisiin ongelmiin. Asiakkaat kokevat, ettei raha riitä perusmenoihin, ja erityisesti ruoan riittämättömyys aiheuttaa huolta. Täydentävää vastaanottorahaa haetaan aiempaa useammin ja sitä myönnetään laajasti eri tarpeisiin, erityisesti lasten tarpeisiin ja ruokakuluihin. Edellä todetun perusteella voidaan todeta, että taloudellista tukea ja palveluja tulee tarkastella ja kehittää asiakkaiden hyvinvoinnin parantamiseksi.⁶¹

Maahantulosäännösten kiertämisen estämiseksi tehdyt lakimuutokset tulivat voimaan syyskuussa 2024. Perheenyhdistämisen edellytyksiä tiukennettiin kesällä 2025 (HE 11/2025 vp) ja oleskelulupasääntelyä tiukennettiin syyskuussa 2025 (HE 26/2024 vp). Muutokset koskevat pääosin välillisesti lapsia, mutta niihin sisältyy myös muun muassa säännökset, joilla pyritään estämään lasten käyttämistä maahantulon välineenä ja vaikeutetaan perheenyhdistämistä. On selvää, että lapsen käyttäminen maahantulon välineenä ei ilmiönä ole toivottavaa, mutta päätöksiä tehtäessä on erityisen huolellisesti arvioitava lapsen oikeuksien toteutumista. Asumisaikavaatimusten tiukentaminen

60 Maahanmuuttovirasto, 2024

61 Maahanmuuttovirasto 2025a; 2025b

ja toimeentuloedellytyksen palauttaminen alaikäisille perheenkokoajille heikentää tosiasiallisesti heidän mahdollisuuksiaan perheenyhdistämiseen. Lapsiasiavaltuutettu esitti lausunnoissaan kyseisistä lakiesityksistä syvän huolensa lasten perhe-elämän suojan heikentymisestä.⁶²

Syyskuussa 2024 tulivat voimaan ns. rajamenettelyä koskevat lakimuutokset (HE 30/2024 vp). Muutosten tavoitteena oli tehostaa todennäköisten perusteettomien turvapaikkahakemusten käsittelyä. Muutokset koskivat myös merkittävältä osin lapsia, vaikkakin rajatumminkin kuin aikuisten kohdalla. Perustuslakivaliokunta painotti lausunnossaan lapsen edun huomioimista ehdotetun sääntelyn soveltamisessa täysimääräisesti kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden mukaisesti ja ehdotettua sääntelyä asianmukaisesti soveltaen (PeVL 17/2024 vp). Hallintovaliokunta korosti niin ikään lapsen edun huomioimista rajamenettelyssä ja myös kaikissa turvapaikkamenettelyissä (HaVM 10/2024 vp). Rajamenettelyä jatkettiin kesällä 2025 hyväksytyllä lakimuutoksella 31.12.2026 asti (HE 18/2025 vp).

Säilöönottoa koskevia tiukennuksia ja maahantulokieltoa koskevat muutokset ulkomaalaislakiin tehtiin toukokuussa 2025 (HE 143/2025 vp). Säilöönottoaikojen muutokset koskivat myös huoltajan kanssa säilöön otettavia lapsia. Vaikka enimmäisaika näissä tilanteissa on lyhyempi kuin yleinen enimmäiskesto, ei se vastaa komitean suositukseen lopettaa lasten säilöönotto kokonaan.

Lapsen oikeudet rikosoikeusjärjestelmässä (37 artikla)

Komitea suositteli loppupäätelmissään vuonna 2023 edistämään aktiivisesti rikoksesta syytetyille lapsille kohdennettuja tuomioistuinten ulkopuolisia toimenpiteitä, kuten oikeudenkäynnille vaihtoehtoisia ratkaisumenettelyjä, sovittelua, neuvontaa ja terapiapalveluja.

Rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annettuun lakiin (1015/2005) tehtiin syksyllä 2025 muutos, jonka mukaan lähisuhdeväkivaltaa saa sovittaa ainoastaan lievissä rikoksissa, joita alaikäinen on kohdistanut huoltajaansa tai sukulaiseensa (HE 130/2024 vp). Soviteltavaksi ei saa ottaa väkivaltaa sisältäviä rikoksia eikä esimerkiksi seksuaalirikoksia, laitonta uhkausta tai vainoamista, jos rikos kohdistuu rikoksesta epäillyn läheiseen. Eduskunnan lakivaliokunta teki esitykseen edellä mainitun alaikäistä koskevan rajauksen. Perusteluna oli muun muassa se, että alaikäisellä ei yleensä ole valta-asemaa läheiseen aikuiseen, eikä siten näissä tilanteissa ole erityistä tarvetta suojella uhria mahdolliselta painostukselta (LaVM 10/2024 vp). Valiokunta korosti, että poikkeus koskee vain lieviä rikoksia ja kaikissa tilanteissa on tärkeää arvioida huolellisesti, että sovittelulain 2 §:ssä säädettyt sovittelun yleiset edellytykset täyttyvät ja ettei taustalla ole painostusta eikä rikokseen liitty piirteitä esimerkiksi kunniaan liittyvästä väkivallasta. Lapsiasiavaltuutettu esitti lausunnossaan lakivaliokunnalle näkemyksensä siitä, että lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopuminen ei lapsen oikeuksien näkökulmasta ole täysin ongelmatonta, ja piti tärkeänä, että lakimuutoksen vaikutuksia seurataan ja arvioidaan nimenomaisesti lähisuhdeväkivallan uhreiksi joutuneiden lasten sekä alaikäisten epäiltyjen näkökulmasta.⁶³ Eduskunta hyväksyikin lakivaliokunnan tekemän

⁶² Ks. esim. LAPS/55/2024.

⁶³ LAPS/138/2024

lausumaehdotuksen, jonka mukaan hallituksen tulee seurata lähisuhdeväkivallan sovittelun kielon soveltamista, toimivuutta ja vaikutuksia sekä antaa asiasta lakivaliokunnalle selvitys vuoden 2028 loppuun mennessä. Lausumassa mainittiin erikseen myös tarve seurata lapsiin kohdistuvia vaikutuksia (EV 153/2024 vp).

Oikeusministeriössä on valmisteltu työryhmämietintöä nuorisorangaistuksen kehittämisestä.⁶⁴ Tavoitteena on, että ehdotuksella selkeytettäisiin nuorisorangaistuksen asemaa seuraamusjärjestelmässä, lisättäisiin nuorisorangaistuksen käyttöä ja parannettaisiin nuorisorangaistuksen vaikuttavuutta kehittämällä sen sisältöä. Työryhmämietintö on lausuntokierroksella 3.12.2025 asti.

Lapsiasiavaltuutetun vuosikertomukseen 2024 sisältyi kannanotto ”Vakavasti väkivaltaiset ja itsetuhoiset lapset tarvitsevat hybridiyksiköiden apua”.⁶⁵ Lapsiasiavaltuutettu katsoi, että vakavasti väkivaltaisten ja itsetuhoisten lasten auttamiseksi tulee perustaa hybridiyksiköitä, joissa lastensuojelun sekä lasten- ja nuorisopsykiatrian osaaminen yhdistyvät. Rikosvastuun täyttyessä nämä lapset ovat suuressa vaarassa syyllistyä rikoksiin, jolloin rikosseuraamusjärjestelmä tulee sosiaali- ja terveystalouden rinnalle. Kuten kohdassa Lastensuojelu ja sijaishuolto todettiin, lapsiasiavaltuutetun ehdotus sisältyy edellä mainittuun lastensuojelulakiin 1. vaiheessa tehtäviin lakimuutoksiin.

Yhteenveto

Seurantajaksolla lainsäädäntötyö on ollut vilkasta ja sitä on tehty usein hyvin kiireelliselläkin aikataululla. Seurantajaksolla on tehty paljon lapsen oikeuksien edistämisen kannalta myönteisiä lakimuutoksia, mutta valitettavasti on tehty myös useita lapsen oikeuksia heikentäviä muutoksia. Lainvalmisteluun laajasti kohdistunut kiire on näkynyt lainvalmistelun laadussa, mikä näkyy esimerkiksi vajavaisina lapsivaikutusten arviointina. Lapsiin kohdistuvien vaikutusten arviointi kehittyy hitaasti myönteiseen suuntaan, mutta edelleen arviointi jää usein lakiesitysten tavoitteiden kuvaamisen tasolle. Valitettavasti lakimuutoksia on edistetty myös silloin, kun esityksillä on tunnistettu olevan selkeitä negatiivisia vaikutuksia lasten oikeuksiin ja hyvinvointiin.

Tässä luvussa seurantajaksolla tehtyjä lainsäädännön kehittämistoimia on tarkasteltu erityisesti YK:n lapsen oikeuksien komitean loppupäätelmissä 2023 esittämien suositusten valossa. Suositukset perustuvat valtion ja muiden tahojen komitealle tuottamiin määräaikaisraportteihin. Monet suosituksissa mainitut lainsäädännön muutostarpeet on siten tunnistettu Suomessa jo ennen suositusten antamista, ja ne olisivat todennäköisesti edenneet joka tapauksessa. Myönteistä joka tapauksessa on, että lainsäädäntötoimia edellyttäviin suosituksiin on vastattu varsin laajasti. Samaan aikaan pitää muistaa, että osa lakimuutoksista on selkeästi suositusten vastaisia. Komitean suosituksia ei siis tule unohtaa jatkossakaan, vaan edelleen tavoitteena tulee olla, että lainsäädäntöä kehitetään vahvistamaan lasten oikeuksia ja hyvinvointia, lapsen etu edellä.

64 OM161:00/2023

65 Lapsiasiavaltuutettu, 2024

Lähteet

CRC/C/FIN/CO/5-6 (2023). YK:n lapsen oikeuksien komitean loppupäätelmät Suomen yhdistetystä viidennestä ja kuudennesta raportista. 2.6.2023.

CRC/C/GC/14 (2013). YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 14 lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (3 artikla, 1 kohta).

CRC/C/GC/26 (2023). YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 26 lapsen oikeuksista ja ympäristöstä sekä erityisesti ilmastonmuutoksesta.

CRC/C/OPSC/FIN/CO/1 (2023). YK:n lapsen oikeuksien komitean loppupäätelmät Suomen raportista, joka annettiin lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen lasten myynnistä, lapsiprostituutiosta ja lapsipornografiasta tehdyn valinnaisen pöytäkirjan 12 artiklan 1 kappaleen mukaisesti.

CRC/GC/2003/5 (2003). YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 5: Lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleiset täytäntöönpanotoimenpiteet (4 artikla, 42 artikla ja 44 artiklan 6 kohta).

EU 2021/1232. Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus tilapäisestä poikkeuksesta direktiivin 2002/58/EY tiettyihin säännöksiin siltä osin kuin on kyse teknologioista, joita numeroista riippumattomien henkilöiden välisten viestintäpalvelujen tarjoajat käyttävät henkilötietojen ja muiden tietojen käsittelyyn verkossa tapahtuvan lasten seksuaalisen hyväksikäytön torjumiseksi. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021R1232>

HE 103/2025 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi perusopetuslain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi.

HE 131/2025 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi alkoholilain muuttamisesta.

Helsingin yliopisto (2025). Lapsenhuoltolain uudistuksen seuranta. <https://researchportal.helsinki.fi/fi/projects/lapsenhuoltolain-uudistuksen-seuranta>

Lainsäädännön arviointineuvosto (2024). Lainsäädännön arviointineuvoston vuosikatsaus 2023. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2024:2. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-095-0>

Lainsäädännön arviointineuvosto (2025). Lainsäädännön arviointineuvoston vuosikatsaus 2024. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2025:2. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-285-5>

LAPS/14/2022. Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle vammaispalvelulaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi. 11.11.2022.

LAPS/81/2022. Lapsiasiavaltuutetun aloite oikeusministeriölle lainvalmistelutoimiin ryhtymisestä lapsiin kohdistuvaa vakavaa väkivaltaa sisältävän materiaalin hallussapidon ja levittämisen kriminalisoimiseksi. 3.11.2022.

LAPS/9/2023. Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä sekä siihen liittyviksi laeiksi. 13.2.2023.

LAPS/62/2023. Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle julkisen talouden suunnitelman ja valtion talousarvioesityksestä sosiaaliturvan muutosten yhteisvaikutusten sekä hoitoon pääsyn (ml. mielenterveyspalvelut) näkökulmasta. 23.10.2023.

LAPS/20/2024. Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi alkoholilain 17 ja 26 §:n muuttamisesta. 3.4.2024.

LAPS/42/2024. Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle valtioneuvoston selonteosta julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2025–2028. 7.5.2024.

LAPS/36/2024. Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan hallintovaliokunnalle hallituksen esityksestä laiksi kansalaisuuslain muuttamisesta. 13.5.2024.

LAPS/55/2024. Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan hallintovaliokunnalle hallituksen esityksestä laiksi ulkomaalaislain sekä kolmansien maiden kansalaisten maahantulon ja oleskelun edellytyksistä tutkimuksen, opiskelun, työharjoittelun ja vapaaehtoistoiminnan perusteella annetun lain 2 §:n muuttamisesta. 6.6.2024.

LAPS/78/2024. Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi. 13.9.2024.

LAPS/115/2024. Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle yhdenvertaisuuslain 6 a §:n muuttamisesta. 14.10.2024.

LAPS/138/2024. Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamista koskevasta hallituksen esityksestä. 12.11.2024.

LAPS/1/2025. Lapsiasiavaltuutetun lausunto sosiaali- ja terveysministeriölle hallituksen esitysluonnoksesta laiksi tupakkalain muuttamisesta (nikotiinipussit). 13.1.2025.

LAPS/46/2025. Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle uutta rahapelijärjestelmää koskevaksi lainsäädännöksi. 5.5.2025.

LAPS/60/2025. Lapsiasiavaltuutetun lausunto valtiovarainvaliokunnalle koskien valtioneuvoston selontekoa julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2026–2029. 19.5.2025.

LAPS/125/2025. Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle hallituksen esityksestä laiksi perusopetuslain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi. 29.9.2025.

Lapsiasiavaltuutettu (2024). Toteutuuko lapsen oikeus terveyteen? Lapsiasiavaltuutetun vuosikertomus 2023. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2024:2. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-835-8>

Maahanmuuttovirasto (2024). Tilastot. Turvapaikkahakemukset. Päätökset 2024. <https://tilastot.migri.fi/index.html#decisions/23330/49?start=648&end=659>

Maahanmuuttovirasto (2025a). Raportti perusvastaanottorahan alentamisen vaikutuksista. Kyselyn vastaamisaika 16.1.–6.2.2025.

Maahanmuuttovirasto (2025b). Raportti perusvastaanottorahan alentamisen vaikutuksista vuosi alennuksen jälkeen. Kyselyn vastaamisaika 27.8.–20.9.2025.

OKV/2615/21/2023. Oikeuskanslerin lausunto: työttömyysturvalain muuttaminen. 18.1.2024. <https://oikeuskansleri.fi/-/tyottomyysturvalain-muuttaminen>

OKM (2024). Aihinen, T., ym. Vuoroasumista koskeva selvitys. Opetus ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2024:26. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-962-2>

OKM (2025). Maahanmuuttajien koulutus. <https://okm.fi/maahanmuuttajien-koulutuksen-kehittaminen>

OM (2023). Elatusapu vuoroasumistilanteessa. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:24. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-579-1>

OM (2025). Naisiin kohdistuvan väkivallan torjunnan direktiivin täytäntöönpano käynnistyy – samalla valmistellaan nk. lapsirauharikoksia koskevaa sääntelyä rikoslaissa. T 7.4.2025

STM (2021a). Kotovirta, E., ym. Päihde- ja riippuvuusstrategia: Yhteiset suuntaviivat vuoteen 2030. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2021:17. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-9891-9>

STM (2021b). Toimenpidesuunnitelma lainsäädännön ja toimintatapojen uudistamiseksi vuoroasuvien lasten tilanteissa. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2021:34. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8344-1>

STM (2023). Välitä, sitoudu, suojele: Toimintasuunnitelma päihdeillä oireilevien lasten ja nuorten tukemiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2023:4. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7154-7>

STM (2025a). Vaitomaa, J., ym. Selvitys vaativista erotilanteista ja palvelujärjestelmästä: Kansallisen lapsi-strategian toimenpide 12. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2025:12. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4237-0>

STM (2025b). Toimeentuloturva- ja sosiaali- ja terveyspalvelulainsäädännön 2024–2026 muutosten yhteisvai-kutukset eri ihmisryhmien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/63e-d29f6-a891-4229-9755-7fb579ae4219/b735e2ce-26a9-423f-9781-335ff17c7a51/MUISTIO_20250922095602.PDF

STM (2025c). Huhtanen, R. Lapsen huostaanottoa ja kiireellistä sijoitusta koskeva päätöksenteko- ja muutoksenhakujärjestelmä: Oikeudellinen arviointi. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2025:2. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8665-7>

STM (2025d). Lapsiin kohdistuva väkivalta ja sen ehkäiseminen. <https://stm.fi/lapsiin-kohdistuva-vakivalta-ja-sen-ehkaiseminen>

STM (2025e). Lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäiseminen. <https://stm.fi/lahisuhde-ja-perhevakivalta>

STM (2025f). Kansainvälistä suojelua hakevien ja saavien sosiaaliturva ja palvelut Suomessa. <https://stm.fi/turvapaikanhakijoiden-palvelut>

STM/242/2015. STM:n ohje poikien ei-lääketieteellisestä ympärileikkauksesta. 20.1.2015.

STM107:00/2023. Säädösvalmistelu: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaalihuoltolain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi.

STM009:00/2024. Säädösvalmistelu: Hallituksen esitys lastensuojelulainsäädännön uudistamiseksi; 1. vaihe.

STM163:00/2024. Säädösvalmistelu: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä avustavista sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköistä.

STM057:00/2025. Säädösvalmistelu: Hallituksen esitys lastensuojelulainsäädännön uudistamiseksi; 2. vaihe.

STM062:00/2025. Sosiaali- ja terveysministeriön yhteisvaikutusten arviointi -hanke. <https://stm.fi/hanke?tunnus=STM062:00/2025>

THL (2025a). Lasten ja nuorten digitaalinen hyvinvointi ja turvallisuus. <https://thl.fi/aiheet/lapset-nuoret-ja-perheet/hyvinvointi-ja-terveys/lasten-ja-nuorten-digitaalinen-hyvinvointi-ja-turvallisuus>

THL (2025b). Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2025: Aiempaa useampi kokee terveytensä hyväksi ja moni voi keskustella usein asioistaan vanhempiensa kanssa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2025091596210>

THL (2025c). Knappe, N., ym. (2025). Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestäminen Suomessa: Valtakunnallinen asiantuntija-arvio, syyskuu 2025. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Päätösten tueksi 40/2025. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-600-4>

Valtioneuvosto (2023). Vahva ja välittävä Suomi. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>

Valtioneuvosto (2024). Uutta vauhtia yhdenvertaisuuteen Suomessa: Valtioneuvoston toimenpideohjelma rasmin torjumiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Valtioneuvoston julkaisuja 2024:40. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-969-4>

VM125:00/2021. Kotikuntalain kokonaisuudistus. <https://vm.fi/hanke?tunnus=VM125:00/2021>

VNK (2021). Stenvall, E., ym. Lasten kuulemisen käsikirja lainvalmistelijoille. Valtioneuvoston kanslian julkaisu 2021:6. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-405-7>

Yle (2025). Nippu kansanedustajia kannattaa somen kieltämistä alle 15-vuotiailta – asiantuntija varoittaa: ”Pelkkä ikärajan nosto ei riitä”. Uutinen 29.6.2025. <https://yle.fi/a/74-20170146>

LAPSIASIAVALTUUTETTU
BARNOMBUDSMANNEN